

Värna språken

– förslag till språklag

Betänkande av Språklagsutredningen

Stockholm 2008

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2008:26

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB

Stockholm 2008

ISBN 978-91-38-22933-0

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Genom beslut den 8 februari 2007 uppdrog regeringen åt en särskild utredare att utarbeta ett förslag till språklag. Till särskild utredare förordnades samma dag f.d. regeringsrådet Bengt-Åke Nilsson.

Regeringen beslutade den 19 december 2007 om tilläggsdirektiv till utredningen.

Att som experter biträda utredningen förordnades från och med den 22 mars 2007 departementssekreteraren Karin Kvarfordt, kansli- rådet Lars Lindberg, kansli- rådet Maria Ljungkvist, numera ämnes- rådet Bo Nordelius, kansli- rådet Rebecka Randler, departements- sekreteraren Bilge Tekin Befrits och språkexperten Eva Thorén samt från och med den 17 april 2007 ämnesrådet Maria Eka och kansli- rådet Mikael Hellstadius. Bilge Tekin Befrits entledigades och departementssekreteraren Kaisa Syrjänen Schaal förordnades som expert från och med den 20 juni 2007. Karin Kvarfordt, Rebecka Randler och Eva Thorén entledigades och språkexperten Bengt Baedeker, departementssekreteraren Jakob Kihlberg och kansli- rådet Göran Ternbo förordnades som experter från och med den 27 september 2007. Göran Ternbo entledigades och departements- sekreteraren Nils-Henrik Sikku förordnades som expert från och med den 14 januari 2008.

Hovrättsassessorn Karin Lindbäck anställdes som sekreterare i utredningen från och med den 1 mars 2007.

Härmed överlämnas utredningens betänkande Värna språken –
förslag till språklag (SOU 2008:26).
Uppdraget är med detta avslutat.

Stockholm den 18 mars 2008

Bengt-Åke Nilsson

/Karin Lindbäck

Innehåll

Sammanfattning	15
Summary	19
Sammanfattning på nationellt minoritetsspråk	23
Författningsförslag	33
Förslag till språklag	33
Utredningens uppdrag och arbete	37
1 Det svenska språkets ställning	39
1.1 Inledning.....	39
1.1.1 Är svenskans ställning självklar?.....	40
1.1.2 Behövs lagstiftning om språk?	41
1.2 Svenskans ställning i dag och dess framtida utveckling.....	42
1.2.1 Globaliseringens effekter på språk	43
1.3 Några begrepp som rör språkförhållanden.....	43
1.3.1 Lånord och kodväxling.....	43
1.3.2 Domän och domänförlust	44
1.3.3 Diglossi.....	44
1.3.4 Parallelspråkighet.....	45
1.3.5 Språkbytesprocess	45

2	Bakgrund.....	47
2.1	Inledning.....	47
2.1.1	Målen för en nationell kulturpolitik	48
2.2	Uppdraget till Svenska språknämnden.....	49
2.2.1	Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram	50
2.3	Riksdagens förslag om en parlamentarisk utredning	51
2.4	Kommittén för svenska språket och betänkandet Mål i mun	53
2.4.1	Direktiverna till Språkkommittén	53
2.4.2	Språkkommitténs arbete.....	55
2.4.3	Förslaget till handlingsprogram	55
2.4.4	Förslaget till lag om svenska språket	56
2.4.5	Remissyttrandena.....	59
2.5	Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik	64
2.5.1	Målet att svenskan ska vara huvudspråk i Sverige.....	65
2.5.2	Målet att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk	65
2.5.3	Målet att den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.....	66
2.5.4	Målet att alla ska ha rätt till språk	66
2.5.5	Riksdagens beslut att anta de språkpolitiska målen.....	67
3	Språklagstiftning i några andra länder.....	69
3.1	Inledning.....	69
3.1.1	Finland	70
3.1.2	Norge	71
3.1.3	Danmark	73
3.1.4	Island.....	74
3.1.5	Tyskland	74
3.1.6	Frankrike	75
3.1.7	Nederländerna.....	75
3.1.8	Polen	76
3.1.9	Ungern.....	76

4	Författningar med reglering om språk	79
4.1	Inledning.....	79
4.2	Förvaltningslagen.....	79
4.3	Rättegångsbalken	81
4.4	Förvaltningsprocesslagen	84
4.5	Minoritetsspråkslagarna	84
4.6	Ytterligare författningar med bestämmelser om språk.....	85
4.6.1	Språkrkrav inom EU för reglerade yrken	85
4.6.2	Skollagen	85
4.6.3	Förordningen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område	86
4.6.4	Patientjournalagen	87
4.6.5	Radio- och TV- lagen	88
4.6.6	Patentlagen.....	88
5	Internationella åtaganden.....	91
5.1	Sveriges internationella överenskommelser	91
5.1.1	FN-konventioner.....	91
5.1.2	FN-deklarationer	93
5.1.3	Europakonventionen	94
5.1.4	Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter	95
5.1.5	Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk	97
5.1.6	Den nordiska språkkonventionen	97
5.1.7	Lagen om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster.....	99
5.1.8	Deklarationen om nordisk språkpolitik	99
5.2	Genomförandet av mänskliga rättigheter i Sverige.....	103
6	Språket i den offentliga förvaltningen	105
6.1	Inledning.....	105
6.2	Vad ryms i begreppet offentlig förvaltning?	106
6.3	Språkkommitténs förslag om myndighetsspråkvården	107

6.4	Språkkommittén om EU-språkvården.....	108
6.5	Klarspråk – språkvård för offentlig sektor	110
6.5.1	Språkvårdande organ.....	112
7	Teckenspråk.....	115
7.1	Hur många personer i Sverige har behov av teckenspråk?	115
7.1.1	Antalet döva och hörselskadade personer i Sverige.....	115
7.2	Teckenspråksutredningens betänkande	117
7.3	Tecknade språk i jämförelse med talade språk.....	119
7.4	Teckenspråk som modersmål, förstaspråk, andraspråk och främmande språk	119
7.4.1	Tvåspråkighet hos teckenspråkiga	121
7.4.2	Barn med kokleaimplantat.....	121
7.4.3	Definition av språklig hemvist	122
7.5	Internationella överenskommelser om teckenspråk	123
7.6	Den rättsliga ställningen för teckenspråk i olika länder	125
7.7	Det svenska teckenspråkets ställning i internationell jämförelse.....	126
7.8	Det svenska teckenspråkets nationella status.....	127
7.9	Teckenspråksutbildning.....	128
7.9.1	Döva och hörselskadade barn och ungdomar	128
7.9.2	Föräldrar, syskon och barn till döva	129
7.10	Reglering om rätt till teckenspråkstolkning.....	130
7.11	Behovet av en lagreglering enligt Teckenspråksutredningen.....	131
7.11.1	Teckenspråket i förhållande till minoritetsspråkskonventionen	132
7.11.2	Teckenspråksutredningens behovsanalys	133
7.11.3	Invandrateckenspråk	135

8	Nationella minoritetsspråk	137
8.1	Europarådets konventioner om skydd för minoriteter	137
8.1.1	Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter	138
8.1.2	Minoritetsspråkskonventionen.....	138
8.2	Närmare om innehållet i minoritetsspråkskonventionen....	139
8.2.1	Minoritetsspråken med historisk geografisk anknytning	140
8.2.2	De territoriellt obundna minoritetsspråken.....	141
8.2.3	Åtagandena enligt minoritetsspråkskonventionen...	141
8.2.4	Förslag om utökning av förvaltningsområden.....	142
8.3	De fem nationella minoritetsspråken i Sverige	143
8.3.1	Samiska	143
8.3.2	Finska	145
8.3.3	Meänkieli	147
8.3.4	Romani chib	147
8.3.5	Jiddisch	148
8.4	Effekter av erkännandet.....	149
8.5	Synpunkter från minoritetsspråksorganisationer	150
9	Invandarspråk, modersmålsundervisning och svenska för invandrare	151
9.1	Invandarspråk i Sverige	151
9.2	Det språkpolitiska målet om allas rätt till språk	152
9.3	Modersmål, andraspråk och främmande språk	154
9.3.1	Betydelsen av både modersmålet och andraspråket för språkutvecklingen	155
9.4	Det offentliga skolväsendet.....	156
9.4.1	Styrdokument	156
9.5	Modersmålsundervisning.....	157
9.5.1	Förskolan	158
9.5.2	Grundskolan	158
9.5.3	Gymnasieskolan.....	160

9.6	Svenska som andraspråk i grundskolan.....	161
9.6.1	Svenska som andraspråk i gymnasiet	162
9.7	Hur många deltar i undervisningen i modersmål och svenska som andraspråk?	162
9.7.1	Modersmålsundervisningen.....	162
9.7.2	Svenska som andraspråk	162
9.8	Språkundervisning för vuxna invandrare	163
9.8.1	Svenska för invandrare – sfi.....	163
9.8.2	Kommunal vuxenutbildning – komvux	164
9.9	Synpunkter från Skolverket och Myndigheten för skolutveckling.....	165
9.9.1	Skolverket.....	165
9.9.2	Myndigheten för skolutveckling.....	166
10	Engelskans användning inom olika områden	167
10.1	Inledning.....	167
10.1.1	Attityder till användningen av engelska	168
10.1.2	Språkkommitténs förslag på utbildningsområdet.....	168
10.1.3	Internationaliseringen på utbildningsområdet	169
10.1.4	Vad händer med ämnesinläringen när undervisningsspråket blir engelska?.....	170
10.2	Engelskspråkig undervisning i grund- och gymnasieskola.....	172
10.3	Universitet och högskola.....	173
10.3.1	Den internationella rörligheten.....	173
10.3.2	Internationaliseringen av den högre utbildningen	175
10.3.3	Bolognadeklarationen	176
10.3.4	Kvalitetsutvärdering av internationaliseringen.....	177
10.3.5	Nationell strategi för internationaliseringen av den högre utbildningen.....	178
10.3.6	Handlingsplaner	178
10.4	Forskarutbildningen.....	182
10.5	Vetenskapsrådets synpunkter.....	182

11	Svenskan i internationella sammanhang	185
11.1	Inledning.....	185
11.2	Utrikesrepresentationen.....	185
11.2.1	Utlandsmyndigheternas uppgifter.....	187
11.2.2	Språkhanteringen i det praktiska arbetet.....	187
11.2.3	Språkhanteringen inom FN	187
11.2.4	Val av avtalsspråk.....	188
11.3	EU – en flerspråkig union	188
11.3.1	Tanken bakom systemet med flerspråkighet	189
11.3.2	Reglerna om medlemsstaternas officiella språk.....	190
11.4	Synen på språk inom EU i dag	191
11.4.1	Handlingsprogram inför utvidgningen av EU 2004	192
11.4.2	Den politiska dagordningen för flerspråkighet.....	192
11.4.3	Flerspråkighet – ett eget politikområde	193
11.4.4	Hjälpmedel.....	194
11.5	Svenskan som officiellt EU-språk.....	194
11.6	Riktlinjer för svenska språkets användning i EU-samarbetet	195
11.6.1	Grundläggande språkprinciper.....	196
11.6.2	Riktlinjerna för tolkning	197
11.6.3	Närmare om tolkningssystemet	198
11.6.4	I vilken utsträckning används tolk?	198
11.6.5	När och hur tolkas det till och från svenska?	200
11.6.6	Anpassning inför Sveriges ordförandeskap 2009.....	200
11.6.7	Riktlinjerna för översättning.....	201
11.6.8	Språkreservationer	201
11.6.9	Kvalitetsansvar för tolkning och översättning.....	202
11.7	Synpunkter från den svenska språkavdelningen vid EU-kommissionens generaldirektorat för översättning.....	203
11.8	Synpunkter från den svenska tolkenheten, DG SCIC, generaldirektoratet för konferenstolkning vid EU-kommissionen.....	205
11.8.1	Synpunkter från tolkar verksamma i EU-samarbetet.....	205

12 Överväganden och förslag	207
12.1 Uppdragets omfattning och inriktning.....	207
12.1.1 Grundlag eller vanlig lag?	207
12.1.2 Rättighetslag eller skyldighetslag?	208
12.1.3 Lagstiftning utan sanktioner	209
12.2 I vilken utsträckning ska vi lagstifta om språkförhållanden?	209
12.2.1 Språklagstiftningens inriktning och omfattning	210
12.2.2 Förväntningar på en språklag	211
12.3 Sammanfattande bedömning om en språklags utformning och innehåll	212
12.4 Lagens syften	212
12.5 Språklagens förhållande till andra författningar	213
12.5.1 Möjlighet för regeringen att medge undantag i vissa fall.....	214
12.5.2 Särskilt om diskrimineringsförbud	214
12.6 Svenskan som huvudspråk	215
12.6.1 Innebörden av svenskans ställning som huvudspråk – samhällets gemensamma språk	216
12.6.2 Svenskans samhällsbärande funktion.....	217
12.6.3 Ett komplett språk	217
12.7 Ett särskilt ansvar hos det allmänna	217
12.7.1 Definition av ”det allmänna”	217
12.7.2 Ett gemensamt intresse.....	218
12.7.3 Omfattningen av det allmännas ansvar.....	219
12.7.4 Effekter av att arbeta på ett annat språk än modersmålet	220
12.7.5 Åtgärder som kan vara aktuella	221
12.8 De nationella minoritetsspråken	223
12.8.1 Reglering av de nationella minoritetsspråken	223
12.8.2 Det allmännas ansvar för de nationella minoritetsspråken	225
12.9 Det svenska teckenspråket	227

12.10	Språkanvändningen i offentlig verksamhet	228
12.10.1	Vad avses med offentlig verksamhet?	228
12.10.2	Offentlighetsprincipen	229
12.10.3	Offentlig verksamhet hos andra än myndigheter	230
12.10.4	Nationella minoritetsspråk i offentlig verksamhet	231
12.10.5	Särskilt om tolkning och översättning	231
12.11	Klarspråk i offentlig verksamhet	232
12.12	Termer i svenskan	234
12.13	Svenskan i internationella sammanhang	235
12.14	Språkanvändningen i EU-arbetet	236
12.14.1	Tänkbara effekter av en minskad användning av medlemsstaternas officiella EU-språk	236
12.14.2	Särskilt om tolkning och översättning	238
12.14.3	Behovet av lagreglering	240
12.15	Det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk	240
12.15.1	Möjlighet att lära sig, utveckla och använda språket	241
12.15.2	Förutsättningarna för den enskildes tillgång till språk enligt språklagen	243
12.16	Uppföljning av lagens tillämpning	245
13	Kostnads- och konsekvensanalys	249
14	Författningskommentar	253
	Förslaget till språklag	253
Bilagor		
1	Kommittédirektiv 2007:17	261
2	Kommittédirektiv 2007:181	265

Sammanfattning

Språket är av grundläggande betydelse för den enskilda individens möjligheter till social gemenskap. Tillgången till språk är också en förutsättning för den enskildes möjligheter att utbilda sig, informera sig och skaffa sig kunskap. Möjligheten att delta i samhällslivet förutsätter dessutom tillgång till ett språk som är gemensamt för samhället och som alla som är bosatta i landet förstår och kan använda.

Svenskan är sedan lång tid ett stabilt språk. Språksituationen i Sverige har emellertid, liksom i många andra länder, förändrats under senare år. Därmed har språksituationen blivit mer mångfasetterad och svenskans ställning är inte längre lika självklar som den tidigare varit.

Det som haft den största inverkan på svenskans ställning i Sverige är den tilltagande internationaliseringen. Denna har bl.a. lett till att det inom flera områden används engelska i allt större utsträckning i stället för eller vid sidan av svenska. Även det förhållandet att det i dag talas åtminstone 150 olika modersmål i Sverige sätter fokus på frågor om svenskans, och andra språks, ställning. Sedan 2000 har fem språk officiell ställning som nationella minoritetsspråk i Sverige. De nu beskrivna förhållandena gör det motiverat att slå fast vilken ställning svenskan och andra språk har och hur språken bäst kan värnas för att bevara en språklig mångfald. Det är mot denna bakgrund man ska se Språklagsutredningens uppdrag.

Utredningens uppdrag

Utredningens uppdrag har varit att utarbeta ett förslag till språklag, där det svenska språkets ställning regleras. I uppdraget har vidare ingått att överväga om det bör införas bestämmelser om de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket i en språk-

lag. Att belysa frågan om svenska språket i internationella sammanhang har också ingått i uppdraget.

Enligt direktiven ska lagen ge en tydlig signal om den vikt som svenska språket har. Däremot ska lagen inte behandla språkriktighetsfrågor eller språks användning inom olika områden, utöver den offentliga förvaltningen. Inte heller bör sanktioner knytas till lagen.

Utgångspunkter för förslaget

De mål som riksdagen har angett för den nationella språkpolitiken har varit en utgångspunkt för utredningen. Dessa mål är:

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskans ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.
- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

Till grund för Språklagsutredningens förslag har också legat bl.a. det handlingsprogram och förslag till språklag som Kommittén för svenska språket lade fram 2002 i betänkandet *Mål i mun* (SOU 2002:27). Även remissinstansernas synpunkter på lagförslaget i betänkandet har beaktats. Härutöver har i stor utsträckning tidigare utredningsarbeten, bl.a. de som rör de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket, legat till grund för utredningens arbete.

Utredningen har också haft omfattande kontakter med myndigheter och företrädare för organisationer och intressegrupper.

Språklagens syften

I lagen anges svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Bestämmelserna är utformade med sikte på att lagen ska värna både det svenska språket och den språkliga mångfalden i Sverige.

Språklagens innehåll

I en inledande bestämmelse anges lagens syfte. Därefter följer bestämmelser om det svenska språkets ställning och dess användning i offentlig förvaltning och i internationella sammanhang. Lagen innehåller också bestämmelser om de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Vidare innehåller lagen bestämmelser om det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk.

Det svenska språket

I lagen slås fast att svenska är huvudspråk i Sverige. Detta innebär att svenska är samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden. Det allmänna ska enligt lagen ha ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas.

De nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket

Genom konventionsanslutningar är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch nationella minoritetsspråk i Sverige. Enligt utredningens förslag ska dessa språks ställning lagfästas i språklagen. Det föreslås också att det allmänna ska ha ett särskilt ansvar för att skydda och främja minoritetsspråken.

Genom lagen får det allmänna ett särskilt ansvar för att skydda och främja även det svenska teckenspråket.

Språkanvändningen i offentlig verksamhet

Enligt förslaget ska det i lagen anges att språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska. Nationella minoritetsspråk får användas när det är lämpligt. Bestämmelsen innehåller också en hänvisning till den lagfästa rätten för enskilda att i vissa fall använda nationella minoritetsspråk och till bestämmelser om rätt att i Sverige använda ett annat nordiskt språk.

Språket i offentlig verksamhet ska enligt förslaget vara vårdat, enkelt och begripligt. Domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra offentliga organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet ska,

med andra ord, vara skyldiga att använda klarspråk i sina kontakter med allmänheten.

En särskild bestämmelse föreslås i fråga om utvecklingen av svensk terminologi. Den innebär att myndigheter ska ha ett särskilt ansvar för att svenska termer finns tillgängliga, används och utvecklas inom respektive myndighets fackområde.

Svenskan i internationella sammanhang

En bestämmelse om att Sveriges officiella språk i internationella sammanhang är svenska föreslås i lagen.

Vidare föreslås bestämmelser om att svenskans ställning som officiellt språk i Europeiska unionen ska värnas och att den som företräder Sverige i EU ska använda svenska där tolkning kan fås, om det inte av särskilda skäl är lämpligare att använda ett annat språk.

Det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk

Enligt förslaget ska det allmänna ha ansvar för den enskildes tillgång till språk. Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Den som tillhör en nationell minoritet och den som har behov av teckenspråk ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket respektive det svenska teckenspråket. Vidare ska den som har ett annat modersmål än de nu nämnda ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

Summary

Language is of fundamental importance for the individual's ability to take part in the life of the community. Access to language is also essential for the individual to be able to study, to become informed and acquire knowledge. Being able to participate in the life of the community also requires access to a language that is common to the society and that everyone living in the country understands and can use.

Swedish has long been a stable language. However, as in many other countries, the language situation in Sweden has changed in recent years. It has become more multifaceted and the position of Swedish is no longer as self-evident as it was in the past.

Growing internationalisation is the factor that has had the greatest impact on the status of Swedish in Sweden. This has led, for example, to the increasing use of English in many areas, either replacing Swedish entirely or alongside Swedish. The fact that at least 150 different mother tongues are now spoken in Sweden also places the focus on issues involving the status of Swedish and other languages. Since 2000, five languages have been officially classified as national minority languages in Sweden. The circumstances described above give cause for establishing the status of Swedish and other languages and determining how these languages can best be safeguarded so as to preserve language diversity. The remit of the Language Act Inquiry should be seen in this light.

Remit of the Inquiry

The remit of the Inquiry has been to draft a Language Act regulating the position of the Swedish language. The remit has also included examining whether provisions on the national minority languages and Swedish sign language should be incorporated into a Language

Act. Shedding light on the issue of the Swedish language in international contexts has also been part of the remit.

According to our terms of reference, the Act should give a clear signal of the importance of the Swedish language. On the other hand, the Act should not deal with issues related to linguistic correctness or the use of language in various fields, apart from in public administration. Nor should sanctions be linked with the Act.

Basis for the proposal

The objectives given by the Riksdag for national language policy have formed a basis for the Inquiry. These objectives are:

- The Swedish language is to be the main language in Sweden.
- Swedish is to be a complete language, serving and uniting society.
- Public Swedish is to be cultivated, simple and comprehensible.
- Everyone is to have a right to language: to develop and learn Swedish, to develop and use their own mother tongue or national minority language and to have the opportunity to learn foreign languages.

The Language Act Inquiry proposals are also based on the action programme and proposal for a Language Act that the Committee on the Swedish Language presented in 2002 in the report *Mål i mun* (Being able to express oneself) (SOU 2002:27). Account has also been taken in the report of the views of those to whom the legislative proposal was circulated for comment. In addition to this, the work of previous inquiries, including those concerning the national minority languages and Swedish sign language have largely formed the basis for the work of this Inquiry.

The Inquiry has also had extensive contacts with agencies and representatives of organisations and interest groups.

The purpose of the Language Act

The Act will prescribe the status and use in Swedish society of Swedish and other languages. Its provisions are designed with a view to the need for the Act to safeguard both the Swedish language and language diversity in Sweden.

Contents of the Language Act

The purpose of the Act is given in an introductory provision. This is followed by provisions on the status of the Swedish language and its use in public administration and international contexts. The Act also contains provisions on the national minority languages and Swedish sign language. In addition, the Act contains provisions on the responsibility of public authorities for the individual's access to language.

The Swedish language

The Act establishes that Swedish is the principle language in Sweden. This means that Swedish is the common language in society, which everyone living in Sweden must have access to and be able to use in all sectors of society. According to the Act, public authorities are to have particular responsibility for Swedish being used and developed.

The national minority languages and Swedish sign language

Through accession to conventions, Sami, Finnish, Meänkieli (Tornedal Finnish), Romany chib and Yiddish are national minority languages in Sweden. According to the Inquiry's proposal, the status of these languages will be incorporated into the Language Act. It is also proposed that public authorities be particularly responsible for protecting and promoting the minority languages.

The Act will also give public authorities particular responsibility for protecting and promoting Swedish sign language.

The use of language in public administration

According to the proposal, the Act is to stipulate that the language of courts of law, administrative agencies and other bodies carrying out tasks in public services be Swedish. National minority languages may be used when appropriate. The provision also contains a reference to the legal right of individuals, in certain cases, to use national minority languages and to provisions on the right in Sweden to use another Nordic language.

According to the proposal, the language of public services is to be cultivated, simple and comprehensible. In other words, courts of law, administrative agencies and other public bodies carrying out tasks in public services are to be obliged to use clear language in their contacts with the general public.

A special provision is proposed on the issue of the development of Swedish terminology. This means that authorities are to have particular responsibility for ensuring that Swedish terms are accessible and are used and developed in each authority's functional area.

Sweden in international contexts

A provision on Swedish as Sweden's official language in international contexts is proposed in the Act.

Provisions are also proposed on the need to safeguard the status of Swedish as an official language in the European Union and to ensure that those representing Sweden use Swedish when interpretation is available, unless there are special grounds making it more appropriate to use another language.

Public authorities' responsibility for the individual's access to language

According to the proposal, public authorities are to be responsible for the individual's access to language. Each person living in Sweden is to be given the opportunity to learn, develop and use Swedish. People belonging to a national minority and people requiring sign language are to be given the opportunity to learn, develop and use the minority language or Swedish sign language. People with a mother tongue other than those mentioned above are to be given the opportunity to develop and use their mother tongues.

Sammanfattning på nationellt minoritetsspråk

Sammanfattning som översatts till de nationella minoritetsspråken

I betänkandet presenteras Språklagsutredningens förslag till språklag. Denna version av sammanfattningen är utformad för översättning till de nationella minoritetsspråken.

Förslaget bygger på av de av riksdagen beslutade nationella språkpolitiska målen (prop. 2005/06:2) och innehåller bestämmelser om svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagens syfte är att värna både svenskan och den språkliga mångfalden. Lagen ska också värna den enskildes rätt till sitt modersmål.

Svenskan ska ha ställning som huvudspråk i Sverige och vara samhällets gemensamma språk, som ska kunna användas inom alla samhällsområden. Samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch anges vara nationella minoritetsspråk. Det svenska teckenspråket ges en ställning som väsentligen motsvarar de nationella minoritetsspråkens.

Det är i första hand det allmänna som ska ansvara för att svenskan används och utvecklas, liksom för att de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket skyddas och främjas.

Alla som är bosatta i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket och den som har behov av teckenspråk ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket. Den som har ett annat modersmål än de nu nämnda ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

Förslaget innehåller inga ändringar i nu gällande bestämmelser om tolkning, översättning och rätt att använda samiska, finska och meänkieli inom vissa förvaltningsområden.

Nordsamiska

Čoahkkáigeassu

Smiehttamuš buktá ovdan Giellaláhkaguorahallama giellaláhka-evttohus. Dát veršuvdna čoahkkáigeassu lea hábmejuvvon vai heive jorgalit náššuvnnalaš unnitlogugielaid.

Evttohusa vuoddu lea náššuvnnalaš giellapolitihkalaš ulbmilat maid riikkabeaivi lea mearridan (prop. 2005/06:2) ja sisdoallá njuolggadusaid ruoŧa ja eará gielaid sajádaga ja geavaheami birra ruoŧa servodagas. Lága ulbmil lea sihke suodjalit ruoŧagiela ja gielalaš mánggalágášvuoda. Láhka galgá maid gáhttet ovttaskas olbmo rievtti eatnigiellasis.

Ruoŧagiela sajádat lea váldogiella Ruoŧas ja galgá leahkit servodaga oktasaš giella man galgá sáhttit geavahit juohke servodatsuorggis. Sámeigiella, suomagiella, meänkieli, romani chib ja jiddisch leat náššuvnnalaš unnitlogugielat. Ruoŧa giehtagiella oažžu sajádaga mii eanas osiin vástida náššuvnnalaš unnitlogugielaid.

Lea vuosttažettiin almmolašvuolta mii ovddasvástida ahte ruoŧagiella geavahuvvo ja ovdána ja maid ahte náššuvnnalaš unnitlogugielat ja ruoŧa giehtagiella suodjaluvvojit ja geavahuvvojit. Visot olbmot geat orrut Ruoŧas galget oažžut vejolašvuoda oahppat, ovddidit ja geavahit ruoŧagiela. Son gii gullá unnitlohkui galgá maid oažžut vejolašvuoda oahppat, ovddidit ja geavahit unnitlogugielat ja sus geas lea dárbu máhttit giehtagiela galgá oažžut vejolašvuoda oahppat, ovddidit ja geavahit ruoŧa giehtagiela. Sus geas lea iežá eatnigiella go dát namahuvvon gielat galgá maid oažžut vejolašvuoda ovddidit ja geavahit eatnigiellasis.

Evttohusas eai leat rievdadusat dálá njuolggadusain go guoská dulkomii, jorgaleapmái ja riektái geavahit sámeigiela, suomagiela ja meänkieli muhtin hálddahussurggiin.

Sydsamiska

Ektiedimmie dejtie Naasjovni unnebelåhkoegielide

Gielelaaketjijelkestimmie daejnie ussjedimmine gielelaaken raeriestimmien bijre vuesehte. Daate visjovne ektievuekien jih hammoedimmien mietie, juktie jarkoestimmie edtja dej unnebealåhkoegielide sjehtelidh. Raeriestimmie dejtie naasjovnepolitiki hammoej mietie dam maam Rijkhebiejje nånnoestamme, (prop. 2005/06:2) mah njolkedassen sisvegisnie Leah, guktie svienskegielem jih jeatjah gielh sjehtelimmie guktie dejtie svöörjen ektievuekesne nuhtjedh. Laaken ulmie lea svienskegielem jih dah gelliehsäärhts gielide vaarjelidh. Laake edtja aaj dam aajnen reaktam dam sov ietnien gielem åadtjodh vaarjelidh. Svienskegiele edtja Svöörjen åejviegiele årrodh jih aaj ektievuekien ektievoeten giele, guktie gaajhks dah mah ektievuekiedajvine edtjeh dam maehtedh nuhtjedh. Saemien, såavmien, meänkieli, romani chib jih jiddisch, dah Leah naasjovni unnebelåhkoegielh. Svöörjen gietegiele vihkeles aaj, dah seamma nuepiem utnieh goh dah jeatjebi naasjovni gielh. Voestes siejhme lea svienskegielem diedtedh nuhtjedh jih evtiedidh, jih aaj dah nasjovni gielh jih dam svöörjen gietegielem vaarjelidh jih evtiedidh.

Gaajhks mah Svöörjesne veasoeminie edtjeh nuepiem utnedh svienske gielem lieredh nuhtjedh jih evtiedidh. Dah mah nasjovni unnebelåhkine edtjeh nuepiem utnedh, lieredh evtiedidh jih unnebelåhkoegielem nuhtjedh, jih dah mah daerpiesvoetem utnieh dam gietegielem nuhtjedh, dah nuepiem edtjeh åadtjodh dam svienske gietegielem lieredh nuhtjedh jih dam evtiedidh.

Dah maah jeatja ietniegielh utnieh ean dam maam daelie vuesiehtamme, dah seamma nuepiem utnieh sijen gielem nuhtjedh.

Raeriestimmien sisvegisnie eah Leah daelie naan värrtoedimmie dennie, njoelkedassesne vuajnoem, jarkoestimmie jih reaktam utnedh dej saemien, såavmien jih meänkielin nuhtjedh dej ovmessieh reeremedajvide.

Finska

Mietinnössä esitellään Kielilakiselvityksen kielilakiehdotus. Tämä tiivistelmän versio on laadittu käännettäväksi kansallisille vähemmistökielille.

Ehdotus perustuu valtiopäivien päättämän kansallisen kielipolitiikan tavoitteisiin (esitys 2005/06:2) ja sisältää määräyksiä ruotsin ja muiden kielten asemasta ja käytämisestä Ruotsin yhteiskunnassa. Lain tarkoituksena on suojella sekä ruotsin kieltä että kielellistä moninaisuutta. Laki suojelee myös yksilön oikeutta äidinkieleensä.

Ruotsin kielellä on oltava Ruotsissa pääkielen asema ja sen on oltava yhteiskunnan yhteinen kieli, jota voidaan käyttää kaikilla yhteiskunnan alueilla. Saamen, suomen, meänkielen, romani chibin ja jiddišin ilmoitetaan olevan kansallisia vähemmistökieliä. Ruotsin viittomakielelle annetaan asema, joka olennaisesti vastaa kansallisten vähemmistökielten asemaa.

Ensisijaisesti valtion ja kuntien on vastattava ruotsin kielen käytämisestä ja kehittämisestä, samoin kuin siitä, että kansallisia vähemmistökieliä ja Ruotsin viittomakieltä suojellaan ja edistetään.

Kaikille Ruotsissa asuville on annettava mahdollisuus oppia ja käyttää ruotsia ja kehittää ruotsin kielen taitoaan. Kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla on annettava mahdollisuus oppia ja käyttää vähemmistökieltään ja kehittää kielitaitoaan, ja sille, joka tarvitsee viittomakieltä, on annettava mahdollisuus oppia ja käyttää Ruotsin viittomakieltä ja kehittää kielitaitoaan. Sille, jonka äidinkieli on jokin muu kuin tässä mainitut kielet, on annettava mahdollisuus käyttää äidinkieltään ja kehittää kielitaitoaan.

Ehdotus ei sisällä muutoksia nyt voimassa oleviin määräyksiin tulkkauksesta, kääntämisestä ja oikeudesta käyttää saamea, suomea ja meänkieltä tietyillä hallintoalueilla.

Meänkieli

Yhtheenveto kansalisile minuriteettikielile kääntämistä varten

Mietinössä esitethään Kielilakiselvityksen kielilakiehotus. Tämä yhtheenveto-värsuuni oon tehty kansalisile minuriteettikielile kääntämistä varten.

Ehotus perustuu niihin kansalishiin kielipoliittishiin tavotheishiin joista valtiopäivät oon päättäny (prop. 2005/06:2) ja sisältää määräykset niin ruottin kielen ko muitten kielitten asemasta ja käyttämisestä Ruottin yhtheiskunnassa. Lain tarkotus oon suojata niin ruottin kieltä ko kielelistä moninaisuutta. Lain pittää kans suojata yksittäisen ihmisen oikeutta äitinkieheen.

Ruottin kielelä oon pääkielen asema Ruottissa ja se oon yhtheiskunnan yhtheinen kieli, jota pittää saattaa käyttää kaikila yhtheiskunnan aluheila. Saamen kieli, suomen kieli, meänkieli, romani chib ja jiddisch oon kansaliset minuriteettikieliet. Ruottin viittomakielele annethaan asema joka pääasiassa vastaa kansalisitten minuriteettikielitten asemaa.

Se oon ensikäessä julkinen puoli jolla oon vastuu siitä ette ruottin kieltä käytethään ja ette se kehitty, ja siitä ette kansalisia minuriteettikieliä ja Ruottin viittomakieltä suojathan ja eesautethaan.

Kaikile jotka asuvat Ruottissa pittää antaa maholisuus oppia, kehittää ja käyttää ruottia. Sille joka kuuluu kansalisheen minuriteethiin pittää antaa maholisuus oppia, kehittää ja käyttää minuriteettikieltä ja sille joka tarttee viittomakieltä pittää antaa maholisuus oppia, kehittää ja käyttää Ruottin viittomakieltä. Sille jolla oon joku muu äitinkieli ko tässä mainitut, pittää antaa maholisuus kehittää ja käyttää ommaa äitinkieltä.

Ehotuksessa ei ole muutoksia nykysistä määräyksistä mitä tullee tulkkaukseen, kääntämisheen ja oikeutheen käyttää saamen, suomen ja meänkieltä tietyilä hallintoaluheila.

Romani chib (kalé)

Agorphanliba pe risiba ando nationalno minoritetotšib

Aro gindi (tenkiba) sikavel tšibjakokanuniboskorodtšeriba alsiba ko tšibjakokanuni.

Oduva versija pala agorphanliba hin tšerdo pala formiba pe risibonge pe doolen nationalno minoritetotšibengen.

Alsiba botnila te themeskofalliba agortšerdas nationella tšibeskopolitisko resin (prop. 2005/06:2) ta raalal anglunokanuni pala sveittibosko ta vaure tšibesko sterdiba ta aljiba aro sveittiko sarnipa.

Kanunesko starakiba hin te arakhen ni sveittikotšib ta tšibjako butiba. Kanuni mote ni arakhen korkore manushenge hortiba pengo dakotšib.

Sveittikotšib mote te lel sterdol sar herunotšib aro sveitikothem ta ahel sariniposko vaagunotšib save mote saj rikkaves arre aro sáre sarniboskokotor. Samisko, finsko, amarotšib (meänkieli), romani tšib ta biboldengo tšib(jiddisch phenelpe te ahel nationalno minoritetotšib.

Oduva sveittiko dehas sterdiba nitšanali tšib(lallurengo tšib)

So vasio jekhala dóla nationalno minoritetotšib.

Oduva hin vaagunes sarinipe kon mote lel pharolejpe te sveitiko rikkavehas ta angledzala pes,sar

Dóla nationalno minoritetotšib ta douva sveittiko nitšanali tšib(lallurengo tšib arakhes ta tšerelas tšihkas. Sáre kon hin dzivso aro sveitiko mote dehas saipa te sikavespes,angledzarella ta rikkavel sveitiko. Douva kon perela (hunjula) jek nationalno minoriteto mote dehas sajpa te sikaven pes , angledzarella ta rikkaven minoritetotšibja ta doles konen hin zori palal nitšanali tšib(lallurengo tšib)mote te dehas sajpa te sikaven pes, angledzarella ta rikkaven douva sveittiko nitšanali tšibja(lallurengo tšibja).

Odóles kónes hin jek vauro dakotšib so hin phenle odai har mote te dehas sajpa te angledzarella ta rikkaven pengo dakotšib.

Alsiba raalal na pariba aro akadivesko anglunikanuni pala tšibranibe, risiba ta horttiba te aljavel samisko,finsko ta amarotšib(meänkieli) arre aro disave administribeskothan

Romani chib (arli)

Khedkeribe (rezime) bašo čhibiranibe ko odola nacionalna minoritetikane čhibja

Ko raporti prezenterinipe čhibjakere-kanunesoro-rodkeribe dodini (predlog) e čhibjakere kanunese. Akaja verzija kotar o khedkeribe tani formerime bašo čhibiranibe ko odola nacionalna minoritetikane čhibja.

O dodini (predlog) vazdela pe kotar odola ko parlamenti so čhinavdje (rešindje) o nacionalno čhibjakoro-političko resin (cilj). (prop.2005/o6:2) hem soisinela (obuhvatini) anglalhramojbe (pravilo) kotar švedsko hem javer čhibjengoro položaj hem koristibe ko švedsko sarinipe (društvo). E kanunesiri resorin (cilj) te arakhel o solduj, e švedsko hem odova čhibjakoro butipe. O kanuni isto ka arakhel odova ulavdo čačipe ki pli dajakiri čhib.

Švedsko čhib ka terdjol sar šerutni čhib ki Švedska hem ka ovel sarinikani (društvosiri) barabar čhib, so šaj te koristinipe ko sarinipaskoro than, samiska, finska, meankieli, romani čhib hem jaudikani, vačerdo te ovel nacionalno minoritetikani čhib. Odoja švedsko nišanali čhib lela te čerel jek terdžojbe soj tano but važno jekhalo (isto) ko nacionalna minoritetikane čhibja.

Odovaj tano ko angluno vas sarinengoro so ka len pharolejbe (odgovornost) te bi e švedsko koristinipe hem avansirinipe sar okola nacionalna minoritetikane čhibja hem e švedsko nišanali čhib te zaštitinipe hem te legaripe anglal.

Sarine so bešena ki Švedska ka delpe lenge šaipe te sikljovent, te haljovent hem te koristinene e švedsko čhib.

Okola so perel lenđe o nacionalno minoriteti ka delpe lenđe šaipe te sikljovent, te haljovent hem te koristinene e minoritetikani čhib. Hem odola so isolen potreba e nišanalne čhibjače ka del pe lenđe šaipe te sikljovent, te haljovent hem te upotrebinen odoja švedsko nišanali čhib.

Okola so isilen jek javer dajakiri čhib nego odola soj tane akana pomime ka delpe lenđe šaipe te haljovent, hem te upotrebinen pe dajakiri čhib.

Jiddisch

צוואַמענשעל פאַר דער איבערזעצונג

אויף די נאַציאָנאַלע מינדערהייטשפראַכן.

אין דער באַמראַכטונג ווערן פאַרנעשטעלט שפראַכגעזעץ אונטערוואַכונג פאַרשלאָגן צו אַ שפראַך געזעץ. די דאָזיקע ווערסיע אויף צוואַמענשעלונג איז פאַרמולט פאַר איבערזעצונג אויף די נאַציאָנאַלע מינדערהייטשפראַכן. דער פאַרשלאָגן בוים אויף דעם באַשלוס פון פאַרלאַמענט וועגן נאַציאָנאַלע שפראַך פאַליסישע שטימען prop2005/60;2 און באַשלוסן וועגן שוועדיש און די שמעלונג פון די אַנדערע שפראַכן און זייער באַנוץ אין לאַנד (שוועדן) די מיינונג מיטן דאָזיקן געזעץ איז צו שיצן סיי שוועדיש און סיי די אַנדערע צאָלרייכע שפראַכן. דער געזעץ וועט אויך שיצן דאָס רעכט פון יעדן אינדיוויד צו זיין מוטער-שפראַך. שוועדיש וועט האָבן די שמעלונג פון די הויפט שפראַך אין שוועדן און זיין די געזעלשאַפטלעכע געמיינזאַמע שפראַך וועלכע מען וועט קענען אָנווענדן אין אלע געזעלשאַפטלעכע געביטן. סאַמיש, פיניש, מעענקעליע, ראַמאַני שוב און יידיש ווערן פּעססנעשטעלט ווי נאַציאָנאַלע מינדערהייט שפראַכן. די שוועדישע צייכנסשפראַך ווערן געגעבן אַ שמעלונג וועלכע איז וועזנטלעך גלייך ווי די נאַציאָנאַלע מינדערהייט שפראַכן. די עפנטלעכע אַלגעמיינע אינסטיטוציעס וועלן זיין די ערשטע וועלכע וועלן זיין פאַראַנמוואַרטלעך פאַר דעם אַז די שוועדישע שפראַך זאל אָנגעווענדעט און אַנשוויקלעט ווערן, ווי אויך אַז די נאַציאָנאַלע מינאָריטעטס שפראַכן, און די שוועדישע צייכנסשפראַך זאָלן ווערן געשיצט און געשמייצט. אַלע וועלכע זיינען באַזעצט אין שוועדן וועט געגעבן ווערן די מעגלעכקייט זיך צו לערנען, אַנשוויקלען און באַנוצן שוועדיש. דער וועלכער געהערט צו אַ נאַציאָנאַלע מינדערהייט וועט געגעבן ווערן די מעגלעכקייט זיך צו לערנען. אַנשוויקלען און באַנוצן די מינדערהייט שפראַך. און דער וואָס האָט אַ באַדאַרף אויף די צייכנסשפראַך, וועט געגעבן ווערן די מעגלעכקייט זיך צו לערנען, אַנשוויקלען און באַנוצן די שוועדישע צייכנסשפראַך. דער וואָס האָט אַן אַנדער מוטער שפראַך ווי די אויבן דערמאָנט, וועט געגעבן ווערן די מעגלעכקייט צו אַנשוויקלען און באַנוצן זיין מוטער שפראַך. דער פאַרשלאָג ענטהאַלט ניט קיינע ענדערונגען און די איצט גילטיגע באַשטימונגען וועגן אויסלייג, איבערזעצונג, און רעכט אָנצווענדן סאַמיש, פיניש און מעענקעליע אין געוויסע פאַרוואַלטונגס-געגנטן.

Författningsförslag

Förslag till språklag

Lagens innehåll och syfte

1 § I denna lag finns bestämmelser om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Lagen innehåller även bestämmelser om det allmännas ansvar för att den enskilde ges tillgång till språk samt om språkanvändning i offentlig verksamhet.

2 § Syftet med lagen är att ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagen syftar också till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk.

3 § Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från denna lag, gäller den bestämmelsen.

Det svenska språket

4 § Svenska är huvudspråk i Sverige.

5 § Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden.

6 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas.

De nationella minoritetsspråken

7 § De nationella minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

8 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Det svenska teckenspråket

9 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

Språkanvändningen i offentlig verksamhet

10 § Språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska. Nationellt minoritetsspråk får användas, när det är lämpligt.

I annan lag finns särskilda bestämmelser om rätt att använda nationella minoritetsspråk och annat nordiskt språk.

Om skyldighet för domstolar och förvaltningsmyndigheter att anlita tolk och att översätta handlingar finns det särskilda bestämmelser.

11 § Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

12 § Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

Svenskan i internationella sammanhang

13 § Svenska är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang.

14 § Svenskans ställning som officiellt språk i Europeiska unionen ska värnas.

Den som företräder Sverige i Europeiska unionen ska använda svenska när tolkning erbjuds, om det inte av särskilda skäl är lämpligare att använda ett annat språk.

Den enskildes tillgång till språk

15 § Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Därutöver ska

1. den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket,

2. den som har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Den som har ett annat modersmål än de språk som anges i första stycket ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

16 § Det allmänna ansvarar för att den enskilde ges tillgång till språk enligt 15 §.

Denna lag träder i kraft den ...

Utredningens uppdrag och arbete

Utredningens uppdrag

Utredningens uppdrag anges i direktiven (dir. 2007:17 och 181), se bilaga 1–2.

Utredningens arbete

Arbetet har i huvudsak bedrivits på sedvanligt sätt genom överläggningar med experterna. Sedan arbetet påbörjades i mars 2007 har utredningen hållit åtta utredningssammanträden och ett tvådagars internatsammanträde. Utredaren och sekreteraren har därutöver haft ett antal arbetsmöten.

För att informera sig om språksituationen och diskutera frågor om språklagstiftning har utredningen besökt det av Kulturministeriet under våren 2007 tillsatta Sprogudvalget i Danmark och företrädare för den tidigare Språklagskommittén i Finland. Vidare har utredningen i denna del haft kontakter Språkrådet i Norge.

Utredningen har anordnat informations- och samrådsmöten med företrädare för följande myndigheter och organisationer: SWEBLUL, Delegationen för romska frågor, Sverigefinska delegationen, Judiska centralrådet, Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset – STR-T, Sametinget, Sveriges Dövas Riksförbund, Hörselskadades Riksförbund, den tidigare Utredningen för översyn av teckenspråkets ställning, den tidigare Utredningen om finska och sydsamiska språken, Svenska Akademien, Språkrådet, SIOS (Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige), AIIC – Association International des Interprètes de Conference, Språkrådets teckenspråkvårdare, Språkförsvaret, den särskilde utredaren Bertil Bengtsson, Svenska språkavdelningen vid EU-kommissionens generaldirektorat för översättning, Myndigheten för skolutveckling, Högskoleverket, Vetenskapsrådet, TNC, Skolverket

och professorn i teckenspråk vid Stockholms universitet Brita Bergman.

Utredningen har även haft kontakter med Sametingets språkvårdare, Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) och Svenska tolkenheten, DG SCIC, generaldirektoratet för konferenstolkning vid EU-kommissionen.

1 Det svenska språkets ställning

1.1 Inledning

Språket är en viktig del vår kulturella tillhörighet och av den personliga identiteten. Språket är också viktigt för känslan av att tillhöra en grupp. I modersmålet finns våra rötter. Genom språket kan vi gestalta omvärlden, uttrycka behov och känslor, ta in och förmedla information och kunskap.

Ett språk lever genom dess brukare och utvecklas och förändras som en följd av samhällsutvecklingen i stort. Utvecklingen inom skilda områden påverkar språk och språkbruk på olika sätt utan någon övergripande kontroll eller analys av eventuella följder och effekter. Först sedan språkliga effekter uppkommit blir de föremål för analys och eventuellt ifrågasättande.

Kännetecknande för vår tid är bl.a. en internationalisering som går i allt snabbare takt. Internationaliseringen består i ökat samarbete och utbyte över nationsgränserna, såväl för den enskilde som för näringsliv och offentlig verksamhet.

Det har blivit vanligt att studera och arbeta utomlands. Många företag driver verksamhet med förgreningar världen över. Samarbetet nationer emellan har blivit mer omfattande, för Sveriges del inte minst genom medlemskapet i den Europeiska unionen. Uppenbarligen leder denna utveckling till krav på att människor från olika språkområden ska kunna kommunicera över språkgränserna. En följd har blivit att engelskan utvecklats till något av vår tids gemensamma språk. Samtidigt tycks emellertid utvecklingen ha lett till en ökad medvetenhet om de nationella språkens betydelse och till ett starkt intresse av att värna de nationella språkens ställning och utveckling.

1.1.1 Är svenskans ställning självklar?

En fråga man kan ställa sig är om det inte är självklart att svenska är "landets språk" i Sverige. Behöver man i så fall lagstifta om det som är självklart? Det är knappast så att någon på allvar menar att svenskan hotar att dö ut som språk inom överskådlig tid. Det som emellertid särskilt framhålls av språkvetare är att svenskans ställning inte längre i alla sammanhang är lika självklar som den under lång tid har varit. Orsakerna till denna utveckling är flera men man kan särskilt peka på de ökade kontakterna människor emellan världen över och den enorma tekniska utvecklingen inom kommunikationsområdet, vilket i sin tur stärkt engelskans ställning.

Ökade kontakter och utbyte mellan människor från olika länder och kulturer har många positiva effekter och är eftersträvansvärda. Samtidigt förutsätter det tillgång till gemensamma språk. Yrkesmässigt utbyte och samarbete kräver språklig anpassning. En sådan anpassning har skett inom flera områden, främst inom viss forskning och inom EU-samarbetet, där engelskan som regel blivit det gemensamma arbetsspråket.

En annan faktor som också påverkar svenskans ställning är influenserna från alla språk som talas av de personer som flyttat från andra länder till Sverige. För invandrarnas identitet och förankring i ett nytt hemland är det viktigt att få möjlighet att lära sig svenska samtidigt som deras modersmål måste få leva vidare. Mångfalden av etniska grupper tydliggör därmed också behovet av ett gemensamt samhällsbärande språk för alla att kommunicera på.

Att vi sedan 1999 har fem erkända nationella minoritetsspråk i Sverige har också satt fokus på det förhållandet att vi inte har någon reglering av det svenska språkets ställning.

För samhället är tillgången till information på ett språk som var och en förstår ytterst en demokratifråga. I det perspektivet får frågan om att bevara och utveckla det svenska språket som ett komplett och samhällsbärande språk en väsentlig tyngd.

Det svenska språkets ställning är alltså inte längre självklar. Det räcker att gå några decennier bakåt i tiden för att se påtagliga skillnader mellan då och nu. Det blir därmed allt tydligare att vi i Sverige bör värna om ett gemensamt språk, ett komplett och samhällsbärande språk. Att det ska vara det svenska språket är en given utgångspunkt. Viktigt är också att vi kommer till insikt om att det krävs aktiva insatser för att svenska språket ska kunna bevaras och utvecklas.

1.1.2 Behövs lagstiftning om språk?

Frågan om svenska språkets ställning har under ett antal år utretts och diskuterats i olika sammanhang. Både Svenska språknämnden och Språkkommittén (Kommittén för svenska språket, Ku 2000:03) har, i samband med sina uppdrag att föreslå åtgärder för att stärka det svenska språkets ställning, föreslagit lagstiftning som en bland flera sådana åtgärder. Svenska språknämnden presenterade sitt förslag till handlingsprogram 1998 och Språkkommittén lämnade sitt betänkande *Mål i mun* (SOU 2002:27) 2002. I *Mål i mun* lämnades dessutom ett konkret förslag till en språklag. Med hänvisning till den kritik som vissa remissinstanser riktade mot den föreslagna lagens utformning ledde förslaget inte till lagstiftning. Flera av Språkkommitténs förslag lades däremot genom propositionen *Bästa språket* till grund för utformningen av den nationella språkpolitik som antogs av riksdagen 2005 (prop. 2005/06:2, bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89).

Det som har hänt i språkpolitiska frågor sedan Språkkommittén lade fram sitt betänkande 2002 är att de nyss nämnda nationella språkpolitiska målen har utarbetats och antagits, att en gemensam nordisk språkdeklaration har utarbetats och undertecknats och att språkfrågorna inom EU har gjorts till ett eget politikområde med en ansvarig kommissionär. En gemensam språkpolitisk linje som kan iakttas i Sverige och Europa är senare års fokusering på behovet av åtgärder för att bevara språklig mångfald och främja flerspråkighet. Också sambandet mellan språk och mänskliga rättigheter har kommit alltmer i fokus. I detta sammanhang diskuteras även frågor om nationella minoritetsspråk och teckenspråk.

Förutom att markera svenskans ställning som huvudspråk och det kompletta och samhällsbärande språket ger den nationella språkpolitikens mål uttryck för vikten av allas tillgång till sitt modersmål, svenska såväl som andra språk, och till möjligheten att lära sig främmande språk.

I det skede av mycket snabb utveckling som nu råder inom språkområdet bör en språklag verksamt kunna bidra till ökad medvetenhet om vikten av att vi värnar landets huvudspråk. En språklag tjänar också funktionen att lyfta fram och tydliggöra de nationella språkpolitiska målen.

1.2 Svenskans ställning i dag och dess framtida utveckling

Svenskan är ett stabilt språk, som under de närmaste hundra åren till stora delar kommer att vara sig likt. Den bedömningen görs av Språkrådet, det språkvårdande organet inom myndigheten Institutet för språk och folkminnen (www.sprakradet.se, Fakta om språk: Hur ser framtidens svenska ut?). Utgångspunkterna för bedömningen är att det finns en väl sammanhållen språkgemenskap, hög läs- och skrivkunnighet, en rik litteratur inom många områden, utförliga ordböcker och grammatikböcker av hög kvalitet, en lång och väldokumenterad historia och internationellt sett ett stort antal modersmålstalare. Svenskan är kanske det sjuttionde, åttionde största av världens ungefär femtusén språk.

Trots svenska språkets stabila ställning pekar Språkrådet på fem allmänna tendenser som man menar kommer att göra sig gällande under en stor del av 2000-talet och som kommer att leda till en hel del förändringar av svenskan. Dessa tendenser är

1. engelskans inflytande,
2. ett större utrymme för andraspråkssvenska,
3. ökad visualisering,
4. ökad intimisering,
5. växande teknifiering.

Med ökad visualisering avses att skriftspråket blir alltmer ett språk för ögat som inte lämpar sig för högläsning utan helt litar till synintrycket. Detta leder till fenomen som flitigt utnyttjande av grafiska verkningsmedel som olika typsnitt och rubriker, text som presenteras i rutor, block och olika grafiska uppställningar, flitigare bruk av tabeller, diagram och symboliska bilder, fler initialord och förkortningar som adhd, cd, vabba (vård av sjukt barn) iofs (i och för sig) och liknande. Med ökad intimisering menas ett alltmer informellt språk, både i tal och skrift, med bl.a. ett ökat bruk av förnamn, ett ökat bruk av du-tilltal också när tilltal inte är nödvändigt, en ökning av slang, dialektala uttryck, svordomar och sexualord i offentlig text, t.ex. i medier. Med växande teknifiering menas att den nya tekniken leder till nya sätt att använda språket, t.ex. i e-brev, sms och på webbplatser. Detta har lett till att texter organiseras på ett nytt sätt (på webbplatser), till nya skrivkonventioner

som smileys och sms-förkortningar och till en friare syn på stavning, meningsbyggnad och interpunktion.

1.2.1 Globaliseringens effekter på språk

Av särskilt intresse när det gäller frågor som har att göra med lagstiftning om svenska språkets ställning är frågan om engelskans inflytande inom områden som utbildning, forskning, näringsliv och politik. Det är till stor del med hänvisning till den ökande användningen av engelska som många röster under senare år höjts för att åtgärder ska vidtas för att säkra svenskans ställning, bl.a. genom krav på lagstiftning om svenska språkets status. I Språkkommitténs betänkande *Mål i mun* finns en promemoria av Kenneth Hyltenstam, professor vid Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet, om engelskundervisning i Sverige. Inledningsvis beskriver professor Hyltenstam förhållandet mellan globaliseringsprocessen och engelskans dominerande roll i världen enligt följande.

Under det senaste århundradet har engelska språket skapat sig en dominerande ställning i alla delar av världen, något som framträder tydligare idag än bara för ett par decennier sedan. Successivt har engelskan blivit det självklara instrumentet för internationella kontakter av alla de slag. Engelskan kan helt enkelt sägas vara en integrerad del av den pågående globaliseringsprocessen. Detta förhållande innebär en ny situation för medborgarna i alla de länder där engelska inte är huvudspråk. Kunskaper i engelska språket har blivit en förutsättning för deltagande i kommunikation inte bara på det internationella planet, utan också i alltfler sammanhang på den nationella scenen, även i icke-engelskspråkiga länder som Sverige. (Hyltenstam, bilaga 3 i *Mål i mun* s. 45)

1.3 Några begrepp som rör språkförhållanden

1.3.1 Lånord och kodväxling

Enligt Språkrådet märks engelskans inflytande på svenska språket genom ett ökat antal engelska lånord, mer kodväxling och en ökad risk för domänförluster.

Andelen engelska lånord i en vanlig dagstidning är i dag mellan 0,3 och 1 procent. Den siffran bedömer Språkrådet kommer att fördubblas eller tredubblas de närmaste årtiondena. De flesta lånorden kommer dock att vara relativt ovanliga s.k. innehållsord, som

mejla, indie, agenda, break-even, proaktiv, hajpad etc. Språkrådet räknar det däremot inte som sannolikt att engelska lånord ersätter högfrekventa svenska formord som *när, men, bara, och, inte, då* och *därför*.

Kodväxling innebär förekomsten av hela meningar eller serier av meningar på engelska i svenskt tal eller svensk text. Enligt Språkrådet är kodväxling vanligast i tal och rör sig ofta om stående fraser som ”now we are talking” och ”take it or leave it”.

1.3.2 Domän och domämförlust

Vad som framför allt framhållits i den offentliga språkpolitiska debatten under senare år är den tilltagande risk för domämförluster som en stadigt ökande användning av engelska innebär. Speciellt märkbar anses utvecklingen ha varit inom den högre utbildningen och forskningen.

Begreppet domän lanserades på 1960-talet av språksociologen Joshua Fishman. Domän definieras som en språksituation som kännetecknas av vissa särskiljande egenskaper gällande plats, ämne och deltagare. Exempel på domäner är skolan, familjen och arbetslivet. En domämförlust kan konstateras när ett språk helt ersatt ett annat språk inom ett samhällsområde, en domän. Enligt Språkrådet sker i dag domämförluster i svenskan på grund av användningen av engelska inom teknisk och naturvetenskaplig högre utbildning och forskning. Även delar av arbetslivet, liksom delar av politiken, bedöms av Språkrådet under 2000-talet kunna förlora domäner till engelskan.

1.3.3 Diglossi

Med diglossi menas att språkanvändare i ett samhälle använder två eller flera språk men i olika situationer eller domäner. Exempel på diglossi är när ett språk används i hemmet (t.ex. arabiska), ett annat i skolundervisningen (svenska) och kanske ett tredje i arbetslivet (engelska). Diglossiförhållanden kännetecknas av att vissa domäner, och följaktligen vissa språk, brukar ha högre prestige än andra.

1.3.4 Parallellspråkighet

Med parallellspråkighet menas, i motsats till diglossi, att två eller flera språk kan användas parallellt inom ett område. I ett samhälle som kännetecknas av parallellspråkighet behärskar språk användarna två eller flera språk och dessa språk kan i princip användas i vilket sammanhang som helst, t.ex. i både hemmet, skolundervisningen och arbetslivet. Däremot är inte personer parallellspråkiga, utan två- eller flerspråkiga. Parallellspråkighet innebär inte nödvändigtvis att språken brukas i samma omfattning, men att information, och därmed relevant terminologi, finns på båda språken.

1.3.5 Språkbytesprocess

I delbetänkandet från Utredningen om finska och sydsamiska språken, *Rätten till mitt språk* (SOU 2005:40) redogörs för den s.k. språkbytesprocessen. Det är vanligt att minoriteter överger sitt eget språk och i stället börjar tala majoritetsspråket i samhället. Detta är särskilt vanligt om minoriteterna utsätts för ett starkt assimileringstryck från majoritetens sida. Denna språkbytesprocess kan beskrivas som en process där ett språk stegvis förlorar funktioner, talare och uttrycksmedel. En långt gången språkbytesprocess kan leda till att ett språk dör. Många mindre språk i världen är hotade. Även om små språk är mer sårbara än stora, så är antalet talare inte en garant för överlevnad. Enligt forskare är det däremot inget som tyder på att inlemmandet av lånord nödvändigtvis leder till språkdöd. Språkdöd sker i stället främst genom domänförluster.

2 Bakgrund

2.1 Inledning

Svenska språknämnden gavs 1997 i uppdrag att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för att främja det svenska språket. Bakgrunden var att olika språkvårdande organ hade uttryckt oro för språkets framtid. Regeringen hänvisade också till propositionen *Kulturpolitik* (prop. 1996/97:3, se avsnitt 2.1.1) där bedömningen gjorts att åtgärder borde vidtas för att stärka svenska språkets ställning. Språknämnden presenterade 1998 sitt förslag till handlingsprogram.

Sedan riksdagen (bet. 1999/2000:KrU2, rskr. 1999/2000:7) framfört till regeringen att den borde tillsätta en parlamentarisk utredning om främjande av det svenska språket, med utgångspunkt bl.a. i Språknämndens förslag till handlingsprogram, tillsattes 2000 Kommittén för svenska språket (Språkkommittén, Ku 2000:03). Kommittén lade två år senare fram betänkandet *Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (SOU 2002:27). I betänkandet presenterades ett förslag till handlingsprogram för svenska språket som omfattade 80 punkter. Betänkandet innehöll även ett förslag till en lag som reglerade svenska språkets ställning som landets huvudspråk. Vid remissbehandlingen av betänkandet pekades det på en del brister i utformningen av den föreslagna lagen, och betänkandet ledde inte till något förslag om en språklag från regeringens sida. Med utgångspunkt i betänkandet utarbetades däremot propositionen *Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik* (prop. 2005/06:2), där regeringen föreslog fyra mål för den samlade svenska språkpolitiken, se avsnitt 2.5. Riksdagen antog förslaget (bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89).

I det följande redovisas i sammandrag de förslag och slutsatser som presenterats i den tidigare processen. Dessa ställningstaganden

utgör en viktig grund till den nuvarande utredningens uppdrag att utarbeta ett förslag till språklag.

2.1.1 Målen för en nationell kulturpolitik

I propositionen *Kulturpolitik* (prop. 1996/97:3) lade den dåvarande regeringen fram ett förslag till en fortsatt långsiktig kulturpolitik med bestående fokusering på yttrandefrihet, kulturell jämlikhet och mångfald. I förslaget angavs fem mål för den nationella kulturpolitiken. Riksdagen godtog i allt väsentligt de mål regeringen föreslog, men lade till ytterligare två (bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129). Målen för kulturpolitiken är därför enligt 1996 års kulturpolitiska beslut följande:

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,
- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- att bevara och bruka kulturarvet,
- att främja bildningssträvanden och
- att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

I propositionen utvecklar regeringen de kulturpolitiska målen i huvudsak enligt följande. Yttrandefrihet är en förutsättning inte bara för en levande demokrati utan också för ett rikt kulturliv. Yttrandefriheten är i Sverige grundlagsfäst. Det är en central kulturpolitisk uppgift att värna denna frihet och skapa reella förutsättningar för alla att använda den. Reell yttrandefrihet kräver att alla har tillgång till språk, kunskaper och information, oberoende av social tillhörighet, kön, yrke, geografisk belägenhet, etniskt ursprung eller funktionshinder. Sedan 1974 (då kulturpolitiska mål senast antogs) har människors faktiska yttrandefrihet ökat genom en höjd utbildningsnivå och en snabb utveckling inom massmedieområdet. Samtidigt har utvecklingen medfört en risk för att yttrandefriheten hotas genom maktkoncentration och kommersiellt beroende. För att nå jämlikhetsmålet ska kulturpolitiken verka för alla människors

möjlighet och lust att vara en del av kulturlivet och främja ett rikt kulturliv i hela landet. I propositionen sägs bl.a. att det är en självklar kulturpolitisk uppgift att bidra till att människor med olika etnisk och kulturell bakgrund kan mötas och ge impulser till varandra. Integration ska stimuleras och främlingsfientlighet och rasism ska bekämpas. Sverige behöver ett intensivare kulturutbyte då det vidgar möjligheterna till kulturell förnyelse. Det nordiska kultursamarbetet har en fortsatt hög prioritet. Den kulturpolitiska uppgiften i EU är, enligt vad som sägs i propositionen, att arbeta för det gemensamma men också det genuint svenska, som språket och offentlighetsfrågorna. Unionsfördragets stadgande att kulturdimensionen ska beaktas inom unionens alla verksamhetsområden är en kulturpolitisk uppgift att förverkliga både i Sverige och inom EU. På global nivå är den kulturpolitiska uppgiften bl.a. att hävda kulturens betydelse för människors välbefinnande och frihet och underlätta kulturkontakter över alla gränser.

Den nuvarande regeringen tillsatte 2007 en kommitté, *Kulturutredningen* (Ku 2007:06), som ska se över kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer och lämna förslag om de förändringar som följer av kommitténs överväganden. Kommittén ska bl.a. överväga behovet av förändringar i de nationella målen för kulturpolitiken (dir. 2007:99). Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2008.

2.2 Uppdraget till Svenska språknämnden

I april 1997 gavs Svenska språknämnden i uppdrag att utarbeta förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket. Som bakgrund till beslutet angavs att bl.a. Svenska språknämnden och Svenska Akademien hade uttryckt oro för vad som kan hända med språket i framtiden. Det gällde framför allt hur medie- och it-samhället kan komma att förändra villkoren för det skrivna ordet och för språkbruket samt vad en ökad europeisk och global integrering innebär för svenska språket. Regeringen hänvisade bl.a. till den bedömning som gjorts i den kulturpolitiska propositionen (prop. 1996/97:3) om att åtgärder borde vidtas för att stärka svenska språkets ställning. Regeringen angav även att riksdagen vid behandlingen av propositionen om kulturpolitiken framhållit att det talade och skrivna språket är den främsta kulturbäraren och utgör en av de viktigaste förutsättningarna för människans kulturella identitet.

Enligt regeringen hade riksdagen välkomnat förslaget att ge Svenska språknämnden ett uppdrag att utarbeta ett förslag till handlingsprogram.

I Språknämndens uppdrag ingick att redovisa omfattningen av språkvården, i vilka former den bedrivs och hur de olika språkvårdsorganen samarbetar. Vidare skulle nämnden identifiera och analysera de faktorer som har betydelse för svenska språkets bestånd och utveckling. Förslaget till handlingsprogram skulle innehålla mål för svensk språkvård samt förslag till framtida strategier och konkreta åtgärder för att främja svenska språket. Uppdraget skulle utföras i nära samarbete med universitet och högskolor samt andra språkvårdande organ.

2.2.1 Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram

Svenska språknämnden presenterade 1998 sitt handlingsprogram *Förslag till handlingsprogram för att främja det svenska språket*. Språknämnden ansåg att det svenska språkets ställning i Sverige borde lagfästas. Som det övergripande målet angav nämnden att svenskan ska bevaras som ett samhällsbärande och komplett språk.

Handlingsprogrammet innehöll också förslag om enskilda åtgärder inom ett antal olika områden. Förslagen berörde bland annat följande frågor.

Det angelägna i att bevara svenskans ställning som officiellt språk i EU framhölls och nämnden pekade på behovet av nya regler och riktlinjer för EU:s översättarverksamhet.

I fråga om arbetarskydds- och konsumentlagstiftningen ansågs att krav borde kunna ställas på att skyddsföreskrifter, patentbeskrivningar, bruksanvisningar, varudeklarationer och standarder skulle finnas på svenska.

För utbildningsområdet innehöll förslaget krav på att språket i högskoleutbildningens undervisning, examina och tentamina normalt skulle vara svenska, tillsammans med krav på att lärarna skulle behärska svenska så att kraven kunde uppfyllas. Förslaget innehöll också krav på att doktorsavhandlingar på främmande språk skulle ha sammanfattningar på svenska. Inom grundskola och gymnasium innebar förslaget att språket normalt skulle vara svenska, att krav på fullgod behärskning av svenska skulle finnas för behörighet för fast anställning som lärare och att nödvändiga resurser skulle ges undervisningen i svenska som andraspråk samt att det skulle

garanteras att sådan undervisning bedrevs av lärare med full kompetens inom ämnet.

I fråga om utbudet i tv- och radiokanaler innebar förslaget att dessa vid koncessionsgivning skulle vara skyldiga att se till att i sina programutbud ha en tillräcklig andel svenskspråkiga program, liksom att översättningstexter var av godtagbar kvalitet. Vidare skulle journalistutbildningen i svenska stärkas. Språkvården skulle ges ökade möjligheter att snabbt nå ut till de inflytelserika språkanvändarna. I förslaget framhölls även det angelägna i att samarbetsgrupper bildades i syfte att ge impulser till förbättrad språkvård i enskilda företag eller i grupper av företag.

I handlingsprogrammet föreslogs även kontinuerlig språkvårdsgranskning av datorprogram som ger språkstöd. Enligt förslaget borde språkvården medverka när sådana program tas fram, liksom i internationell standardisering i fråga om teckenuppsättning och alfabetisering. Multimedieprogram för skolbruk skulle normalt vara översatta till svenska.

Enligt handlingsprogrammet borde de språkvårdsorgan som redan finns utnyttjas för de föreslagna åtgärderna. För att genomföra förslagen behövdes dock på vissa områden ökade resurser medan det på andra områden behövdes mer tillämpad forskning och utredning för att ta ställning till nödvändiga åtgärder. Som angelägna områden för tillämpad språkforskning angavs översättning och informationsteknik som språkstöd, översättningsstöd och standardisering samt konkurrens och samspel mellan engelska och svenska inom utbildning, forskning och kunskapsintensiva delar av arbetslivet. Samtidigt med dessa riktade insatser ansåg Språknämnden att den språkvård som vänder sig till allmänheten måste förstärkas för att stimulera svenskarnas känsla och intresse för det egna språket.

2.3 Riksdagens förslag om en parlamentarisk utredning

Utifrån både ett kulturarvsperspektiv och ett demokratiperspektiv konstaterade kulturutskottet 1999 i ett betänkande (bet. 1999/2000:KrU2) att en parlamentarisk språkpolitisk utredning om främjandet av det svenska språket borde tillsättas av regeringen. Utredningen skulle, med utgångspunkt bl.a. i Språknämndens förslag, föreslå ett handlingsprogram som syftade dels till att främja

svenska språkets ställning, dels till att alla i Sverige – oavsett språklig och social bakgrund – utifrån sina förutsättningar skulle ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket. Utskottet ansåg att de nationella kulturpolitiska målen borde utgöra en utgångspunkt för kommitténs arbete. Handlingsprogrammet borde enligt utskottet vända sig till både myndigheter och andra aktörer i samhället och till olika medborgargrupper.

I kulturutskottets betänkande framhölls att utskottet under senare år vid olika tillfällen behandlat frågor om främjande av svenska språket. Utskottet hänvisade till att det bl.a. hade påpekat att det talade och skrivna språket är den främsta kulturbäraren och utgör en av de viktigaste förutsättningarna för människans kulturella identitet, liksom att det understrukt betydelsen av att svenska språket vårdas och att dess ställning stärks. I betänkandet redogjordes det för Svenska språknämndens ståndpunkt att svenska språkets ställning som huvudspråk i Sverige bör fastställas i lag och vilka åtgärder i övrigt som Språknämnden förslagit. Även frågan om svenska språkets ställning i EU togs upp i betänkandet.

Enligt utskottet fanns det, trots de ansträngningar som gjorts inom olika samhällssektorer, fog för att ytterligare betona de demokratiska aspekterna när det gäller individernas tillgång till svenska språket och möjligheterna att tillägna sig svenska. Utskottet hänvisade till risken för språkutarmning hos delar av befolkningen. Utskottet pekade på att det hävdats att en torftighet i språket breder ut sig bland eleverna i skolan på ett sätt som inte står i överensstämmelse med de riktlinjer som angetts i läroplanen, om att varje elev ska utveckla ett rikt och nyanserat språk. En försvagning av svenska språkets ställning i samhället menade utskottet skulle strida mot de kulturpolitiska mål som riksdagen antagit och som bl.a. syftar till att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den. En sådan utveckling kunde efter hand leda till ett demokratiskt problem, där vissa individer ställs, eller själva ställer sig, utanför samhället. Utskottet poängterade vidare att förmågan att behärska det svenska språket är av central betydelse för alla individer i det svenska samhället och särskilt för dem som på grund av sin språkliga eller sociala bakgrund eller på grund av funktionella språkhandikapp (t.ex. dyslexi) inte behärskar det svenska språket tillräckligt väl. Utskottet betonade också att språket är ett hjälpmedel för människor att få inflytande över den egna tillvaron och över samhället i stort samtidigt som det

är en källa till kunskap och glädje. Utskottets förslag godtogs av riksdagen (bet. 1999/2000:KrU2, rskr. 1999/2000:7).

2.4 Kommittén för svenska språket och betänkandet Mål i mun

I oktober 2000 tillsatte den dåvarande regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lägga fram ett förslag till handlingsprogram för det svenska språket. Handlingsprogrammet skulle syfta dels till att främja det svenska språkets ställning, dels till att alla i Sverige – oavsett språklig och social bakgrund – utifrån sina förutsättningar ska ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig det svenska språket. Kommittén antog namnet *Kommittén för svenska språket* (Språkkommittén) och lade fram sitt betänkande *Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (SOU 2002:27) i mars 2002.

2.4.1 Direktiven till Språkkommittén

I direktiven till Språkkommittén (dir. 2000:66) redogjordes för bakgrunden till uppdraget med hänvisning till bl.a. Språknämndens uppdrag och förslag liksom till att regeringen i budgetpropositionen för 1999 (prop. 1998/99:1, utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid) konstaterat att det fanns anledning att med utgångspunkt från nämndens förslag gå vidare i arbetet med att främja svenska språket och att regeringen som en första åtgärd tillfört språkvården vissa reformmedel fr.o.m. 1999. Utgångspunkterna för en svensk språkpolitik borde enligt regeringen vara att svenska språket bevaras som ett samhällsbärande och komplett språk i Sverige och att det förblir ett officiellt språk i EU. Regeringen hänvisade även till att riksdagen uttalat att en parlamentarisk språkpolitisk utredning borde tillsättas.

I direktiven redovisades bl.a. följande ur Språknämndens förslag till handlingsprogram. Språkvården i Sverige har alltid gått en mellanväg mellan centraliserad språkstyrning och fullkomligt fri tävlan mellan olika uttryckssätt och språkarter. Detta är en rimlig balansgång i ett litet autonomt land där en demokratisk syn på nationalspråket råder och där svenskans ställning länge varit självklar. Svenskans ställning är emellertid inte längre lika självklar och

det är därför rimligt att i lag stadfästa svenska som huvudspråk i Sverige. Kraven på svenskan som samhällsbärande språk utan inskränkningar i Sverige bör specificeras situation för situation med hänsyn till tal och skrift, i utbildning, i regeringens och riksdagens arbete, inom myndigheter och mellan myndigheter och medborgare samt i rättsväsendet. En klar språkpolitisk linje i förhållande till Europeiska unionen är viktig. Kravet på svenska som samhällsbärande språk måste kombineras med möjligheter att lära sig språket, särskilt för dem som har ett annat modersmål. Generösa utbildningsmöjligheter måste kombineras med tolk- och översättarservice i olika sammanhang.

Enligt riktlinjerna för kommittén skulle de nationella kulturpolitiska mål som riksdagen fastställt utgöra en plattform för kommitténs arbete. Den skulle utgå från bl.a. det förslag till handlingsprogram som Språknämnden lämnat, liksom från de undersökningar, kartläggningar och liknande som initierades av kommittén.

Kommittén skulle enligt direktiven belysa behovet och vikten av svenska både som ett väl utvecklat allmänspråk och som ett språk inom olika fackområden. Det svenska språkets tillstånd och utveckling inom skilda samhällssektorer och inom EU skulle analyseras och läggas till grund för kommitténs förslag. Som exempel på olika sådana samhällssektorer angavs politik och förvaltning, arbetsliv och arbetsmarknad, högre utbildning och forskning, förskola och skola, vuxenutbildning och folkbildning, hälso- och sjukvård, informationsteknik samt medier och kultur.

I direktiven påtalades också den centrala betydelse som språket och yttrandefriheten har för det demokratiska samhällets utveckling. Regeringen pekade på att makt i olika former i hög grad utövas genom språket och på den betydelse språkfärdigheter har för den enskildes chanser i samhället. Kommittén skulle mot bakgrund av detta lägga förslag på konkreta åtgärder som ger alla, inte minst barn och unga, likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket. Skolan sades ha en särskilt viktig roll i sammanhanget.

I uppdraget låg också att föreslå åtgärder som leder till att svenskans ställning som officiellt språk inom EU kan bevaras, och behovet av översättare och tolkar skulle belysas särskilt. Kommittén hade även i uppgift att följa och stimulera initiativ på språkteknologiområdet, ta del av förslagen i betänkandet *Svenskan i EU* (SOU 1998:114), Europeiska kommissionens föreslagna program om ett flerårigt gemenskapsprogram med uppgift att bl.a. främja

språklig mångfald samt Nuteks utredning *Maskinöversättning* (N1999/7189/ITFOU).

Enligt direktiven skulle Språkkommittén även, mot bakgrund av Språknämndens förslag, pröva det ändamålsenliga i att det svenska språkets ställning regleras i lag. Slutligen skulle kommittén lägga fram förslag om den svenska språkvårdens framtida uppgifter och organisation, i ljuset av det handlingsprogram som föreslogs.

2.4.2 Språkkommitténs arbete

Språkkommitténs arbete bedrevs i nära kontakt med Svenska språknämnden, Terminologacentrum TNC, Svenska Akademien och Regeringskansliets språkexperter. Kommittén hade även kontakter med andra personer och inrättningar inom språkvårdsområdet. Man hade samråd med Nationalkommittén för det europeiska språkåret och med Statskontorets utredning om begripligheten i svenska myndigheters texter. Under arbetet överlade kommittén också med representanter för Sveriges nationella minoritetsspråk och språkvårdsinrättningar för dessa språk. Härutöver hämtades kunskaper och erfarenheter in från myndigheter, forskarvärlden och olika organisationer.

Språkkommittén initierade även en undersökning om attityder i Sverige till svenska, engelska och andra språk i Sverige och sammanställde en rapport om undervisning i och på engelska i det svenska skolväsendet.

Som en del i uppdraget följde Språkkommittén också utvecklingen och tog del av erfarenheter i de övriga nordiska länderna och inom EU, vilket bl.a. innebar kontakter med språkvårdande organ i grannländerna och samverkan med Nordiska rådets nordenutskott och Nordiska ministerrådets språkpolitiska referensgrupp.

2.4.3 Förslaget till handlingsprogram

Som skäl för att ett handlingsprogram för svenska språket behövs angav kommittén att språksituationen i Sverige har förändrats genom att engelskan fått en ytterligare stärkt ställning internationellt och därigenom också blivit ett allt viktigare språk inom landet. Kommittén hänvisade även till att Sverige blivit ett i högre grad mångspråkigt land, framför allt genom invandring men också

genom att fem språk fått ställning som nationella minoritetsspråk. Kommittén menade också att kraven på en god förmåga att använda språket i både tal och skrift generellt ökat i samhället.

Språkkommittén hade som syfte för sitt handlingsprogram att säkerställa följande tre förhållanden:

- Svenska ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara korrekt och välfungerande.
- Alla ska ha rätt till språk: svenska, modersmål och främmande språk.

Det handlingsprogram som Språkkommittén lade fram innehåller 80 punkter som rör olika samhällsområden.

2.4.4 Förslaget till lag om svenska språket

Utöver handlingsprogrammet innehöll Språkkommitténs betänkande ett förslag till lag om svenska språket och ett förslag om ändring i kommittéförordningen (1998:1474).

Förslaget till lag om svenska språket bestod av tre paragrafer med följande innehåll:

1 §

Det svenska språket är huvudspråk i Sverige och landets officiella språk i internationella sammanhang.

2 §

De som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet använda klar och begriplig svenska.

3 §

I andra författningar finns ytterligare bestämmelser om hur det svenska språket skall användas. Där finns också bestämmelser om användningen av de nationella minoritetsspråken, teckenspråket och andra språk.

Kommittén presenterade även ett förslag till ändring i kommittéförordningen som innebar att 15 § i förordningen skulle kompletteras med en bestämmelse om krav på bedömning av språkliga konsekvenser av förslag i betänkanden som har betydelse för det svenska språket och dess bruk.

Språkkommitténs överväganden i lagstiftningsfrågan

Enligt Språkkommittén var svenskans ställning som komplett och samhällsbärande språk inte ohotad, bl.a. av det skälet att användningen av svenskan inom vissa funktionsområden inte längre ansågs självklar. Speciellt engelskan bedömdes ha fått en allt starkare ställning, både internationellt och nationellt. I sammanhanget framförde kommittén även att det i ett mångspråkigt samhälle, vilket Sverige blivit, är av vikt att man har ett språk som befolkningen kan ha som gemensamt, ett språk som är huvudspråk. Som en åtgärd för att förhindra att svenskan förlorar sin samhällsbärande funktion föreslog därför kommittén att svenskans ställning som huvudspråk i Sverige skulle slås fast i lag.

En förutsättning för en lagreglering av svenska språket angav Språkkommittén vara att lagen får ett innehåll som är förenligt med rättssystemet och i linje med det s.k. allmänna rättsmedvetandet. Kommittén påtalade också att den ansåg det vara av vikt i ett demokratiskt samhälle att alla ges möjlighet att delta i debatten och att alla har tillgång till eller behärskar det gemensamma språket.

Språkkommittén konstaterade i betänkandet att det fanns ett behov av en språkpolitik som omfattar både svenskan, de övriga språken i Sverige och förhållandet dem emellan. Förslag lämnades även på den myndighetsstruktur som kommittén ansåg borde knytas till den föreslagna politiken. En lagstiftning inom det språkpolitiska området skulle enligt Språkkommittén ses tillsammans med frågorna om språkpolitik och språkvårdens organisation. En utgångspunkt för övervägandena om lagstiftning var frågan om hur målen för den nationella språkpolitiken ska kunna uppnås på bästa sätt. I betänkandet lämnades olika förslag på åtgärder – såsom finansiella stödåtgärder, informationsinsatser och organisationsförändringar – med syfte att uppnå de språkpolitiska målen. Lagstiftning, menade kommittén, gav en mycket tydlig signal om den vikt det svenska språket har och en sådan åtgärd kunde därigenom, som ett kompletterande medel, stödja arbetet med att uppnå de språkpolitiska målen.

Kommittén framhöll att den föreslagna språkpolitiken var inriktad på att bejaka den mångspråkiga rikedom som Sverige har genom sina minoriteter och invandrare och att förslaget till språklag följde denna inriktning. En språklag skulle därför inte uppfattas stå i motsats till ett bejakande av ett mångkulturellt samhälle eller medföra att olika grupper kunde känna sig åsidosatta (SOU 2002:27, s. 463 f.).

Förslaget till språklag avsåg enbart reglering av svenska språkets status, dvs. språkets sociala användningsområde. Språkkommittén ansåg inte att lagstiftningen skulle avse språkets korpus, dvs. språkets grammatiska och lexikala strukturer. Sådana frågor har enligt kommittén historiskt sett inte ansetts vara en fråga för staten och dess normgivande instanser, och kommittén hänvisade till att Svenska Akademien, Svenska språknämnden och Terminologacentrum TNC i huvudsak arbetar med dessa frågor. Enligt kommittén utgör dock Statsrådsberedningens riktlinjer för författningsspråket en ansats till sådan rättslig reglering. Kommittén hänvisade också till att statusen för vissa minoritetsspråk nyligen fastställts av riksdagen och att man i fråga om teckenspråket i betänkandet föreslog att en översyn av dess ställning skulle göras.

För att ge en utgångspunkt för fortsatt språkvårdsarbete föreslog Språkkommittén att det i språklagen skulle slås fast att den som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen ska använda en svenska som är klar och begriplig. Regeln tog sikte på offentliganställda och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen. Kommittén betonade att en sådan regel, som man angav främst riktade sig till dem som fullgör myndighetsutövning eller på annat sätt kommer i kontakt med enskilda, inte ska uppfattas som diskriminerande mot exempelvis dem som talar svenska med utländsk brytning eller mot dem som har språkliga funktionshinder.

Normnivån

När det gäller normnivån för regleringen konstaterade Språkkommittén att det inte var lämpligt att svenska språkets ställning reglerades i grundlag. Som skäl för detta hänvisades till att svensk konstitutionell tradition innebär att förhållanden av statuskaraktär (gränser, flagga, språk m.m.) inte reglerats i svensk grundlag. Kommittén hänvisade även till att varken Danmark eller Norge har reglerat språkfrågan i sina grundlagar.

Svenskans status borde fastställas i en särskild ramlag, som innehåller ett allmänt hållet stadgande, som en avsiktsförklaring, om svenska språkets ställning. Härigenom markerade lagstiftaren, enligt kommittén, i generella termer språkfrågornas stora betydelse, liksom skyldigheter i fråga om svenskans användning för dem som verkar i det offentliga. I denna form kunde lagen bilda en ram eller utgångspunkt för ytterligare reglering i särskilda fall (SOU 2002:27, s. 468).

Terminologin

Språkkommittén diskuterade vilken term som skulle användas för svenska språket och redogjorde för att man i bl.a. Finland använder benämningen "nationalspråk", i Norge "landets språk" och i Frankrike "republikens språk". Uttrycket "officiellt språk" ansåg kommittén inte helt stå i överensstämmelse med den svenska språkbilden. Man menade att det i och med införandet av lagstiftningen om minoritetsspråken i Sverige fanns åtminstone tre minoritetsspråk som inom sina områden kunde göra anspråk på att vara officiella. Att använda det av Språknämnden framförda ordet "samhällsbärande" ansågs vara – om än elegant för att i lagtexten beskriva svenskans ställning – svårbegripligt och därför riskera att motverka sitt syfte. Språkkommittén fastnade för att benämningen "huvudspråk" skulle användas. Enligt kommittén betonar den betydelsen av det svenska språket och ger även tydliga signaler om att svenskan är det språk som talas av det stora flertalet av invånarna i Sverige, samtidigt som benämningen påminner om att det även finns andra språk att ta hänsyn till (SOU 2002:27, s. 469).

Språklig konsekvensbedömning inom utredningsväsendet

Språkkommittén fann det förslag som Svenska språknämnden presenterade om att samtliga offentliga beslut skulle underkastas en språklig konsekvensbedömning inte vara rimligt och föreslog i stället en regel om språkliga konsekvensbedömningar i det offentliga utredningsväsendets arbete. Enligt kommittén borde det vara en uppgift för språkvården att bevaka att sådana konsekvensbedömningar genomfördes, vilket innebar att språkvården borde vara remissinstans för utredningsbetänkanden (SOU 2002:27, s. 470).

2.4.5 Remissyttrandena

Av remissinstanserna var det 33 som tillstyrkte eller var positiva till förslaget om en lag, medan 15 avstyrkte eller var tveksamma till lagförslaget i dess helhet eller till delar av det.

Synpunkter från remissinstanser som tillstyrkte eller inte hade några invändningar mot förslaget om en språklag

De juridiska instanser som tillstyrkte eller inte invände mot lagförslaget, *Hovrätten över Nedre Norrland*, *Länsrätten i Skåne län* och *Justitiekanslern*, motiverade inte särskilt varför de ställde sig positiva till en språklag. I övrigt angavs i huvudsak följande synpunkter av dessa och andra instanser som tillstyrkte eller var positiva till förslaget.

Länsrätten i Skåne län angav betänkligheter i fråga om eventuella regler om att utgående handlingar normalt ska översättas när motparten inte behärskar svenska språket och hänvisade till förarbetena till 33 kap. 9 § rättegångsbalken, där det sägs att regeln om översättning är fakultativt utformad (vilket innebär att domstolen får men inte måste låta översätta handlingar). Länsrätten hänvisade även till kostnadsskäl och till att översättning medför längre handläggningstid.

Justitiekanslern var positiv till en lagreglering av det svenska språkets ställning men hade synpunkter på innehållet i den föreslagna lagen. För att få en samlad reglering av de officiella språkförhållandena i landet borde, enligt *Justitiekanslern*, de grundläggande bestämmelserna om framför allt de nationella minoritetsspråken komma till uttryck direkt i lagen. *Justitiekanslern* var tveksam till om den bestämmelse som föreslogs i lagens 2 § – att den som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet ska använda klar och begriplig svenska – skulle ha någon effekt. Här menade *Justitiekanslern* att befintliga bestämmelser av sådant slag i förvaltningslagen och verksförordningen inte hade lett till eftersträvat resultat. *Justitiekanslern* påtalade även att bestämmelsen var oklar och allmänt hållen, och menade att det vore mer ändamålsenligt med en bestämmelse som den i 7 § verksförordningen, som innebär att en myndighets chef har ansvaret för att myndighetens skrivelser och beslut har ett klart och begripligt språk. *Justitiekanslern* ifrågasatte även förhållandet att bestämmelsen omfattade alla offentligt anställda, oavsett befattningshavarens arbetsuppgifter, utbildning och ansvar.

Statskontoret pekade på att en språklag som slår fast att svenska är huvudspråk i Sverige kan vara bra att hänvisa till bl.a. då svenskans ställning i EU ska hävdas.

Lunds universitet (institutionen för nordiska språk) menade att även om språklagen inte innehöll sanktioner var den en viktig och

tydlig markering från politikernas sida och därmed en hjälp för dem som arbetar med språkpolitik och språkvård. Institutionen ansåg det dock vara oklart vad som i praktiken menas med att svenskan ska vara "huvudspråk"; när och av vem måste, bör eller får svenskan användas? Institutionen undrade även hur den uppföljande verksamheten skulle bedrivas.

Högskolan i Jönköping påtalade vikten av att studenterna först får möjlighet att tala om företeelser på sitt eget modersmål och att ambitionen att införa engelskspråkig kurslitteratur på högskolor därför inte borde drivas för hårt.

Centrum för tvåspråkighetsforskning (Stockholms universitet) framhöll vikten av att en officiell status för svenskan som huvudspråk inte tas som intäkt för ett undertryckande av landets officiella minoritetsspråk och de språk som talas av invandrabefolkningen. Det framhölls att rättigheter bundna till dessa språk av det skälet alltid borde nämnas i de sammanhang där svenska språkets status berörs i lagtext och liknande.

Svenska språknämnden pekade på att det fanns flera tolkningsproblem med den föreslagna lagen som man ansåg borde utredas ytterligare. Språknämnden menade att det var oklart på vilket sätt den första paragrafen skulle följas av enskilda och myndigheters personal. Lagtexten kunde ge intryck av att företag i Sverige måste använda svenska som huvudspråk och inte engelska som koncernspråk eller att svenska delegater i internationellt förhandlingsarbete för Sveriges räkning inte skulle få använda engelska eller franska, vilket nämnden antog knappast var avsikten med bestämmelsen. Nämnden ifrågasatte också varför andra paragrafen avsåg endast den offentliga förvaltningen och inte all offentlig verksamhet inklusive domstolar, riksdag och regering. Nämnden undrade om förslaget innebar att en myndighet inte fick skriva på annat språk än svenska utan särskilt författningsstöd och om de som använder oklar och svårbegriplig svenska ska anses begå ett formellt fel som kan leda till disciplinärt ingripande.

Svenska facköversättarföreningen framhöll att det är viktigt av både sociala och demokratiska skäl att alla invandrare har ett fullt fungerande språk gemensamt med varandra och med samhället i stort.

Sveriges Television ifrågasatte rimligheten av förslaget om en komplettering av kommittéförordningen som skulle innebära en generell skyldighet för utredningar att genomföra en språklig konsekvensbedömning och menade att det vore rimligare att språkliga

aspekter uppmärksammas i utredningar där det finns ett påtagligt behov av detta.

Sverigefinska Riksförbundet poängterade att även minoriteternas språkliga rättigheter borde beaktas i lagen och ansåg att finska språket borde få minoritetsskydd reglerat i lag för hela landet.

Synpunkter från remissinstanser som helt eller delvis avstyrkte eller var tveksamma till förslaget om språklag

Från de remissinstanser som avstyrkte, helt eller delvis, eller var tveksamma till lagförslaget lämnades i huvudsak följande synpunkter.

Stockholms tingsrätt och *Kammarrätten i Stockholm* var kritiska till lagförslaget och angav skäl som var representativa för flertalet av övriga remissinstanser som avstyrkte eller var tveksamma till förslaget. *Stockholms tingsrätt* ansåg att lagstiftningsmetodiken i förslaget kan leda till en bristande respekt för lagarna och därmed en sämre laglydnad. *Tingsrätten* ifrågasatte om förslaget alls innehöll en lag i regeringsformens mening och pekade på att den föreslagna lagen inte innehöll någon preciserad regel och inte någon delegationsbestämmelse.

Kammarrätten i Stockholm, som ifrågasatte behovet av en särskild lag om svenska språket, menade att den föreslagna lagen mera verkade ha ett symbolvärde än någon egentlig betydelse för det svenska språket. *Kammarrätten* undrade vilken normerande verkan de två första paragraferna har och vad som händer om man inte iakttar dem. Även tillägget i kommittéförordningen ifrågasattes med hänvisning till att språkfrågan sannolikt sällan har något intresse i kommittéarbeten.

Centrum för multietnisk forskning (Uppsala universitet) påtalade att bestämmelsen om att svenska ska vara språket i internationella kontakter riskerar att bryta mot konventioner som Sverige ratificerat i förhållande till de officiella minoritetsspråken och menade att dessa språk borde nämnas i den första paragrafen. Enligt *Centrum för multietnisk forskning* borde så ske även i den andra paragrafen eftersom de officiella minoritetsspråken ska kunna användas i offentlig förvaltning. Samtidigt ifrågasattes det lämpliga i att myndigheter ska vara skyldiga att använda en klar och begriplig svenska.

Folkbildningsrådet/Folkbildningsförbundet framhöll att frågan om engelskans hot mot svenska språket är komplex och inte bara

en språkfråga; perspektivet på frågan behöver vidgas och åtgärder inom språkområdet kompletteras med åtgärder inom andra områden. Folkbildningsrådet/Folkbildningsförbundet framhöll det viktiga i att vidta åtgärder som gör att det känns angeläget att använda svenskan. Med hänsyn till lagstiftningen om minoritetsspråk i Sverige och den rätt för alla till ett modersmål som framhålls av Språkkommittén kräver förhållandet mellan svenskan som det kompletta och samhällsbärande språket och övriga i Sverige representerade modersmål fördjupande resonemang enligt Folkbildningsrådet/Folkbildningsförbundet.

Sametinget framhöll att den inledande principen i en språklag borde vara att lagfästa ”allas rätt till ett språk” eller ”allas rätt till ett modersmål”, ett stadgande som skulle följas av att svenska och samiska är två huvudspråk som ska kunna existera sida vid sida. Det svenska språket kan knappast ur samisk synvinkel tillåtas ha ett lagfäst företräde framför samiskan enligt Sametinget.

Svenska biotermgruppen, som kunde se fördelar med en språklagstiftning, ansåg att författningstexten var så vag och otydlig att gruppen inte kunde tillstyrka förslaget och undrade bl.a. var gränsen går inom t.ex. universitets- och högskoleområdet för vad som är förvaltningsuppgifter (myndighetsutövning) och andra uppgifter, om examination bara får ske på svenska och hur det i så fall går för studenter som inte talar svenska.

Uppsala universitet betonade risken för att den föreslagna ramlagen enbart blir en symbollag utan egentligt juridiskt innehåll och ifrågasatte behovet av paragraferna två och tre.

Patent- och registreringsverket (PRV) ifrågasatte behovet och värdet av den föreslagna lagstiftningen och ansåg att en lag som klargör svenskans ställning som huvudspråk naturligt hör hemma i grundlag. PRV påtalade risken för att lagförslaget, med den utformning som lagtexten hade, kunde uppfattas så att svenska språket obligatoriskt skulle användas i internationella förhandlingar och i myndighetssfären.

Kungliga Vetenskapsakademien ansåg att andra paragrafen i lagförslaget var oklart formulerad och påtalade olika tolkningsproblem när det gällde paragrafens lydelse, i förhållande till undervisning och examination vid universiteten.

2.5 Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik

Med hänvisning till att flera departement och politikområden har en roll i det språkpolitiska arbetet tillsatte den dåvarande regeringen under hösten 2003 en arbetsgrupp inom Regeringskansliet med uppgift att utveckla en samlad svensk språkpolitik (Ku 2003/2088/Kr). Gruppen skulle vara ett beredningsorgan för frågor som rör svenska språkets ställning och bidra till ett samlat statligt agerande på området. Som en huvudsaklig uppgift arbetade språk-arbetsgruppen inledningsvis med en proposition med utgångspunkt i betänkandet *Mål i mun*.

I september 2005 lades propositionen *Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik* (prop. 2005/06:2) fram. Propositionen innehöll förslag och bedömningar för det fortsatta arbetet på språkområdet.

I propositionen föreslogs följande fyra mål för en nationell språkpolitik:

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.
- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

De föreslagna målen överensstämde i stora delar med vad Språkkommittén hade åsyftat med sina förslag i *Mål i mun*, men i stället för dess förslag om en särskild lag om svenska språket föreslog regeringen som ett språkpolitiskt mål att svenska språket skulle vara huvudspråk i Sverige.

Regeringen ansåg alltså att Språkkommitténs förslag till lag om svenska språket inte borde genomföras. Det hänvisades till den kritik som en del av remissinstanserna framfört, bl.a. att lagen innehöll otydligheter som ansågs kunna leda till tolkningsproblem och att den saknade betydelse för svenska språket, eftersom den inte hade någon normerande verkan och inte angav vad som hände om bestämmelserna inte följdes. Regeringen ansåg det heller inte vara oproblemiskt att föreskriva att svenskan ska vara landets officiella språk i internationella sammanhang.

2.5.1 Målet att svenskan ska vara huvudspråk i Sverige

Regeringen angav som en utgångspunkt för en samlad svensk språkpolitik att svenskan ska vara huvudspråket i Sverige – samhällets gemensamma språk. Det svenska språket är av hävd det språk som används i Sverige och därmed den viktigaste identitets- och kulturbäraren enligt regeringen, som också framhöll att svenskan som det helt dominerande språket i landet är det gemensamma språket för kommunikation och delaktighet och av största betydelse för Sverige och de människor som verkar och bor här. Att ha som mål för språkpolitiken att svenskan ska vara huvudspråk ansåg regeringen inte stå i motsatsförhållande till ett mångspråkigt samhälle. Ett starkt gemensamt språk ansågs ge förutsättningar för att fullt ut kunna dra nytta av den mångfald av språk och kulturer som finns i landet.

2.5.2 Målet att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk

Att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk sägs i propositionen innebära att alla måste medverka till att svenska språket förblir ett språk som kan användas inom alla delar av samhället, t.ex. inom administrationen, rättsväsendet, det politiska systemet, på alla nivåer inom undervisningsväsendet, i arbetslivet och i kulturlivet.

Regeringen noterade engelskans användning på allt fler områden och att detta förhållande kan minska möjligheterna till insyn och demokratisk delaktighet och kontroll. Man menade att brister på termer och uttryck kan skapa kommunikationsproblem i samhället och påverka attityden till det egna språket. Samtidigt betonades att samspelet med andra språk är mycket viktigt. Svenska språket i Sverige samspelar med engelska och andra stora språk, det svenska teckenspråket, de nationella minoritetsspråken och ett stort antal språk som talas av dem som invandrat till Sverige de senaste decennierna. Dessutom påtalades det språkliga samspelet som sker inom den nordiska språkgemenskapen. Åtgärder borde därför vidtas för att främja svenskans bruk inom skilda samhällssektorer parallellt med andra språk. Regeringen framhöll betydelsen av att engelska och svenska används parallellt, att riktlinjer för svenskans bruk inom EU fastläggs, att insatser görs för främjande av till-

komsten av nya svenska termer, uttryck och textmönster samt en god utveckling av språkteknologin.

2.5.3 Målet att den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig

Regeringen betonade att målet om en vårdad, enkel och begriplig svenska kräver medverkan från alla som verkar i det offentliga. Skolans och språkvårdens ansvar framhölls liksom mediernas betydelse som förebilder, det avgörande i att offentliga texter som skrivs hos myndigheter är vårdade och begripliga samt betydelsen av en svensk, enhetlig terminologi och mottagaranpassade, lättbegripliga texter inom it-området.

Med anledning av utvecklingen av informationstekniken pekade regeringen också på att stavningskontroller, avstavningsprogram, grammatik- och stilkontroller och olika typer av dokumentmallar påverkar skrivandet och menade att språkvården borde ha till uppgift att följa utvecklingen och samarbeta med dem som skapar programmen. Man framhöll även informationsteknikens och språkteknologins betydelse för att återuppliva minoritetsspråken och för att utveckla kommunikations- och informationssätt för personer som är beroende av teckenspråk och för synskadade. Också på detta område borde enligt regeringen utvecklingen följas och uppmuntras av språkvården.

2.5.4 Målet att alla ska ha rätt till språk

Språket framhölls som en nödvändig förutsättning för individens utveckling och för framgång i skola och arbetsliv. För individens möjlighet att hävda sin rätt i samhället betonades behovet av tillgång till det offentliga språket, jämsides med det språk som används inom familje-, kamrat- och vänkretsar. Det betonades även att tillgången till språk är en förutsättning för en levande demokrati där medborgarna deltar i det offentliga samtalet och i skilda sammanhang gör sina röster hörda.

2.5.5 Riksdagens beslut att anta de språkpolitiska målen

Den 7 december 2005 beslöt riksdagen med knapp majoritet, 147 – 145, att anta de språkpolitiska mål som lades fram i *Bästa språket* (bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89). Samtidigt avslogs de borgerliga partiernas och Miljöpartiets förslag om att lagfästa svenskans ställning i Sverige och att stärka svenskans ställning i EU. De borgerliga partierna och Miljöpartiet hade egentligen tillsammans majoritet i riksdagen vid den aktuella tidpunkten, men bl.a. ett kvittningsfel vid omröstningen fick till följd att regeringens förslag röstades igenom.

Dåvarande kulturministern Leif Pagrotsky tog dock upp frågan igen och bjöd våren 2006 in riksdagspartierna till två särskilda möten om en språklag. Vid dessa diskussioner ställde sig alla partier positiva till att svenskans ställning skulle fastställas i lag. Vänsterpartiet menade dock att frågan borde behandlas i den aktuella översynen av Sveriges grundlag.

3 Språklagstiftning i några andra länder

3.1 Inledning

Det kan konstateras att variationerna är ganska stora när det gäller nationell lagstiftning om språk. I några europeiska länder finns det bestämmelser som reglerar det nationella språkets status i grundlag kompletterade med ytterligare bestämmelser på lag- och förordningsnivå. Så är det i t.ex. Finland, Frankrike och Polen. I Norge finns på lagnivå reglering om förhållandet mellan bokmål och nynorsk som skriftspråk. I andra länder är situationen som i Sverige, dvs. grundläggande lagreglering av det nationella språket saknas. Det gäller t.ex. Danmark, Tyskland och Storbritannien. För Danmarks del kan konstateras att Kulturministeriet under våren 2007 gett en kommitté i uppdrag att utreda bl.a. behovet av en lag som reglerar danska språkets status. I några länder har man valt att lagfästa regler om språkets korpus, dvs. grammatiska och lexikala strukturer. Så har skett i Danmark i fråga om rättskrivning och i Frankrike framför allt när det gäller terminologifrågor.

I den finska språklagskommitténs betänkande *Ny språklag* (bet. 2001:3 s. 106) finns en redogörelse för uppgifter som Förenta nationernas (FN) organisation för utveckling, vetenskap och kultur (Unesco) har samlat in. Där framgår att grundlagarna i 158 länder i världen innehåller en eller flera bestämmelser om språkliga rättigheter. Endast i 26 länder saknas sådana bestämmelser. I en del länder finns det dessutom särskilda språklagar där de centrala bestämmelserna om språken och deras användning samlats. I andra länder finns bestämmelser om språkliga rättigheter i olika lagar.

Den finska språklagskommittén kartlade frågor om språk i ett antal länder med hänsyn till lagstiftning och aktuella lagstiftningsprojekt liksom, i de fall det var möjligt, hur lagstiftningen fungerar i praktiken. De länder som togs med i kartläggningen och användes

som jämförelseobjekt var de nordiska länderna, de baltiska länderna, Belgien, Irland, Schweiz, Spanien, Nederländerna, Frankrike, Storbritannien, Tjeckiska republiken, Ungern, Malta, Kanada och Sydafrika. Kartläggningen publicerades separat (lagberedningsavdelningens vid justitiedepartementet publikation 1/2000), medan det i betänkandet redogjordes för lagstiftningen i Norden, de baltiska länderna (framför allt Estland), Belgien, Schweiz, Frankrike, Tjeckiska republiken och Kanada.

Utifrån framför allt de redogörelser som lämnats i det finska språklagsbetänkandet (s. 106–140) och i Språklagskommitténs betänkande *Mål i mun* (SOU 2002:27, s. 450 f.) ges här en redovisning av hur frågan om språklagstiftning hanterats i ett antal europeiska länder. Vissa uppgifter har hämtats ur artikeln *En lag om svenska språket?* (Hans-Heinrich Vogel, Festskrift till Fredrik Sterzel, Iustus förlag, Göteborg 1999, s. 359–377). Urvalet av länder har skett med fokusering på de nordiska länderna och för att ge en bild av hur man utifrån olika nationella språkliga förhållanden har behandlat frågan om språkreglering.

3.1.1 Finland

Bestämmelser om rätt till språk och kultur överfördes utan sakliga ändringar från regeringsformen till den nya grundlagen från 2000 (2 kap. 17 §). Där föreskrivs att vars och ens rätt att använda sitt eget språk, finska eller svenska, hos domstol eller andra myndigheter och rätt att få expeditioner på det egna språket ska tryggas genom lag. Ytterligare frågor om språk regleras i 2 kap. 51 § grundlagen, där det föreskrivs att finska eller svenska används i riksdagsarbetet, och i 2 kap. 79 §, där det föreskrivs att lagar ska stiftas och publiceras på finska och svenska.

Den nya finska språklagen, som trädde i kraft 2004, ersatte språklagen från 1922. Bakgrunden till lagstiftningen var bl.a. att den nya grundlagen ansågs ha stärkt principen om landets officiella tvåspråkighet och nationalspråkens jämställdhet samt vidgat de språkliga rättigheterna och det allmännas förpliktelser i språkfrågor.

I 1 kap. 1 § i språklagen slås fast att Finlands nationalspråk är finska och svenska.

Lagens syfte anges vara att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, och att målet

är att vars och ens rätt till rättvis rättegång och god förvaltning ska garanteras oberoende av språket samt att individens språkliga rättigheter ska förverkligas utan att han eller hon särskilt begär det.

Lagen ska tillämpas hos domstolar och andra statliga myndigheter, kommunala myndigheter, självständiga offentliga inrättningar, riksdagens ämbetsverk och republikens presidents kansli om inte något annat föreskrivs. Universiteten och vissa kyrkosamfund är undantagna från tillämpningen av språklagen, om inte något annat sägs i de lagar som reglerar dessa organs verksamhet. I språklagen finns också bestämmelser om hur den ska tillämpas på affärsverk och bolag samt enskilda som utövar offentlig förvaltning.

Den finska språklagen är en allmän lag som kompletteras av speciallagstiftning. I lagen hänvisas till bestämmelser om språk i speciallagstiftning som gäller bl.a. språk i undervisnings- och utbildningssammanhang, språkliga rättigheter som rör kulturverksamhet, språkliga rättigheter för klienter och patienter inom hälso- och socialvård, språk i brottsutredande verksamhet och språkkunskapskrav för offentligt anställda.

Enligt lagen utgör kommunerna grundenheten för den språkliga indelningen. Utifrån befolkningens språkförhållanden är kommunerna indelade i enspråkiga och tvåspråkiga kommuner. Även myndigheter är indelade i enspråkiga eller tvåspråkiga sådana.

I språklagen finns bestämmelser om rätten för individer och juridiska personer att använda finska och svenska hos myndigheter, om handläggningsspråket hos myndigheterna, om språket i domar, beslut och andra expeditioner, om myndigheternas arbetsspråk och om språk i lagstiftning och i information för allmänheten. Enligt lagen ska myndigheterna se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken. Varje myndighet har i uppgift att inom sitt verksamhetsområde övervaka att språklagen följs. Justitieministeriet ska följa verkställigheten och tillämpningen av lagen och vid behov ta initiativ och vidta andra åtgärder för att rätta till konstaterade brister.

3.1.2 Norge

I den norska grundlagen finns inga bestämmelser om landets officiella språk. Däremot finns en språklag från 1980 (*lov om målbruk i offentlig teneste* 11.4.1980 nr. 5) med bestämmelser om språkanvändning inom offentlig förvaltning.

Den språkliga reglering som finns i grundlagen (92 §) består i en bestämmelse som innebär att endast en person som talar landets språk kan få tillträde till en statstjänst. Som "landets språk" i grundlagens mening kan anses det norska språkets båda former, bokmål (eller riksmål) och nynorsk (eller landsmål). Inom vissa områden är det samiska språket enligt lag likställt med det norska språket. Alla dessa språk har i officiella sammanhang kallats såväl landets officiella språk som dess nationalspråk.

I 1980 års lag anges att bokmål och nynorsk är likvärdiga målformer och det föreskrivs att de ska vara jämställda skriftspråk i alla organ för staten, fylkeskommunerna och kommunerna. Språklagen tillämpas dock inte på stortinget och organ under stortinget. Lagen gäller inte de olika organens interna språk eller muntlig användning av språket.

De två varianterna av norska språket, bokmål och nynorsk, har sedan länge varit i bruk i Norge. Bokmål är mer allmänt i bruk i landets östra delar och nynorsk, som bedöms vara det som används minst av de båda språken, i dess västra delar. Från 1885 års likställighetsbeslut har vardera språkformen de facto varit landets officiella språk och kommunerna har kunnat välja vilket av dem som ska användas i kommunen. Landet har därmed kommit att få områden med olika språk. I den första språklagen, från 1930, underströks språkens jämbördighet och det förutsattes att tjänstemännen i de högsta statliga tjänsterna behärskade både bokmål och nynorsk i skrift.

Kommuner kan besluta att kräva en viss målform i skrivelser från staten eller besluta att kommunen i språkligt hänseende ska vara neutral och på detta sätt bestämma kommunens språkstatus.

I Norge har man under ett par års tid förberett en "stortingsmelding" om den strategiska språkpolitiken. Behandlingen i stortinget av rapporten planeras ske under hösten 2008. En av de största frågorna som då väntas bli föremål för diskussion är den om eventuell lagstiftning i syfte att skydda norskans ställning i Norge. Språkrådet i Norge gör vid nuvarande tidpunkt bedömningen att det mest sannolika är att stortinget efter behandlingen kommer att be regeringen förbereda ett förslag till sådan lagstiftning.

3.1.3 Danmark

Den språkliga lagreglering som finns i Danmark avser rättskrivning och gäller alltså reglering i fråga om språkets korpus. Regleringen finns i två lagar, *loven om Dansk Sprognaevn* och *loven om dansk retskrivning*, båda från 1997. Den danska språknämnden har enligt loven om Dansk Sprognaevn till uppgift att lägga fast den danska rättskrivningen. De närmare bestämmelserna om grundvalen för språknämndens uppgifter får fastställas av kulturministern, vilket skett genom *bekendtgørelsen om Dansk Sprognaevns virksomhed og sammensætning*. Den av nämnden fastställda rättskrivningen offentliggörs i *rättskrivningsordboken*. Denna är bindande både inom förvaltning och inom undervisning.

Dansk språkkommitté med uppdrag att överväga bl.a. en dansk språklag

Under våren 2007 tillsatte det danska kulturministeriet en språkkommitté – *Det danske sprogudvalg* – med uppdrag att följa upp utvecklingen av det danska språket. En utgångspunkt för arbetet är regeringens språkpolitiska redogörelse från 2003/2004 som utgjorde det första initiativet till en samlad dansk språkpolitik. Kommittén ska också följa upp den nordiska språkdeklarationen och andra konkreta initiativ som t.ex. Rektorskollegiets uppmaning till universitetet om språkpolitik. Kommitténs arbete kommer att avslutas under våren 2008.

Enligt direktiven ska kommittén redogöra för den språkliga situationen i Danmark inom följande områden:

- danskan i den offentliga sektorn,
- danskan i förskola, grundskola och inom ungdomsutbildning,
- danskan inom de högre utbildningarna och forskningen, även innefattande frågan om facktermer,
- danskan i näringslivet,
- språkteknologiska möjligheter,
- främmande språk och grannspråk,
- danskan i EU.

Kommittén ska ta ställning till behovet av och möjligheten till lagreglering inom språkområdet antingen genom en uttrycklig språklag eller genom lagreglering på olika områden.

Kommittén ska också ge konkreta förslag till en stärkt insats för det danska språket inom den offentliga sektorn, kulturlivet, näringslivet och inom utbildningssektorn. Förslag som rör språkets ställning i de högre utbildningarna och inom forskningen anges vara väsentliga i sammanhanget. Det framhålls särskilt att principen om parallellspråkighet, och frågan hur den ska tillämpas i olika fall, bör belysas närmare.

3.1.4 Island

Island är språkligt sett ett ovanligt homogent land. Det finns inte någon lagreglering om det isländska språkets status men isländskan är självfallet landets officiella språk. Det finns ett lagstadgat språkråd som kan lämna förslag i frågor som rör språk.

Isländskan anses mycket viktig för den isländska identiteten och Island strävar efter att skydda språket från utländska influenser. Ett exempel på detta är Islands namnlagstiftning. Enligt förnamnslagen ska förnamn (högst tre stycken) vara isländska eller böjas enligt isländska språkregler. Efternamnet ska innehålla genitivform av faderns eller moderns namn och förses med ändelsen -son eller -dottír eller vara ett traditionellt släktnamn. En islänning får inte anta makes eller makas efternamn. På justitiedepartementet finns en rådgivande personnamnskommitté. Det finns också en ortnamnskommitté som har en rådgivande funktion när det gäller kommunnamn, vilka regleras i kommunallagen. Det finns även en lag om företagsnamn som innebär att namn som strider mot isländsk språktradition kan stoppas. Enligt lagen om radioverksamhet ska radiostationer främja isländska språket och isländsk kultur och största delen av utbudet ska vara på isländska eller annat europeiskt språk. Enligt konkurrenslagen ska reklam som riktar sig till islänningar vara på isländska.

3.1.5 Tyskland

Tyskland har inte någon generell federal reglering som gäller språket. Det finns dock föreskrifter som reglerar användningen av tyska språket i vissa situationer, t.ex. för de federala förvaltningsmyndigheterna och de allmänna domstolarna. På delstatsnivå finns bestämmelser om språkstatusfrågor, även motsvarande grundlagsnivå.

3.1.6 Frankrike

Det franska språkets ställning utgår från konstitutionen där det i artikel 2 anges att republikens språk är franska. Närmare bestämmelser om språket finns i bl.a. 1994 års lag om användning av franska språket (nr 94-665), 1994 års dekret om franska offentliga tjänstemäns användning av franska språket och 1996 års förordning om franska språkets främjande. Utifrån dessa författningar bedrivs systematiska korpusarbeten, som är inriktade mer på terminologifrågor än, som i Danmark, på rättskrivning. De nämnda författningarna ersatte den lag från 1975 som införts i syfte att stärka franskans ställning i förhållande till engelskan. Genom 1994 års språklag slås fast att franska ska användas i undervisning, arbetsliv, handel och inom offentlig sektor. Språklagarna innehåller bl.a. föreskrifter om obligatorisk användning av franska i vissa situationer. Lagen gäller den offentliga sektorn och även näringslivet. Den innehåller också tillsyns- och straffbestämmelser. Regeringen ska årligen rapportera till parlamentet om lagens efterlevnad och franska språkets status i internationella avtal etc.

Det kan noteras att med anledning av att Frankrike avsåg att underteckna Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter uttalade Conseil constitutionnel 1999, efter en förfrågan från den franske presidenten, att konventionen om landsdels- eller minoritetsspråk (daterad Strasbourg den 5 november 1992) innehåller stadganden som inte är förenliga med artikel 2 i den franska konstitutionen.

3.1.7 Nederländerna

Nederländska är det officiella språket i hela Nederländerna och som nationalspråk räknas nederländska och frisiska. Det finns ingen reglering om språkförhållandena i den nederländska grundlagen.

Hos myndigheter och i domstolar används traditionellt nederländska. I förvaltningsrättslagen från 1995 finns reglering om språk-användningen i domstolarna.

Friesland har officiell status som tvåspråkigt förvaltningsområde. Andelen frisisktalande uppgår till knappt tjugo procent av befolkningen, som totalt uppgår till drygt 15 miljoner invånare. Det frisiska språkets, liksom kulturens, ställning regleras sedan 1989 genom en överenskommelse mellan nederländska regeringen och

Frieslands län. Den innebär bl.a. att frisiska kan användas i kontakter med myndigheter. Överenskommelsen reglerar också frisisk-språkig undervisning i skolorna. Undervisningen i Friesland ska förbereda eleverna på att leva i ett tvåspråkigt frisiskt-nederländskt samhälle. Därför ska undervisningen inte koncentreras till endast det egna modersmålet. För elever som bor i Friesland har undervisning i frisiska varit obligatorisk i grundskolan sedan 1980 och i gymnasieskolan sedan 1993. I överenskommelsen ingår även bestämmelser om massmedierna.

3.1.8 Polen

Det polska språket ska enligt den polska grundlagen vara landets officiella språk. År 1999 fick Polen en ny språklag, där det slås fast att det polska språket ska utgöra en grundläggande beståndsdel i den nationella identiteten och kulturen. Det föreskrivs i lagen att den inte ska påverka nationella minoriteters och etniska gruppers rättigheter. Vidare föreskrivs att regionala språkvariationer och dialekter ska respekteras.

I lagen finns regler som syftar till att skydda det polska språket bl.a. genom att värna ett korrekt språkbruk, att etablera villkor för en riktig utveckling av språket och motverka en vulgarisering av språket. I lagen anges att polskan ska vara det officiella språket på ett antal områden, bl.a. inom statlig och offentlig förvaltning och att internationella avtal som republiken Polen ingår som regel ska ha en polsk version. I språklagen föreskrivs vidare som huvudregel att polska ska vara det språk som används i utbildningsväsendets samtliga stadier.

3.1.9 Ungern

I Ungern finns ingen lagreglering om officiella språk. I grundlagen från 1949 finns bestämmelser om förbud att diskriminera p.g.a. språk och nationell tillhörighet och om minoriteters språkliga rättigheter.

Ungerska är landets nationalspråk och är det språk som genom historien använts av majoritetsbefolkningen i landet. Ungerska är också det språk som rent faktiskt används vid myndigheterna.

Parlamentets arbetsspråk är ungerska. En ledamot kan dock använda sitt modersmål och begära att det tolkas till ungerska. En ledamot har även rätt att få parlamentets officiella dokument översätta till sitt modersmål.

Nationella och etniska minoriteter skyddas i grundlagen. Staten ska bereda minoriteter skydd och minoriteternas kollektiva rätt att delta i samhällslivet ska garanteras. Minoriteterna har rätt att bl.a. värna sin kultur, använda sitt språk och få undervisning på minoritetsspråket. I minoritetslagstiftning från 1993 regleras förhållandena för en rad olika minoritetsgrupper såsom armenier, bulgarer, greker, kroater, polacker, rumäner, romer, tyskar, serber, slovakar, slovener och ukrainare. Dessa gruppers språk är minoritetsspråk och får användas i hela landet och bestämmelserna innebär att ingen ska komma i sämre ställning för att han eller hon inte behärskar ungerska. Bland de speciella bestämmelser som gäller minoriteterna kan nämnas att var och en vid kontakter med myndigheter får använda sitt modersmål. Om myndigheten inte kan den enskildes språk tillräckligt väl får tolk anlitas. Vidare har den enskilde rätt att använda sitt modersmål, förutom i parlamentet, i lokala beslutande organ. En ungersk översättning ska dock finnas som officiell dokumentation. Minoriteterna har också rätt att initiera minoritetsspråkig undervisning.

4 Författningar med reglering om språk

4.1 Inledning

I svensk lagstiftning finns inte några bestämmelser som direkt reglerar det svenska språkets status. Av viss reglering framgår det dock indirekt att lagstiftaren förutsatt att det är svenska som används, t.ex. i muntliga och skriftliga sammanhang hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Sådana bestämmelser finns i förvaltningslagen, rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen. Där anges när myndigheterna bör, får eller ska anlita tolk i fall då någon inte behärskar svenska språket, eller det på grund av tal- eller hörselskada behövs tolk. Härutöver finns det i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen regler som rör myndigheternas skyldigheter att använda en svenska som är klar och begriplig i beslut och skrivelser.

4.2 Förvaltningslagen

För förvaltningsmyndigheterna gäller *förvaltningslagen* (1986:223) vid handläggning av ärenden. Den gäller också vid domstolarnas handläggning av administrativa ärenden. I den proposition genom vilken bestämmelsen om tolkning infördes i den då gällande förvaltningslagen, sägs det ligga i sakens natur att reglerna i lagen bygger på förutsättningen att myndigheternas kontakter med de enskilda äger rum på svenska språket och att de enskilda förstår "vårt språk" samt att detta är en grundläggande princip för såväl rättegång som förvaltningsförfarande här i landet, men att denna princip förutsätter att den som inte behärskar svenska språket i lag tillförsäkras viss särbehandling från myndighetens sida (prop. 1971:30, s. 379 f.).

Bestämmelsen om tolkning

När en myndighet har att göra med någon som *inte behärskar svenska*, eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad *bör* myndigheten, enligt 8 § förvaltningslagen, vid behov anlita tolk. I propositionen till den tidigare förvaltningslagen (prop. 1971:30) sägs det att regeln tar sikte inte bara på muntlig tolkning vid förhandlingar, förhör osv. utan också på skriftlig översättning när handlingar på främmande språk lämnas in till myndigheterna eller när myndigheterna ska meddela sig skriftligt med någon som inte förstår svenska. Från att till en början ha varit utformad som en ”får-regel” skärptes tolkregeln 1979 till en ”bör-regel” med motiveringen att det inte var tillfredsställande att lagen gav utrymme för myndigheterna att låta bli att använda tolk när sådana behövdes och fanns att tillgå. Något absolut krav på tolkning och översättning borde dock inte heller införas i den nya förvaltningslagen. Skälet till det var att omfattningen av den tolkservice som samhället rimligen kunde ge var beroende av bl.a. tillgången på tolkar, vilket sades kunna variera från ort till ort och växla över tiden (prop. 1985/86:80 s. 27).

Krav på att uttrycka sig lättbegripligt

I 7 § förvaltningslagen, som gäller allmänna krav på handläggningen, anges att myndigheten ska sträva efter att *uttrycka sig lättbegripligt*. I den allmänna motiveringen till bestämmelsen (prop. 1985/86:80 s. 24) sades att de svårigheter som enskilda ställs inför i sina kontakter med myndigheterna ofta beror på den språkliga utformningen av myndigheternas skrivelser och beslut. Det sades vidare att eftersom ålderdomliga, stela och svårbegripliga formuleringar försvårar läsningen borde det av lagtexten framgå att myndigheterna ska uttrycka sig så lättbegripligt som möjligt. Den föreslagna regeln var närmast av målsättningskaraktär och det påtalades att förslaget låg i linje med vad Språkvårdsutredningen hade föreslagit i sin rapport *Klarspråk – en grund för god offentlig service* (Ds C 1985:3). I propositionen påpekades att förslaget till den nya förvaltningslagen – bl.a. när det gällde språkanvändningen – innebar att lagen tillfördes ett par regler som närmast var av målsättningskaraktär och det förklarades att möjligheterna att åstadkomma förändringar enbart genom sådana regler är begränsade men det

betonades att avsikten var att bestämmelserna skulle vara vägledande vid tillämpningen av flera andra regler i den föreslagna lagen (prop. 1985/86:80, s. 24).

Krav på ett klart och begripligt språk i den numera upphävda verksförordningen

I verksförordningen (1995:1322), som den 1 januari 2008 ersatts av myndighetsförordningen (2007:515), fanns en bestämmelse i 7 § punkten 5 som angav att myndighetschefen skulle se till att allmänhetens och andras kontakter med myndigheten underlättades genom bl.a. *ett klart och begripligt språk* i myndigheternas skrivelser och beslut. Bestämmelsen har inte överförts till myndighetsförordningen.

4.3 Rättegångsbalken

För de allmänna domstolarna, dvs. tingsrätter, hovrätter och Högsta domstolen, gäller rättegångsbalkens regler i fråga om förfarandet i den dömande verksamheten. I balken finns bestämmelser om anlitan av tolk för den som ska höras inför rätten och om krav på att ombud ska behärska svenska. Det finns även en bestämmelse om när rätten ska låta översätta handlingar.

Bestämmelsen om tolkning

I 5 kap. 6 § rättegångsbalken anges att om part, vittne eller annan, som ska höras inför rätten *inte är mäktig svenska språket får* tolk anlitas att biträda rätten.

Bestämmelsen innebär dels att översättning ska ske till svenska, dels att det som sägs på svenska i behövliga delar ska översättas till det främmande språket. Om en förhandling skulle kunna hållas på t.ex. engelska, därför att såväl parter som rättsens ledamöter behärskar engelska, anses det ändå att förhandlingen, med hänsyn till offentlighetsprincipen, ska hållas på svenska. Även om bestämmelsen enligt ordalydelsen gäller endast när någon ska höras inför rätten anses den vara analogt tillämplig under förundersökning i brottmål liksom vid mera informella kontakter mellan rätten och en person som inte behärskar svenska språket (se Fitger, Rättegångsbalken, s. 100).

gångsbalken, s. 5:6 och prop. 1970:30 s. 71). I fråga om vad som kan anses som "svenska språket" uttalas i propositionen att ett förhör med en dansk- eller norskspråkig person bör hållas utan tolk om domstolen anser att det kan ske utan men för utredningen.

Tilläggs kan att för tingsrätterna i Haparanda och Gällivare gäller enligt förordningen (1984:140) om allmän tolk att det vid dessa domstolar ska finnas allmän tolk för tolkning i finska.

Bestämmelsen om språkkrav på ombud

I 12 kap. 2 § rättegångsbalken finns en bestämmelse om att ombud vid allmän domstol *ska behärska svenska språket*. Detta uttryckliga krav lagfästes först 1992 men ansågs gälla även tidigare enligt de allmänna bestämmelserna om förfarandet. I motiven till bestämmelsen (prop. 1992/93:64 s. 29) framhölls att ombud till skillnad från parter och vittnen är utbytbara. Dessutom framhölls att det skulle innebära stora krav på tolken att översätta juridisk argumentation och även en risk för missuppfattning av innebörden av termer som används i speciell juridisk betydelse.

Den rätt som parter och deras ställföreträdare i vissa områden har att använda samiska, respektive finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar gäller inte parternas ombud (*lagen* [1999:1175] *om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* och *lagen* [1999:1176] *om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*).

Bestämmelsen om översättning

När det gäller översättning av handlingar, 33 kap. 9 § rättegångsbalken, är utgångspunkten att handlingar som lämnas in till rätten normalt ska vara skrivna på svenska. Att översättning ska ske vid behov anses inte innebära att domstolarna slentrianmässigt bör översätta allt material. Är det möjligt för domstolen att ändå förstå innehållet behöver handlingen inte översättas. Paragrafen innehöll tidigare en möjlighet för domstolen att förelägga en part att tillhandahålla en översättning. Den möjligheten har tagits bort, men i den behovsprövning som ska ske får domstolen väga in vilka möjligheter parten har att själv få fram en översättning. Enligt ut-

talanden i motiven i fråga om handlingar som skickas från rätten bör rätten av kostnadsskäl vara försiktig med översättningar och också väga in vilka möjligheter parten har att själv få fram en översättning (prop. 1986/87:89 s. 142). I senare motivuttalanden har det dock ansetts att det i regel finns behov av att översätta handlingen när det finns anledning att tro att mottagaren inte talar svenska (prop. 1999/2000:61 s. 158).

Enligt 33 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken finns det en skyldighet för rätten att översätta handlingar i brottmål, om handlingen ska sändas till någon som vistas inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet och det finns anledning att anta att personen inte förstår språket i handlingen. Bestämmelsen är tillämplig i de fall handlingen ska delges men också när underrättelser eller domar och beslut ska översändas till personer som befinner sig utomlands. Enligt huvudregeln ska handlingen, eller de viktigaste delarna, översättas till språket som talas i landet. Har staten flera officiella språk räcker det att handlingen översätts till ett av språken. Om rätten känner till att personen inte förstår detta språk ska handlingen översättas till ett språk som personen förstår. Om en handling ska delges en person i Norge eller Danmark behöver handlingen alltså endast översättas om rätten känner till att personen inte förstår norska eller danska.

Bestämmelsen om skyldigheten att översätta handlingar som skickas per post i de angivna fallen föranleddes av att delgivning med post, i enlighet med Schengenkonventionen, infördes som huvudregel och att det därmed skulle komma att bli mer sällsynt att staterna begär hjälp med delgivning.

Eftersom regleringen i Schengenkonventionen innebär en skyldighet för myndigheten att översätta handlingar i de angivna fallen, vilket skiljer sig från den svenska regleringen i rättegångsbalken, där behovet av översättning ska bedömas i det enskilda fallet, föreslog regeringen att 33 kap. 9 § rättegångsbalken skulle kompletteras med det innehåll som paragrafens andra stycke nu har (prop. 1999/2000:61). I nyssnämnda proposition (s. 158) anges att när en domstol skickar handlingar per post till en person i utlandet och det finns anledning att tro att personen inte talar svenska, finns det i regel behov av att översätta handlingarna och att detta synsätt överensstämmer med domstolspraxis och har delats även av JO (jfr JO beslut 1994-12-05, dnr 822-1994). Åklagares skyldighet att översätta handlingar som skickas till personer utomlands är oreglerad.

I paragrafens tredje stycke anges att kostnaden för översättning ska betalas av staten.

4.4 Förvaltningsprocesslagen

För förvaltningsdomstolarna, dvs. länsrätt, kammarrätt och Regeringsrätten, gäller för den dömande verksamheten *förvaltningsprocesslagen* (1971:291) som har en bestämmelse jämförlig med den ovan nämnda bestämmelsen i 5 kap. 6 § rättegångsbalken om tolkning. Enligt 50 § förvaltningsprocesslagen är dock kravet att rätten *ska* anlita tolk bl.a. om part, vittne eller annan som ska höras inför rätten *inte behärskar svenska språket*. Även i annat fall *får* rätten vid behov anlita tolk.

4.5 Minoritetsspråkslagarna

Sedan 2000 gäller en särskild minoritetsspråkslagstiftning som ger enskilda rätten att i sina kontakter med förvaltningsmyndigheter och domstolar använda samiska, finska och meänkieli. Bestämmelserna finns i *lagen* (1999:1175) *om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* och *lagen* (1999:1176) *om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*. Enligt lagstiftningen ska också förskola och äldreomsorg erbjudas helt eller delvis på minoritetsspråket. Bestämmelserna gäller i vissa kommuner i Norrbotten, s.k. förvaltningsområden, där språken har lång tradition. Förslag har lagts fram i betänkanden (SOU 2005:40 och SOU 2006:19) om att utvidga lagstiftningen till att även gälla ett område inom Stockholms- och Mälardalsregionen samt det sydsamiska området, dvs. delar av Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Dalarnas län. Förslagen bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Vidare har en utredare i augusti 2007 fått i uppdrag att lämna förslag till alternativ till språkliga förvaltningsområden. Även detta förslag bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

4.6 Ytterligare författningar med bestämmelser om språk

4.6.1 Språkkrav inom EU för reglerade yrken

För medborgare i EU som vill utöva ett reglerat yrke som egen företagare eller anställd i en annan medlemsstat än den där han eller hon har förvärvat sina yrkeskvalifikationer gäller enligt artikel 53 i EG-direktiv 2005/36/EG om erkännande av yrkeskvalifikationer att medlemsstaten av den sökande får kräva de språkkunskaper som är nödvändiga för att utöva yrket. I direktivet anges att bestämmelsen ska tillämpas proportionellt, vilket utesluter krav på systematiska språkprov innan man inleder en yrkesverksamhet. Vidare anges att en eventuell bedömning av språkkunskaper måste hållas isär från förfarandet för erkännande av yrkeskvalifikationer. Bedömningen ska äga rum vid det faktiska tillträdet till yrket. Exempel på reglerade yrken i Sverige är advokat, revisor, trafiklärare, läkare, räddningsledare och sjukgymnast. Införlivandet av direktivet är slutfört för i stort sett alla berörda yrken.

4.6.2 Skollagen

Språkkrav för lärare

Enligt *skollagen* (1985:1100) är svensk lärarexamen eller motsvarande ett krav för anställning som lärare utan tidsbegränsning inom det offentliga skolväsendet, 2 kap. 4 § skollagen. För den som har en utländsk lärarutbildning krävs ett behörighetsbevis enligt förutsättningar som anges i 2 kap. 4 a och 4 b §§ skollagen. Förutom krav på utländsk lärarutbildning, eller sådan utbildning tillsammans med yrkeslivserfarenhet, motsvarande svensk lärarutbildning, gäller enligt 2 kap. 4 b § att den som har ett annat modersmål än svenska, danska, färöiska, isländska, eller norska kan få ett behörighetsbevis endast om han eller hon har de kunskaper i svenska som behövs.

Bestämmelserna i 2 kap. 4 a och 4 b §§, som gällt sedan 1999, tillkom i samband med en anpassning av skollagen till EG-direktiv inom skolområdet. Samtidigt infördes andra bestämmelser i skollagen om lärares möjligheter att få sin utbildning bedömd och godkänd för att underlätta för lärare från ett annat EU-land att få anställning i Sverige. Tidigare krävdes för anställning utan tidsbegränsning som lärare i det offentliga skolväsendet att den sökande

behärskade svenska språket, där ordet behärska i lagen angav ett högt ställt krav. Nu är alltså kravet att sökande ska ha de *kunskaper i svenska språket som behövs*. I propositionen sägs att för att alla sökande ska behandlas lika när det gäller kravet på svenska bör skollagen kompletteras med bestämmelser om nivån på dessa kunskaper och att det bör vara en uppgift för den behöriga myndigheten att avgöra vilken nivå som är nödvändig. De rutiner som gäller för motsvarande bedömning inom hälso- och sjukvården angavs kunna tjäna som förebild (prop. 1998/99:110 s. 51).

I propositionen sägs vidare att kravet på språkkunskaper kan utgöra ett hinder för en EES-medborgare som vill flytta till ett annat land och att ett sådant krav kan utgöra en indirekt diskriminering. Vad som godtas i form av särbehandlande åtgärder sägs vara en avvägningsfråga samtidigt som det hänvisas till att EG-domstolen i ett fall (Groener C 397/87) uttalat att en tillsvidareanställning som lärare vid en offentlig utbildning är en anställning av en sådan art att det är berättigat att ställa krav på språkkunskaper (prop. 1998/99:110 s. 51).

4.6.3 Förordningen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område

Språkrav för yrkesverksamhet inom hälso- och sjukvård

När det gäller vissa yrken inom hälso- och sjukvården, tandvården eller detaljhandeln för läkemedel ställs särskilda krav på bl.a. språkkunskaper. För att den som har utländsk utbildning ska kunna få ett s.k. kompetensbevis krävs bl.a. att den sökande har för yrket *nödvändiga kunskaper i svenska, danska eller norska språket*. Dessa krav gäller yrken som omfattas av bestämmelser om legitimation, skyddad yrkestitel eller behörighet här i landet. Exempel på sådana yrken är apotekare, barnmorska, läkare, sjuksköterska och tandläkare. Bestämmelser som reglerar detta finns i förordning (1998:1513) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område. För dem som har en utbildning i ett annat EES-land eller i Schweiz, ställs dock inte motsvarande språkliga krav.

4.6.4 Patientjournalagen

Enligt 5 § *patientjournalagen* (1985:562) ska de journalhandlingar som upprättas inom hälso- och sjukvården vara skrivna på svenska språket, vara tydligt utformade och så långt som möjligt förståeliga för patienten.

I propositionen (prop. 1984/85:189) hänvisas till att frågan om kontakterna mellan myndigheter och allmänheten under senare år hade kommit alltmer i blickpunkten. Det hade bl.a. lett till ett förslag av förvaltningsrättsutredningen (SOU 1983:73) om en bestämmelse i en ny förvaltningslag om att myndigheternas skrivelser ska utformas klart och begripligt. Även om den föreslagna förvaltningslagen inte skulle komma att gälla för den sjukvårdande verksamheten konstaterades att målen i denna fråga inom hälso- och sjukvården var desamma.

I propositionen framhölls att problem med information och kommunikation i vården delvis beror på det medicinska språket. Det hänvisades till Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 1983:73) om det medicinska språket i journaler, intyg och dödsbevis. I föreskrifterna sägs att personalen ska sträva efter ett klart och enkelt språk i kontakten med patienten och dennes anhöriga. Tyngande och svårförståeliga facktermer ska undvikas. Det hänvisades också till att Socialstyrelsen arbetade med att i en ny sjukdomsklassificering försvenska medicinska facktermer. I propositionen framhölls också att det fackspråk som i stor utsträckning används inom hälso- och sjukvården kan vara svårt att förstå för patienten och att det kan påverka vårdresultatet negativt. Samtidigt framhölls att när det gällde journalanteckningar var de i första hand arbetsdokument i vårdarbetet och att man därför borde kunna acceptera en språklig utformning med viss inblandning av fackuttryck.

Det bedömdes att det fanns ett nära samband mellan fackspråket och allmänspråket i hälso- och sjukvården och framhölls att journalföringen därför inte kunde isoleras från allmänna åtgärder som syftar till att underlätta kommunikationen mellan patienterna och vårdpersonalen.

En effekt av en bestämmelse om att journalföringen ska ske på svenska borde bli att utvecklingen mot användningen av svenska ord och uttryck påskyndades, ansågs det. Kravet skulle dock inte vara att en journal inte får innehålla andra ord än svenska. Den som för journalen måste inte i varje läge finna eller eventuellt hitta på svenska termer till samtliga ord eller uttryck av latinsk eller annan

utländsk härkomst. Arbetet med att försvenska det medicinska språket skulle ske på ett nyanserat sätt (prop. 1984/85:189 s. 21 f.).

4.6.5 Radio- och TV- lagen

I 6 kap. 8 § tredje stycket *radio- och TV-lagen* (1996:844) finns en bestämmelse som innebär att TV-sändningar som sker över satellit eller med stöd av tillstånd av regeringen och ljudradiosändningar som sker med stöd av tillstånd av regeringen i betydande omfattning ska innehålla program på svenska språket, program med svenska artister och verk av svenska upphovsmän, om det inte finns särskilda skäl emot det.

4.6.6 Patentlagen

I 82 § *patentlagen* (1967:837) ställdes krav på *fullständig* översättning av europeiska patent till svenska för att sådana patent ska bli gällande i Sverige. Genom *lagen* (2006:625) *om ändring i patentlagen* har bl.a. kravet på fullständig översättning av europeiska patent ändrats (prop. 2005/06:189, bet. 2005/06:LU32, rskr. 2005/06:284). Ändringen innebär att för att ett europeiskt patent ska få verkan i Sverige ska *patentkraven* alltid lämnas in till patentmyndigheten i översättning till svenska (inom en viss tidsfrist). Någon ytterligare översättning behöver inte lämnas in om handläggningsspråket i ansökningsärendet hos det europeiska patentverket (EPO, The European Patent Office) varit engelska och patentet således meddelats på det språket. Om det europeiska patentet meddelats på något annat av EPO:s officiella språk, dvs. tyska eller franska, måste översättning till svenska av patentkraven lämnas in till patentmyndigheten för att patentet ska bli gällande i Sverige. När det gäller *patentbeskrivningen* kan patenthavaren välja mellan att lämna in en översättning till svenska eller till engelska (prop. 2005/06:189 s. 46).

Lagändringen träder i kraft den dag regeringen bestämmer, vilket är beroende av ikraftträdandet av en överenskommelse om tillämpningen av art. 65 i den europeiska patentkonventionen, den s.k. Londonöverenskommelsen. Denna överenskommelse väntas träda i kraft den 1 maj 2008.

Språkpolitiska överväganden i översättningsfrågan

I propositionen (prop. 2005/06:189) som ligger till grund för ändringen i patentlagen har den dåvarande regeringen, med hänvisning till vad som sagts i propositionen om den svenska språkpolitiken *Bästa språket* (prop. 2005/06:2), beaktat de språkpolitiska aspekterna vid förhandlingarna om Londonöverenskommelsen. Med utgångspunkt i att minskade översättningskrav, som leder till en försvagning av det svenska språkets ställning, talar emot ett svenskt tillträde har regeringen konstaterat följande.

I den mån patentskrifter har betydelse för svenska språkets ställning är det i förhållande till svenskt fackspråk och dess utveckling inom nya teknikområden. Svenska Akademien har i remissvar anfört att det inte är förenligt med omsorgen om det svenska språket att patentbeskrivningar inte behöver finnas på svenska. Svenska språknämnden har däremot inte motsatt sig förslaget att patentbeskrivningar ska finnas tillgängliga endast på engelska, men anfört att förslaget innebär ett avsteg från principen att texter som är rättsligt bindande i Sverige ska vara tillgängliga på svenska. Enligt språknämnden kan detta avsteg till nöds försvaras med att det handlar om en mycket speciell form av texter men att det inte får tas till intäkt för liknande åtgärder inom andra områden.

Enligt Terminologicentrum TNC:s i remissvaret redovisade bedömning har översättningar av patentskrifter inte någon större betydelse för det svenska fackspråket. Enligt TNC använder man sig i sin verksamhet inte av patentöversättningar. TNC:s erfarenhet är att det tekniska språket utvecklas genom forskningsrapporter, vetenskapliga artiklar och, inte minst, i det språkbruk som gäller inom enskilda teknikområden. Det är alltså redan etablerade termer och begrepp som förekommer i patentskrifter. De patenttermer som finns i beskrivningen förekommer i de flesta fall även i patentkraven. Enligt TNC:s uppfattning skulle därför ett slopande av översättningskraven när det gäller patentbeskrivningen inte innebära att något går förlorat ur terminologisynpunkt, förutsatt att ett krav på översättning av patentkraven står kvar.

Med hänvisning till uppgifterna från TNC och från Patent-och registreringsverket, som uppgett att översättningar mycket sällan efterfrågas, gjorde regeringen bedömningen att det för det svenska språkets ställning som komplett och samhällsbärande språk inte i sig är befogat att ha kvar nuvarande krav på översättning till svenska av europeiska patent då översatta patentskrifter inte har haft någon

egentlig betydelse för det svenska terminologiarbetet eller för fackspråkens utveckling (2005/06:189, s. 29 ff.).

5 Internationella åtaganden

I detta avsnitt presenteras översiktligt de mer centrala internationella konventioner som Sverige anslutit sig till och som rör språk.

Internationella dokument om mänskliga rättigheter har olika beteckningar. Sådana överenskommelser som är juridiskt bindande mellan staterna kallas konventioner eller protokoll medan förklaringar och deklARATIONER utgör politiska förpliktelser.

Inledningsvis bör också nämnas att förhandlingar om en nordisk samekonvention pågår, se avsnitt 8.3.1.

5.1 Sveriges internationella överenskommelser

5.1.1 FN-konventioner

FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

Språk nämns som en grund för diskriminering i artikel 2 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (SÖ 1971:42). Konventionen förpliktar konventionsstaterna att utan diskriminering garantera att de rättigheter som skrivits in i konventionen förverkligas för varje person som befinner sig på dess område och är underkastad dess jurisdiktion.

Artikel 14 handlar om rättigheter med anledning av åtal och rättegång i brottmål. Enligt artikeln har den som anklagas för brott rätt att utan dröjsmål och i detalj bli underrättad om innebörden av anklagelsen och dess grund på ett språk som han eller hon förstår. En person som är anklagad för brott har också rätt att kostnadsfritt få biträde av tolk, om han eller hon inte förstår eller talar det språk som används vid domstolen.

Enligt artikel 24 ska varje barn utan diskriminering av något slag, t.ex. på grund av språk, ha rätt till sådant skydd från sin familjs,

samhällets och statens sida som dess ställning som minderårig kräver.

Artikel 25 gäller rätten att delta i allmänna angelägenheter såsom att rösta och bli vald vid allmänna val samt att få tillträde på lika villkor till allmänna tjänster. I artikeln förbjuds diskriminering på grund av bl.a. språk.

I artikel 26 om rätt till likhet inför lagen och rätt till lika skydd av lagen anges att lagen ska förbjuda all diskriminering och garantera var och en ett effektivt och likvärdigt skydd mot all slags diskriminering, t.ex. på grund av språk.

Genom artikel 27 ges bl.a. språkliga minoriteter skydd genom förbud att förvägra dem rätt att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp använda sitt eget språk. Bestämmelsen har i tolkningspraxis ansetts innebära en skyldighet för staten att genom aktiva specialåtgärder främja de rättigheter som tillkommer personer som hör till minoriteter.

Konventionens tillämpning övervakas av *Kommittén för de mänskliga rättigheterna*. Kommittén tar ställning till medlemsstaternas rapporter och enskilda personers klagomål samt ger s.k. allmänna kommentarer till enskilda konventionsbestämmelser. Kommitténs ställningstaganden och rekommendationer samt dess allmänna kommentarer kan medföra att konventionsbestämmelserna ges en delvis ny innebörd. I den allmänna kommentaren nr 23 (50) av den 6 april 1994 till artikel 27 poängteras konventionsstaternas skyldighet att vidta aktiva specialåtgärder för att trygga minoriteternas rättigheter.

FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Enligt artikel 2 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (SÖ 1971:41) åtar sig konventionsstaterna att garantera att de rättigheter som konventionen omfattar kan utövas utan diskriminering på grund av bl.a. språk.

FN-konventionen om barnets rättigheter

I artikel 2 i FN:s barnkonvention (SÖ 1990:20) finns en bestämmelse som motsvarar artikel 2 i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. I artikeln finns förbud mot diskriminering p.g.a. språk.

Enligt artikel 29 i barnkonventionen ska barnets utbildning syfta till att utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, språk och värden, för vistelselandets och ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen.

Vidare finns i artikel 30 en bestämmelse med innehåll som i stort motsvarar det som finns i artikel 27 i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. I artikel 30 ges ett skydd för barn som tillhör etniska, religiösa och språkliga minoriteter och urbefolkningar som avser bl.a. rätten att använda sitt eget språk.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder

I december 2006 antog FN:s generalförsamling *FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder*. Den 30 mars 2007 undertecknade Sverige konventionen. Syftet med konventionen är att stärka funktionshindrades möjligheter att få del av de mänskliga rättigheter som omfattas av redan gällande konventioner om mänskliga rättigheter. Mer om innehållet i konventionen, som bl.a. innehåller bestämmelser om rättigheter för teckenspråkiga personer, finns i avsnitt 7.5.

5.1.2 FN-deklarationer

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, antagen den 10 december 1948, innehåller i artikel 2 ett förbud mot diskriminering bl.a. på grund av språk.

Enligt artikel 1 i *deklarationen om rättigheter för personer som tillhör nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter* ska staterna med lagstiftningsåtgärder och på annat sätt skydda de språkliga minoriteternas språkliga identitet och främja sådana förhållanden som kan bidra till att denna identitet utvecklas. Enligt artiklarna 2 och 3 samma deklaration har den som hör till en språklig minoritet rätt att använda sitt eget språk offentligt och privat

såväl enskilt som gemensamt med andra medlemmar av sin grupp. Staterna är enligt artikel 4 skyldiga att vidta åtgärder för att personer som hör till en minoritet i mån av möjlighet ska kunna lära sig sitt eget minoritetsspråk eller få undervisning på detta språk. Staterna är också skyldiga att vid behov vidta åtgärder inom undervisningsväsendet för att de minoritetsspråk som används inom statens område ska bli kända och för att de som använder ett minoritetsspråk ska lära känna samhället som helhet.

5.1.3 Europakonventionen

I *konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (Europakonventionen) finns några bestämmelser som uttryckligen gäller språkliga rättigheter och som, tillsammans med den rättspraxis som utvecklats, tjänar som värn för språkliga rättigheter.

Liksom i FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter finns det i Europakonventionen bestämmelser om språkliga rättigheter i samband med åtal och rättegång, se avsnitt 5.1.1.

Europadomstolen för mänskliga rättigheter, som övervakar tillämpningen av konventionen, har även förutsatt att allt skriftligt material som hänför sig till rättegången ska översättas för den åtalade.

Förbudet mot diskriminering i artikel 14, genom vilken de fri- och rättigheter som konventionen innehåller tryggas, innebär att fri- och rättigheterna ska säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. språk, nationell härkomst eller tillhörighet till en nationell minoritet.

I det så kallade belgiska språkmålet (dom 23.7.1968, A nr. 6) har Europadomstolen prövat frågan om språklig diskriminering på grundval av boendeort vid antagningen till en franskspråkig skola. I målet tillämpade domstolen, vid sidan av artikel 14, artikel 8 om skydd för privatliv och det första tilläggsprotokollet artikel 2 om rätt till utbildning. Domstolen ansåg att bosättningskravet, som gällde enbart för de franskspråkiga skolorna, utgjorde en diskriminerande åtskillnad p.g.a. språk.

Sedan 1995 är Europakonventionen svensk lag (SFS 1994:1219). Med anledning av detta har det införts en bestämmelse i regeringsformen som innebär att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i

strid med de skyligheter Sverige har enligt konventionen, 2 kap. 23 § regeringsformen.

5.1.4 Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) innehåller åtskilliga bestämmelser om språkliga rättigheter. Flerparten av bestämmelserna är principdeklarationer och uttrycker de principer som styr hur konventionsstaterna ska förverkliga skyddet av nationella minoriteter på sitt eget nationella territorium.

Konventionsparterna förbinder sig enligt artikel 5.1 att främja de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som hör till nationella minoriteter ska kunna bevara och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv.

Enligt artikel 6.1 ska konventionsparterna uppmuntra en anda av tolerans och mellankulturell dialog samt vidta effektiva åtgärder för att främja ömsesidig respekt och förståelse samt samarbete mellan alla personer som bor på deras territorium, oavsett dessa personers etniska, kulturella, språkliga eller religiösa identitet, särskilt inom utbildnings- och kulturområdena samt inom massmedierna. Vidare åtar sig parterna enligt punkten 2 samma artikel att vidta lämpliga åtgärder för att skydda personer som kan utsättas för diskriminerande handlingar eller hot om sådana handlingar eller fientlighet eller våld till följd av deras etniska, kulturella, språkliga eller religiösa identitet.

Konventionsparterna åtar sig enligt artikel 10 att erkänna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan ingripanden använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, såväl muntligt som skriftligt. I områden som av hävd eller i betydande omfattning bebos av personer som tillhör nationella minoriteter ska parterna, om dessa personer begär detta och om en sådan begäran motsvarar ett verkligt behov, sträva efter att så långt som möjligt säkerställa att de förutsättningar finns som skulle göra det möjligt att använda minoritetsspråket i kontakterna mellan dessa personer och förvaltningsmyndigheterna. Artikeln innehåller även en bestämmelse om att en person som berövats sin frihet ofördröjligen på ett språk som han eller hon förstår ska bli underrättad om orsaken till frihetsberövandet och vad misstanken går ut på.

Rätten att använda sitt efternamn och sina förnamn på ett minoritetsspråk och rätten att få dem officiellt erkända behandlas i artikel 11. Artikeln behandlar även rätten att sätta upp skyltar, anslag och annan information av privat natur på ett minoritetsspråk så att de kan ses av allmänheten.

I artikel 12 anges att länder som är anslutna till konventionen också där det är lämpligt ska vidta åtgärder inom utbildnings- och forskningsområdena för att främja kunskapen om sina nationella minoriteters liksom om majoritetens kultur, historia, språk och religion. Parterna ska också se till att det finns tillräckliga möjligheter till lärarutbildning och tillgång till läroböcker samt främja möjligheter till tillträde till utbildning på alla nivåer för personer som tillhör nationella minoriteter. I artikel 13 erkänns minoriteternas rätt att inrätta och driva sina egna privata utbildningsanstalter. Vidare förbinder sig konventionsparterna i artikel 14 att erkänna att varje person som hör till en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk. I områden som av hävd eller i betydande omfattning bebos av personer som tillhör nationella minoriteter ska parterna, om det finns en tillräcklig efterfrågan, sträva efter att så långt som möjligt tillförsäkra dessa personer tillfredsställande möjligheter till undervisning i minoritetsspråket eller till undervisning på detta språk. Så ska ske utan att det går ut över inlärningen av det officiella språket eller undervisningen på detta språk.

Begreppet nationell minoritet

Någon egentlig definition av begreppet nationell minoritet finns inte i ramkonventionen. I artikel 5 anges att nationella minoriteter har en identitet som baseras på religion, språk, traditioner och kulturarv. Inför Sveriges ratificering av ramkonventionen uttalade regeringen att dessa kriterier måste kompletteras med ett antal kriterier som gör det lättare att urskilja de grupper som konventionen i första hand avser att skydda och stödja.

De av Sverige erkända nationella minoriteterna är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. De nämnda kategorierna utgör etniska, religiösa eller språkbaserade minoritetsgrupper med uttalad samhörighet som har en antalsmässigt icke dominerande ställning i förhållande till resten av befolkningen. Vidare har samtliga funnits i Sverige under en längre tid och flertalet personer som

kan hänföras till de nämnda kategorierna identifierar sig med den grupp de tillhör (prop. 1998/99:143 s. 32 f.).

5.1.5 Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk

Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3) syftar till att inom olika områden – däribland utbildning, offentlig förvaltning, massmedier, kulturell verksamhet samt i ekonomiskt och socialt liv i övrigt – trygga och främja minoritetsspråkens och landsdelspråkens traditionella ställning bland de dominerande språken i Europa. När en konventionsstat tillträder stadgan får staten välja de språk som konventionen ska gälla för och har samtidigt möjlighet att välja skyddsnivå för varje språk. I fråga om varje språk som angetts vid anslutningen till konventionen ska staten förbinda sig att tillämpa ett visst minsta antal stycken eller punkter i del III av stadgan, fördelade på utbildning, kulturell verksamhet, rättsväsende, förvaltningsmyndigheters verksamhet, massmedier samt ekonomiska och sociala förhållanden. Därtill gäller de övergripande mål och principer som finns i del II, för alla minoritetsspråk och landsdelspråk som i verkligheten talas av landets medborgare inom statens territorium även om de inte har angetts i samband med tillträdet.

De språk som av Sverige erkänts som nationella minoritetsspråk är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch, av vilka de tre förstnämnda har ställning som språk med historisk geografisk anknytning med ett starkare skydd medan romani chib och jiddisch är territoriellt obundna språk. Mer om nationella minoritetsspråk finns i kap. 8.

5.1.6 Den nordiska språkkonventionen

Den nordiska språkkonventionen, som trädde i kraft 1987, omfattar Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge. Genom konventionen har staterna förbundit sig att, enligt artikel 2, verka för att medborgare i en fördragsslutande stat vid behov ska kunna använda sitt eget språk vid kontakt med myndigheter och andra offentliga organ i en annan fördragsslutande stat. Detta gäller, förutom vid kontakt med domstolar, främst vid kontakt med offent-

liga organ såsom sjukvårds-, hälsovårds-, socialvårds- och barnavårdsmyndigheter samt arbetsmarknads-, skatte-, polis-, och skolmyndigheter. Vidare ska i mål eller ärenden vid domstolar och andra offentliga organ dessa så långt som möjligt se till att medborgare i fördragsslutande stat får tolk- och översättningshjälp. I brottmål ska medborgaren alltid få den tolkhjälp som behövs. Enligt artikel 3 bör kostnaden för tolkning i mål eller ärenden som avses i artikel 2 normalt ersättas av allmänna medel.

Under 2001–2002 utvidgades den nordiska språkkonventionen till att omfatta även grönländska, färöiska och samiska.

Förslag om en revidering av språkkonventionen

Efter uppdrag av Nordiska rådet och ministerrådet presenterades 2004 en utredning i vilken konstaterades att språkkonventionens innehåll behövde ses över bl.a. i förhållande till innehållet i andra internationella konventioner. Det gällde hur de språkliga rättigheter som konventionen ger förhåller sig till regleringen inom EU. Konventionen gäller för personer med medborgarskap i ett annat nordiskt land vilket i praktiken innebär att andra EU-medborgare diskrimineras. Konventionen ansågs av utredaren också innehålla alltför vaga formuleringar som kan ge intryck av att medborgarna har större rättigheter än de i själva verket har. Konventionens karaktär av rekommendation borde också ses över med inriktning på om den kan göras mer bindande för staterna.

Efter översynen har ett förslag till en reviderad konvention lagts fram i augusti 2007. Förslaget har utformats i syfte att konventionen ska få större genomslagskraft i praxis. Enligt förslaget är rätten att använda det egna språket inte längre knutet till medborgarskap. Vidare föreslås att länderna ska förbinda sig att upprätta ett nordiskt nätverk för tolk- och översättningstjänster. Förslaget innehåller inga bindande bestämmelser om grönländska, färöiska eller samiska och inte heller om teckenspråk.

Förslag till den nya språkkonventionen har lagts fram för Nordiska rådets ämbetsmannakommitté för att beredas vidare i Nordiska ministerrådet.

5.1.7 Lagen om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster

I *lagen* (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster finns bestämmelser som innebär att en medborgare i ett nordiskt land vid skriftlig kontakt med en myndighet i ett annat nordiskt land i ett ärende som rör socialt bistånd eller sociala tjänster har rätt att använda danska, finska, isländska, norska eller svenska och att myndigheten i sådana fall ska svara för att medborgaren, om det behövs, får den tolk- och översättningshjälp som krävs. Bestämmelsen gäller även vid behandling och tjänster inom hälso- och sjukvård. Bestämmelsen innebär en utvidgning av rättigheterna enligt den nordiska språkkonventionen inom det område som täcks av konventionen enligt artikel 5.

5.1.8 Deklarationen om nordisk språkpolitik

Den 1 november 2006 antogs av Nordiska ministerrådet en deklARATION – *Deklaration om nordisk språkpolitik* – som ska utgöra grunden för en samlad, långsiktig och effektiv språkpolitisk insats i Norden. Deklarationen är inte juridiskt bindande. Nordens språkråd har fått i uppdrag att utarbeta förslag till hur en uppföljning av deklARATIONENS efterlevnad kan ske.

I sin rekommendation till Nordiska ministerrådet att genomföra deklARATIONEN framhöll Nordiska rådets kultur- och utbildningsutskott bl.a. att teckenspråket bör ges samma ställning som lagstadgade minoritetsspråk (Redogörelse till riksdagen 2006/07:NR 1, Nordiska rådets svenska delegations berättelse angående verksamheten under 2006, s. 36, rekommendation nr 23/2006).

I deklARATIONEN anges att alla Nordens språk betraktas som likvärdiga. Med uttrycket *Nordens språk* avses de samhällsbärande språken danska, finska, färöiska, isländska, norska (bokmål och nynorsk) och svenska samt de inte fullt ut samhällsbärande språken samiska, i olika varieteter, och grönländska samt i egenskap av sin speciella ställning språken meänkieli, kvänska, romani i olika varieteter, jiddisch och tyska liksom de olika nordiska teckenspråken. Med uttrycket *Nordens samhällsbärande språk* avses i deklARATIONEN danska, finska, färöiska, grönländska, isländska, norska, samiska och svenska. Med *Nordens statsbärande språk* avses endast danska, finska, isländska, norska och svenska.

Utgångspunkten för den nordiska språkpolitiken är att Nordens samhällsbärande språk är och förblir starka, levande och samhällsbärande språk, och att det nordiska samarbetet även fortsättningsvis bedrivs på de skandinaviska språken, dvs. danska, norska och svenska.

I deklARATIONEN uttalas att Norden är en mångspråkig region där medborgarna har goda språkkunskaper och där språkpolitiken vilar på en demokratisk tradition. Norden kan enligt deklARATIONEN därför i en globaliserad värld bli en språkpolitisk förebild för andra regioner. Det framhålls att mångspråkigheten ger förutsättningar för kunskaper, skaparkraft, perspektiv och internationella kontakter i en omfattning som inte ges i enspråkiga samhällen och att en sådan utveckling kräver en samlad, långsiktig och effektiv språkpolitisk insats.

Nordisk språkpolitik tar sin utgångspunkt i att alla nordbor har rätt

- att tillägna sig ett samhällsbärande språk i tal och skrift, så att de kan delta i samhällslivet,
- att tillägna sig förståelse av och kunskaper i ett skandinaviskt språk och förståelse av de övriga skandinaviska språken, så att de kan ta del i den nordiska språkgemenskapen,
- att tillägna sig språk med internationell räckvidd så att de kan delta i utvecklingen av det internationella samfundet och
- att bevara och utveckla sitt modersmål och sitt nationella minoritetsspråk.

En nordisk språkpolitik bör därför enligt deklARATIONEN sikta mot

- att alla nordbor kan läsa och skriva det eller de språk som fungerar som samhällsbärande i det område där de bor,
- att alla nordbor kan kommunicera med varandra, i första hand på ett skandinaviskt språk,
- att alla nordbor har grundläggande kunskaper om språkliga rättigheter i Norden och om språksituationen i Norden,
- att alla nordbor har mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda kunskaper i ytterligare ett främmande språk och
- att alla nordbor har allmänna kunskaper om vad språket är och hur det fungerar.

Enligt deklARATIONEN förutsätter dessa mål att alla nordbor visar tolerans för språkliga variationer och för mångfald, både mellan och inom språken. För att målen ska nås anges att kultur- och utbildningsministrarna ska arbeta med följande fyra frågor: språkförståelse och språkkunskap, parallellspråkighet, mångspråkighet och Norden som språklig föregångsregion.

Parallellspråkighet mellan engelska och Nordens språk

I fråga om parallellspråkighet mellan engelska och Nordens språk uttalas följande i deklARATIONEN.

Nordborna med sina internationellt sett goda kunskaper i engelska, har särskilt gynnsamma förutsättningar att utveckla parallellspråkighet mellan engelska och något eller några av Nordens språk inom vissa områden. En konsekvent politik för parallellspråkighet innebär:

- att såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk,
- att förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande,
- att undervisning i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk,
- att universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallellspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden,
- att nordiska terminologiorgan kan fortsätta koordinera terminologin inom nya områden och
- att företag och arbetsmarknadsorganisationer bör uppfordras till att utveckla strategier för parallellspråkighet.

Parallellspråkighet mellan språken i Norden

Enligt deklARATIONEN är parallellspråkighet inte bara en fråga om engelska utan måste också finnas mellan språken i Norden vilket innebär:

- att den nordiska språkkonventionen ska ge en god juridisk grund för talare av Nordens samhällsbärande språk och
- att nordbor med ett icke-nordiskt språk som modersmål behöver dels en väl utbyggd utbildning i landets samhällsbärande språk, dels möjligheter att använda och utveckla det egna modersmålet.

Mångspråkighet och flerspråkighet

Om mångspråkighet och flerspråkighet anges följande i deklARATIONEN. Nordens länder blir alltmer mångspråkiga och många nordbor är i dag flerspråkiga, i första hand de som har ett annat modersmål än landets majoritetsspråk. Det gäller i första hand nordbor med följande språk som modersmål: samiska, kvänska, meänkieli, romani chib och jiddisch samt finska (i Sverige) och tyska (i Danmark), vilka alla är lagfästa minoritetsspråk i ett eller flera länder i Norden. Nordisk språkpolitik inbegriper ett ansvar inför världssamfundet för att i synnerhet de språk som inte är nationalspråk någonstans fortlever och utvecklas och att alla minoritetsspråk kan fortsätta att existera. Det är viktigt att även tecken- och språken tillerkänns en stark ställning. Närmare 200 andra språk är också modersmål för nordbor. Det är önskvärt att det finns fackmiljöer i Norden som har expertis, eller som kan hänvisa till europeisk expertis, inom de flesta av dessa språk.

Norden som språklig föregångsregion

I deklARATIONEN slås fast att Norden ses som en föregångsregion när det gäller språkfrågor. Nordisk språkgemenskap präglas av medborgarnas strävan att förstå och respektera varandras modersmål. Nordiskt språksamarbete är demokratiskt och öppet för insyn och i centrala delar offentligt finansierat. Det finns en politisk vilja att bevara den nordiska språkgemenskapen, bl.a. genom den nordiska språkkonventionen. Denna nordiska modell för språkgemenskap och språksamarbete bör lyftas fram i internationella sammanhang. Norden ska eftersträva att vara ledande inom det område som kallas klarspråksarbete, dvs. att göra myndighetsspråket tydligare.

5.2 Genomförandet av mänskliga rättigheter i Sverige

Genom den första nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna, som presenterades för riksdagen år 2002, lade regeringen grunden för ett samlat synsätt på frågor om mänskliga rättigheter i Sverige. Regeringens skrivelse *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009* (skr. 2005/06:95, bet. 2005/06:KU17), som lades fram i mars 2006, bygger vidare på den första handlingsplanen och på utvärderingen av denna, i syfte att ytterligare stärka och konkretisera arbetet med att skydda och främja de mänskliga rättigheterna på nationell nivå.

Handlingsplanen utgör ett led i arbetet för att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Skyddet för de mänskliga rättigheterna finns framför allt i regeringsformens två första kapitel men vid sidan av grundlagarna har även många svenska lagar och föreskrifter på andra nivåer praktisk betydelse för den enskildes fri- och rättigheter.

Vissa aspekter av förhållandet mellan de mänskliga rättigheterna och språk tas upp i handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna. I handlingsplanens första del ges en rad konkreta åtgärder för att stärka genomförandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige. Del två i handlingsplanen innehåller en kartläggning av skyddet och främjandet av de mänskliga rättigheterna. I avsnittet språk- och informationsfrågor sägs att det i utvärderingen av den första nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna framfördes att nästa handlingsplan borde innehålla en bredare strategi om språk och mänskliga rättigheter där även punktskrift och teckenspråk inkluderades. Utvärderaren betonade betydelsen av språket som ett redskap för att den enskilde ska kunna hävda sina rättigheter och delta i det offentliga samtalet. Vidare sägs att det behövs en samlad svensk språkpolitik för att främja det svenska språket för att alla i Sverige ska ges möjlighet att tillägna sig det och för att teckenspråkiga och Sveriges erkända nationella minoriteter ska få möjlighet att använda och utveckla sitt språk.

I handlingsplanens andra del (kartläggningen) sägs bl.a. följande (skr. 2005/06:95 s. 242).

I utvärderingen rekommenderas också att en bredare strategi utarbetas om språk och mänskliga rättigheter och att även punktskrift och teckenspråk inkluderas i den satsningen. Statens institut för särskilt utvecklingsstörda (Sisus) har under kartlägningsarbetet framfört i ett

skriftligt yttrande att det är angeläget att samhällsinformation utformas med tanke på att många människor har läs- och skrivsvårigheter. Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) har också påpekat att döva har teckenspråk som sitt första språk och att många döva har svårt att läsa och skriva svenska eftersom de inte kan lära sig språket via hörseln. För döva personer med utländsk bakgrund kan skriven svenska vara det fjärde språket då de först fått lära sig hemlandets teckenspråk och skrivna språk och sedan det svenska teckenspråket och skrivna språket. För att döva ska kunna vara delaktiga i samhällslivet krävs därför att samhällsinformation finns på teckenspråk. Mot denna bakgrund har SDR lämnat flera förslag, bland annat att regeringens webbplats om mänskliga rättigheter görs tillgänglig på teckenspråk.

I utvärderingen har också föreslagits att en särskild studie görs om i vilken mån de nya svenskarna får del av sina rättigheter. Förslaget görs mot bakgrund av risken för utanförskap och för att det finns språkliga och andra hinder som motverkar att alla grupper kan känna till och tillvarata sina rättigheter.

6 Språket i den offentliga förvaltningen

6.1 Inledning

När det gäller språkriktighetsfrågor ska utgångspunkten för utredningen enligt direktiven vara den bedömning som gjorts av Språkkommittén. Det innebär att språklagen inte bör reglera språkriktighetsfrågor eller språks användning inom områden utanför den offentliga förvaltningen. För att ta ställning till om språklagen bör innehålla bestämmelser om språkanvändningen inom detta område finns det anledning att närmare belysa frågor som rör offentlig förvaltning och myndighetsspråk.

När det gäller den rättsliga regleringen av myndigheternas språkårsarbete har riksdagen och regeringen genom bestämmelserna i förvaltningslagen och, den numera upphävda, verksförordningen slagit fast vikten av att myndigheter använder ett klart och enkelt språk (om dessa bestämmelser se avsnitt 4.2). I Sverige har det också sedan flera decennier bedrivits ett arbete för att förbättra och förenkla myndighetsspråket. Språkkommittén konstaterade att svensk förvaltning kommit långt i detta arbete, men menade att det fanns behov av att fortsätta arbetet. Kommittén behandlade den offentliga förvaltningens språk både i ett nationellt perspektiv och i ett EU-perspektiv. I det senare fallet betonades särskilt frågan om den offentliga svenskan riskerar att försämrans genom att de texter som produceras inom EU inte motsvarar kraven på klarhet och enkelhet.

6.2 Vad ryms i begreppet offentlig förvaltning?

För rättskipningen finns det domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter, 1 kap. 8 § regeringsformen.

Uttrycket offentlig förvaltning – med regeringsformens terminologi – innebär sådan verksamhet som bedrivs i statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter. Genom definitionen skiljer man ut den rättskipande verksamhet som förekommer vid domstolarna från annan förvaltning. Inom offentlig förvaltning bedrivs till stor del serviceverksamhet åt allmänheten, men verksamheten inbegriper även myndighetsutövning.

De statliga och kommunala organ som inte är beslutande politiska församlingar (dvs. riksdagen, landstings- och kommunfullmäktige) är myndigheter. Bland dessa intar regeringen en särställning medan övriga myndigheter indelas i domstolar (statliga) och förvaltningsmyndigheter (statliga eller kommunala).

Begreppet förvaltningsmyndigheter omfattar i första hand organ som ingår som *självständiga enheter* på olika nivåer i den statliga och kommunala förvaltningsorganisationen. En stor del av den offentliga verksamheten styrs av regleringen i förvaltningslagen.

Om förvaltningsorganisationen ges vissa föreskrifter i 11 kap. 6 § regeringsformen, där det anges att Justitiekanslern, Riksåklagaren, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna lyder under regeringen. Annan statlig förvaltningsmyndighet lyder under regeringen om myndigheten inte enligt regeringsformen eller annan lag är myndighet under riksdagen. Vidare anges att en förvaltningsuppgift kan anförtros åt en kommun, vilket avser både de grundläggande uppgifter som kommunerna har enligt kommunallagarna och de uppgifter som kommunerna har enligt olika speciallagar.

Enligt regeringsformen kan förvaltningsuppgifter överlämnas till bolag, föreningar, samfälligheter, stiftelser, registrerade trossamfund eller enskilda individer, vilket ska ske med stöd av lag om uppgiften inbegriper myndighetsutövning. Organ som överlämnats sådan uppgift utgör dock inte myndigheter i regeringsformens mening. Exempel på fristående organ som fått förvaltningsuppgifter är Svensk bilprovning och Sveriges Advokatsamfund.

6.3 Språkkommitténs förslag om myndighetsspråkvården

Språkkommittén konstaterade i sitt betänkande *Mål i mun* att ett klart och enkelt myndighetsspråk som alla begriper är en förutsättning för öppenhet, demokrati och rättssäkerhet och en självklar utgångspunkt för frågor om språkbruket inom den offentliga förvaltningen. Man framhöll också att det offentliga språket måste vara både korrekt och välfungerande i den meningen att det är klart och tydligt, och i största möjliga utsträckning enkelt och begripligt. Språkkommittén föreslog att varje statlig myndighet skulle ges ett tydligare ansvar för sitt eget språkvårdsarbete, att regeringen skulle fortsätta att rapportera om statsförvaltningens språkvårdsarbete till riksdagen och att det centrala stödet till myndighetsspråkvården skulle behållas och utvecklas till nya områden. För att ytterligare stärka denna inriktning föreslogs även en lagbestämmelse med lydelsen att den som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen ska använda klar och begriplig svenska i sin verksamhet, se avsnitt 2.2.4.

Språkkommitténs syn på myndigheternas språkvårdsarbete

När det gäller myndigheternas språkvårdsarbete menade Språkkommittén att Regeringskansliets språkexperter och Klarspraksgruppens roll har varit central. Arbetet med att modernisera författningsspråket inleddes väsentligen i slutet av 1960-talet. År 1976 inrättades en tjänst som språkexpert i Statsrådsberedningen. Klarspraksgruppen fick 1993 regeringens uppdrag att främja språkvårdsaktiviteter hos myndigheterna.

I en utvärdering av myndighetsspråkets begriplighet, genomförd av Statskontoret, fann man så sent som 2001 att det då inte entydigt kunde sägas att myndighetstexterna var begripliga (*På väg mot ett bättre myndighetsspråk*, Statskontoret, 2001). Vad man kunde konstatera för samtliga slags texter – broschyrer, förvaltningsbeslut och rapporter – var att mottagaranpassningen i texten kunde bli bättre. Det fanns också i en del fall begriplighetsproblem med typiska myndighetsspråkliga drag, dvs. långa och omständligt konstruerade meningar och i viss mån bruk av svåra ord och fraser. Utvärderingen visade att myndighetsspråkvården gavs låg prioritet hos myndigheterna och att det resulterade i både bristande resurser

och attitydproblem. Det som språkvårdsarbetet överlag borde inriktas på var, enligt Statskontoret, att nå bättre mottagaranpassning i texterna. Att arbeta för att förändra just attityderna till språkvårdsarbetet framhölls som en angelägen uppgift för myndighetsspråkvården. Statskontoret pekade också på ett fortsatt behov av centralt stöd till myndighetsspråkvården med ett centralt stödorgan som hade tydligare angivna uppgifter och en fastare organisatorisk form än den dåvarande Klarspråksgruppen.

Språkkommittén betonade i sin tur vikten av att språkvården ses som en naturlig del i myndighetens arbete för att hög kvalitet i verksamheten ska uppnås. Man menade att språkvård inte ska betraktas som ett projekt som kan drivas under en begränsad tid. Kommittén ansåg också att varje myndighetsledning har ett ansvar att avsätta tillräckliga resurser för språkvård av hög kvalitet och att organisera språkvården på ett ändamålsenligt sätt med tanke på myndighetens verksamhet. Språkkommittén framhöll vidare, med hänvisning till förutsättningarna för den s.k. 24-timmarsmyndigheten, att språkarbetet i hög grad bör inriktas på begripligheten hos myndighetstexter på Internet.

För att få en samlad bild av myndigheternas språkvårdsarbete föreslog Språkkommittén att regeringen även fortsättningsvis skulle lämna en samlad rapportering av språkvårdsarbetet till riksdagen med jämna mellanrum, förslagsvis i samband med budgetpropositionen.

6.4 Språkkommittén om EU-språkvården

En betydande mängd offentlig svensk text produceras i EU-sammanhang. Språkkommittén ansåg att de texter som produceras inom EU ger upphov till speciella språkvårdsfrågor, eftersom de tillkommer på ett sätt som avviker från andra typer av offentliga dokument och under särskilda förutsättningar. De är till största delen översättningar, de skapas inom en förvaltning som i mångt och mycket präglas av en annorlunda skrivkultur än den svenska och de tillkommer ofta utanför Sverige, t.ex. genom tjänstemän och översättare verksamma i Bryssel, Luxemburg och Strasbourg.

Språkkommittén pekade på att språkforskare och språkvårdare anser att "EU-svenskan" kan ses som en fara för det offentliga språkbruket. Bland de aspekter som tagits upp är förekomsten av felaktiga eller språkligt dåliga översättningar, risken för att EU-

texterna förstärker det redan tidigare starka inflytandet från engelskan på svenskan och att EU-texterna är krångliga och svåra att förstå.

Som orsaker till att EU-texter ofta är svårtillgängliga hänvisade Språkkommittén till att texterna inte sällan innehåller långa och komplicerade meningar. Genom att översättningarna är hårt bundna till källtexterna kommer de huvudsakligen franska och engelska förlagornas komplexa juridiska språk att överföras till svenska. Speciellt har man uppmärksammat den s.k. punktregeln som tillämpas för rättsakter. Denna säger att en mening i källtexten ska motsvaras av en mening i översättningen. Allmänt kan sägas att dokumenten inte är läsartillvänt och medborgarinriktat utformade när det gäller övergripande disposition, grundläggande perspektiv och liknande. Texterna skrivs ofta av personer som av skilda skäl inte har möjlighet att producera tillräckligt goda texter. En del texter skrivs av tjänstemän som har ett annat modersmål än engelska och franska och texterna blir därför sällan fullgoda i alla avseenden. Texterna är som regel resultatet av förhandlingar och kompromisser, vilket ofta leder till att de blir otydliga och svårbegripliga. EU-texter innehåller enligt Språkkommittén inte sällan främmande eller rent felaktig terminologi.

Åtgärder för att förbättra EU-texterna

Språkkommittén framhöll att ett sätt att höja kvaliteten på de svenska texterna är att förbättra de källtexter som översättarna arbetar med och gav som exempel att punktregelns krav på parallell meningsindelning inte blir lika besvärande om meningarna i källtexterna är korta. Ska ett medborgartillvänt förhållningssätt genomgå texterna och märkas i disposition, tilltal m.m. krävs att dessa egenskaper finns redan i grundtexterna. Enligt kommittén är klara och begripliga grundtexter ett oundgängligt villkor för att de svenska texterna ska bli bra.

Utredningen om svenskan i EU framhöll i sitt betänkande (SOU 1998:114, *Svenskan i EU*) vikten av att de svenska EU-texterna håller hög kvalitet, i synnerhet författningstexterna. En förutsättning för detta är, menade utredningen, att originaltexterna är av hög kvalitet och motsvarar de krav som vi ställer på våra egna myndighetstexter i fråga om tillgänglighet och begriplighet. Utredningen lämnade en rad förslag som syftade till att främja kvaliteten

på de svenska EU-texterna. Utredningen föreslog att en central samordningsfunktion skulle inrättas i Regeringskansliet. Den borde enligt utredningen ha till uppgift att utarbeta riktlinjer för svenska tjänstemäns språkliga arbete med EU:s rättsakter och svara för utbildning i språkliga frågor för dem som medverkar i EU-arbetet. Samordningsfunktionen föreslogs även svara för rådgivning i EU-språksfrågor och för granskning av EU:s rättsakter.

6.5 Klarspråk – språkvård för offentlig sektor

Språkvård är inget nytt. I *Klarspråk lönar sig* (Ds 2006:10) kan läsas att redan Gustav Vasa ville att fogdarna skulle använda ren svenska och inte tyska, danska eller latin och att Karl XII ställde krav på att ämbetsmännen ”beflijtar sig om en ren och tydelig Svenska, samt så mycket möjligt är undflyr fremmande ord”.

Den första språkexperten anställdes 1976 i Statsrådsberedningen för att organisera en mer systematisk modernisering av författningsspråket. Sedan dess har det kontinuerligt bedrivits klarspraksarbete inom Regeringskansliet och i annan offentlig förvaltningsverksamhet. Den s.k. Klarspraksgruppen tillsattes 1993 med uppgift att främja språkvårdsaktiviteter hos myndigheterna. Något år tidigare hade Statsrådsberedningen gett ut den första upplagan av *Myndigheternas skrivregler*. Under 2002 till 2003 byggdes en särskild EU-språkvård upp i Justitiedepartementet.

Begreppet klarspråk har under senare år kommit att stå för begripliga myndighetstexter och ett klart och mottagaranpassat myndighetsspråk. Att systematiskt arbeta med klarspråk kan ses som ett sätt att höja effektiviteten i organisationen och förbättra kommunikationen mellan myndigheter och medborgare. Det bör också innebära kompetensutveckling för medarbetarna.

Klarspraksarbete är vanligtvis inriktat på att myndighetstexter ska skrivas på ett vårdat, enkelt och begripligt språk. Syftet med att bedriva språkvård inom den offentliga sektorn är att alla ska ha tillgång till och möjlighet att förstå vad som står i texter som skrivs av myndigheter.

Regeringen främjar ett klart myndighetsspråk på flera sätt. Regeringskansliets språkexperter granskar bl.a. lagförslag, lagrådsremisser, förordningar och kommittédirektiv, i nära samarbete med granskningsenhetens jurister. De skriver också handböcker, t.ex. *Myndigheternas skrivregler* och olika PM i språkfrågor. Vidare håller de

kurser för de anställda i departement och kommittéer. EU-språkvården verkar för klarspråk i EU-sammanhang.

Klarspraksgruppens verksamhet flyttades 2006 till Språkrådet, vid Institutet för språk och folkminnen. Sedan dess är det alltså Språkrådet som har i uppdrag att främja myndigheternas klarspraksarbete, en uppgift som innebär att arbeta för att den offentliga förvaltningen använder ett vårdat, enkelt och begripligt språk. På många svenska myndigheter finns det kontaktpersoner i språkvårdsfrågor. Detta kontaktnät är av största vikt för myndighetsspråkvården.

I flera europeiska länder har initiativ tagits för att förenkla och förbättra kvaliteten på offentliga texter. Fight the Fog är en kampanj som sattes igång av engelska översättare i Europeiska kommissionen. Fight the Fog har uppmuntrat både översättare och författare i EU:s institutioner att göra sig av med EU-jargongen. I Storbritannien finns bl.a. språkkonsultföretaget Plain English Commission, som på eget bevåg skrivit om en engelsk lag (Lucid Law), ett EG-direktiv (Clarifying Eurolaw) och en EG-förordning (Clarifying EC Regulation) för att visa hur lagtexter kan bli överskådligare och lättare att läsa. I Frankrike har man på senare år tagit olika initiativ för att modernisera förvaltningen och förenkla förvaltningsspråket.

EU-språkvården

I syfte att förbättra kvaliteten på svenska EU-texter har en särskild verksamhet för detta inrättats inom Regeringskansliet. Verksamheten som lanserades 2003 går under namnet EU-språkvården och organiseras av språkexperter vid Justitiedepartementets granskningsenhet. Det övergripande, långsiktiga målet är att EU-rättsakter ska vara överskådliga, klara och begripliga. Här handlar det bl.a. om att bevaka och påverka i frågor som rör språklig kvalitet i EU:s originaltexter.

EU-språkvården omfattar ett nätverk av kontaktpersoner på samtliga departement, på ett 40-tal svenska myndigheter och på svenska avdelningar vid EU:s institutioner. En viktig uppgift för EU-språkvården är att förmedla kontakter mellan översättare på EU:s institutioner och fackexperter i Sverige för att se till att en korrekt och lämplig svensk terminologi används i EU-texterna. EU-språkvården ägnar sig även åt rådgivning och information i EU-språkliga frågor,

bl.a. genom att hålla seminarier och publicera material på EU-språkvårdens webbsidor (www.regeringen.se/eu-sprak).

6.5.1 Språkvårdande organ

Regeringen beslutade den 14 juni 2006 om en ny organisation för språkvården. Den 1 juli samma år fördes flera språkvårdande verksamheter samman till myndigheten *Institutet för språk och folkminnen* (SOFI), tidigare Språk- och folkminnesinstitutet. Myndighetens språkvårdsenhet är organiserad i en egen avdelning under namnet *Språkrådet*. Rådet bildades av de tidigare organisationerna Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden och Klar-språksgruppen i Regeringskansliet. Bakgrunden till den nya språkvårdsorganisationen var regeringens förslag i *Bästa språket* (prop. 2005/06:2) om att den centrala, statliga språkvården skulle samordnas och ges utökade resurser för ett vidgat verksamhetsområde. SOFI är alltså den centrala myndigheten på språkets område i Sverige. Institutet arbetar med dialekter, namn, folkminnen, språkvård och språkpolitik.

Språkvårdsgruppen är ett samarbetsorgan för språkvårdande institutioner i Sverige. I Språkvårdsgruppen ingår företrädare för Mediespråksgruppen, Samspråk, SIS, Språkrådet, Svenska Akademien, Svenska Språkbyrån i Finland, Sveriges Radio och Terminologicentrum TNC. Språkvårdsgruppen möts regelbundet för att diskutera och ta ställning i språkvårdsfrågor. Mediespråksgruppen är en samarbetsgrupp för språkvårdare inom press, radio och tv. Gruppen möts regelbundet och ger rekommendationer i aktuella språkärenden. Samspråk är ett samarbetsorgan för språkvårdare inom offentlig förvaltning. Sveriges Radio AB:s språkrådgivare arbetar med att ge programföretagen Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB råd i alla frågor som rör språket.

Svenska Akademien är en fristående institution vars verksamhet regleras av stadgar från 1786. Svenska Akademiens ordbok (SAOB) beskriver det svenska ordförrådet och de skiftande innebörder orden haft från början av 1500-talet fram till våra dagar. Svenska Akademien ger även ut Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (SAOL), som är normgivande för stavning och böjning av svenska ord, och den omfattande Svenska Akademiens grammatik.

Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) bildades 1941 på initiativ av bl.a. Ingenjörsvetenskapsakademien och var en ideell för-

ening fram till 2000 då föreningen rekonstruerades efter en konkurs. Det nuvarande organet, Terminologicentrum TNC, är ett aktiebolag. TNC har hela tiden haft ett statligt anslag (för närvarande från Näringsdepartementet) för att kunna fylla funktionen som nav i det svenska arbetet med terminologi och fackspråk. TNC:s huvuduppgift är att verka för att en lämplig terminologi skapas och används inom näringsliv, offentlig förvaltning, utbildningsväsen och massmedier. TNC bygger upp termbankar, utarbetar ordlistor inom snäva fackområden i nära samarbete med experter inom fackområdet, har utrednings- och rådgivningsverksamhet samt utbildning i terminologiarbetets metoder och principer.

För mer information om de olika institutionerna som ingår i Språkvårdsgruppen, se t.ex. språkvårdsportalen <http://www.svenskaspraket.nu/>.

Betydelsefulla för språkvården i Sverige är också bl.a. Förbundet för läs- och skrivsvårigheter (FMLS), Föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska (ESS), Regeringskansliets språkexperter, Språkvårdssamfundet, Svenska biotermgruppen, Svenska data-termgruppen, Svenska Läkaresällskapets språkrådgivning och Svenska optiksällskapets språkvårdsgrupp.

När det gäller de nationella minoritetsspråken kan nämnas att språkvårdsarbete, förutom i SOFI:s verksamhet, bedrivs av bl.a. Sametinget genom dess språkavdelning och den gemensamma nordiska språknämnden samt Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) och Meän Akateemi (Academia Tornedaliensis). När det gäller romani chib och jiddisch bedrivs visst språkvårdsarbete av de organisationer som företräder romer respektive judar. För teckenspråkets del bedrivs viss verksamhet inom Sveriges dövas riksförbund (SDR). Vid Stockholms universitet bedrivs, förutom utbildning, forskning i teckenspråk.

Särskilt om Språkrådet

Språkrådet består, som tidigare nämnts, av f.d. Svenska språknämnden samt av Sverigefinska språknämnden och den så kallade Klarspråksgruppen i Regeringskansliet.

Språkrådet har som Sveriges officiella språkvårdsorgan till uppgift att följa och främja språkens utveckling i Sverige. Inom ramen för den nya organisationen gavs språkvården utökade uppgifter,

bl.a. med inriktning på de nationella minoritetsspråken (utom samiska som Sametinget även fortsättningsvis är ansvarigt för). Språkrådet arbetar således aktivt med svenska, finska, romani och svenskt teckenspråk men har också till uppgift att följa utvecklingen för alla språk i Sverige.

Rådet ger ut ordböcker och andra språkböcker samt tidskrifter. Språkrådet lämnar även språkrådgivning, bedriver språkforskning och verkar för nordiskt och europeiskt språksamarbete. Vidare samlar rådet på nya ord och uttryck i svenskan och ger ut nyordslistor och nyordsböcker. Andra ansvarsområden är t.ex. terminologi, myndighetsspråkvård och språkteknologi. Rådets rådgivning och bok- och tidskriftsutgivning omfattar även myndighetsspråk och finskan i Sverige.

7 Teckenspråk

7.1 Hur många personer i Sverige har behov av teckenspråk?

Inledning

Redan inledningsvis är det angeläget att konstatera att i likhet med andra språk är teckenspråk nationella. Det teckenspråk som till alldeles övervägande del används i Sverige är det svenska teckenspråket. Då det fortsättningsvis talas om teckenspråk avses det svenska teckenspråket om inget annat anges.

Utredningen *Översyn av teckenspråkets ställning* (Teckenspråksutredningen, dir. 2003:169) hade i uppdrag att göra en bred översyn av rätten och möjligheterna att använda teckenspråket för personer som är beroende av teckenspråket för sin kommunikation. Utredningen lämnade i maj 2006 sitt slutbetänkande *Teckenspråk och teckenspråkiga – Översyn av teckenspråkets ställning* (SOU 2006:54). Om inget annat anges är uppgifterna i detta kapitel hämtade från Teckenspråksutredningens betänkande.

7.1.1 Antalet döva och hörselskadade personer i Sverige

Det finns ingen statistik över hur många personer i Sverige som är döva, dövblinda, vuxendöva, hörselskadade eller har en språkstörning som innebär att de är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. Enligt Teckenspråksutredningens bedömning hade 2003 cirka 1,3 miljoner personer en lätt hörselnedsättning, 495 000 en måttlig hörselnedsättning och 120 000 personer en svår eller mycket svår hörselnedsättning. Utredningen ger dock inga uppgifter

om antalet personer som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation.

När det gäller antalet döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade personer i Sverige gjorde Teckenspråksutredningen bedömningen att Handikapputredningens beräkningar i betänkandet *En väg till delaktighet och inflytande – tolk för döva, dövblinda, vuxendöva, hörselskadade och talskadade* (SOU 1991:97) fortfarande var tillförlitliga, eftersom antalet barn som föds döva eller har så kraftigt nedsatt hörsel att de behöver hörapparat hade varit oförändrat. Med tanke på den korta tid som gått sedan Teckenspråksutredningen lämnade sitt betänkande bör uppgifterna kunna tjäna som underlag även för denna utredning.

Enligt Handikapputredningen finns det totalt 8 000–10 000 teckenspråkiga personer i Sverige som är födda döva eller har blivit döva som barn eller ungdomar. Vidare finns det 1 200 dövblinda personer, varav 200 är teckenspråkiga. Det finns 4 000 vuxendöva, dvs. personer som har blivit döva i vuxen ålder. Antalet hörselskadade uppgår till 12 000–17 000. Dessa personer är födda med en sådan grad av hörselnedsättning att de är beroende av tekniska hjälpmedel eller teckenspråk eller båda delarna. Härutöver beräknas det finnas 20 000–30 000 personer som har en sådan hörselnedsättning att de är i behov av tolk, tekniska hjälpmedel eller alternativa kommunikationsätt för att kunna kommunicera med andra.

Enligt Handikapputredningen föds det varje år cirka 200 barn som är döva eller har så kraftigt nedsatt hörsel att de behöver hörapparat. Teckenspråksutredningen konstaterade 2006 att det inte fanns uppgifter om att antalet barn som föds döva skulle ha minskat eller ökat. Handikapputredningen uppskattade att mellan 60 och 70 av de inledningsvis nämnda barnen är beroende av teckenspråk och undervisning i specialskola för döva och hörselskadade. Övriga 140 barn är enligt utredningen beroende av tekniska hjälpmedel eller av teckenspråk och kommer att behöva anpassad undervisning t.ex. i form av s.k. hörselklass. Enligt Handikapputredningen uppgick antalet elever med hörselskada i grundskolan våren 1991 till cirka 1 300. Antalet elever med hörapparat i grundskolan uppgick 1997 enligt Funkis-utredningen (SOU 1998:96) till 1 703. Några senare uppgifter hade Teckenspråksutredningen inte tillgång till.

7.2 Teckenspråksutredningens betänkande

Som angetts inledningsvis lade utredningen *Översyn av teckenspråket* (Teckenspråksutredningen) i maj 2006 fram betänkandet *Teckenspråk och teckenspråkiga – Översyn av teckenspråkets ställning* (SOU 2006:54). Teckenspråksutredningen tillsattes 2003 med uppdraget att göra en bred översyn av rätten och möjligheterna för personer som är teckenspråkiga (döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade) att använda sitt språk i olika sammanhang. Genom tilläggsdirektiv kom uppdraget att omfatta även barn, ungdomar och vuxna som är hörande men som inte kan tillgodogöra sig talat språk och som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. I betänkandet benämns samtliga dessa personer *teckenspråkiga*.

Gemensamt för de teckenspråkiga är att de i olika utsträckning är beroende av teckenspråk för att på ett fullgott sätt kunna kommunicera med andra. Utöver dessa finns det personer som, av andra skäl än funktionsnedsättning, är beroende av teckenspråk, t.ex. anhöriga till teckenspråkiga och yrkesverksamma som är beroende av teckenspråk för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

I betänkandet föreslås inledningsvis att Sverige på nationell, nordisk, europeisk (inom Europarådet) och internationell (i arbetet med FN-stadgan om rättigheter för personer med funktionshinder) nivå bör verka för att stärka de teckenspråkigas rättigheter och möjligheter att använda teckenspråk. Förslagets innebörd är att det svenska teckenspråket och andra teckenspråk ska ges en ställning motsvarande den som de nationella minoritetsspråken fått genom den europiska minoritetsspråkskonventionen. I övrigt lämnas en rad förslag på åtgärder inom olika områden för att stärka de teckenspråkigas rättigheter och det svenska teckenspråkets ställning. Det handlar om olika gruppers behov av utbildning på det svenska teckenspråket och ansvaret för utbildningsverksamheten. Det rör också frågor om tolkstöd för teckenspråkiga och därmed sammanhängande frågor såsom tolkutbildning och kostnader för tolktjänster.

Utredningen har behandlat frågorna kring teckenspråkiga och teckenspråket utifrån tre perspektiv – ett språkpolitiskt, ett handikappolitiskt och ett demokratiskt perspektiv. Det grundläggande perspektivet har varit det språkpolitiska, som handlar om rätten och möjligheterna att använda teckenspråket och att ingen får diskrimineras på grund av sitt språk. Det handikappolitiska perspektivet handlar om tillgänglighet för personer med funktionshinder, och

demokratiperspektivet handlar om delaktighet på lika villkor som andra.

I betänkandet hänvisas till de olika konventioner, och motsvarande, om mänskliga rättigheter som Sverige har anslutit sig till liksom till det skydd mot diskriminering som regleras i svensk grundlag. I dessa regelverk finns diskrimineringsförbud bland annat utifrån språk och funktionshinder.

I betänkandet hänvisas också till att regeringen i propositionen *Bästa språket* (prop. 2005/06:2), framhållit teckenspråkets betydelse för personer som är döva genom att slå fast att teckenspråk är dövas modersmål.

Rätten och möjligheten att använda teckenspråket handlar ur ett handikappolitiskt perspektiv, enligt Teckenspråksutredningens betänkande, både om tillgänglighet och om respekten för alla människors lika värde och rätt. I sammanhanget hänvisas till uttalandet i *Bästa språket* om att tillgången till information och möjligheten att göra sig förstådd på teckenspråk är en grundläggande förutsättning för tillgänglighet och delaktighet för döva, dövblinda, vuxendöva och vissa hörselskadade.

I betänkandet framhålls att människor i samhället som är socialt, ekonomiskt eller språkligt marginaliserade i regel har sämre förutsättningar än andra att tillvarata sina politiska rättigheter. Det framhålls också att rätten till språket är en förutsättning för att människor ska kunna delta i de offentliga samtal där det framtida samhället utformas. Teckenspråksutredningen hänvisar också till de integrationspolitiska mål som riksdagen har antagit och som innebär lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk, språklig eller kulturell bakgrund, en samhällsgemenskap som är grundad på mångfald samt en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt och tolerans och som alla ska vara delaktiga i och ansvariga för (prop. 1998/99:143).

Teckenspråksutredningens betänkande har remissbehandlats. Därefter har utredningar som berör flera av Teckenspråksutredningens förslag tillsatts. I övrigt bereds betänkandet i Regeringskansliet. En del förslag har lett till uppdrag för vissa myndigheter.

7.3 Tecknade språk i jämförelse med talade språk

Tecknade språk och talade språk är skilda språk. De olika tecknade språk som förekommer världen över är inhemska språk som i huvudsak förmedlar samma kultur som talade språk i landet.

Tecknade språk består av en uppsättning konventionella symboler, ett ordförråd (lexikon) och av ett system med regler för symbolernas användning (en grammatik). Tecknade språk skiljer sig i detta avseende inte från talade språk och uppfyller därmed alla krav som kan ställas på självständiga språk.

Däremot skiljer sig tecknade språk från talade språk främst genom att de förmedlas manuellt genom gester och inte genom tal och genom att de tas emot visuellt via synen och inte via hörselsinnet. Tecknade språk skiljer sig även från talade språk genom att de saknar skriftspråk.

Till skillnad från talade språk överförs oftast inte tecknade språk från föräldrar till barn, från generation till generation. Flertalet döva barn föds in i familjer där föräldrarna är hörande och använder talat språk. Dessa föräldrar behärskar således inte teckenspråk, vilket samtidigt är det enda språk ett dövt barn kan ta till sig. Språkutvecklingen hos barn som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation skiljer sig därigenom i flera olika avseenden från språkutvecklingen hos barn som genom naturlig inläring successivt tillägnar sig det språk som talas av föräldrarna.

7.4 Teckenspråk som modersmål, förstaspråk, andraspråk och främmande språk

Tvåspråkighet är en term som avser individens språkkunskaper medan modersmål, förstaspråk, andraspråk och främmande språk är termer som vanligtvis avser hur individen tillägnat sig språk och därmed utvecklat två- eller flerspråkighet. När man talar om språkinläring tänker man kanske i första hand på förstaspråksinläring, det lilla barnets utveckling av sitt modersmål (första språk). Språkinläring kan emellertid också avse sekundärspråksinläring, dvs. att tillägna sig ett andra, ett tredje, ett fjärde språk osv.

Teckenspråk som modersmål och förstaspråk

Till skillnad från talade språk överförs oftast inte tecknade språk från generation till generation. Trots det kallas teckenspråk ofta och i olika sammanhang för dövas modersmål. Det antal personer som har teckenspråk som modersmål i snäv betydelse, dvs. har tillägnat sig språket genom teckenspråkiga föräldrar, är dock litet. I denna snäva betydelse rör det sig om barn, döva eller hörande, till döva föräldrar. Eftersom de flesta döva barn har hörande föräldrar kan det vara bättre att använda en allmännare term som förstaspråk, vilken täcker in hela den grupp språkanvändare som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. Man får dock, enligt Teckenspråksutredningen, inte glömma bort att teckenspråket kan spela samma kulturella roll för denna grupp som modersmål i vanlig bemärkelse.

För barn som på grund av avsaknad av eller nedsatt hörsel är beroende av teckenspråk för sin kommunikation kan teckenspråket sägas utgöra förstaspråk. Det stora flertalet föräldrar till barn vars förstaspråk kommer att bli teckenspråk saknar själva helt färdigheter i och kunskaper om tecknat språk. Detta innebär att föräldrarna parallellt med att de själva tillägnat sig ett nytt och främmande språk använder detta i sin kommunikation och därigenom överför det till barnet.

Teckenspråk som andraspråk

Begreppen andraspråk och andraspråksinläring används vanligen om situationer där en person som redan tillägnat sig ett förstaspråk (t.ex. invandrar- eller minoritetsspråk) genom inläring tillägnat sig ytterligare ett språk som används i vardagen, i skolan eller på arbetsplatsen – vanligtvis landets majoritetsspråk.

Även tecknade språk kan utgöra andraspråk. För ett stort antal personer med hörselskada som behöver ett språkligt alternativ till talat språk utgör teckenspråket andraspråk. Teckenspråk utgör även andraspråk för hörande föräldrar och syskon till barn som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. Också tolkar och annan personal som i sitt dagliga arbete har detta språk som arbetspråk är personer som har tecknat språk som andraspråk.

Teckenspråk som främmande språk

Främmande språk brukar man tala om när det gäller inläring av ett språk utanför dess användningsområden, som t.ex. att man lär sig franska genom undervisning i skolan. Termen främmande språk används även då man talar om tecknade språk. Svenskt teckenspråk utgör t.ex. främmande språk för de barn och ungdomar som av språkintresse valt att läsa språket inom ramen för språkval som erbjuds i grund-, gymnasieskola eller i vuxenutbildning. Ämnet heter då teckenspråk för hörande.

7.4.1 Tvåspråkighet hos teckenspråkiga

Teckenspråkiga utgör i alla länder en minoritet bland majoriteter med talade språk. På samma sätt som övriga språkliga minoriteter behöver de teckenspråkiga vara tvåspråkiga för att kunna delta i samhällslivet på samma sätt som andra.

Den tvåspråkighet som eftersträvas för döva och många hörselskadade är inte helt jämförbar med annan tvåspråkighet. Till skillnad från annan tvåspråkighet uppstår den inte spontant. Det tecknade språket och majoritetssamhällets språk (andraspråket) fyller dessutom olika funktioner. Teckenspråket är det språk som är redskap vid inläring av kunskaper och som används vid direkt kommunikation med andra. Majoritetssamhällets språk däremot fyller för den som är teckenspråkig primärt en läs- och skrivfunktion; som tidigare nämnts saknar teckenspråket ett skriftspråk.

7.4.2 Barn med kokleaimplantat

Kokleaimplantat (eller cochleaimplantat, med förkortningen ci) är en form av hörapparat för helt döva eller gravt hörselskadade.

Implantatet består av en mikrofon som är kopplad till en talomvandlare. Den i sin tur överför ljudvibrationer till elektriska signaler, som går till en mottagare som är inopererad i skallbenet. Via till mottagaren anslutna elektroder, som sätts in i innerörat, stimuleras hörselnerven och hjärnan uppfattar ljud.

I dag får cirka 90 procent av alla barn som föds döva kokleaimplantat. Ci-operationer genomförs numera ofta under det första levnadsåret vilket ger bättre resultat när det gäller att uppfatta och tolka ljud (Hörselskadades riksförbund (HRF), Årsrapport 2007).

Vid utredningens kontakter med företrädare för organisationer som arbetar för döva och hörselskadades behov, och andra som yrkesmässigt kommer i kontakt med döva och hörselskadade barn, har följande påtalats. Det finns en risk att ci ses som ett tekniskt underverk som gör barnet hörande och att det därför inte behöver teckenspråk. Ci fungerar dock inte lika effektivt för alla. En del kan med hjälp av ci tolka ljud så att de klarar att kommunicera på talat språk. För andra fungerar det mindre bra. Det kan bero på att barnet inte trivs med sitt implantat, att det inte fungerar av tekniska skäl eller att det helt enkelt inte ger de hörseffekter som eftersträvas. Barn med ci bör därför inte betraktas som hörande. De behöver teckenspråk för alla situationer i livet när hörseln trots ci inte räcker till. Det är särskilt viktigt att situationen för barn med ci-implantat och deras behov av teckenspråk uppmärksammas. Under senare år har observerats att den grupp barn som fått ci inopererat riskerar att inte få sina behov av tvåspråkighet, dvs. både talspråk och teckenspråk, tillgodosedda på ett tillfredsställande sätt. Orsakerna till det ligger i att omgivningens tilltro till implantatets effekt på hörselförmågan inte alltid helt överensstämmer med barnets verklighet. Samtidigt är det svårt för barnet att förstå och uttrycka sitt behov av att i vissa situationer även ha tillgång till teckenspråk. Så småningom kan barnet självt inse och uttrycka ett sådant behov och lär sig då teckenspråk, men har innan dess gått miste om mycket både socialt och kunskapsmässigt. Vissa av dessa barn säger när de kommit upp i tonårsåldern att de upplevt en känsla av utanförskap vid idrott, bad, lek och liknande. Det finns många tillfällen när ci inte kan användas och man hamnar därför utanför kamraternas talade gemenskap.

7.4.3 Definition av språklig hemvist

Att definiera vad som är modersmål, förstaspråk och andraspråk kan ibland vara svårt. Det kan vara särskilt svårt när det gäller personer som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation, eftersom de definitioner av språklig hemvist som finns arbetats fram med avseende på talade språk.

Definitioner av språklig hemvist utgår från den enskildes språkliga färdigheter. Vanligtvis används fyra olika kriterier för att definiera en persons språkliga hemvist – kompetens, funktion, identitet och ursprung. De tre första kriterierna gäller vilket språk

personen bäst behärskar, vilket språk personen använder mest och vilket språk eller vilken språkgemenskap den enskilde själv identifierar sig med. Dessa kriterier är sannolikt giltiga även när det gäller tecknade språk. Men ursprungskriteriet, som rör individens språkliga och etniska ursprung, är i allmänhet inte tillämpligt i fråga om teckenspråk, eftersom de sällan överförs från generation till generation. Detta förhållande är speciellt för teckenspråk.

7.5 Internationella överenskommelser om teckenspråk

FN

Rätten att använda det egna språket och rätten att få utöva sin kultur är grundläggande mänskliga rättigheter i enlighet med artikel 27 av *FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter*. Även tecknade språk omfattas av en sådan rätt.

FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet från 1993 uttrycker tydliga principiella ståndpunkter när det gäller rättigheter, möjligheter och ansvar på olika områden. Standardreglerna är inte juridiskt bindande för medlemsstaterna, men tanken är att de ändå ska påverka hur olika länder formar sin handikappolitik genom att vara moraliskt förpliktande. I fråga om teckenspråkiga tas bl.a. deras behov av teckenspråktolkar upp. Det framhålls också att barnens speciella behov av kommunikation innebär att deras utbildning kan tillgodoses bättre i specialskolor, specialklasser eller speciella enheter i vanliga skolor.

Den 30 mars 2007 undertecknade Sverige, samtidigt med ett åttiotal länder, den nya *FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder*, som i december 2006 antogs av FN:s generalförsamling.

Konventionen avser att trygga att personer med funktionshinder kommer i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Genom konventionen ska således de rättigheter som finns i befintliga konventioner om mänskliga rättigheter stärkas. Den slår också fast ett antal vägledande principer som rätten till icke-diskriminering, jämlikhet, oberoende, delaktighet och lika möjligheter.

Det finns i konventionen bestämmelser som specifikt behandlar de teckenspråkigas rättigheter. I olika artiklar behandlas frågor om

dövas rätt till teckenspråk och teckenspråkstolkare. Så t.ex. förbinder sig anslutna stater att vidta åtgärder så att personer med funktionshinder har möjlighet att utöva rätten till yttrandefrihet, genom möjlighet att söka, få och lämna information och åsikter under samma förutsättningar som andra och på det kommunikationssätt individen väljer. Det innebär bl.a. att de anslutna staterna accepterar och bereder döva personer tillgång till teckenspråk liksom att staterna erkänner och verkar för användning av teckenspråk (artikel 21). Vidare behandlas rätten till utbildning utan diskriminering och under likställda förhållanden, vilket bl.a. innebär att anslutna stater ska bereda möjlighet till utbildning i teckenspråk och stödja dövsamhällets språkliga identitet. Anslutna stater ska vidta lämpliga åtgärder för att de teckenspråkiga ska tillförsäkras dessa rättigheter genom att anställa lärare som är utbildade i teckenspråk (artikel 24).

Vidare tillerkänner de anslutna staterna funktionshindrade samma rätt som andra att vara delaktiga i kulturlivet. Anslutna stater ska också vidta speciella åtgärder för t.ex. erkännande och främjande av de dövas egen kultur och språkliga identitet (artikel 30).

EU och Europarådet

Europaparlamentet tog i en resolution om teckenspråk 1998 upp frågan om offentligt erkännande av de teckenspråk som döva personer använder i varje medlemsstat, liksom erkännande av behovet av teckenspråkstolkning (EGT C 379.7.12 1998).

Europarådets parlamentariska församling rekommenderade 2003 ministerkommittén att ta fram särskilda regler om rättigheter för teckenspråksanvändare (Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe, REC 1598 2003). I sitt svar framhöll ministerkommittén bl.a. att teckenspråk är viktiga och bör beaktas särskilt och ha speciellt skydd.

Nordiska ministerrådet

Nordiska ministerrådets *Deklarationen om nordisk språkpolitik* antogs den 1 november 2006. I den berörs frågor om teckenspråkens ställning indirekt när det förklaras att ”nordisk språkpolitik har ett ansvar inför världssamfundet för att i synnerhet de språk som inte

är nationalspråk någonstans fortlever och utvecklas och att alla minoritetsspråk kan fortsätta att existera”. Detta uttalande följs av en förklaring om att det är viktigt att även teckenspråken tillerkänns en stark ställning. Nordiska rådets kultur- och utbildningsutskott framhöll vid behandlingen av ministerrådets förslag till deklaration om nordisk språkpolitik att teckenspråken borde ges samma ställning som lagstadgade minoritetsspråk (Redogörelse till riksdagen 2006/07:NR1).

7.6 Den rättsliga ställningen för teckenspråk i olika länder

Teckenspråk har varierande rättslig ställning i olika länder och liksom i Sverige finns det i många länder bestämmelser om de nationella teckenspråken i lagar och andra författningar. En sammanställning har gjorts av World Federation of the Deaf, en internationell fristående organisation som har ett officiellt samarbete med Ecosoc, Unesco, ILO och WHO (se http://wfdeaf.org/pdf/fact_signlanguage.pdf).

Teckenspråkets ställning regleras i konstitutionell författning i ett tiotal länder och i annan författning i över 30 länder. Det är främst i författningar om undervisning och tolkningstjänster som bestämmelser om teckenspråk finns.

Särskilt om teckenspråken i de nordiska länderna

I Finlands grundlag (17 § 2 mom.) anges att rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp tryggas genom lag. Det finns också bestämmelser om rättigheter för teckenspråkiga i olika lagar och förordningar, t.ex. i lagar om utbildning, i rundradiolagen, i kyrkolagen och i reglering som gäller inom social- och sjukvård samt i författningar om rätt till tolkning i kontakter med myndigheter. Vidare gäller enligt den finska språklagen (37 §) att det statsråd som varje valperiod ska lämna en berättelse om regeringens åtgärder till riksdagen om tillämpningen av språklagstiftningen även ska behandla teckenspråk.

Det norska teckenspråket är i dag inte ett officiellt språk i Norge, men det har fått erkänd status som språk genom bestämmelser i

den norska ”opplæringsloven”. Det finns ett system med specialskolor med undervisning i och på teckenspråk. Föräldrar till barn med hörselnedsättning har rätt till teckenspråksutbildning. Vidare finns det bestämmelser om rätt till teckenspråkstolkning i samband med arbete, fritid och utbildning. Norges dövförbund och Föreningen för norskt teckenspråk arbetar aktivt med frågan om att ge det norska teckenspråket högre status. Föreningarna har utarbetat en rapport, *Begrunnelser for å gjøre norsk tegnspråk til offisielt språk*, med anledning av uppföljningen av förslag om diskriminerings- och tillgänglighetslagstiftning (NOU 2005:8). Rapporten behandlas för närvarande, enligt företrädare för Föreningen för norskt teckenspråk, i det norska regeringskansliet.

Det danska teckenspråket erkändes officiellt av den danska regeringen 1991 och betraktas som förstaspråk för döva barn. Teckenspråket rekommenderas som förstaspråk för undervisning och kommunikation i döva barns utbildning.

Det isländska teckenspråket är baserat på det danska teckenspråket. Det är officiellt erkänt av staten och sköts av en nationell kommitté. I den isländska läroplanen angavs 1999 att teckenspråket är de dövas modersmål och att talad isländska är andraspråket, vilket kan ses som att döva islänningar ska lära sig isländskt teckenspråk som första språk och isländska som andra språk.

7.7 Det svenska teckenspråkets ställning i internationell jämförelse

I Teckenspråksutredningen framhålls att det svenska teckenspråket har en förhållandevis stark ställning. I utredningen påtalas att detta har uppmärksamats av bl.a. Europarådets parlamentariska församlings kommitté för juridiska frågor och mänskliga rättigheter. I en rapport som 2003 lämnades till den parlamentariska församlingen lyftes såväl Sverige som Finland fram som förebilder för andra medlemsländer när det gäller rätten och möjligheterna att använda teckenspråket.

Teckenspråkets starka ställning kommer bl.a. till uttryck genom bestämmelser om specialskolan med undervisning i och på teckenspråk och med tvåspråkighet som målsättning. Det finns också bestämmelser i lag om skyldigheten för det allmänna att erbjuda tolk för vardagstolkning för döva, dövblinda, hörselskadade och vuxendöva, se avsnitt 7.10. Vidare ska, enligt sändningstillståndet,

Sveriges Television sända dagliga nyheter på teckenspråk och producera program på teckenspråk. Att teckenspråk erbjuds som allmänt språkfämne för hörande elever i grundskolan, gymnasieskolan och inom kommunal vuxenutbildning anses också vara ett uttryck för den starka ställning teckenspråket har i Sverige.

7.8 Det svenska teckenspråkets nationella status

Det finns ingen lag som reglerar det svenska teckenspråkets status. Teckenspråket har dock fått officiellt erkännande på annat sätt. Så skedde 1981 då Sveriges riksdag erkände det svenska teckenspråket som dövas förstaspråk. Härigenom gavs teckenspråket officiell status som språk (prop. 1980/81:100 bilaga 12 anslag C16, bet. 1980/81:UbU25, rskr 1980/81:332). I riksdagens beslut angavs att teckenspråk skulle vara undervisningsspråk i specialskolan för döva och hörselskadade och att teckenspråket var dövas första språk. Genom beslutet var Sverige det första landet i världen som gav teckenspråk status som språk.

År 1983 infördes en ny läroplan för specialskolan. I läroplanen anges att teckenspråk och svenska är två skilda språk och att teckenspråk lärs naturligt i tecknande miljö i samband med barnets allmänna utveckling, medan inläringen av svenska språket i högre grad är beroende av undervisning. I läroplanen fastställs att målet för undervisningen är att eleverna ska bli tvåspråkiga, att undervisningsspråket för döva elever i specialskolan ska vara teckenspråk och att eleverna ska tillägna sig svenska i läst och skriven form.

I *Bästa språket* (prop. 2005/06:2) har det svenska teckenspråkets status som språk på nytt bekräftats och svenskt teckenspråk i språkvårdshänseende jämförts med nationella minoritetsspråk. Genom de nationella språkpolitiska målen jämföras teckenspråk med modersmål och med övriga språk som används i Sverige. Under 2007 har det vid Språkrådet, en avdelning inom den nya språkmyndigheten Institutet för språk och folkminnen, anställts två språkvårdare i svenskt teckenspråk.

Enligt nuvarande läroplan (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet – Lpo 94) gäller grundskolans mål även för specialskolan med vissa undantag för målen för svenska och engelska. Alla elever ska efter genomgången specialskola vara tvåspråkiga, dvs. de ska kunna avläsa teckenspråk

och läsa svenska. Vidare ska de kunna kommunicera i skrift på engelska. Mer om utbildningsformerna finns i avsnitt 7.9.

Enligt Teckenspråksutredningen blev det lättare för teckenspråkiga att hävda sitt språk och sina intressen i olika sammanhang genom att svenskt teckenspråk erkändes officiellt som ett fullvärdigt språk.

Om anledningen till att det svenska teckenspråket ansetts inte omfattas av ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen, se avsnitt 7.11.1.

7.9 Teckenspråksutbildning

7.9.1 Döva och hörselskadade barn och ungdomar

Utbildningen för barn och ungdomar som inte kan gå i grundskola eller särskola därför att de är döva eller hörselskadade ska ske i specialskola. Utbildningen i specialskolan regleras i 7 kap. skollagen (1985:1100) och specialskoleförordningen (1995:401). Utbildningen i specialskolan präglas av att de båda språken teckenspråk och svenska används parallellt i olika funktioner och förstärker varandra ömsesidigt som verktyg för kommunikation och lärande. Undervisningen är alltså tvåspråkig och sker i en teckenspråkig miljö. En del elever har all undervisning på teckenspråk, medan andra har en större eller mindre del av undervisningen på talad svenska. Det är ett mål i specialskolan att varje elev efter att ha genomgått specialskolan ska vara tvåspråkig (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94).

Utbildningen ska syfta till att ge dessa barn och ungdomar en utbildning som, anpassad till varje elevs förutsättningar, så långt det är möjligt motsvarar den utbildning som ges i grundskolan (7 kap. 1 § skollagen). Utbildningen omfattar tio årskurser på grundskolenivå och ska vara avgiftsfri för eleverna. Staten svarar för att eleverna kostnadsfritt får göra de resor som är nödvändiga för utbildningen.

De kursplaner som regeringen fastställt för grundskolan ska också tillämpas i specialskolan i den mån det på grund av elevernas funktionshinder inte behövs särskilda kursplaner. Särskilda kursplaner gäller enligt Skolverkets föreskrifter i bl.a. modersmål, teckenspråk och svenska. Som språkval kan eleven erbjudas det språk som eleven har rätt till modersmålsundervisning i eller svenska som andraspråk, svenska, engelska eller teckenspråk. Skyldighet att

erbjuda undervisning i sådant språk finns om minst tre elever vid skolenheten väljer språket. För samiska, tornedalsfinska eller romska elever räcker det att en elev väljer språket.

Inom grundskoleorganisationen bedrivs även skolformer anpassade för hörselskadade, t.ex. s.k. hörselklasskolor. Denna utveckling och det faktum att fler barn numera har CI har medfört att gränsdragningen mellan specialskolan och grundskolans målgrupper har blivit mindre tydlig (SOU 2007:87, s. 52).

Utbildningen för döva och hörselskadade inom gymnasiet regleras i 9 kap. i gymnasieförordningen (1992:394). Regleringen innebär att Örebro kommun i sin gymnasieskola får anordna denna utbildning för hela landet (Riksgymnasium för hörselskadade). För dessa elever finns möjlighet att få s.k. riksgymnasiebidrag för bl.a. kost, logi och resor.

Teckenspråk som kärnämne ska förekomma på alla nationella och specialutformade program som anordnas för döva elever och får även anordnas för hörselskadade elever.

7.9.2 Föräldrar, syskon och barn till döva

Teckenspråksutbildning för föräldrar

För föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk erbjuder landstingen en grundläggande introduktionsutbildning i teckenspråk inom ramen för sitt ansvar att ge stöd för barnet och dess förutsättningar att leva med funktionshindret. Innehållet och omfattningen av denna utbildning varierar mellan olika landsting.

En grundläggande teckenspråksutbildning bedrivs i statlig regi. Denna teckenspråksutbildning (TUFF) består av kurser om sammanlagt 240 timmar. TUFF ska i första hand ges innan barnet nått skolåldern och ska ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling. Viss ersättning kan utbetalas till den som deltar i utbildningen. Utbildningen bedrivs i regel vid folkhögskolor.

Övriga anhöriga

Syskon till döva barn och barn till döva föräldrar har rätt till utbildning i teckenspråk. Det är Specialskolemyndigheten (SPM) som har i uppdrag att bedriva denna utbildning. Kurserna är kostnadsfria. Hörande barn till döva föräldrar kan även få undervisning i teckenspråk enligt reglerna för modersmålsundervisning i grundskole- respektive gymnasieförordningen.

7.10 Reglering om rätt till teckenspråkstolkning

Förutom de bestämmelser om tolkning som finns i förvaltningslagen, rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen (se avsnitt 4.2–4.4) finns det bestämmelser om rätt till vardagstolkning vid utbildning och inom arbetslivet.

Teckenspråksutredningen konstaterade att de teckenspråkigas behov av tolk för vardagstolkning i olika situationer inte alltid är fullt ut tillgodosett. Gränserna är oklara mellan vad som ingår i den vardagstolkning som landstingen ska erbjuda och finansiera och den tolkning som en annan huvudman har ansvar för och ska finansiera. Utredningen fann detta särskilt tydligt när det gäller tolk i arbetslivet utöver vad som ingår i landstingets vardagstolkning.

Nedan ges en kort sammanfattning av den huvudsakliga regleringen utifrån den översyn som ges i Teckenspråkutredningens betänkande.

Vardagstolkning

I 3 b § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) anges att det är landstingens skyldighet att erbjuda tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade. Begreppet vardagstolkning innebär tolkning vid bl.a. läkar- och tandläkarbesök, vid kontakter med myndigheter, vid ärenden i affär, apotek, bibliotek osv., vid fackliga möten och information på arbetsplatsen m.m. Andra situationer där vardagstolkning används är t.ex. dop, konfirmation, vigsel och begravning. Vardagstolkning ska också omfatta tolk i arbetslivet, vid nyanställning, introduktion och utbildning inom företag samt i samband med fritidsaktiviteter, rekreation och i föreningslivet. Vardagstolkning ska ha en sådan

innebörd att döva m.fl. grupper verkligen kan få sina grundläggande behov av tolktjänst tillgodosedda (prop. 1992/93:159, s. 156).

Eftergymnasial utbildning

För teckenspråkiga studerande på högskola är rätten till tolk reglerad i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter vid högskolan. För andra eftergymnasiala utbildningar finns möjlighet för funktionshindrade att få ersättning för kostnader genom statsbidrag. För folkhögskolor gäller att staten avsätter särskilda medel för stöd till undervisning, däribland tolkkostnader.

7.11 Behovet av en lagreglering enligt Teckenspråksutredningen

I Teckenspråksutredningens betänkande konstateras att det finns behov av att stärka det svenska teckenspråkets ställning. Utredningens bedömning är att teckenspråket också borde tillerkännas en folkrättslig ställning i det svenska samhället som i viktiga delar motsvarar de fem minoritetsspråkens ställning. Vad teckenspråket behöver är enligt utredaren ett stöd som liknar – men inte sammanfaller med – det som erbjuds de nationella minoritetsspråken i minoritetsspråkskonventionen; teckenspråket behöver ett starkare och annorlunda stöd. Utredarens uppfattning är att teckenspråk så långt som möjligt bör jämföras med talade språk. Denna uppfattning har enligt utredaren även framförts av Europarådets parlamentariska församling liksom i en utredning om den nordiska språkonventionen, se avsnitt 5.1.6.

Utredaren framhåller att behovet av att ge teckenspråket en folkrättslig ställning som motsvarar minoritetsspråken bör uppmärksammas i ett fortsatt arbete med svensk språklagstiftning och vid en översyn av nordisk språkpolitik. Utredaren anser vidare att Sverige inom Europarådet bör verka för en konvention eller stadga som ger de europeiska teckenspråken en ställning motsvarande minoritetsspråken. Även i det pågående arbetet inom FN som rör konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder bör Sverige verka för att de teckenspråkigas rättigheter stärks.

Som konstateras i avsnitt 5.1.1 har konventionen antagits av FN och undertecknats av Sverige.

7.11.1 Teckenspråket i förhållande till minoritetsspråkskonventionen

Minoritetsspråkskommittén fann att teckenspråket inte omfattades av minoritetsspråkskonventionens övergripande syfte att som kulturkonvention stödja historiska språk som en del av Europas mångkulturella arv. Kommittén fann teckenspråkets funktion inte vara i första hand kulturell utan snarare ett kommunikationsmedel för döva och därmed falla utanför konventionens huvudsakliga syfte som kulturkonvention. Kommittén betonade att det inte fanns någon anledning att utsträcka och anpassa konventionens bestämmelser till teckenspråket då det redan har en officiell ställning som språk i Sverige. Detta tillsammans med de åtgärder som redan vidtas från samhällets sida till stöd för teckenspråket innebar enligt kommittén att en ratificering av konventionen för teckenspråket som ett territoriellt obundet språk inte skulle leda till något ytterligare stöd för språket (SOU 1997:192, s. 111 f.).

Det som konstaterades av teckenspråksutredningen var att det skydd teckenspråket behöver ser annorlunda ut än det skydd som finns för nationella minoritetsspråk. I betänkandet utvecklas skälen till detta enligt följande (SOU 2006:54, avsnitt 5.7).

Till skillnad från de kulturarv som är förknippade med de talade minoritetsspråken, kan dövas tvåspråkighet i större utsträckning sägas vara monokulturell, eftersom teckenspråket till stor del förmedlar samma kultur som det svenska språket. De allra flesta personer som är beroende av teckenspråket för sin kommunikation är födda i Sverige av svensktalande föräldrar. Det kulturarv och de traditioner som föräldrar, syskon, och anhöriga till teckenspråkiga förmedlar är ofta majoritetssamhällets. Härigenom överensstämmer minoritetsspråkstatus för svenskt teckenspråk mindre väl med konventionen vars huvudsyfte är att skydda och främja språket som grund för bevarande av ett kulturarv.

I minoritetsspråkstadgan betonas värdet av flerspråkighet och att främjande av ett landsdels- eller minoritetsspråk inte ska gå ut över det officiella språket i landet och behovet av att lära sig detta. Personer som tillhör en nationell historisk minoritet förutsätts lära och kunna använda sig av landets officiella språk i sammanhang då det erfordras. Syftet med minoritetsspråket är enligt *Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter* att de nationella minoriteterna ska kunna bibehålla och utveckla sin kultur och de väsentliga bestånds-

delarna i sin identitet, nämligen *religion, språk, traditioner och kulturarv*. Döva, dövblindas, hörselskadades och vuxendövas behov av teckenspråk är på ett helt annat sätt än minoritetsspråkigas behovsbaserat, eftersom de på grund av sin hörselnedsättning inte genom inläring kan tillägna sig de talade språken. De syften som konventionen har sammanfaller därmed inte med de behov som man kan anse det svenska teckenspråket och människor beroende av teckenspråk är i behov av. Skillnaderna är för stora.

7.11.2 Teckenspråksutredningens behovsanalys

I Teckenspråksutredningens betänkande ges en beskrivning av de orsaker som ligger bakom de teckenspråkigas krav på bl.a. en lagreglering av teckenspråkets status och vilka effekter som kan förväntas av en lagreglering. Nedan i detta avsnitt sammanfattas innehållet i betänkandet i denna del.

Attityder och rättslig reglering

Språkstatus är ytterst en fråga om attityder till språk. När det gäller teckenspråk är det fråga om den attityd till döva och hörselskadade som finns i samhället och om den inställning olika maktsfärer i samhället haft och har till teckenspråk som språk.

Normen för vad som betraktas som normalt utgår från att de flesta människor är hörande och använder talade språk. Den som inte hör och därför inte kan tillgodogöra sig talat språk har därför kommit att betraktas som annorlunda och avvikande. Teckenspråket har betraktats mer som en kommunikationsmetod för dem som på grund av dövhet eller hörselskada inte förmår tillägna sig majoritetens talade språk än som ett eget språk.

Attityder till språk och därmed språks status kan ändras med olika medel. Ett medel är rättslig reglering som erbjuder ett språk någon form av folkrättsligt skydd. De fem nationella minoritetsspråken anses ha fått en högre status sedan Sverige ratificerade Europarådets ramkonvention. Ökade kunskaper är ett annat medel för att ändra attityden till språk och förändra språkens status. I den delen kan skolan ha en viktig roll genom att ge en grundläggande orientering om språk.

Strukturell diskriminering, negativ särbehandling och polarisering

Strukturell diskriminering syftar på samhällets institutionella ordning, normer, och organisationsformer som indirekt och oftast oavsiktligt diskriminerar såväl enskilda personer som grupper med annat språk eller annan bakgrund än majoritetssamhällets. Denna strukturella diskriminering tenderar att legitimera och normalisera indirekta former av negativ särbehandling. Härigenom uppkommer ett samhälle där polarisering mellan ett majoritetens "vi" och ett minoriteternas "dom" skapar en systematisk över- och underordning mellan människor. Detta slag av systematisk över- och underordning drabbar människor med annan etnisk bakgrund i det svenska samhället, men även personer med funktionshinder.

Diskriminering är ett användbart begrepp för att förstå de faktorer som ligger till grund för dövas krav på lagstiftning till skydd för teckenspråket, såväl i andra länder som i Sverige. Döva och deras språk har nedvärderats. Teckenspråkiga har utsatts för en normaliseringspolitik vars grundtanke till stor del är densamma som den assimileringspolitik som samiska, finska och meänkieli tidigare under lång tid varit utsatta för.

Genom majoritetens fokus på det som särskiljer har de döva genom sitt språk och sin egenart alltmera kommit att se sig själva som en språklig minoritet i förhållande till majoriteten. Bristen på respekt för deras behov av utbildning, information och skilda former av samhällsstöd på teckenspråk är den grund mot vilken kraven på lagstiftning till skydd för teckenspråk måste förstås.

Skilda förutsättningar för språkinläringen

Barn som lär sig teckenspråk har andra förutsättningar än barn som lär sig historiska minoritetsspråk. Det pekas i teckenspråksbetänkandet på att medan minoritetsspråkiga barns föräldrar aktivt engagerar sig i och agerar för att barnet ska ges möjlighet att tillägna sig språket är situationen många gånger den omvända för teckenspråkiga barn. Flertalet föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk behärskar inte detta språk. De är därför i hög grad beroende av den information de får för att aktivt kunna bidra till att möta sina barns behov av en tvåspråkig utveckling. Det framhålls även att de historiska minoriteterna kan kommunicera och tillgodogöra sig information på landets officiella språk medan teckenspråkiga på ett

helt annat sätt är beroende av tolk och information på teckenspråk, eftersom de officiella språken utgörs av talade språk.

7.11.3 Invandrarteckenspråk

Uppgifterna nedan om de invandrare som är teckenspråkiga och deras anpassning till det svenska teckenspråket har lämnats av Språkrådets teckenspråkvårdare.

Det är osäkert hur många invandrarteckenspråk det finns i Sverige. De som har kommit och kommer för att leva i Sverige lär sig det svenska teckenspråket snabbt under förutsättning att de kommer in i den svenska dövulturens föreningsliv och umgängeskrets genom t.ex. kultur- och idrottsevenemang och utbildningar tillsammans med andra döva, t.ex. Västanviks folkhögskola, Sveriges enda folkhögskola för döva, och grundvux och komvux för invandrare i Huddinge. De som är i skolåldern kommer in direkt i de svenska dövskolorna.

Under 1970- och 1980-talet fanns det några stora grupper av döva här i Sverige. De var från Polen, Rumänien och från länder i f.d. Jugoslavien. Trots att dessa grupper hade sina egna nationella teckenspråk använde de svenskt teckenspråk även sinsemellan inom språkgruppen.

Att anpassningen går lätt hänger samman med att de döva personerna har med sig en bra grund i utbildning som de fått i sina forna hemländer. De döva personer som kom till Sverige på 1990- och 2000-talet hade i de flesta fall ingen utbildning från dövskola från sina hemländer. De har därför fått sitt första teckenspråk – det svenska teckenspråket – genom komvux eller folkhögskolan.

Enligt en undersökning ("Att vara invandrare och döv – en dubbel utmaning", Louise Danielsson, delrapport nr 1, 1991) har döva invandrare snabbt assimilerats i det svenska dövsamhället. De föredrar svenska teckenspråkstolkare som tolkar direkt mellan svenska och svenskt teckenspråk. Även sinsemellan använder de svenskt teckenspråk.

Teckenspråksutredningens förslag om sfi och teckenspråkundervisning för invandrare

Målgruppen för utbildningar i sfi för döva invandrare och i svenskt teckenspråk är liten enligt Teckenspråkutredningen. Någon lagstadgad rätt till utbildning i svenskt teckenspråk för invandrare finns inte. Teckenspråksutredningen föreslog att invandrare beroende av teckenspråk ska erbjudas utbildning i svenskt teckenspråk som bas i sfi-utbildningen. Rätten till sådan utbildning ska finnas för alla invandrare som är beroende av teckenspråk och ska likställas med rätten till sfi.

8 Nationella minoritetsspråk

8.1 Europarådets konventioner om skydd för minoriteter

Inledning

Sverige anslöt sig 2000 till Europarådets två konventioner som rör minoriteter: *ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter* (ramkonventionen) och *européiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk* (minoritetsspråkskonventionen).

Ratificeringen av minoritetskonventionerna innebar att Sverige måste avgöra vilka minoriteter och språk som ska omfattas av konventionerna. Dessutom innebar den att konventionernas bestämmelser skulle införlivas i den nationella rätten till den del de inte redan var uppfyllda. Som ett led i detta antogs lagarna som ger enskilda rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli hos domstolar och förvaltningsmyndigheter inom vissa geografiska områden (SFS 1999:1175 och 1176). Lagarna ger också förstärkta rättigheter i de angivna områdena för dessa grupper i fråga om förskoleverksamhet och äldreomsorg.

Konventionerna innehåller inga tydliga definitioner av vad som ska avses med begreppet minoritet. Utgångspunkten i konventionerna är att varje enskild individ själv avgör om han eller hon anser sig tillhöra en nationell minoritet och om han eller hon vill göra anspråk på det stöd som samhället erbjuder minoriteterna (artikel 3.1 ramkonventionen). Tillhörigheten baseras på individuell självidentifikation och etnisk förankring i gruppen. Något tvång för individen att ingå i gruppen finns alltså inte. Detta kan jämföras med bestämmelsen i sametingslagen (1992:1433), där det i 1 kap. 2 § anges bl.a. att med same avses den som anser sig vara same och som har eller har haft samiska som språk i hemmet eller som kan göra det sannolikt att hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet.

8.1.1 Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter

I förslaget om att Sverige skulle ansluta sig till ramkonventionen (prop. 1998/99:143) ställde regeringen upp följande kriterier för att en grupp skulle betraktas som en nationell minoritet. Det skulle röra sig om en grupp med:

- uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället och där gruppbestämningen inte görs enbart efter gruppens numerära antal utan även gruppens struktur och sammanhållning vägs in,
- särdrag i fråga om religiös, språklig, traditionell eller kulturell tillhörighet som i något väsentligt avseende skiljer sig från majoriteten,
- självidentifikation bestående i en vilja och strävan att behålla sin identitet hos den enskilde och gruppen och
- historiska eller långvariga band med Sverige där endast minoritetsgrupper vars minoritetskultur funnits i Sverige före förra sekelskiftet uppfyller kravet på historiska eller långvariga band.

De minoriteter som av regeringen ansågs uppfylla de nu redovisade kraven, och därmed omfattas av ramkonventionen, är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Enligt regeringen är dessa etniska, religiösa eller språkbaserade minoritetsgrupper med uttalad samhörighet som till antalet, i förhållande till resten av befolkningen, har en icke dominerande ställning. Vidare fann regeringen att samtliga har funnits i Sverige under en längre tid och att flertalet individer identifierar sig med den grupp de tillhör. Regeringen menade även att många dessutom arbetar aktivt i sina egna organisationer för att bevara gruppens särart.

8.1.2 Minoritetsspråkskonventionen

Minoritetsspråkskonventionens övergripande syfte anges vara att bidra till att bevara och utveckla Europas mångkulturella arv och flerspråkighet inom nationsgränserna genom att skydda och främja historiska landsdels- eller minoritetsspråk som av hävd talas i Europa. Det betonas att avsikten med konventionen inte är att stödja minoritetsspråken på bekostnad av de officiella språken eller att stödja strävanden att segregera de grupper av befolkningen i en stat som använder landsdels- eller minoritetsspråk. Syftet är i stället att

uppmuntra till kunskap i flera språk inom staterna och ömsesidig förståelse mellan olika språkgrupper.

För att ett språk ska omfattas av minoritetsspråkskonventionens skydd måste det, enligt del I, artikel 1, uppfylla huvudkraven att språket ska

- användas av hävd i ett visst territorium inom en stat av medborgare i staten, vilket innebär att invandrarpråk inte omfattas av konventionen, och
- vara annorlunda än det officiella språket, vilket innebär att dialekter inte omfattas av konventionen.

Vidare krävs att det territorium där landsdels- eller minoritetsspråk används är ett område där ett språk används av ett så stort antal personer att det motiverar en tillämpning av konventionens bestämmelser på språket. För territoriellt obundna språk krävs att de används av medborgare i staten och avviker från det eller de språk som används av resten av befolkningen i den staten, men som trots att de av hävd används inom statens territorium inte kan identifieras med en bestämd del av den.

Vid Sveriges anslutning till minoritetsspråkskonventionen bedömdes att fem språk i Sverige uppfyller minoritetsspråkskonventionens kriterier. Dessa språk är samiska, finska, meänkieli, roman chib, och jiddisch, som samtliga alla har talats av hävd och skiljer sig tydligt från det svenska språket. Dessutom talas dessa språk av ett så pass stort antal personer att det finns goda möjligheter att bevara språken. Samiska, finska och meänkieli ansågs ha historisk geografisk anknytning medan romani chib och jiddisch bedömdes som territoriellt obundna språk i Sverige (prop. 1998/99:143 s. 33 f.).

8.2 Närmare om innehållet i minoritetsspråkskonventionen

Vilka språk i en stat som är landsdels- eller minoritetsspråk avgörs enligt definitionen i artikel 1 i konventionen. Särskilt starkt skydd ges *språk som har en historisk geografisk bas i staten*, medan de språk som saknar geografisk bas, *territoriellt obundna språk*, ges ett svagare skydd.

Minoritetsspråkskonventionen består av fem delar. Del I innehåller allmänna bestämmelser och del II övergripande mål och prin-

ciper som de stater som ratificerar konventionen är förpliktade att tillämpa i sin politik, lagstiftning och åtgärder i övrigt när det gäller landsdels- och minoritetsspråk. Del III innehåller åtgärder inom olika sakområden för att främja landsdels- eller minoritetsspråk som har en historisk geografisk bas. I del IV finns regler om Europarådets övervakning av konventionens tillämpning i de länder som ratificerat konventionen och i del V finns slutbestämmelser som bl.a. innehåller regler om ikraftträdande och möjligheten att göra reservationer.

Konventionens bestämmelser i del II gäller för alla landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige, som omfattas av konventionens definition av sådana språk, medan del III bara gäller för de språk som Sverige valt ska omfattas av de nämnda bestämmelserna.

I fråga om vilka språk som skulle vara de nationella minoritetsspråken i Sverige gjordes den bedömningen mot bakgrund av de ställningstaganden som gjorts i fråga om ramkonventionen. Regeringen övervägde alltså om dessa redan utpekade minoriteters språk, eventuellt tillsammans med andra språk, skulle vara att betrakta som minoritetsspråk. I den bedömningen fann regeringen att teckenspråket och språk som börjat användas i Sverige först in på 1900-talet föll utanför konventionens tillämpningsområde (prop. 1998/99:143 s. 33). Om bedömningen i fråga om teckenspråket, se avsnitt 7.11.1.

8.2.1 Minoritetsspråken med historisk geografisk anknytning

De nationella minoritetsspråk som ska ges ett starkare skydd i Sverige i enlighet med del III av minoritetsspråkskonventionen är samiska (alla varieteter såsom nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska), finska och meänkieli. Dessa språk anses ha s.k. historisk geografisk anknytning, vilket innebär att språken har använts och används av hävd under lång tid inom ett visst geografiskt område.

Genom lagarna om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli inom vissa förvaltningsområden vid kontakter med förvaltningsmyndigheter och domstolar (SFS 1999:1175 resp. 1999:1176), vilka trädde i kraft den 1 april 2000, har ett förstärkt skydd införts för dessa språk.

8.2.2 De territoriellt obundna minoritetsspråken

Romani chib och jiddisch anses inte ha historisk geografisk anknytning och de betraktas därför som territoriellt obundna minoritetsspråk. Romani chib och jiddisch ska dock ges skydd enligt del II i minoritetsspråkskonventionen i hela landet, liksom samiska, finska och meänkieli ges skydd enligt del II i hela landet utanför förvaltningsområdena.

8.2.3 Åtagandena enligt minoritetsspråkskonventionen

De åtaganden som anslutningen till minoritetsspråkskonventionen innebär anges i artikel 7, del II av konventionen. Artikeln består av fem huvudpunkter. Enligt punkten 1 ska en ansluten stat bygga sin politik, lagstiftning och praxis på mål och principer som anges i artikeln, i punkterna a–i. Innehållet i dessa innebär sammanfattningsvis att staten – i enlighet med situationen för varje språk – ska

- erkänna landsdels- och minoritetsspråken som en kulturell rike-
dom,
- trygga att administrativ indelning inte utgör hinder mot främ-
jande av språken,
- vidta beslutsamma åtgärder för att främja språken i syfte att
skydda dem,
- underlätta och uppmuntra användningen av språken i tal och
skrift i det offentliga och privata livet,
- upprätthålla och underlätta förbindelser mellan minoritetsspråk-
grupper och andra liknande grupper inom staten och upprätta
kulturella förbindelser med andra grupper i staten som använder
andra språk,
- tillhandahålla lämpliga former och medel för undervisning i och
studier av språken,
- främja studier och forskning om språken vid universitet eller
motsvarande läroanstalter,
- främja transnationellt utbyte mellan stater inom områden som
omfattas av stadgan.

Vidare ska en ansluten stat bl.a. vidta åtgärder till förmån för landsdels- och minoritetsspråken som syftar till att främja likhet mellan användare av språken och resten av befolkningen, främja ömsesidig

förståelse mellan alla språkgrupper i landet, särskilt med avseende på dessa språk.

8.2.4 Förslag om utökning av förvaltningsområden

Frågan om att geografiskt utöka förvaltningsområdena som de ovan nämnda lagarna gäller inom har utretts av Utredningen om finska och sydsamiska språken. Detta har resulterat i förslag om att områdena såväl för det finska språket som för samiska ska utökas (*Rätten till mitt språk*, SOU 2005:40, och *Att återta mitt språk*, SOU 2006:19). Att utöka förvaltningsområdena för språken innebär enligt utredaren en statushöjande åtgärd för språken vilket erfarenhetsmässigt gynnar språkens fortlevnad (SOU 2006:19, s. 47 f.). Förslaget bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

De nationella minoritetsspråkens ställning i Sverige bedöms i utredningen vara oviss eftersom den pågående språkbytesprocessen är långt gången i en del fall. Minoritetsspråken kommer, enligt utredningen, att behöva samhällets aktiva skydd och stöd för att kunna fortleva i Sverige i enlighet med intentionerna i minoritetsspråkskonventionen. I utredningen konstateras bl.a. att barns möjligheter att tillägna sig minoritetsspråk och utbildningens möjligheter att stödja minoritetsbarns språkutveckling blir av stor betydelse och utredningen föreslår därför bl.a. förbättrad tillgång till modersmålsundervisning (SOU 2006:19, s. 46 f. och SOU 2005:40, s. 208).

Det har konstaterats en rad brister i Sveriges genomförande av minoritetskonventionerna, dels vid Europarådets granskning, dels i de nationella uppföljningar som gjorts på uppdrag av Länsstyrelsen i Norrbottens län samt av riksdagens konstitutionsutskott. Bl.a. krävs tydligare och landsomfattande lagstiftning som rör nationella minoriteter, tydligare ansvarstagande och aktiva åtgärder som främjar minoritetsspråkens fortlevnad. Enligt utredningen är dessa åtgärder nödvändiga för att uppfylla åtagandena som rör de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Utredningen har även föreslagit att nuvarande minoritetsspråklagar ska ersättas med en lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

8.3 De fem nationella minoritetsspråken i Sverige

Nedan följer en kort beskrivning av de nationella minoritetsspråken och bakgrunden till att de erkänts som nationella minoritetsspråk i Sverige. Uppgifterna är hämtade från minoritetsspråkskommitténs betänkande *Steg mot en minoritetspolitik, Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk* (SOU 1997:192), propositionen *Nationella minoriteter i Sverige* (prop. 1997/98:143) och från Språkrådets webbsidor (<http://www.sprakradet.se>).

8.3.1 Samiska

Samerna är ett urfolk och utgör en nationell minoritet. Urfolksstatusen medför att samerna har en särställning i förhållande till andra nationella minoriteter och att de även har rätt till en viss kulturell autonomi. Samerna har funnits i Norden i åtminstone 2 500 år. Av uppskattningsvis totalt 50 000–70 000 samer finns 15 000–20 000 i Sverige. Samisk befolkning finns även i Norge, Finland och Ryssland. Det finns flera samiska riksorganisationer och det förekommer även ett samiskt samarbete över nationsgränserna.

Samiskan har ett antal varieteter. Sverige har genom konventionen erkänt "samiska" som minoritetsspråk, vilket innebär att alla varieteter omfattas. De varieteter som särskilt nämns är sydsamiska, nordsamiska och lulesamiska. Skillnaderna mellan varieteterna kan vara stora. En sydsame och en nordsame kan knappast förstå varandra, medan lulesamiska och nordsamiska ligger mycket nära varandra. De samiska språken är närmast besläktade med de östersjöfinska språken som finska och estniska. Ursamiskan växte fram någon gång mellan år 1 000 f.Kr och år 700 e.Kr.

Samiskan har av tradition varit ett talat språk där kunskaper, färdigheter och kultur förmedlats muntligen. De första böckerna på samiska kom dock redan på 1600-talet. Fram till början av 1800-talet dominerade samiskan som språk i stora delar av det traditionella bosättningsområdet. Vid 1900-talets början talade en stor del av bondebefolkningen i Jokkmokk samiska i hemmen. Nybyggare, myndighetspersoner och präster lärde sig samiska för att kunna kommunicera med samerna. Allteftersom nybyggarbefolkningen växte trängdes emellertid samiskan tillbaka och svenska kom att alltmer dominera både i skolan, kyrkan och i hemmen.

Uppgifterna om hur många som talar samiska i Sverige i dag sägs vara mycket osäkra. Minoritetsspråksutredningen uppskattade siffran till cirka 9 000 (SOU 1997:192, s. 116). Det finns same-språkiga förskolor och grundskolor på olika platser och ett gymnasieprogram med samisk inriktning. Vidare finns det en samisk radiokanal och ett samiskt nyhetsprogram på tv.

Samiskan bedömdes av Minoritetsspråkskommittén ha använts sedan mycket lång tid inom ungefär samma geografiska områden i Sverige och hade tillsammans med en gemensam kultur och historia förts vidare från generation till generation fram till våra dagar. Med denna förankring ansågs samiskan uppfylla konventionens krav på vad som anses vara ett minoritetsspråk.

Samiskt språkarbete

Sametinget är en statlig förvaltningsmyndighet och ett samiskt folkvalt organ som ska verka för en levande samisk kultur. Sametinget har som en av sina särskilda uppgifter, enligt 2 kap. 1 § sametingslagen (1992:1433), att leda det samiska språkarbetet. Detta sker genom en språkenhet som inrättats av Sametinget och genom det nordiska samiska språksamarbetet. Sametingen i Norge, Sverige och Finland har slutit avtal om ett gemensamt samiskt språkarbete, vilket sker i samarbete med samerna i Ryssland. Samiska språknämnden ska tillvarata och utveckla det kulturarv som hör till den talade och skrivna samiskan och ska fungera som ett expertorgan samt samordna och verka som informationsled mellan de nationella samiska språkorganen. Samiska språknämnden ska även verka för att samiska får samma officiella status inom hela Sápmi (Sameland). Språknämnden är representerad i Nordens språkråd, som är ledningsgrupp för det nordiska språksamarbetet inom Nordiska ministerrådet.

För samerna finns en särskild sameskolorganisation som en del av det offentliga skolväsendet. Sameskolstyrelsen (SamS) ansvarar för sameskolan och under den finns sex sameskolor som har undervisning i förskoleklass och årskurs 1–6. Sameskolan har egen kursplan med en samisk inriktning och en särskild kursplan för samiska, men motsvarar i stort den vanliga grundskolan. Det finns även en samisk folkhögskola i Jokkmokk.

Samekonvention under utarbetande

Ett gemensamt nordiskt förslag till en nordisk samekonvention har utarbetats av en nordisk expertkommitté på uppdrag av regeringarna och sametingen i Sverige, Norge och Finland. Experternas utkast lades fram 2005 och bereds för närvarande i Regeringskansliet. Samerna benämns i konventionsförslaget som urfolket i Finland, Norge och Sverige. I förslaget anges som konventionens ändamål att den ska bekräfta och stärka sådana rättigheter för det samiska folket att det kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur, sina näringar och sitt samhällsliv med minsta möjliga hinder över gränserna och att det är staterna som på ett effektivt sätt ska skapa förutsättningarna för detta. Enligt förslaget ska det samiska folket och enskilda samer tillförsäkras skydd mot all diskriminering. För att förverkliga samernas rättighet enligt konventionen ska staterna vidta särskilda positiva åtgärder avseende samerna. Konventionsförslaget innehåller ett särskilt kapitel om samiskt språk och kultur. Som samernas språkliga rättigheter anges att de ska ”ha rätt att använda, utveckla och till kommande generationer förmedla sitt språk och sina traditioner samt att verka för att kunskaper i det samiska språket sprids också till samer som endast ofullständigt eller inte alls behärskar detta språk”. Den innehåller också reglering om rätt till personnamn och geografiska namn. Staterna har enligt förslaget till uppgift att göra det möjligt för samerna att bevara, utveckla och sprida det samiska språket. Det innehåller även bestämmelser om bl.a. utrymmet för samiska i medier och utbildning i det samiska språket.

8.3.2 Finska

Finska har talats i Sverige under mycket lång tid. Hur många sverigefinnar det finns eller hur många som talar finska i Sverige i dag finns det inga exakta uppgifter om, eftersom det inte förs någon officiell statistik. Utredningen om finska och sydsamiska språken uppskattade antalet sverigefinländare i Sverige till omkring 445 000 personer vid utgången av 2003. Av dessa kan 240 000–250 000 antas vara finsktalande, men det betonas att uppgiften endast är ett antagande (SOU 2005:40, s. 225 f.).

Under ungefär 600 år, fram till 1809, var det geografiska område som utgör nuvarande Finland en del av Sverige. Under hela denna

tid förekom en rörlighet bland befolkningen så att finsktalande medborgare tidvis fanns i den västra rikshalvan, dvs. nuvarande Sverige, där svenska dominerade och svensktalande i den östra rikshalvan, dvs. nuvarande Finland, där finska dominerade. Finskan fanns därför i den västra rikshalvan under hela det gemensamma svenskfinska rikets bestånd. Finskan användes av allmogen och som kyrko- och predikospråk, men även i vissa officiella sammanhang. Redan från 1500-talet talades finska i bl.a. Stockholmsområdet och Mälardalen. Ett tecken på den finskspråkiga närvaron i Stockholm är den finska församlingen där som funnits sedan 1533.

Majoriteten av de som talat finska genom tiderna inom det nuvarande Sveriges gränser har till största delen varit ständigt nyanländande finnar, till stor del genom arbetskraftsinflyttning. Undantagna detta är de s.k. skogsfinnarna eller svedjefinnarna, som började komma till Mellansverige under 1500-talet, och tornedalingarna.

Minoritetsspråkskommittén fann att finskan visserligen använts i Sverige sedan i vart fall 1500-talet men i olika delar av landet i olika perioder så att det inte gick att avgränsa något bestämt geografiskt område utom Tornedalen där finskan använts kontinuerligt under lång tid och fram till i dag. När det gäller skogsfinnarna fann man att det inte fanns kvar ett så stort antal av den gruppen att det skulle motivera en regional tillämpning av konventionens regler i de områden som av tradition bebotts av skogsfinnarna.

Till följd av att regeringen fann att meänkieli skulle betraktas som ett eget språk vid den svenska ratificeringen av konventionen ansågs att även finskan i Tornedalen skulle behandlas som ett territoriellt baserat språk, på grund av dels att meänkieli har sin grund i finskan, dels att det finska språket fyller en viktig funktion som skriftspråk, eftersom den skrivna formen av meänkieli fortfarande är under utveckling. Vidare framhölls att finskan har stor betydelse för det pågående utbytet mellan svenska och finska Tornedalen, både språkligt, kulturellt, socialt och ekonomiskt, samt att finska också talas av den relativt stora andel finsktalande som bor i vissa delar av Tornedalen. Därmed kom finskan att betraktas som ett språk med historisk geografisk bas och omfattas av konventionens bestämmelser både i del II och del III.

8.3.3 Meänkieli

Tornedalingarnas språk kallades tidigare ofta tornedalsfinska men kallas numera också meänkieli, som i översättning betyder ”vårt språk”.

Det som gett meänkieli dess särprägel är att det är en gammal variant av finska språket, influerat av svenska. Förutom finskan är meänkieli även besläktad med estniska, karelska och kvänska.

Den finsktalande bosättning, med en enhetlig kulturbygd och starka finska särdrag, som funnits kring Torne älv sedan troligen före medeltiden, kom 1809 att delas mellan Finland och Sverige. Genom statens ingripande påbörjades i slutet av 1800-talet en försvenskning av Tornedalen. Det skedde genom att Tornedalskommunerna erbjöds statsfinansierade skolor med villkoret att det enda undervisningsspråket skulle vara svenska. Följden blev att skolväsendet i Tornedalen var helt försvenskat i början av 1920-talet. Det förekom att eleverna bestraffades om de talade finska på lektioner och raster.

Genom Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) som bildades 1981 påbörjades ett organiserat arbete för att bevara och utveckla den tornedalska kulturen och språket. I dag talas meänkieli främst i de fem nordligaste kommunerna i landet, dvs. Haparanda, Övertorneå, Pajala, Kiruna och Gällivare. Antalet användare i dessa kommuner uppskattas till 25 000–40 000 och för hela Norrbotten uppskattas antalet till cirka 75 000.

Tornedalingarnas historia skiljer sig från övriga finsktalandes historia i Sverige på det sättet att tornedalingarna alltid bott i samma geografiska område där finska talats sedan mycket lång tid från generation till generation.

Inför anslutningen till minoritetsspråkskonventionen ansågs de kulturella och historiska särdragen hos den tornedalsfinska befolkningen och deras strävan att värna om det egna språkets särart och sin egen kultur vara skäl att betrakta meänkieli som ett eget territoriellt språk baserat i Tornedalen (prop. 1998/99:143, s. 34).

8.3.4 Romani chib

Romernas språk kallas i officiella sammanhang ofta romani chib, ”romskt språk”. Romani chib är ett språk utan egen nation. I alla länder där språket talas är det ett minoritetsspråk.

Romani chib används som ett samlingsbegrepp för de många olika varieteter som finns. Dessa kan ligga mycket nära varandra eller ha liten ömsesidig förståelse. I Sverige talas, i vart fall, varieteterna svensk romani, finsk romani, kelderash, kale, lovari, tjurari, sinto, arli, bugurji och gurbet.

Sedan åtminstone 1500-talet har det bott romer i Sverige. Olika varieteter av romani har talats i Sverige sedan dess. Det antal som i dag talar någon form av romani chib i Sverige uppskattas till 40 000. Av de varieteter som talas i Sverige i dag har svensk romani och finsk romani sina rötter i det språk som talades av de första romerna i Sverige. Med största sannolikhet finns det en kontinuitet mellan den tidigaste språkliga formen av svensk romani som användes i Sverige på 1500-talet och den romani som nu talas, medan det är mer ovisst i fråga om finsk romani.

Inför anslutningen till minoritetsspråkskonventionen ansågs att romani chib skulle betraktas som ett språk för att på så sätt alla varieteterna skulle komma att omfattas av konventionens skydd. Romani chib bedömdes således i samband med anslutningen till minoritetsspråkskonventionen vara ett territoriellt obundet språk som används av hävd i landet (prop. 1998/99:143, s. 35).

8.3.5 Jiddisch

Omkring 4 000 personer i Sverige talar och förstår idag jiddisch i olika utsträckning. För många av dem är jiddisch inte förstaspråk. Språket är däremot starkt förknippat med familjeliv och judisk kultur. Det används bland släkt och vänner och i samband med förenings- och kulturaktiviteter.

Jiddisch har talats i Sverige sedan slutet av 1700-talet och i den form som används i Sverige i dag sedan 1870-talet, då den judiska befolkningen i Sverige ökade avsevärt i antal. De som kom till Sverige kring förra sekelskiftet använde i stor utsträckning jiddisch och kring 1900-talets början kan jiddisch antas ha använts i relativt stor utsträckning av judar i Sverige. Vid tiden före och efter andra världskriget kom åter jiddischtalare till Sverige.

När det gäller de jiddischtalare som kom runt förra sekelskiftet och de som kom i samband med andra världskriget har överföringen av språket till kommande generationer minskat för varje generation. De som aktivt använder språket i dag är främst äldre

personer som kom till Sverige efter andra världskriget och på 50- och 60-talet.

Jiddisch bedömdes av Minoritetsspråkskommittén vara det av de historiska minoritetsspråken som använts under kortast tid i Sverige. Det var först vid förra sekelskiftet som det användes i någon större omfattning i landet. Överföringen av språket till nya generationer i Sverige bedömdes av kommittén ha varit svagare för jiddisch än för de andra språken eftersom jiddisch i viss mån i andra generationen upphört att vara ett talat språk (SOU 1997:192, s. 143 ff.). Som skäl för bedömningen att jiddisch uppfyllde kraven enligt konventionen anförde regeringen att jiddisch troligen inte funnits kontinuerligt i Sverige under tidsperioden men till följd av tillräckligt stora återkommande nytillskott av jiddischtalare hade språket överlevt. Dessutom framhölls att språket minskat i omfattning på ett onaturligt sätt bl.a. till följd av förintelsen av judar under andra världskriget och att om så inte skett skulle jiddisch troligen ha haft en helt annan utbredning i Europa i dag. Detta tillsammans med ett ökat intresse inom de judiska församlingarna för att medverka till att jiddisch även i fortsättningen talas i Sverige angavs som skäl för att jiddisch skulle erkännas som ett minoritetsspråk i Sverige (prop. 1998/99:143, s. 35).

8.4 Effekter av erkännandet

Utredningen om finska och sydsamiska språken redogjorde i betänkandet *Att återta mitt språk – Åtgärder för att stärka det samiska språket* (SOU 2006:19) för effekterna för de erkända minoritetsspråken fem år efter Sveriges anslutning till minoritetskonventionerna. Utredningen pekade på följande effekter.

Erkännandet av de nationella minoriteterna har framför allt betytt en bekräftelse av att stärkandet av dessa gruppers språk och kulturer är ett nationellt intresse. Erkännandet har också inneburit ett ställningstagande för ett folkrättsligt ansvar för främjandet av minoritetsspråken och kulturerna. För de nationella minoriteterna har den psykologiska betydelsen av erkännandet varit stor. Erkännandet har gett gruppernas krav större legitimitet i majoritetssamhället och det har stärkt deras vilja att värna det egna språket. Erkännandet och det nationella regelverk som tillkommit med anledning av erkännandet, har medfört att de nationella minoritetsspråken fått en annan status i samhället, åtminstone regionalt. Den

förändring som skett i Sverige märks således på sina håll inom förvaltningsområdena. På andra orter och framför allt utanför förvaltningsområdena är dock beslutsfattare, tjänstemän och majoritetsbefolkningen fortfarande okunniga, dels om de nationella minoriteterna och deras behov, dels om Sveriges internationella åtaganden enligt Europarådets konventioner. Mycket återstår att göra för att uppfylla åtagandena i minoritetskonventionerna, men erkännandet innebär en början på en förändringsprocess där målet bl.a. är att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Europarådets granskning och nationella uppföljning har visat att det ursprungliga svenska beslutet i fråga om de anpassningar och förändringar som behövde göras för att uppfylla konventionen var för snävt. Minoritetsgrupperna kan ännu inte fullt ut aktivt dra nytta av de möjligheter som öppnats därför att genomförandet har tagit lång tid och ambitionsnivån har varit för låg.

8.5 Synpunkter från minoritetsspråksorganisationer

Under arbetets gång har möten hållits med företrädare för de olika nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch genom Sametinget, Sverigefinländarnas delegation, Svenska tornedalingars riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T), Delegationen för romska frågor, Judiska centralrådet, Sällskapet för jiddisch kultur, och SWEBLUL (Swedish Bureau for Lesser-Used Languages).

Det har vid kontakterna med minoritetsspråksorganisationerna tydligt framkommit att man inom samtliga språkgrupper ställer sig positiv till att svenska språkets ställning lagfästs. Samtidigt anser minoritetsspråkgrupperna att lagen också ska innehålla bestämmelser om de nationella minoritetsspråken. Det man framför allt förväntar sig av en sådan lagreglering är att ett offentligt ställningstagande skulle ha betydelse i det fortsatta arbetet med att förbättra förutsättningarna för minoritetsspråkens fortlevnad.

9 Invandrarspråk, modersmålsundervisning och svenska för invandrare

9.1 Invandrarspråk i Sverige

Det är svårt att få fram uppgifter om vilka språk som används i Sverige i dag och hur länge de använts, eftersom det saknas statistiska uppgifter om befolkningens etniska tillhörighet och språktillhörighet. Det står dock klart att det till följd av invandring från andra länder talas många andra språk än svenska. Enligt uppgifter från Språkrådet uppskattas antalet modersmål som talas i Sverige i dag till omkring 150. Med få undantag har dessa språk inte använts i Sverige före andra världskriget, vilket har att göra med att invandringen till Sverige dessförinnan var mycket begränsad. Enligt artikel 1 i minoritetsspråkskonventionen ska ett språk användas av hävd, det vill säga att det ska ha använts sedan lång tid i landet och fortfarande användas där, för att anses vara ett minoritetsspråk. När ett språk övergår från att vara ett invandrarspråk till att vara ett språk som används av hävd anges inte närmare i konventionen. Ett språk som först är att anse som ett invandrarspråk i ett land anses dock så småningom kunna övergå till att anses använt av hävd. I fråga om språk som använts i Sverige först efter andra världskriget faller dessa, enligt Minoritetsspråkskommitténs uppfattning, utanför minoritetsspråkskonventionens tillämpningsområde och får i stället betraktas som invandrarspråk (SOU 1997:192, s. 108 f.). Se även avsnitt 8.1.2.

Som nämnts ovan är det svårt att hitta statistik som visar hur många och vilka språk som talas i Sverige i dag. En viss illustration av hur språkfloran ser ut ger möjligen uppgiften om vilka som var de 20 vanligaste modersmålen inom sfi (svenska för invandrare) under läsåret 2005/06. Enligt statistik från Skolverket var dessa

albanska, arabiska, assyriska, bosniska/serbiska/kroatiska, engelska, franska, kinesiska, kurdiska/nordkurdiska, persiska, portugisiska, polska, ryska, somaliska, sydkurdiska, spanska, thailändska, tigriska, turkiska, tyska och vietnamesiska (Skolverkets rapport 290, Utbildningsresultat – Riksnivå, Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning, Del 1, 2007, tabell 8:2, s. 157).

Enligt Språkkommittén intar Sverige en tätposition när det gäller vuxnas läs- och skrivförmåga, men Sverige hör också till de länder där skillnaden är stor mellan den invandrade och den infödda befolkningen i fråga om förmåga att läsa och skriva. Samtidigt är kraven på läs- och skrivförmåga höga. En av de orsaker till invandrades arbetsmarknadsproblem som brukar nämnas är bristande språkkunskaper. Dock finns det uppgifter som tyder på att invandrare i Sverige är väsentligt bättre på att läsa och skriva på sitt nya språk än invandrare i flera andra länder. De som invandrar till Sverige anses dock möta högre krav på språket än invandrare i de flesta andra länder, vilket skapar problem för många (SOU 2002:27, s. 362).

9.2 Det språkpolitiska målet om allas rätt till språk

Ett av de fyra nationella språkpolitiska mål som antagits av riksdagen är att allas rätt till språk ska tillgodoses. Denna rättighet omfattar såväl rätt att tillägna sig och utveckla det svenska språket som rätt att utveckla och bruka det egna modersmålet och det nationella minoritetsspråket. Målet innefattar även en rätt att få möjlighet att lära sig främmande språk. Tankarna bakom detta språkpolitiska mål redovisas dels i Språkkommitténs betänkande *Mål i mun* (SOU 2002:27), dels i den proposition där förslagen till de nationella språkpolitiska målen lades fram, *Bästa språket* (prop. 2005/06:2). De språkpolitiska målen antogs av riksdagen 2005 (bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89). Se även kapitel 2.

I propositionen framhålls att språkutvecklingen såväl i svenska språket som i modersmålet för många elever med utländsk bakgrund är en mycket viktig faktor för att eleverna ska få en lyckad skolgång. Goda kunskaper i svenska språket framhålls som en central och självklar förutsättning för att en elev med utländsk bakgrund ska lyckas i skolan och i förlängningen integreras i det svenska samhället. Vidare konstateras att i princip all nationell och internationell forskning i dag pekar på att även utvecklandet av modersmålet

har stor betydelse för elevernas skolgång, såväl för den kulturella identiteten som för språkinläringen och lärandet i ett mer övergripande perspektiv.

Statistik

Enligt Skolverkets statistik för grundskolan läsåret 2005/06 hade 14 procent av det totala antalet elever utländsk bakgrund (dvs. elever födda utomlands och elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands). Av dessa var det 28 procent som inte klarade grundskolans mål medan motsvarande andel för elever med svensk bakgrund var 16 procent. Av det totala antalet elever med utländsk bakgrund var det 2,4 procent som inte fick slutbetyg. Motsvarande andel för elever med svensk bakgrund var 0,8 procent. Var femte elev med utländsk bakgrund uppfyllde inte behörighetskraven för att kunna tas emot på ett nationellt program i gymnasieskolan, jämfört med var tionde elev totalt. Den nu redovisade statistiken motsvaras av vad Språkkommittén fann i sin kartläggning, baserad på förhållandena läsåret 1999/2000 (SOU 2002:27, s. 330 f.). Andelen som inte klarar grundskolans mål är dock nu något högre. Elever med utländsk bakgrund är således fortfarande starkt överrepresenterade bland de elever som inte når grundskolans mål.

Samband mellan resultat och bristande språkkunskaper

Språkkommittén konstaterade att det finns skillnader i elevernas resultat i den svenska skolan som kan hänföras till om eleverna har utländsk bakgrund eller inte. Enligt kommittén är orsakerna till dessa skillnader många men en orsak är att fler elever med utländsk bakgrund har bristande kunskaper i svenska språket. Språkkommittén föreslog att kommunerna ytterligare borde uppmärksamma att skolresultaten för många elever med utländsk bakgrund är oroväckande och vidta åtgärder på ett brett plan i förskolan och skolan. Man betonade samtidigt att skolan inte ensam kan ges hela ansvaret för dessa frågor; stat, landsting och kommuner måste alla medverka till de åtgärder som behövs i hela samhället (SOU 2002:27 s. 333 f.).

Språkkommittén påtalade även att språkets betydelse för skolframgång bör lyftas fram i Skolverkets uppföljnings- och utvärderings-

arbete och att verket i större utsträckning måste uppmärksamma frågor kring olika hinder för att alla ska få rätt till språk.

För att elever med annat modersmål än svenska ska nå ökad framgång i skolan föreslog Språkkommittén att Skolverket i sitt arbete med dessa frågor borde samarbeta med bl.a. språkvården och språkforskningen vid universitet och högskolor. I detta samarbete borde även Integrationsverket (numera Migrationsverket) och Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk ingå.

I propositionen *Bästa språket* framhölls att en utbildningssatsning riktad till lärare i svenska som andraspråk gjorts liksom att insatser för att förbättra situationen för elever med utländsk bakgrund vidtagits. Det som framträdde tydligast i undersökningarna om modersmålsundervisningen och undervisningen i svenska som andraspråk, menade regeringen, var ämnenas låga status och bristen på behöriga lärare. Regeringen hänvisade till att Skolverket i en undersökning av modersmålsundervisning (*Flera språk – fler möjligheter*, rapport 228, 2002) framhållit att det behövs ett antal åtgärder för att förstärka modersmålsundervisningen. Verket hade konstaterat att omfattningen av modersmålsundervisningen hade minskat under den senaste tioårsperioden. I fråga om modersmålsstödet i förskolan var denna minskning mycket stor.

9.3 Modersmål, andraspråk och främmande språk

När det gäller inlärningsprocessen skiljer man ofta mellan första- och andraspråksinläring. Med förstaspråksinläring avses vanligtvis barnets inläring av sitt modersmål. Om inläringen av ett andra språk påbörjas först efter att det första språket etablerats ordentligt, talar man om andraspråkinläring, en process som ger upphov till successiv tvåspråkighet (Åke Viberg, *Modersmål, fadersmål och andra språk*, artikel i Pedagogiska magasinet 2/01, 2001).

Modersmålet är en viktig identitetssymbol. Samtidigt blir det allt vanligare att vi inom yrkeslivet är verksamma på ett språk som inte är vårt modersmål. Det gäller både för invandrare i Sverige och för svenskar som studerar eller arbetar utomlands. Det finns ett växande behov av att behärska ett andraspråk på en mycket hög nivå. Det som krävs, enligt Viberg, är ofta en funktionell färdighet på infödd nivå, vilket är möjligt att nå utan att behärska språket helt brytningsfritt.

Andraspråk är, som konstaterats ovan, det språk som börjar läras in först efter det att ett annat språk etablerats. Detta är den väsentliga skillnaden mellan svenska som andraspråk och svenska som modersmål. Ibland skiljer man mellan inläringen av ett andraspråk och ett främmande språk genom att främmande språk brukar läras in enbart genom undervisning, utanför den miljö där språket talas, medan ett andraspråk lärs in genom kontakt med infödda talare. Svenska som andraspråk talar man om då svenska lärs in som ett andraspråk i Sverige medan termen svenska som främmande språk kan användas om inläring av svenska utanför Sverige, bl.a. vid olika universitet runt om i världen. Gränsen mellan ett andraspråk och ett främmande språk är dock, enligt Viberg, relativt flytande.

9.3.1 Betydelsen av både modersmålet och andraspråket för språkutvecklingen

Erfarenheten visar att förskolebarn och yngre elever i grundskolan, som tillägnar sig svenska som andraspråk, tidigt utvecklar förmågan att kommunicera tillfredsställande på svenska i vardagliga situationer, dvs. om ett bekant innehåll eller om sådant som finns i den omedelbara omgivningen. Det är också lättare för dem än för äldre att få ett idiomatiskt svenskt uttal. Detta kan ge intryck av en mer välutvecklad språkförmåga än vad de egentligen har. Emellertid saknar de fortfarande den bredd och det djup i språkfärdigheten som har utvecklats hos dem som växer upp med svenska som modersmål. Denna fördjupning i språket är nödvändig för att kunna använda språket i mer krävande situationer som t.ex. i skolans undervisning. Har eleverna bara den vardagsnära kommunikativa kompetensen i svenska men ändå förväntas delta i teoretisk ämnesundervisning på svenska, utgör detta en dubbel inlärningsbörda. Samtidigt som ett ämnesinnehåll ska förstås och bearbetas, ska eleverna också utveckla kunskaper i det språk som används i läromedlen och undervisningen.

Innehållet i redogörelsen är hämtat ur *Kartläggning av svenska som andraspråk* (Myndigheten för skolutveckling, rapport 2004-03-01, Dnr 2003:757).

9.4 Det offentliga skolväsendet

I detta avsnitt redogörs i korthet för hur det svenska skolväsendet är uppbyggt med fokusering på regleringen av undervisningen i modersmål och svenska som andraspråk.

Som en grundläggande fri- och rättighet har enligt 2 kap. 21 § regeringsformen alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten rätt att kostnadsfritt få grundläggande utbildning i allmän skola. Det allmänna ska svara också för att högre utbildning finns.

Enligt 1 kap. 2 § skollagen (1985:1110) ska alla barn och ungdomar, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Det offentliga skolväsendet för barn och ungdom består av förskoleklassen, grundskolan, gymnasieskolan, särskolan, specialskolan och sameskolan. Kommunerna är huvudmän för förskoleklassen, grundskolan och särskolan och staten är huvudman för specialskolan och sameskolan.

För vuxna anordnar det allmänna utbildning i form av kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särsvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi). Komvux, särsvux och sfi bildar det offentliga skolväsendet för vuxna. Kommuner och landsting är huvudmän för komvux och kommunerna för särsvux och sfi.

Skolplikten gäller barn som är bosatta i landet. Skolplikten inträder normalt höstterminen det kalenderår då barnet fyller sju år och upphör, utom i vissa undantagsfall, vid utgången av vårterminen det kalenderår barnet fyller 16 år (eller vid 17 år om barnet fullgör skolplikt i specialskolan). Barn ska fullgöra skolplikten i grundskolan, särskolan eller specialskolan. Möjlighet finns även att fullgöra skolplikten i sameskolan, inom fristående skolor eller i annan särskilt reglerad utbildningsform (riksinternatskola).

9.4.1 Styrdokument

Skola och vuxenutbildning ingår i ett målstyrt system. Huvudansvaret för verksamheterna ligger på kommunerna och på olika huvudmän för fristående skolor. Verksamheterna styrs genom styrdokument på olika nivåer: *skollagen* (riksdagen), *förordningar* med bl.a. läroplaner, program mål och kursplaner för grundskolan

(regeringen) och *föreskrifter* med bl.a. kursplaner för gymnasieskolan, betygskriterier för alla skolformer och allmänna råd (Skolverket).

Utbildningen inom grund- och gymnasieskolan i Sverige regleras på olika plan genom skollagen, grundskoleförordningen, gymnasieförordningen m.fl. förordningar. Alla barn och ungdomar har, som tidigare nämnts, samma rätt till utbildning oavsett bakgrund. Elever i den svenska grundskolan som tillhör landets nationella minoriteter eller som har ett annat modersmål än svenska har dock vissa speciella rättigheter knutna till sitt språk och ursprung.

Nedan redogörs i korthet för regleringen som gäller undervisning och åtgärder som avser modersmål och svenska som andraspråk.

9.5 Modersmålsundervisning

Enligt uppgifter från Skolverket (Undervisning för elever med utländsk bakgrund och för nationella minoriteter, www.skolverket.se/sb/d/139/a/846, 2007-08-22) talas i dag inom förskoleverksamheten, skolan och skolbarnsomsorgen och skola fler än hundra olika modersmål. En del av dessa barn och unga talar något av de nationella minoritetsspråken i Sverige (samiska, finska, meänkieli, romani chib eller jiddisch). Ungefär 15 procent av alla elever i grundskolan har utländsk bakgrund genom att de är födda utomlands eller i Sverige av utlandsfödda föräldrar.

Barn och ungdomar med ett annat modersmål än svenska ska få modersmålsundervisning i grund- och gymnasieskolan under de närmare förutsättningar som anges i skolformsförordningarna. Utöver modersmålsundervisning har dessa elever också möjlighet att, om de behöver, få studiehjälp i andra ämnen på sitt modersmål.

Att delta i modersmålsundervisning är frivilligt, men kommunerna är skyldiga att anordna sådan för alla elever som har grundläggande kunskaper i ett annat språk än svenska och även har det som dagligt umgängesspråk hemma. Skyldigheten gäller dock endast om det finns en lämplig lärare och om minst fem elever i kommunen önskar undervisning i språket.

Elever i den svenska grundskolan som tillhör landets nationella minoriteter eller som har ett annat modersmål än svenska har dock vissa speciella rättigheter knutna till sitt språk och ursprung. För

vuxna finns rätt till språkundervisning inom den kommunala vuxenutbildningen och genom svenska för invandrare (sfi).

9.5.1 Förskolan

I läroplanen för förskolan (Lpfö 98) sägs att språk och lärande oupplösligt hänger samman liksom språk och identitetsutveckling. Vidare sägs att barn med utländsk bakgrund som utvecklar sitt modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och att utveckla kunskaper på andra områden. Enligt läroplanen ska förskolan medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Med utgångspunkt från vad som anges i läroplanen bereder kommunerna i skiftande omfattning möjlighet till bland annat s.k. *modersmålsstöd* för barn med annat modersmål än svenska. Någon författningsreglering som gäller modersmålsstöd finns inte. Förskolan ska enligt läroplanen generellt lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnens nyfikenhet och intresse för den skriftspråkiga världen.

Enligt statistik för 2005 hade 15 procent av barnen i förskolan (i åldern 1–5 år) ett annat modersmål än svenska, vilket motsvarade 56 800 barn. Av dessa drygt 56 000 barn fick 14 procent modersmålsstöd. Under 2000-talet har andelen barn som får modersmålsstöd ökat med några tiondels enheter varje år. Andelen är dock fortfarande mycket lägre än vad som tidigare var fallet. Som jämförelse kan noteras att 1995 var andelen 19,5 procent, medan den på 1980-talet var 60 procent (*Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*, Skolverket, Rapport 283, 2006, s. 22 f.).

9.5.2 Grundskolan

Regleringen av modersmålsundervisningen inom grundskolan finns i grundskoleförordningen (1994:1194). Enligt denna ska en elev, om en eller båda vårdnadshavarna har ett annat språk än svenska som modersmål och språket är dagligt umgängesspråk för eleven, få undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om eleven har grundläggande kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning. Som nämnts inledningsvis är en kommun skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk endast

om det finns en lämplig lärare och om minst fem elever i kommunen önskar få undervisning i språket. I fråga om rätten till modersmålsundervisning för samiska, tornedalsfinska och romska elever gäller att dessa ska erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet och utan krav på att det finns minst fem elever i kommunen som önskar sådan undervisning. Regeringen har i budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 16) aviserat att samma rättigheter ska införas för alla nationella minoritetsspråk, dvs. även för finska och jiddisch.

Modersmålsundervisning kan anordnas som språkval, elevens val, inom ramen för skolans val eller utanför timplanebunden tid. Modersmålsundervisning får inte omfatta mer än ett språk för en elev. En romsk elev som kommer från utlandet kan dock få modersmålsundervisning i två språk, om det finns särskilda skäl. För modersmålsundervisning i samiska ska den särskilda kursplanen för samiska användas.

Om modersmålsundervisning för en elev anordnas utanför timplanebunden tid, har eleven normalt rätt att få sådan undervisning under sammanlagt högst sju läsår under sin skoltid inom det offentliga skolväsendet.

Studiehandledning på modersmålet

Som en särskild stödinsats ska en elev, enligt grundskoleförordningen, få studiehandledning på modersmålet om eleven behöver det.

Tvåspråkig undervisning

Möjlighet finns för en kommun att anordna delar av undervisningen i årskurserna 1–6 på umgängesspråket för elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna. För elever med finska som umgängesspråk får sådan undervisning anordnas även i årskurserna 7–9. Utöver detta kan, med stöd av tidsbegränsade bestämmelser om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan, tvåspråkig undervisning anordnas på umgängesspråket även i årskurserna 7–9. Dessa bestämmelser gäller till den 1 juli 2009.

Engelskspråkig undervisning

För barn som vistats i Sverige under en begränsad tid och som har tillräckliga kunskaper i engelska för att kunna delta i undervisningen får en kommun anordna huvuddelen av undervisningen på engelska. I sådant fall får avvikelse från timplanen göras i ämnena svenska och engelska med den begränsningen att antalet timmar i svenska inte får understiga 480, som enligt timplanen ska uppgå till totalt 1 490 timmar.

Asylsökande barn och ungdomar

I förordningen (2001:976) om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl. finns särskilda bestämmelser om mottagandet i grundskolan av dessa. Enligt förordningen har barn och ungdomar som ansökt om uppehållstillstånd av asylskäl eller annat skäl (eller som under speciella förutsättningar beviljats uppehållstillstånd) rätt att få utbildning i grundskolan (även s.k. förskoleklass) på samma villkor som barn som är bosatta i Sverige. Denna rätt att få utbildning medför inte någon skolplikt. För ungdomar gäller, enligt 3 §, att de ska erbjudas utbildning i gymnasieskolan på samma villkor som ungdomar bosatta i Sverige. Enligt ett förslag som presenterats i betänkandet *Skolgång för barn som ska avvisas eller utvisas* (SOU 2007:34) ska även s.k. gömda barn ha rätt till utbildning inom det offentliga utbildningsväsendet. Ärendet är för närvarande under beredning i Regeringskansliet.

9.5.3 Gymnasieskolan

Regleringen av modersmålsundervisning inom gymnasieskolan finns i gymnasieförordningen (1992:394). Förutsättningarna motsvarar i stort sett de som gäller för modersmålsundervisning inom grundskolan. Det innebär att elevens föräldrar eller vårdnadshavare eller en av dem ska ha ett annat språk än svenska som modersmål och att språket är dagligt umgängesspråk för eleven. Ytterligare förutsättningar är att eleven har goda kunskaper i modersmålet och att hon eller han även önskar få modersmålsundervisning.

Liksom på grundskolenivå har en samisk, tornedalsfinsk eller romsk elev rätt att få undervisning i det egna språket även om det inte är dagligt umgängesspråk i hemmet. Som tidigare nämnts,

avsnitt 9.5.2, har regeringen i budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 16) aviserat att samma rättigheter ska införas för alla nationella minoritetsspråk, dvs. även för finska och jiddisch.

Som förutsättning för kommunens skyldighet att anordna modersmålsundervisning gäller liksom i grundskolan att minst fem elever önskar undervisningen och att det finns lämplig lärare att tillgå. Vidare ska en elev som behöver det, som särskild stödinsats, få studiehandledning på sitt modersmål. Även i gymnasieförordningen ges en begränsning av rätten till modersmålsundervisning till sammanlagt sju år under en elevs skoltid inom offentlig skolverksamhet. Begränsningen gäller dock inte om eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning under längre tid eller om den ersätter undervisning i andra språk än svenska och engelska, anordnas som individuellt val, anordnas för samisk, tornedalsfinsk eller romsk elev eller för en elev med finska eller nordiskt språk som modersmål.

9.6 Svenska som andraspråk i grundskolan

Undervisning i svenska som andraspråk ska, om det behövs, anordnas för

1. elever som har ett annat språk än svenska som modersmål,
2. elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet, och
3. invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängespråk med en eller båda vårdnadshavarna.

Det är rektorn som avgör om undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas för en elev.

Undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas i stället för undervisning i svenska. Härutöver kan svenska som andraspråk anordnas som språkval, elevens val eller inom ramen för skolans val.

Sedan 1997 är svenska som andraspråk i gymnasieskolan ett eget kärnämne som ger behörighet för universitets- och högskolestudier.

För ämnet svenska som andraspråk finns en särskild kursplan i grundskolan, gymnasieskolan och andra skolförordningar.

9.6.1 Svenska som andraspråk i gymnasiet

En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som kärnämnade i stället för svenska, om eleven behöver och önskar det. Ämnet kan läsas inom ramen för det individuella valet.

9.7 Hur många deltar i undervisningen i modersmål och svenska som andraspråk?

9.7.1 Modersmålsundervisningen

Läsåret 2006/07 var drygt 15 procent (148 674 elever) av samtliga elever i grundskolan berättigade till modersmålsundervisning. Av dessa deltog omkring 56 procent (83 042 elever) i sådan undervisning.

För läsåret 2005/06 gällde i stort sett motsvarande deltagandeciffror. Som förklaring till att inte fler undervisas i modersmål angav Skolverket svårigheterna att hitta lämpliga lärare. En annan orsak angavs vara att undervisningen ofta är schemalagd efter skol-dagens slut och saknar koppling till undervisningen i andra ämnen (Pressmeddelande 1 november 2006, Skolverkets lägesbedömning 2006: Svenskundervisningen för elever med utländsk bakgrund måste bli bättre, www.skolverket.se/sb/d/1271/a/7341, 2007-08-27).

9.7.2 Svenska som andraspråk

Det antal elever som deltog i svenska som andraspråk uppgick läsåret 2006/07 till 66 667 elever.

I en rapport från Myndigheten för skolutveckling beskriver myndigheten situationen när det gäller svenska som andraspråk enligt följande (rapport 2004-03-01, Dnr 2003:757, Kartläggning av svenska som andraspråk, s. 5–6).

Skolan som helhet, från förskolan till vuxenutbildningen, har ett ansvar för alla elevers språkutveckling. I förskolan ska, enligt styrdokumentet, de flerspråkiga barnen få utveckla sitt andraspråk som en naturlig del av den ordinarie pedagogiska verksamheten. I skolan och vuxenutbildningen tilldelas sedan svenska som andraspråk en särskild roll i att ge de flerspråkiga elever som ännu inte nått förstaspråksnivå i sin tal-, läs- och skrivutveckling möjligheten att utveckla en funktionell språkbehärskning dvs. så att de förutom i alla sociala sammanhang kan använda svenska språket för att fullt ut tillgodogöra sig under-

visningen i andra ämnen. Det är emellertid uppenbart att styrdokumentens intentioner inte stämmer med skolans verklighet. Enligt statistiken är det nämligen få elever med ett annat modersmål som läser svenska som andraspråk, vare sig de går i grundskolan eller i gymnasieskolan. Statistiken visar dessutom att de elever som läser svenska som andraspråk generellt sett har lägre betygsresultat i skolan än den totala gruppen elever. Dessa låga siffror kan bara delvis förklaras med att en del av de elever som läser svenska som andraspråk är relativt nyanlända till Sverige.

9.8 Språkundervisning för vuxna invandrare

9.8.1 Svenska för invandrare – sfi

Sfi (svenska för invandrare) syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket. Sfi syftar också till att ge vuxna som saknar grundläggande läs- och skrivfärdigheter möjlighet att förvärva sådana färdigheter. Läs- och skrivinläringen får ske på elevens modersmål eller annat språk. Utbildningen anordnas som kurser och regleras i skollagen.

Vilka har rätt att delta i sfi

Rätt att delta i en kommuns sfi-undervisning har en person från och med det andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 16 år och

1. är bosatt i kommunen och saknar sådana grundläggande kunskaper i svenska språket som utbildningen syftar till att ge,
2. är finländsk medborgare som stadigvarande arbetar i kommunen, men är bosatt i Finland nära gränsen till Sverige och som saknar sådana grundläggande kunskaper i svenska språket som utbildningen syftar till att ge.

Den som har sådana kunskaper i det danska eller norska språket att grundläggande svenskundervisning inte kan anses nödvändig, har inte rätt att delta i sfi.

Kommunernas uppdrag

Varje kommun är skyldig att se till att sfi erbjuds dem som har rätt att delta i sfi.

Utbildningen ska vara avgiftsfri för eleverna och de ska i princip utan kostnad ha rätt till böcker och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Kommunerna är skyldiga att aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till sfi och att motivera dem att delta i utbildningen. Undervisningen ska i genomsnitt under en fyraveckorsperiod normalt omfatta minst 15 timmars undervisningstid i veckan. Kommunerna ska i samarbete med Arbetsförmedlingen verka för att eleven ges möjlighet att öva det svenska språket i arbetslivet och att sfi kan kombineras med andra aktiviteter såsom arbetslivsorientering, validering, praktik eller annan utbildning. Kommunen ska också verka för att sfi kan bedrivas samtidigt som eleven får ersättning från sjukförsäkring och kan kombineras med aktiviteter som erbjuds inom hälso- och sjukvård. Vidare ska sfi kunna kombineras med förvärvsarbete.

I samband med folkbokföringen får vuxna rätt till grundläggande vuxenutbildning inom kommunal vuxenutbildning och undervisning i svenska för invandrare.

Ny kursplan för sfi

En ny kursplan för sfi trädde i kraft den 1 januari 2007. Kursplanen innebär att det finns tre olika studievägar som är bättre anpassade för att möta deltagarnas olika behov och målsättningar.

Svenskundervisning för invandrare vänder sig till elever som har olika studiemål och som sinsemellan kan ha ytterst olika utbildningsbakgrund, livs- och yrkeserfarenheter och ålder. Därför är utbildningen utformad på tre olika sätt. I kursplanen anges att utbildningen ska utgå från enskilda elevers intressen, förutsättningar och behov.

9.8.2 Kommunal vuxenutbildning – komvux

Inom komvux ges utbildning som kurser inom grundläggande vuxenutbildning och gymnasial vuxenutbildning enligt de närmare föreskrifterna i *förordningen (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning*. Grundläggande vuxenutbildning är en rättighet för den

som saknar motsvarande kunskaper och färdigheter som normalt uppnås i grundskolan.

Inom den grundläggande vuxenutbildningen ges kurser i bl.a. svenska som andraspråk som ett av fem kärnämnen. Övriga kärnämnen är svenska, engelska, matematik och samhällskunskap.

Som förutsättningar för att delta i komvux gäller bl.a. att man är 20 år och bosatt i landet.

9.9 Synpunkter från Skolverket och Myndigheten för skolutveckling

Utredningen har för att informera sig om de faktiska förhållandena särskilt i fråga om undervisningen i svenska som andraspråk och modersmål, haft kontakt med företrädare för Skolverket och Myndigheten för skolutveckling. I det följande redogörs för synpunkter som då lämnats.

9.9.1 Skolverket

Situationen i dag när det gäller undervisning i ämnena svenska och svenska som andraspråk är ytterst problematisk. Statistiken visar på dålig måluppfyllelse. Svenska är en fråga för lärare i alla ämnen. Ämnet är för stort för att axlas enbart av svensklärarna. Det borde därför framgå av styrdokumentet att svenska ingår i alla ämnen så att lärarna inte kan frånsäga sig ansvaret.

När det gäller svenska som andraspråk är det få elever som går ut med betyg i ämnet. Att eleverna inte har tillräckliga kunskaper i svenska ger utslag i fråga om måluppfyllelsen i övriga ämnen.

Många lärare i ämnet svenska som andraspråk saknar behörighet. När det gäller t.ex. sfi är enbart 11 procent av lärarna behöriga. Det finns utbildningsprogram för lärare i svenska som andraspråk men problemet är att de inte producerar tillräckligt många lärare. Det kan delvis bero på att ämnet har fått en låg status.

Även engelska är ett ämne med problem och många elever som inte får slutbetyg i ämnet. Det är stora krav som ställs på elever med utländsk bakgrund när de förväntas lära sig svenska samtidigt som de ska ta till sig undervisning på svenska i alla andra ämnen och samtidigt lära sig engelska och ett annat språk. Stödunder-

visning på modersmålet i andra ämnen har stor betydelse för dessa elever.

9.9.2 Myndigheten för skolutveckling

När det gäller modersmålsundervisningen är situationen bekymmersam. Det gäller dels bristande lärarkompetens, dels den sjunkande statusen för modersmål som ämne (och svenska som andraspråk).

Den starka ställning som modersmålsundervisningen hade på 1980-talet, då kallad hemspråksundervisning, har försvagats markant, trots att det nu finns fler invandrare. Enligt attitydundersökningar är invandrarföräldrar oroliga för att för mycket undervisning i modersmålet ska gå ut över barnens kunskaper i svenska. Organisationen för modersmålsundervisningen har brister, bl.a. bestående i att den till stor del förläggs efter ordinarie skoltid och att arbetsförhållanden är otillfredsställande för lärarna, som ofta måste undervisa på kvällstid på flera olika skolor för att fullgöra en tjänst.

I fråga om svenska som andraspråk har det som ämne formellt sett en unikt stark ställning. Enligt visionen är målet för svenska som andraspråk detsamma som för det vanliga svenskämnet, medan vägen dit är annorlunda. Tanken är alltså att ämnet ska vara lika starkt och ha samma status som det vanliga svenskämnet. I praktiken har det visat sig inte vara så. Situationen för ämnet svenska som andraspråk är mycket besvärlig. Svenska som andraspråk uppfattas ha lägre status och få elever läser ämnet. Det finns brister när det gäller lärarna. Det är ofta de yngsta och sämst utbildade lärarna som undervisar i ämnet. Ordinarie svensklärare saknar kompetens i fråga om flerspråkighet.

För framtiden kan förutses att årskullarna 2010–2011 har låga inhemska födelsetal, samtidigt som perioden kommer att innebära en ökning av antalet barn till utlandsfödda föräldrar. Andelen barn i den gruppen kommer att uppgå till 20 procent av årskullarna. Flerspråkigheten kommer alltså att öka. Det behövs således krafttag för kompetensutveckling om flerspråkighet för alla lärare.

10 Engelskans användning inom olika områden

10.1 Inledning

Ett av de nationella språkpolitiska målen är att svenska språket ska vara ett komplett och samhällsbärande språk. Att det ska vara ett komplett språk innebär att det ska kunna användas inom samhällets alla områden. Det i sin tur kräver att det utvecklas svenska ord, termer och begrepp för olika nya rön och företeelser som följer av utvecklingen inom olika områden. Användningen av andra språk kan ha större eller mindre inverkan på svenska språkets ställning som ett komplett språk inom skilda områden eller domäner. I detta avsnitt belyses de områden där svenskans ställning hittills framstår som mest påverkad av det engelska språkets frammarsch, dvs. inom utbildning (framför allt högre sådan) och forskning samt i arbetet inom Europeiska unionen.

Även de områden som ligger utanför vad som normalt tillhör den offentliga förvaltningen är förvisso av central betydelse för språkanvändningen och språkets utveckling. Sådana områden – såsom språkanvändningen inom medier, it-sektorn och privata företag – behandlades i både Språknämndens förslag till handlingsprogram och Språkkommitténs betänkande.

Språknämnden framhöll att en förskjutning av ansvar från riksdagen till EU-organen riskerade att utarma svenskans funktion som politiskt språk. Nämnden påtalade också att det omfattande bruket av engelska i näringslivet kan innebära att svensk arbetskraft i onödan kommer att prestera sämre genom att den som inte arbetar på sitt modersmål inte kan använda sin kapacitet fullt ut. När det gällde informationsteknikens betydelse för språkutvecklingen framhöll Språknämnden att den öppnar nya kommunikationsätt och kommunikationsvägar samt att den ändrar villkoren för textframställning och ger nya redskap för språklig standardisering och

normering. Nämnden påtalade också att de nya kommunikations-sätten skapar nya språkarter, t.ex. genom e-post-användningen (Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket, s. 13 ff.). Om Språknämndens synpunkter, se också avsnitt 2.1.1.

Språkkommittén uppmärksammade också den påverkan på svenskan som t.ex. det politiska arbetet inom EU kan ha. Kommittén föreslog bl.a. att regeringen skulle fastställa officiella svenska riktlinjer för svenskans ställning och bruk inom EU.

Massmediernas inflytande och betydelse för språkanvändning uppmärksammades av kommittén, som föreslog åtgärder som gällde utbildning av journalister och informatörer. Kommittén föreslog även åtgärder för att främja en god utveckling av mediaspråket.

Även informationsteknikens påverkan på svenskan behandlades av Språkkommittén, som framhöll att produktionsvillkoren för skriven text påverkas, att nya normkällor skapats liksom att nya kommunikationskanaler skapats där nya ord, uttryck och termer bildas. Förslag till åtgärder som kommittén lade fram var bl.a. att datorkulturens effekter på språket ska studeras, att svenska data-termer och uttryck ska tas fram samt att språkvården ska följa kvalitetsutvecklingen för språkstödsprogram.

10.1.1 Attityder till användningen av engelska

Enligt en enkätundersökning om attityden till bl.a. användningen av engelska i Sverige som Språkkommittén genomförde, och som redovisas i betänkandet *Mål i mun*, ansåg majoriteten inte att vi använder för mycket engelska i Sverige. En tydlig tendens som kunde iakttas i undersökningen var att yngre personer i mindre grad höll med om att vi använder för mycket engelska i Sverige. Många av de intervjuade pekade på att det kan finnas problem med att använda engelska, bl.a. kan det vara svårt att nyansera sig och uttrycka sina känslor på ett annat språk. Flera trodde också att engelskan kommer att ta över allt mer.

10.1.2 Språkkommitténs förslag på utbildningsområdet

Frågan om svenska språkets bruk och ställning inom utbildningsområdet behandlades i Språkkommitténs betänkande. Speciellt uppmärksammas förhållandet mellan engelska och svenska, såväl

inom förskola, grundskola och gymnasieskola som inom universitet och högskola.

Språkkommittén sammanställde officiell statistik och information från olika undersökningar. Kartläggningen låg till grund för de olika åtgärder som kommittén föreslog. Bland dessa kan nämnas att all verksamhet med s.k. sprintundervisning (språk- och innehållsintegrerad inläring och undervisning) noga skulle följas och utvärderas och även ges en rättslig grund om sådan undervisning bedrivs i betydande omfattning. Vidare skulle åtgärder vidtas för att främja parallell användning av engelska och svenska inom forskning. Det föreslogs också att universitet och högskolor i vissa fall borde höja förkunskapskraven i svenska och även förstärka moment i utbildningen som förbättrar studenternas muntliga och skriftliga färdigheter i både svenska och engelska. Ytterligare ett förslag var att ett mål i utbildning vid svenska universitet och högskolor borde vara att studenterna tillägnar sig förmåga att i både nationella och internationella sammanhang, muntligt och skriftligt och för olika målgrupper, utbyta kunskaper inom sitt område (SOU 2002:27, s. 69 ff.).

10.1.3 Internationaliseringen på utbildningsområdet

En tydlig tendens på senare år är en omfattande satsning på internationalisering av utbildningen på universitet och högskolor. En utvärdering av internationaliseringen som har gjorts av Högskoleverket (*En gränslös högskola? Om internationaliseringen av grund- och forskarutbildning*, Högskoleverket 2005, Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R) visar att arbetet med internationalisering av högre utbildning är mycket omfattande. På alla nivåer medverkar studenter och personal till att föra in internationella dimensioner i utbildningen. Olika lärosäten har emellertid kommit olika långt i detta arbete och tydliga skillnader finns också inom varje lärosäte. Ett genomgående drag som kommit fram i utvärderingen är de omfattande förändringar som pågår inom området. Det anges att påfallande många lärosäten håller på att revidera sina styrdokument för internationaliseringen och att omorganisationer är mycket vanliga.

Någon allmänt vedertagen definition av vad begreppet internationalisering i sammanhanget står för har inte formulerats. Högskoleverket anger i ovannämnda utvärdering som sin uppfattning att huvudområdena för internationaliseringen omfattar

- svenska studenters, lärares och annan personals vistelser utomlands,
- internationalisering på hemmaplan,
- rekrytering av programstudenter från andra länder och
- internationellt samarbete.

Till de institutioner på internationell nivå som påverkar internationaliseringsarbetet i Sverige hör EU och dess olika organ samt Nordiska rådet. Arbetet påverkas främst genom program för stimulans av rörlighet bland studenter och personal. Vid sidan av detta har den s.k. Bologna-processen, se avsnitt 10.3.3, en påtaglig styreffekt.

De nationella ramarna för internationaliseringen vid svenska universitet och högskolor anges i högskolelagen (1992:1434) och i regeringens årliga regleringsbrev till lärosätena. I 1 kap. 5 § andra stycket högskolelagen anges att högskolorna i sin verksamhet bör främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden. Med högskolor avses även universitet.

I regeringens regleringsbrev preciseras de uppdrag som lärosätena har. I början av 2000-talet kunde ses en allt starkare betoning av lärosätenas internationaliseringsarbete. För 2001 angavs som mål att universitet och högskolor skulle erbjuda internationellt attraktiva utbildningar. De två därpå följande åren preciserades målet genom att det angavs att universitet och högskolor ska öka den internationella rörligheten genom att erbjuda internationellt attraktiva utbildningar och bedriva aktivt internationaliseringsarbete. I regleringsbrevet för 2004 sägs att universitet och högskolor ska bedriva ett aktivt internationaliseringsarbete, i vilket ingår såväl åtgärder för att öka den internationella rörligheten som åtgärder för att öka internationaliseringen av utbildningen av hemmavarande studenter. I regleringsbrevet för 2008 ges Högskoleverket däremot inga uppdrag som innebär åtgärder av detta slag.

10.1.4 Vad händer med ämnesinläringen när undervisningsspråket blir engelska?

På svenska universitet och högskolor förekommer det en utbredd användning av engelska, särskilt inom de naturvetenskapliga områdena. En stor del av kurslitteraturen är på engelska och allt mer av

undervisningen sker på engelska. Vad detta får för effekter på kunskapsinhämtningen vet man ännu ganska lite om.

Självklart har användningen av engelska många positiva sidor, som att studenterna får tillgång till de senaste läroböckerna, i alla fall från engelskspråkiga länder, och kan ta del av föreläsningar av utländska gästforskare. De får härigenom tidigt kontakt med ett internationellt forskningsspråk.

Medan en del undersökningar närmast pekar på att valet av undervisningsspråk spelar en obetydlig roll för kunskapsinhämtningen pekar andra på att det kan finnas negativa konsekvenser när undervisningen inte sker på studenternas modersmål. De negativa konsekvenserna är enligt vissa resultat endast temporära; efter ett år tycks studenterna ha anpassat sig till undervisningsspråket så att det inte längre är någon skillnad i kursresultat mellan forsknings- och kontrollgrupper.

Inom pedagogisk forskning talas det om *undervisnings- och inlärningsparadoxen* som innebär att det inte finns någon entydig koppling mellan undervisning och lärande. Förenklat innebär det att studenter gör det de behöver för att klara en kurs oberoende av undervisningen. Det kan alltså vara så att studenterna genom egna strategier kan uppväga de negativa konsekvenserna av ett språkbyte. Om det är så leder det till ytterligare frågor exempelvis om vad studenterna inledningsvis upplever som problematiskt, hur de uppväger svårigheterna med språkbytet, vad kan lärarna göra för att hjälpa studenterna osv.

Vid en kvalitativ studie, genomförd med studenter som deltog i fysiklektioner både på engelska och svenska, framkom att även om studenternas egen uppfattning var att språkvalet spelade väldigt liten roll för deras ämnesinläring så visade det sig vid en närmare analys att de upplevde ett antal problem som orsakades av språkvalet. Studenternas vilja att fråga och svara på frågor blev mycket begränsad när undervisningen skedde på engelska. Undervisning på engelska ledde till minskat muntligt gensvar från studenterna och minskad interaktion mellan lärare och studenter. Det kunde också konstateras att studenterna i stället ställde många frågor till läraren efter lektionen. När lektionerna hölls på engelska övergick uppmärksamheten för de studenter som för anteckningar från arbetet med att förstå lektionens innehåll till själva skrivprocessen. För att studenterna skulle förstå krävdes extraarbete före eller efter lektionen. Studenterna var alltså bättre rustade att anteckna och samtidigt följa lektionens röda tråd när lektionen var på svenska.

Undersökningen visade att studenterna tyckte att det var lättare att förstå om läraren lotsade dem igenom materialet genom att följa läroboken under lektionen. Härigenom kunde de huvudsakligen koncentrera sig på det som sades och under tiden skriva korta förtydligande anteckningar i direkt anslutning till texten. Många studenter framhöll vikten av att läraren skrev mycket på tavlan, vilket forskarna tolkade som att studenterna behöver flera olika presentationssätt utöver lärarens muntliga framställning.

Forskarnas huvudslutsats blev att det faktiskt finns skillnader mellan hur svenska fysikstudenter uppfattar lektioner som ges på engelska respektive svenska, och att studenterna mestadels är ovetande om dessa skillnader. Studenter blir bättre rustade att hantera språkbytet om de har förståelse för de problem som kan uppstå när undervisningen sker på engelska och när de tänkt igenom sitt eget förhållningssätt. Forskarna pekar på strategier som lärare och studenter kan använda sig av för att öka tillgängligheten när lektionen är på engelska, såsom att uppmuntra smågruppsdiskussioner, avsätta tid för frågor efter lektionen, presentera nytt stoff med lektionsunderlag, uppmuntra studenterna att läsa på före lektionen och att använda flera presentationssätt. Forskarna framhåller att råden är viktiga även om undervisningen sker på svenska, eftersom de tror att ett språkbyte endast förstärker kommunikationsproblemet som redan finns på modersmålet.

Detta avsnitt bygger i huvudsak på en artikel av John Airey med rubriken *När undervisningsspråket blir engelska*, publicerad i Språkvård 2006/4.

10.2 Engelskspråkig undervisning i grund- och gymnasieskola

Språkkommittén konstaterade att inställningen till språkinTEGRERAD undervisning (sprint) över lag varit positiv bland lärare och skolledare liksom bland elever och föräldrar. Sprint har setts som en metod som förbättrar engelskundervisningen och samtidigt ger eleverna tillgång till det engelska fackspråk som de antas ha nytta av under kommande högskolestudier och inom arbetslivet. Det talades dock även om risken för negativa konsekvenser när det gäller elevernas utveckling i svenska språket. Även risken för bortfall i fråga om ämnesinlärning som sker på ett annat språk än svenska framhölls. Språkkommittén hänvisade till att språkvetare har pekat

på risken för att undervisning på engelska kan bidra till en försvagning av svenskans ställning på ett allmänt samhällsligt plan och ytterligare stärka engelskans redan starka position.

I undersökningen *SPRINT – hot eller möjlighet?* (Skolverket, 2001) redovisas en sammanställning av undersökningar om effekterna av sprint. Med förbehållet att endast begränsade slutsatser om effekterna av sprint kunde dras gjorde Språkkommittén följande bedömning. Den främsta effekten tycks vara att elevernas intresse för språket ökar och den egna bedömningen av språkkunskaperna blir mer positiv. Även tecken på en liten, inte statistiskt säkerställd, ökning av färdigheten i målspråket (oftast engelska) kan anas. I fråga om effekterna för svenskan har framkommit en antydning till försämrade svenskunskaper i några undersökningar. Det gäller främst ordkunskap, fackspråkliga termer och flytet i skriftlig framställning. Däremot går det inte att av undersökningarna dra några slutsatser om effekterna på elevernas ämneskunskaper. När det gäller effekterna på undervisningen pekar Skolverket på att undervisning på engelska förefaller att leda till mer lärarstyrda och lärarledda lektioner.

Enligt uppgifter som lämnats till utredningen vid kontakter med Skolverket är förekomsten av sprintbaserad undervisning i dag inte särskilt utbredd och trenden är i avtagande.

10.3 Universitet och högskola

10.3.1 Den internationella rörligheten

Internationell studentrörlighet

De ökade satsningarna på högre utbildning i många delar av världen har också lett till ökad internationell studentrörlighet med allt fler som förlägger delar av eller hela sin utbildning utomlands. På ett internationellt plan har ökningen av antalet studenter som studerar utomlands sedan 2000 varit nio procent per år i genomsnitt. Totalt studerade 2004 närmare 2,7 miljoner studenter i högre utbildning i ett annat land än där de hade sitt medborgarskap.

De stora mottagarländerna är USA, Storbritannien, Tyskland, Frankrike och Australien. Dessa fem länder tog 2004 emot nära 60 procent av de utresande studenterna. Det största ursprungslandet är Kina, som står för 14 procent av samtliga utländska studenter. Därefter kommer Indien, Sydkorea, Tyskland och Japan.

Det språk som talas i landet, och som undervisningen bedrivs på har betydelse för valet av studieland. Oavsett varifrån i världen studenterna kommer studerar de flesta i engelskspråkiga länder. Det engelska språket bidrar säkert till att så många studerar i Australien, Storbritannien och USA (Högskoleverkets årsrapport 2007, s. 107–108).

Utresande svenska studenter

Det vanligaste är att utlandsstudierna för de svenska studenterna sker i något annat land i Europa. Två av tre utresande studerar i Europa, främst Storbritannien, Spanien och Danmark. Allt fler väljer dock att studera i Asien. Läsåret 2005/06 studerade fem procent av de utlandsstuderande svenskarna i Asien.

De enskilt största mottagarländerna är Storbritannien och USA som tar emot knappt 20 respektive 15 procent. Ytterligare knappt 40 procent väljer Spanien, Australien, Danmark, Frankrike och Tyskland.

Antalet inresande studenter till Sverige

Under läsåret 2005/06 var antalet studenter vid universitet och högskolor i Sverige 389 000. Av dessa var omkring 25 500 utländska studenter som kommit till Sverige för att studera.

Sedan mitten av nittioalet har antalet utländska studenter som studerar vid grundläggande högskoleutbildning i Sverige ökat med i genomsnitt 14 procent per år, och mellan 2004/05 och 2005/06 ökade antalet inresande studenter med ytterligare 12 procent. Detta innebär att antalet inresande studenter till Sverige numera är lika stort som antalet svenska studenter som reser ut. Ökningen innebär också att de inresande studenterna nu utgör en betydligt större andel av samliga studenter i Sverige än tidigare. Under de senaste tio åren har denna andel ökat från 3,1 procent till 6,5 procent, vilket innebär att var femtonde student i Sverige är en utländsk student.

Av dem som studerar utan anknytning till utbytesprogram eller liknande i Sverige kom läsåret 2005/2006 drygt 60 procent från Europa och Norden och 26 procent från Asien. Från Asien har antalet inresande studenter ökat tio gånger sedan mitten av nittioalet. De flesta kommer från Finland, Indien, Kina, Pakistan och Norge.

Antalet inresande studenter via utbytesprogram har fördubblats de senaste tio åren. De flesta utbytesstudenter kommer från Europa och Norden, 71 respektive 10 procent av utbytesstudenterna 2005/06. Från Nordamerika kom ytterligare 10 procent. Andelen inresande studenter från Asien har ökat mest, från drygt två procent 1997/98 till knappt sex procent 2005/06 (Högskoleverkets årsrapport 2007, s. 39–42).

10.3.2 Internationaliseringen av den högre utbildningen

I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) lade den dåvarande regeringen fram en nationell strategi med övergripande och långsiktiga mål för att främja internationaliseringen av den högre utbildningen. Riksdagen antog, med vissa avvikelser, den föreslagna strategin (bet. 2005/06:UbU3).

Utbildningspolitikens mål anges i propositionen vara att Sverige ska vara en ledande kunskapsnation som präglas av utbildning med hög kvalitet och livslångt lärande för tillväxt och rättvisa. Målet innebär att Sverige ska hävda sig väl i internationell jämförelse. Regeringen framhöll att det med propositionen skrivs ett nytt blad i svensk utbildningspolitik; de större högskolepolitiska reformer som genomfördes 1977 och 1993 motiverades primärt av inrikespolitiska drivkrafter. Nu är det däremot fråga om att ”rusta oss för att ta tillvara internationaliseringens möjligheter”. Den politik som presenterades skulle stärka den svenska högre utbildningens konkurrenskraft och syfta till att Sverige ska bli ett attraktivt studieland med utbildning av hög kvalitet som utvecklas i linje med den s.k. Bolognaprocessens intentioner.

För att nå målet att Sverige ska vara ett attraktivt studieland för utländska studenter sägs det i propositionen att det är viktigt att lärosätena utvecklar kurser på engelska på alla nivåer, men även att de i högre grad än i dag kan erbjuda undervisning på andra främmande språk än engelska.

10.3.3 Bolognadeklarationen

För en ökad tydlighet och jämförbarhet mellan de olika europeiska utbildningssystemen tillkom den s.k. Bolognadeklarationen 1999. Den undertecknades av 29 europeiska länder, däribland Sverige. I dag omfattar Bolognaprocessen 45 europeiska länder.

Syftet med Bolognadeklarationen är att fortsätta att utveckla det europeiska samarbetet inom högre utbildning och framför allt att främja studenternas rörlighet mellan de europeiska utbildningssystemen och på arbetsmarknaden.

Som övergripande mål har Bolognaprocessen att främja medborgarnas rörlighet, anställningsbarhet och regionens attraktions- och konkurrenskraft. I dessa mål ligger bl.a. att införa ett system med tydliga och jämförbara examina och tillägg till examensbevis (*Diploma Supplement*), att införa ett system med tre utbildningsnivåer, att införa ett poängsystem som främjar rörligheten, att undanröja hinder för rörligheten, att främja kvalitetssäkring i europeiskt samarbete och att främja den europeiska dimensionen i högre utbildning.

I propositionen framhåller regeringen att även om det finns en fast tradition av att frågor om utbildningens innehåll och upplägg beslutas inom varje lands gränser och inte internationellt har det blivit allt tydligare att utbildningssystemen i olika länder möter likartade utmaningar och därmed delar vissa problem. Grunden för detta anges vara globaliseringen av den högre utbildningen med starkt ökad rörlighet av studenter och examinerade. Regeringen pekar på att några, framför allt anglosaxiska, länder drar till sig ett stort antal studenter på vad som i vissa avseenden utvecklats till en global utbildningsmarknad. Regeringen menar att Europa i en sådan miljö, med en mosaik av utbildningssystem som skiljer sig åt i större eller mindre utsträckning, blir svårt att orientera sig i och därför mindre attraktivt. Även problemet med att den högre utbildningen i flera länder i alltför liten omfattning riktar sig mot arbetsmarknadens behov påtalas.

Bolognadeklarationen är inte ett juridiskt bindande dokument utan en vilje- och ambitionsyttring från de deltagande länderna. Deklarationen tar dock upp frågor som på annat sätt är juridiskt bindande, som t.ex. erkännande av examina och tillgodoräknande av utbildningar som regleras bl.a. genom EG-direktiv. Trots att Bolognaprocessen är ett rent mellanstatligt samarbete har den visat sig innehålla en stor dynamik och har lett till omfattande föränd-

ringar av den högre utbildningen i många av de deltagande länderna. Bolognaprocessens övergripande mål är att till 2010 skapa ett gemensamt europeiskt område för högre utbildning, The European Higher Education Area (EHEA).

För Bolognaprocessens genomförande har högskolelagen och högskoleförordningen anpassats till Bolognadeklarationens innehåll i fråga om utbildnings- och examensstrukturer.

10.3.4 Kvalitetsutvärdering av internationaliseringen

Högskoleverkets utvärdering av lärosätenas arbete med internationalisering

Högskoleverket presenterade 2005 en kvalitetsutvärdering av internationalisering av grund- och forskarutbildningen vid svenska universitet och högskolor, *En gränslös högskola? Om internationaliseringen av grund- och forskarutbildningen* (Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R).

I utvärderingen konstateras att en stor ökning av antalet internationella studenter vid svenska lärosäten har gått hand i hand med att kurser och program på engelska skapats. De många magisterprogrammen på engelska rekryterar enligt rapporten ett mycket stort antal internationella studenter och antalet ökar kraftigt. Enligt utvärderingen har miljön på campus blivit mer internationell genom de internationella studenternas närvaro, vilket anses ha varit positivt för internationaliseringen på hemmaplan och även fört med sig en ökad internationell förståelse bland såväl studenter som lärare och annan personal.

Utvecklingen av högre utbildning i Sverige för med sig ett ökat strategiskt samarbete mellan lärosätena och de internationella nätverken växer. Enligt rapporten bör erfarenhetsutbytet öka för att lärosäten ska kunna dra nytta av varandras erfarenheter.

I utvärderingen konstateras att många av lärosätenas mål- och strategidokument är föråldrade och behöver uppdateras. Högskoleverket rekommenderar att lärosätena samtidigt med detta arbete utvecklar sina strategier för internationalisering och tydligare prioriterar bland sina åtgärder. Man rekommenderar också att lärosätena systematiserar den omvärldsanalys som görs för internationaliseringsarbetet liksom att lärosätena lägger större vikt vid uppföljning och utvärdering av hela internationaliseringsarbetet. Det pekas även

på behov av att lärosäten formulerar en referensram och strategi för internationaliseringen på hemmaplan.

10.3.5 Nationell strategi för internationaliseringen av den högre utbildningen

I propositionen *Ny värld – ny högskola* lade den dåvarande regeringen fram en samlad strategi för internationaliseringen av den högre utbildningen. Målen angavs vara övergripande och långsiktiga och uttrycka principiella ställningstaganden. Strategin hade sin utgångspunkt i befintliga mål för internationalisering på både nationell och internationell nivå. Att främja kulturell förståelse och utbildningens kvalitet angavs vara vägledande vid utformningen av strategin (prop. 2004/05:162, s. 57).

Målen har följande innehåll.

1. Sverige ska vara ett attraktivt studieland för utländska studenter.
2. De högskoleutbildade ska vara attraktiva på arbetsmarknaden nationellt och internationellt.
3. Universitet och högskolor ska bedriva ett aktivt internationaliseringsarbete i syfte att främja utbildningens kvalitet och förståelsen för andra länder och internationella förhållanden.
4. Hinder för internationaliseringen ska undanröjas såväl nationellt som internationellt.
5. Uppföljningen av högskolans internationella verksamhet ska utvecklas och förbättras.

För närvarande pågår ett arbete inom Regeringskansliet med att uppdatera, och i viss mån komplettera, internationaliseringsstrategin.

10.3.6 Handlingsplaner

I takt med att användningen av engelska breder ut sig tycks det inom universitet och högskolor ha vuxit fram en allt större medvetenhet om behovet av riktlinjer för hur lärosäten ska arbeta med språkfrågan. Vid några universitet och högskolor i Sverige har man också beslutat om sådana riktlinjer.

Göteborgs universitet

Vid Göteborgs universitet antogs 2006 en språkpolicy. Det övergripande syftet anges vara att öka den språkliga medvetenheten hos alla som studerar eller arbetar vid universitetet.

Med hänvisning till regeringens mål för internationaliseringen av den högre utbildningen – som förutsätter kurser på engelska i omfattande utsträckning – uttalas i policyn att man samtidigt inom vissa språkliga domäner i dag måste argumentera för användningen av svenska, t.ex. inom medicinsk, naturvetenskaplig och teknisk forskning. Inom andra vetenskapsområden, särskilt sådana där forskningen är beroende av språklig tolkning, är svenska normalt huvudspråk.

Enligt Göteborgs universitets språkpolicy är det officiella kommunikationsspråket vid universitetet svenska, vilket inte anses stå i motsättning till en strävan mot ökad språklig mångfald. Det konstateras att enbart engelska dock inte räcker då god kompetens i engelska inom en överskådlig framtid inte kommer att vara meriterande utan betraktas som självklar. En utbredd flerspråkighet anses öka möjligheterna för universitetets studenter och medarbetare att etablera internationella kontakter. Flerspråkighet är dessutom ett gott incitament för utländska forskare, lärare och studenter att söka sig dit. Göteborgs universitet ska därför ge medarbetare och studenter möjlighet att utveckla kompetenser i olika språk och kulturer.

Göteborgs universitet ska som ett av de stora universiteten i Europa

- bidra till utvecklingen av studenternas språkfärdighet, till ett vetenskapligt språkbruk och till förmåga att kommunicera sina kunskaper på olika språk även till personer utanför högskolevärlden,
- främja studenters och medarbetares rörlighet, anställningsbarhet och konkurrenskraft på arbetsmarknaden genom att uppmuntra till språkstudier och användning av andra språk än svenska,
- främja språklig mångfald i organisationen,
- vara ett attraktivt universitet för utländska forskare, lärare och studenter,
- kommunicera information via hemsidor och relevanta dokument/publikationer även på andra språk än svenska, i första hand det som har störst internationell spridning, det vill säga engelska.

När det gäller universitetets ställningstagande i fråga om svenska innehåller policyn följande. Svenska ska normalt vara det dominerande undervisningsspråket i kurser på grundnivå och ska användas då det inte finns skäl att använda ett annat språk, t.ex. inom språkämnen. På grundnivå ska studenterna utveckla en viss grad av fackspråkskompetens, såväl förståelse som uttryckskompetens. På avancerad nivå ska kravet på fackspråkskompetens fördjupas. Självständiga arbeten på avancerad nivå på annat språk än svenska ska åtföljas av fylliga sammanfattningar på svenska. Avhandlingar på annat språk än svenska ska åtföljas av sammanfattningar på svenska. Svenskt fackspråk ska vårdas och utvecklas för att vetenskap ska kunna kommuniceras till icke-specialister. Universitetet ska eftersträva att inom samtliga vetenskapsområden använda en adekvat terminologi på svenska.

När det gäller universitetets ställningstagande i fråga om engelska innehåller policyn bl.a. följande. Undervisning på engelska (och eventuellt andra språk) är en förutsättning för att Göteborgs universitet ska vara ett attraktivt universitet för utländska forskare, lärare och studenter inom och utom Norden. Antalet kurser och antalet registrerade på kurser med engelska som undervisningsspråk ska därför öka för att främja rörligheten och höja kvaliteten i verksamheten i enlighet med Bolognaprocessens mål. För att lägga en grund för användningen av engelska på högre nivåer bör kurslitteraturen, åtminstone till vissa delar, inom grundnivån vara på engelska och inslag av engelska i undervisningen förekomma, så att språkförståelsen ökas och stärks.

Kurslitteratur kan eller ska på avancerad nivå i hög utsträckning vara på engelska och undervisningen ska normalt genomföras på engelska eller på svenska och engelska parallellt (med t.ex. visuellt stöd på det andra språket) om läraren är utländsk eller undervisningsgruppen inkluderar utländska studenter. En förutsättning för hög internationell kvalitet i forskningen är internationella kontakter och internationell kvalitetsgranskning. Samtliga universitetets forskare ska därför ha ambitionen att bidra till den internationella forskningsmiljön genom att publicera sig på engelska och andra relevanta språk samt delta i internationella konferenser. Andelen avhandlingar på engelska ska öka. De avhandlingar som skrivs på svenska ska åtföljas av en fyllig sammanfattning på engelska. Nydisputerade på svenskspråkiga avhandlingar ska uppmuntras att publicera sig på engelska eller annat relevant världsspråk i artikelform.

Språkpolicyen innehåller även riktlinjer för hur universitetet ska förhålla sig till andra språk än engelska. I denna del uttalas bl.a. att universitetet bedriver utbildning i sådana språk som ser ut att få en allt större betydelse för den framtida globala ekonomin och att man i samråd med övriga lärosäten ska satsa på att utveckla och förstärka förutsättningarna för denna verksamhet.

I språkpolicyen berörs även frågor om forskning och utvecklingsarbete. Med hänvisning till en av högskolans tre huvuduppgifter – att sprida resultat inom forsknings- och utvecklingsarbete till det omgivande samhället – anges målsättningen vara att forskare vid Göteborgs universitet ska kunna kommunicera sitt vetande på klar och begriplig svenska. Universitetets forskare bör beakta sitt ansvar för utvecklingen av det svenska språket i vetenskaplig kommunikation mellan svenskar genom att upprätthålla befintlig terminologi och bidra till att den engelska som används lätt kan anpassas till svenskt språkbruk. Den tredje uppgiften ska även ses ur ett internationellt perspektiv. Forskningsresultat ska därför också kunna kommuniceras på klar och för icke-specialister begriplig engelska eller på andra språk.

Eftersom Göteborgs universitet ska vara internationellt synligt – vilket innebär att relevanta webbsidor, dokument och publikationer ska vara internationellt tillgängliga – ska information om universitetet finnas även på andra språk än svenska, i första hand på engelska. Nödvändiga resurser för översättnings- och språkgranskningsarbete ska tillhandahållas av universitetet.

Språkplan vid teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet

Den teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet antog 2006 en språkplan. Som övergripande mål anges i planen att alla fakultetens kontakter med det omgivande samhället ska ha hög språklig kvalitet. Vidare ska såväl studenterna på grundutbildningsnivå som forskarsstuderande behärska sitt ämne på både svenska och engelska när de utexamineras. I de fall studenten eller den forskarstuderande har dispens från kravet på svenska ska han eller hon behärska sitt ämne på engelska. Fakultetens lärare ska kunna undervisa effektivt och på hög nivå muntligt och skriftligt på såväl svenska som engelska. Som övergripande mål har fakulteten också att den ska erbjuda ett balanserat utbud av såväl svenskspråkiga

som engelskspråkiga kurser och utbildningar. Vidare är ett mål att svenskt fackspråk ska skapas och vidmakthållas inom alla fakultetens forsknings- och utbildningsområden.

10.4 Forskarutbildningen

År 2006 påbörjade närmare 3 000 personer forskarutbildning och antalet aktiva doktorander var omkring 18 000.

Andelen doktorander från andra länder har nästan fördubblats sedan mitten av nittioalet. Av dem som började en forskarutbildning vid ett svenskt lärosäte 2004/05 kom 21 procent från andra länder. Det är ungefär samma andel som för nybörjare i grundutbildningen, men här har det större betydelse eftersom flertalet av doktoranderna från andra länder kommer för en hel utbildning. I grundutbildningen är en betydande del av studenterna utbytesstudenter som bara studerar i Sverige en eller två terminer. De flesta av de utländska doktoranderna forskar inom naturvetenskap, teknik och medicin (Högskoleverkets årsrapport 2007).

10.5 Vetenskapsrådets synpunkter

Vetenskapsrådet är ett forskningsråd som har till uppgift att ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. Till rådets uppgifter hör att samverka nationellt och internationellt med andra myndigheter och organ som bedriver och finansierar forskning, att främja det svenska deltagandet i forskningsteam inom Europeiska unionens ramprogram för forskning och teknisk utveckling, att främja och ta initiativ till internationellt forskningssamarbete och erfarenhetsutbyte och att främja forskares rörlighet (förordning [2000:1199] med instruktion för Vetenskapsrådet).

Vetenskapsrådet har ett nationellt ansvar att stödja och främja utveckling av svensk grundforskning inom hela det vetenskapliga fältet. Rådet anger som mål att Sverige ska vara en ledande forskningsnation. Nationellt och internationellt samarbetar Vetenskapsrådet med ett stort antal myndigheter och organisationer som finansierar forskning.

Utredningen har vid sammanträffande med företrädare för Vetenskapsrådet inhämtat följande synpunkter från rådet.

Forskningen är internationell till sin natur och det behövs enhetlighet i fråga om forskningsspråk. Av rationella skäl är engelska det gemensamma språket inom stora delar av forskningsvärlden. Ett avskräckande exempel på vad som kan ske om man väljer att stå fast vid det inhemska språket är de erfarenheter de franska forskarna fick av att man på 1980-talet i Frankrike bestämde att forskningsspråket skulle vara franska. Följden blev att de franska forskarna, på ett omedvetet plan, blev ”utfrysade” av den internationella forskarvärlden. Fransmännen kunde därför inte stå fast vid sin språkpolitik och även i Frankrike är forskningsspråket numera engelska. Tyskland kan betraktas som helt engelskspråkigt när det gäller forskning.

Resurstilldelningen är visserligen en nationell process, men Vetenskapsrådet behöver utbyte med mellan 700–1000 internationella utvärderare för att ta ställning till de anslagsansökningar som rådet får in. Det beror till stor del på att det svenska forskarsamhället är litet, vilket leder till jävsituationer. På motsvarande sätt deltar svenska forskare i liknande bedömningsprocesser i andra länder. Dessa förhållanden leder i sin tur till att ansökningar om forskningsanslag, utom inom humaniora, måste göras på engelska.

Övergången från engelska till svenska börjar ungefär på masternivån. På grundkurserna sker undervisningen till största delen på svenska. På masternivån är ambitionen att undervisningen ska ske på svenska men inslaget av utländska studenter gör det allt mer nödvändigt att undervisa på engelska. När svenska forskare undervisar på engelska kan man nog generellt anta att kvaliteten blir sämre. Däremot är den kulturella vinsten av det internationella utbytet så mycket större. I det skede då man påbörjar en forskarutbildning får man anses ha påbörjat sin yrkesverksamhet och språk Anpassningen måste ske av yrkesmässiga skäl.

Att det ska finnas en sammanfattning på svenska av alla avhandlingar betraktas inom forskarvärlden som ett naturligt och berättigat krav. Det finns ett ansvar för det förtroende en forskare får när samhället ställer medel till förfogande för forskningsverksamheten.

11 Svenskan i internationella sammanhang

11.1 Inledning

Enligt Språklagsutredningens direktiv bör frågan om svenska språket i internationella sammanhang belysas. I detta avsnitt redogörs för förhållanden som aktualiserar frågor om språkanvändningen i den offentliga verksamhet som sker i den svenska utrikesrepresentationen, på utlandsmyndigheterna och i EU-samarbetet. Denna uppdelning är naturlig, utifrån de olika utgångspunkter och förhållanden som gäller för verksamheten inom respektive område.

Utlandsmyndigheternas huvudsakliga funktion är att medverka i arbetet med att upprätthålla diplomatiska relationer med andra stater och att ge service åt svenska medborgare utomlands. I språkligt hänseende är situationen ofta den att det är fråga om förhandling eller andra kontakter mellan två parter med olika språk.

Samarbetet inom EU består till stor del i att driva politiska sakfrågor som leder till beslut och lagstiftning med direkt bindande verkan för medlemsstaterna inom de flesta politikområden. Med 27 medlemsstater och 23 officiella språk är språkhanteringen inom EU en fråga med mycket stora dimensioner.

Språkfrågan i EU har därför en helt annan komplexitet och kräver avsevärt mer analys när det gäller det svenska språkets ställning än frågan om dess ställning i andra internationella sammanhang.

11.2 Utrikesrepresentationen

Med utgångspunkt i förhållanden som är av intresse med hänsyn till frågor om språkanvändning lämnas nedan en kort beskrivning av Sveriges utrikesrepresentation.

Omfattningen av utrikesrepresentationen

Sverige har 104 utlandsmyndigheter, vilka inkluderar ambassader, representationer, delegationer och konsulat. Tillsammans med de cirka 400 honorärkonsulaten bildar de utrikesrepresentationen.

Sverige har diplomatiska förbindelser med i stort sett alla självständiga stater i världen. I ungefär hälften av dessa har Sverige en diplomatisk representation. I länder där Sverige inte har någon ambassad är det vanligt att utnämna en ambassadör i ett närbeläget land till sidoackrediterad ambassadör. Det innebär att ambassadören är Sveriges representant i det landet och sköter förbindelserna genom regelbundna besök.

Sverige har delegationer och representationer vid internationella organisationer som till exempel EU i Bryssel, FN i New York och OECD i Paris. Deras huvudsakliga uppgift är att företräda Sverige och bevaka Sveriges intressen inom organisationernas arbete och rapportera om verksamheten. Sverige har sex svenska delegationer och representationer.

Personal

Inom hela utrikesförvaltningen arbetar cirka 2 500 personer, varav 740 arbetar på UD i Stockholm. Övriga arbetar på utlandsmyndigheterna där 600 är utsända tjänstemän från UD och 1 150 är lokalt anställda. De lokalanställda är anställda av utlandsmyndigheten och kan vara antingen utländska eller svenska medborgare.

De mindre utlandsmyndigheterna har två eller tre utsända tjänstemän från Sverige medan de större har från 15 och uppåt. Flertalet av de utsända tjänstemännen kommer från UD, men även från andra departement och från exempelvis Sida, Exportrådet och Migrationsverket. Tjänstemän från andra myndigheter och departement än UD har till uppgift att bevaka sina specialområden. De flesta av de svenska utlandsmyndigheterna har mellan tre och sex utsända. Förutom utsänd personal finns också som sagt lokalt anställd personal på alla utlandsmyndigheter.

11.2.1 Utlandsmyndigheternas uppgifter

Utlandsmyndigheternas uppgifter är att bevaka, företräda och främja svenska intressen på alla områden i verksamhetslandet eller inom en internationell organisation. De ska också ge service åt svenska myndigheter, företag, organisationer och enskilda medborgare.

En uppgift för utlandsmyndigheterna är att främja svenska ekonomiska intressen i utlandet genom att ge service till svenska företag och stimulera till utländska investeringar i Sverige. Internationellt utvecklingssamarbete är också en viktig del av svensk utrikespolitik.

En viktig uppgift för utlandsmyndigheterna ligger i att sköta de konsulära frågorna, bl.a. hjälpa svenska medborgare i utlandet som t.ex. blivit utsatta för brott eller förlorat sina pass. Migrationsfrågor är en annan viktig arbetsuppgift för utlandsmyndigheterna, en uppgift som inbegriper frågor om viseringar samt uppehålls- och arbetstillstånd för utländska medborgare som vill besöka eller arbeta i Sverige. Att informera om Sverige är också en uppgift för utlandsmyndigheterna.

11.2.2 Språkhanteringen i det praktiska arbetet

Det finns inga interna föreskrifter eller formellt fastlagda principer som rör språkhantering för verksamheten inom UD. Språkanvändningen styrs av praktiska förhållningssätt. Generellt kan sägas att den interna kommunikationen sker på svenska. Korrespondens med utlandet sker normalt på engelska. Brev på engelska besvaras på engelska. Brev skrivna på franska besvaras på franska medan brev skrivna på andra språk besvaras på svenska. Korrespondens från svenska beskickningar till utrikesministerierna i respektive stat skrivs på landets språk, ibland åtföljda av en svensk version.

Vid internationella möten används engelska. Beroende av representantens kunskaper i engelska kan ibland tolk användas.

11.2.3 Språkhanteringen inom FN

FN, med fler än 190 medlemsstater, har sex officiella språk – arabiska, kinesiska, engelska, franska, ryska och spanska.

FN:s generalförsamling har beslutat att utse 2008 till språkens år. Målet är att satsningar på mångspråkighet ska främja internationellt

samförstånd och främja, skydda och bevara språk och kulturer världen över. FN ska samtidigt satsa på mångspråkigheten inom sin egen organisation, med ökad jämlikhet mellan FN:s officiella språk och översättning av FN-dokument till fler språk.

11.2.4 Val av avtalsspråk

I *Riktlinjer för handläggningen av ärenden om internationella överenskommelser* (Ds 2007:25) finns följande rekommendationer om språk i traktater.

Bilaterala avtal bör i regel upprättas på ett eller två språk. Om avtalet skrivs på bara ett språk, bör det vara på engelska eller franska. Om det ska skrivas på två språk, bör det skrivas på svenska och den utländska avtalspartens språk. I sådana fall kan avtalet kompletteras med en tredje språkversion, som bör vara engelska eller franska. Därtill finns särskilda föreskrifter om avtalsspråk i nordiska avtal. Multilaterala överenskommelser inom FN:s ram upprättas vanligen på de officiella FN-språken, dvs. engelska, franska, ryska, spanska, kinesiska och arabiska.

11.3 EU – en flerspråkig union

Europeiska unionen är grundad på principen om ”enhet i mångfald” – en mångfald av kulturer, traditioner och övertygelser – och en mångfald av olika språk. Vid sidan av de 23 officiella språken i unionen finns det 60 andra inhemska språk och många icke-inhemska språk som talas av olika invandrargrupper (Europeiska gemenskapens kommission, Bryssel den 22 november 2005, KOM [2005] 596 slutlig, s. 2).

I en publikation från Europeiska kommissionen, *Många språk, en familj. Språken i Europeiska unionen* (Europeiska gemenskaperna, 2004), belyser kommissionen olika frågor om språkanvändningen inom unionen. Innehållet i detta kapitel har till en del hämtats från denna publikation.

Språklig mångfald

Språklig mångfald är ett av de viktigaste kännetecknen för EU. EU:s institutioner har gemensamma regler om språk. Dessa finns i *förordningen 1/1958 om vilka språk som skall användas i Europeiska ekonomiska gemenskapen*, som är den första förordning som antogs av ministerrådet. Förordningen har efter hand ändrats i takt med de utvidgningar av EU som skett. Förordningen omfattar nu 23 officiella språk och arbetsspråk. De första officiella språken, som var franska, italienska, nederländska och tyska, har utökats med bulgariska, danska, engelska, estniska, finska, grekiska, iriska, lettiska, litauiska, maltesiska, polska, portugisiska, rumänska, slovakiska, slovenska, spanska, svenska, tjeckiska och ungerska.

EU:s utvidgning 2004 innebar att de officiella språkens antal nästan fördubblades, från 11 till 20. Detta ledde enligt kommissionen till att språkens roll inom EU kom i fokus på ett helt nytt sätt .

Enligt kommissionen använder ingen annan organisation på regional eller global nivå så många officiella språk. Inte heller lägger någon annan organisation ned lika mycket pengar på översättning och tolkning, även om man bedömer kostnaderna vara förvånansvärt låga. Kommissionen framhåller dock att man i det sammanhanget ska tänka på att ingen annan organisation heller antar lagstiftning som är direkt tillämplig på medborgarna i alla medlemsstater.

11.3.1 Tanken bakom systemet med flerspråkighet

EU:s princip är att vara en officiellt flerspråkig sammanslutning för att underlätta samarbetet mellan medlemsstaterna. Kommissionen betonar att användningen av medlemsstaternas egna språk är ett sätt att öka insynen i EU, öka dess legitimitet och göra arbetet effektivare.

Samtidigt som EU arbetar för integration på europeisk nivå finns också en ambition att främja den språkliga och kulturella mångfalden i medlemsstaterna. Syftet att främja integrationen mellan medlemsstaterna och att främja medborgarnas frihet att tala och skriva sitt eget språk ingår i EU:s motto om enhet i mångfald. Ett mål är att uppmuntra medborgarna att aktivt lära sig andra språk för att de ska kunna röra sig fritt inom den inre marknaden

inom sitt yrkesliv och privat, vilket också leder också till kontakter över kulturgränserna och anses öka förståelsen för olika kulturer. EU uppmuntrar även användningen av de regionala språk och minoritetsspråk som inte är officiella.

11.3.2 Reglerna om medlemsstaternas officiella språk

Systemet med att varje medlemsstat i EU har sitt officiella språk innebär att medborgarna kan använda sitt nationella språk när de vänder sig till EU:s institutioner, precis som de gör i kontakterna med de egna nationella myndigheterna. På samma sätt är all lagstiftning som EU antar direkt tillgänglig för alla medborgare på det nationella språket (Många språk, en familj, s. 3).

Vad det innebär att ett språk har status som en medlemsstats officiella språk anges i *förordningen 1/1958 om vilka språk som skall användas i Europeiska ekonomiska gemenskapen*.

Till att börja med betyder regleringen att alla de officiella språken har samma status. De i förordningen uppräknade – numera 23 språken – ska enligt artikel 1 vara officiella språk och arbetspråk för unionens institutioner. Det innebär att skriftliga handlingar från en medlemsstat eller en person under en medlemsstats jurisdiktion efter avsändarens val får skrivas på något av de officiella språken och att svaret ska lämnas på samma språk, artikel 2. Likaså innebär det att skriftliga handlingar från någon av gemenskapens institutioner till en medlemsstat eller en person som lyder under en medlemsstats jurisdiktion ska skrivas på den statens språk, artikel 3. Vidare anges att förordningar och andra texter av allmän räckvidd ska skrivas på samtliga officiella språk och att unionens officiella tidning ska ges ut på de officiella språken, artikel 4–5. Om en medlemsstat har fler än ett officiellt språk ska på den statens begäran språkanvändningen bestämmas av de allmänna regler som följer av den statens lagstiftning, artikel 8. Förordningen gäller inte domstolens rättegångsregler, artikel 7.

11.4 Synen på språk inom EU i dag

Inom EU drivs en politik som förespråkar flerspråkighet och språklig mångfald. Från kommissionen poängteras t.ex. att ”Europeiska unionen är fast besluten att bevara sin flerspråkiga karaktär” (Många språk, en familj, s. 12).

I Europaparlamentets och rådets beslut om inrättande av Europeiska språkåret 2001 anges att respekt för språklig mångfald är ett av de viktigaste värdena i Europeiska unionen tillsammans med respekt för individen, öppenhet mot andra kulturer, tolerans och acceptans av andra och att EU:s och medlemsstaternas åtgärder för att bevara flerspråkigheten har ett direkt inflytande på alla medborgares liv (beslut nr 1934/2000/EG av den 17 juli 2000).

Flerspråkighet

Uttrycket *flerspråkighet* avser både en persons förmåga att använda flera språk och samexistens mellan olika språkgrupper inom ett givet geografiskt område (Europeiska gemenskapens kommission, Bryssel den 22 november 2005, KOM [2005] 596 slutlig, s. 3).

Varje EU-medborgare har rätt att bo och arbeta i en annan medlemsstat än sitt hemland. Från EU-kommissionen framhålls att i och med att EU har skapat världens största inre marknad kan folk flytta dit där jobben finns och därmed bidra till att uppnå målet att göra EU till världens mest konkurrenskraftiga kunskapsbaserade ekonomi. I det sammanhanget är kunskaper i andra europeiska språk nyckeln till verklig rörlighet inom EU, menar kommissionen, som pekar på att kunskaper gör att man kan dra maximal nytta av arbete, studier och resmöjligheter över hela kontinenten. Kommissionen påpekar också att sådana kunskaper ger företagen en konkurrensfördel i internationella affärskontakter.

”Modersmålet plus två”

Engelskan har fått en allt starkare ställning inom EU, vilket är en utveckling som accelererat under de senaste åren. Enligt beräkningar gjorda före utvidgningen av EU 2004 väljer allt fler ungdomar engelska som första främmande språk jämfört med tidigare perioder. Samtidigt som det inom EU konstateras att engelska växer som det mest talade språket i Europa, vill man också se till att detta

med tiden inte begränsar den språkliga mångfalden i unionen. Därför har kommissionen formulerat ett mål kallat ”modersmålet plus två” i sin policy för språkkunskaper. EU:s mål är att så många som möjligt ska kunna tala två språk förutom sitt modersmål (EU:s språkportal Språk och Europa, Europeiska kommissionens informationsplats på nätet, <http://europa.eu/languages/sv/chapter/18>).

11.4.1 Handlingsprogram inför utvidgningen av EU 2004

Inför utvidgningen av EU till 25 medlemsstater med totalt 450 miljoner invånare med olika etnisk, kulturell och språklig bakgrund lanserade kommissionen 2003 en handlingsplan för att främja språkinlärning och språklig mångfald. Handlingsplanen omfattade åren 2004–2006 och innehöll åtgärder som syftade till att bygga vidare på det som redan har gjorts, att bättre samordna åtgärderna och att effektivare utnyttja tillgängliga ekonomiska tillgångar.

Handlingsplanens budskap var att det är bra att lära sig ett språk utöver modersmålet och att det är ännu bättre att lära sig ytterligare ett. I planen framhölls att det urval av främmande språk som talas av EU-medborgarna är litet och att det inte räcker att förlita sig på ett enskilt *gemensamt språk*. Enligt kommissionen är *modersmålet plus två* ett ambitiöst mål som ändå ligger inom räckhåll. Språkinlärning måste ses som en livslång satsning och undervisningen, som bör påbörjas så tidigt som möjligt, bör fortsätta genom skolan, högre utbildningar och i vuxenlivet. Europeiska kommissionen säger sig vara övertygad om att kostnaden för att EU-medborgare ska använda ett andra eller tredje språk enligt målsättningarna i handlingsplanen är blygsamma, jämfört med de möjligheter som förblir outnyttjade p.g.a. bristande språkkunskaper. Detta får enligt kommissionen också negativa effekter på EU:s ekonomi, eftersom denna brist leder till förluster för företagen.

11.4.2 Den politiska dagordningen för flerspråkighet

En ny ramstrategi för flerspråkighet

Det första dokumentet från EU-kommissionen som behandlar politikområdet flerspråkighet närmare lades fram 2005. Ett syfte med dokumentet anges vara att bekräfta kommissionens vilja att gynna flerspråkighet i EU. Kommissionen anger också sin strategi

för att främja flerspråkighet i det europeiska samhället, i ekonomin och inom kommissionen. Likaså föreslås ett antal särskilda åtgärder utifrån den strategiska planen (Meddelande från kommissionen till rådet, Europaparlamentet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén, En ny ramstrategi för flerspråkighet, Bryssel den 22 november 2005, KOM (2005) 596 slutlig).

Den strategi som kommissionen presenterar i *En ny ramstrategi för flerspråkighet* är under genomförande, se nedan.

11.4.3 Flerspråkighet – ett eget politikområde

Flerspråkighet blev den 1 januari 2007 ett eget politikområde inom kommissionen med en egen kommissionär. Syftet anges vara att ge ämnesområdet den tyngd det förtjänar inom EU när det gäller grundutbildning, livslångt lärande, ekonomisk konkurrenskraft, sysselsättning, rättvisa, frihet och säkerhet. Kommissionen uttalar att den är fast besluten att bevara och främja det centrala särdrag som den språkliga mångfalden i den europeiska unionen utgör och framhåller att ett av de främsta målen i kommissionsledamotens mandat är att fastställa hur flerspråkighet bidrar till

- ekonomisk konkurrenskraft, tillväxt och bättre arbetstillfällen,
- livslångt lärande och interkulturell dialog, och
- stimulans för europeisk politisk dialog genom flerspråkig kommunikation med medborgarna.

Den ansvarige kommissionären, Leonard Orban, har meddelat att han under det andra halvåret 2008 kommer att lägga fram ett meddelande om en ny strategi för flerspråkighet.

Arbetet med att utforma en ny strategi pågår. En arbetsgrupp, *högnivågruppen för flerspråkighet*, arbetar med att samla in idéer och förslag från medlemsstaterna och andra berörda parter så att en ny politik kan utarbetas med hänsyn till parternas behov. Utifrån en ministerkonferens om flerspråkighet ska ett meddelande om utformningen av en ny strategi för flerspråkighet läggas fram i slutet av 2008 (MEMO/07/80, Brussels, 23/2/2007).

11.4.4 Hjälpmedel

EU-termbank

Iate (*InterActive Terminology for Europe*) är en sammanslagning av kommissionens och rådets termbanker för EU-relaterad terminologi. Termbanken innehåller 8,7 miljoner termer på alla EU:s officiella språk. Iate används sedan 2005 av EU-institutionernas översättningstjänster och spelar en viktig roll för att säkra att EU-institutionernas och EU-organens skriftliga kommunikation håller hög kvalitet. Iate öppnades i juni 2007 för allmänheten.

Att Iate enkelt ger allmänheten tillgång till validerade termer inom EU:s samtliga verksamhetsområden har sagts garantera den konsekvens och tillförlitlighet som är nödvändig för att man ska kunna utarbeta klara och tydliga texter och på så sätt säkra giltighet och öppenhet i EU:s lagstiftningsprocess samt en effektiv kommunikation med EU:s medborgare (IP/07/962, Bryssel den 28 juni 2007).

En klarspråksguide för EU-jargong

På webbplatsen Europa, Europeiska unionens portal, (<http://europa.eu>) finns en sida som innehåller en klarspråksguide till vad som kallas EU-jargong. Bakom klarspråksguidens tillkomst ligger det förhållandet att EU-institutionerna och mediefolk som arbetar med EU-frågor ofta använder "EU-jargong", vilket beskrivs som ord och uttryck som bara de själva förstår. Eftersom denna EU-jargong kan vara mycket förvirrande för allmänheten har klarspråksguiden utarbetats som en hjälp på vägen för allmänheten, se (http://europa.eu/abc/eurojargon/index_sv.htm). Exempel på uttryck som förklaras är "absorptionsförmåga", "bästa praxis", "civil dialog", "Fästning Europa" och "harmonisering". För förklaringar av tekniska och rättsliga begrepp hänvisas till ordlistan, en separat och mer teknisk lista.

Om EU-språkvården, se avsnitt 6.5.

11.5 Svenskan som officiellt EU-språk

I samband med Sveriges anslutning till EU 1995 blev svenskan officiellt EU-språk för Sverige. När de praktiska svårigheter som föranleddes av att svenska var ett nytt EU-språk hade upphört,

konstaterade regeringen i en skrivelse till riksdagen 1998 (regeringens skrivelse 1998/99:6, *Berättelse om verksamheten inom Europeiska unionen under 1998*, avsnitt 40.1.1) att rutinerna nu fungerade och att vakanta tolk- och översättartjänster i princip var tillsatta.

Det hade dock visat sig att svenskan, tillsammans med de två andra nordiska språken, danskan och finskan, behandlades sämre än övriga EU-språk. Det gällde främst tolkning vid möten i rådet och kommissionen. I rådets verksamhet hade de stora EU-språken engelska, franska och tyska i princip 100-procentig tolkservice, italienska, nederländska och spanska hade tolkning vid omkring 85 procent av alla möten och portugisiska och grekiska vid 60 respektive 45 procent. Motsvarande siffra för svenska var 25 procent. Vid möten i kommissionen förekom det än mer sällan tolkning till och från svenska. Även om den låga andelen tolkning för svenskans och de andra nordiska språkens del kunde förklaras med att det var fråga om nya officiella EU-språk som inte talas av så många inom unionen menade regeringen att det inte gick att bortse ifrån att andra medlemsstater mer och mer målmedvetet hävdar sin rätt att få tolkning. Kontakter med de berörda institutionerna hade visat att det vid institutionerna arbetades med att förbättra servicen för de små språken, men att allmänna budgetrestriktioner försvårade deras möjligheter att göra avvägningar och prioriteringar när det gäller behov av tolkning i olika situationer (regeringens skrivelse 1998/99:6, *Berättelse om verksamheten inom Europeiska unionen under 1998*, avsnitt 40.2.1).

11.6 Riktlinjer för svenska språkets användning i EU-samarbetet

Regeringskansliets riktlinjer för att främja svenska språkets ställning i EU-samarbetet finns i cirkulär 6 (EUsekr. /cirk. 6:1996). Riktlinjerna anger hur alla som företräder Sverige i olika EU-organ ska förhålla sig i situationer då en fullgod tolk- eller översättnings-tjänst inte erbjuds. Ett led i principerna är att vid mötestillfällena påtala att Sverige inte accepterar att tolkning inte erbjuds när svenska representanter begärt det. I cirkuläret sägs att regering och riksdag fäster största vikt vid svenska språkets ställning inom EU. Det ska framhållas att cirkulär 6 inte är ett av regeringen antaget officiellt dokument för språkanvändningen i EU-arbetet.

Med anledning av EU-utvidgningen 2004 då antalet officiella språk nästan fördubblades blev det nödvändigt att begränsa tolkningen på tjänstemannanivå och sprida kostnaderna för den. Kostnaden delas numera mellan EU och de länder som vill att deras språk ska användas. Sverige har varit drivande för att få till stånd en smidigare och mindre kostsam språkordning inom EU. Samtidigt är det regeringens utgångspunkt att svenskan inte ska behandlas sämre än grekiska, portugisiskan och andra jämförbara språk i EU (EU-upplysningen, www.eu-upplysningen.se).

Syftet

Syftet med språkpoliticyn anges i cirkuläret vara att förmå EU:s institutioner att ta sitt fulla ansvar för tolkning och översättning så att svenska kan användas vid såväl myndigheters som enskildas kontakter med institutionerna i enlighet med gällande regler. Detta sägs kräva ett konsekvent och målmedvetet agerande på alla nivåer av såväl politiker som tjänstemän.

11.6.1 Grundläggande språkprinciper

Grundprincipen för riktlinjerna i cirkulär 6 är att de fördragsfästa språken har likvärdig status och att inte någon principiell särställning accepteras för något språk. Riktlinjerna i cirkulär 6 ska tillämpas i samtliga organ i EU där den svenska regeringen representeras, oavsett om regeringen företräds av medlemmar av regeringen eller tjänstemän från Regeringskansliet eller en myndighet.

I övrigt gäller följande principer.

- Svenska folkvalda representanter i Europaparlamentet och svenska företrädare i andra EU-organ på hög nivå såsom rådet, Ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén måste ha möjlighet att kommunicera på svenska. Valet av dessa representanter får inte avgöras av deras språkkunskaper.
- Svenska språket ska inte i praktiken diskrimineras i förhållande till andra jämförbara språk (t.ex. danska, finska, grekiska och portugisiska).
- I frånvaro av tolkning eller översättning bedrivs verksamheten inom EU:s institutioner på engelska eller franska. Generellt bör Sverige hävda engelskans företräde framför franskan.

I riktlinjerna anges också att de som företräder Sverige vid möten bör rapportera till EU-samordningen om mötestillfällen där de bedömer att de svenska språkprinciperna inte beaktas.

11.6.2 Riktlinjerna för tolkning

I syfte att principiellt och praktiskt hantera utvidgningen av antalet arbetspråk infördes 2004 ett nytt system för tolkning i rådet. Enligt cirkulär 6 syftar systemet till att praktiskt och kostnads-effektivt hantera ett större antal språk och samtidigt motverka att enskilda språk diskrimineras p.g.a. brist på tolkar eller fysiskt utrymme för dessa.

Tolkningen förekommer som aktiv tolkning, vilket innebär att tolkning sker både till och från svenska, och passiv, vilket innebär tolkning enbart från svenska.

För *rådsmöten* gäller att kraven på tolkning i båda riktningarna målmedvetet ska hävdas, enligt principen för folkvalda representer.

För *informella ministermöten*, som inte är rådsmöten i egentlig mening, gäller inte rådets arbetsordning och inte heller EU:s språkregler. Vid sådana möten säger riktlinjerna att starka önskemål ska uttryckas om tolkning både till och från svenska när det finns ett faktiskt behov.

För *rådsarbetsgruppsmöten* finns ett system genom vilket rådets arbetsgrupper delas in i tre huvudkategorier. En kategori består av arbetsgrupper med obligatorisk tolkning till och från arbetspråken. En andra kategori består av arbetsgrupper utan tolkning, dvs. engelska eller franska utan tolkning mellan. Denna kategori innefattar framför allt arbetsgrupper som behandlar EU:s yttre förbindelser och arbetsgrupper som behandlar allmänna eller horisontella EU-frågor. Den tredje kategorin utgörs av arbetsgrupper där medlemsstaterna enskilt får begära och betala för passiv eller aktiv tolkning, s.k. Request and Pay (RP).

Kommissionens *genomförandekommittéer* omfattas inte av RP-systemet. För dessa är principen att tolkning till och från svenska ska ske i samma utsträckning som till och från något av de med svenskan närmast jämförbara språken, t.ex. danska, finska, grekiska och portugisiska. Strävan ska vara att kommittéerna arbetar antingen på samtliga språk eller på engelska och franska. Svenska deltagare ska alltid fråga om tolkning till och från svenska finns

tillgänglig och vid behov alltid begära tolkning när detta är rimligt i ljuset av behandlingen av jämförbara språk.

11.6.3 Närmare om tolkningssystemet

Tolkningssystemet bygger på att rådets arbetsgrupper, som framgått ovan, delas in i tre kategorier, cirka 20 arbetsgrupper med full tolkning till och från EU-språken, cirka 50 grupper utan tolkning (dvs. engelska eller franska utan tolkning mellan) och cirka 80 arbetsgrupper där medlemsstaterna enskilt får begära och betala för passiv eller aktiv tolkning.

Tolkning till och från de större språken, inklusive engelska, finns i praktiken i samtliga RP-grupper.

Varje medlemsstat tilldelas för tolkning inom RP-systemet en pott på två miljoner euro per år inom ramen för den gemensamma budgeten. Om en stats begäran överstiger den tilldelade potten får medlemsstaten själv betala. Vid begäran som understiger potten går 2/3 tillbaka till resepoten för respektive medlemsstat (Regeringskansliets Handbok för EU-arbetet, december 2007, s. 66). Medlemsstaterna begär tolkning halvårsvis för den kommande sexmånadersperioden. Storbritannien begärde tolkning i samtliga RP-grupper. Tolkning till och från engelska finns således i samtliga RP-grupper.

Enligt cirkulär 6 ska för Sveriges del begäran grundas på de faktiska tolkningsbehov varje departement anser sig ha i varje enskild arbetsgrupp. Departementens EU-samordningsfunktioner, i samråd med representationen i Bryssel, gör en förteckning, som ständigt ska uppdateras, över vilka RP-grupper inom respektive departements ansvarsområde som bör ha passiv eller aktiv tolkning från eller till svenska. Departementens EU-samordningsfunktioner ska också, tillsammans med representationen, övervaka att Sveriges RP-begäran följs av rådssekretariatet och tolkningstjänsten.

11.6.4 I vilken utsträckning används tolk?

Enligt uppgifter för 2006 från Statsrådsberedningens EU-kansli är Sverige det land som beställer minst tolkning av EU:s alla medlemsstater. Endast ca tio procent av de medel som är avsatta för tolkningen används. Detta kan jämföras med Frankrike, Tyskland,

Storbritannien, Spanien och Italien som fullt ut utnyttjar avsatta budgetmedel samt tillskjuter egna pengar för att få tolkning i alla de arbetsgrupper de önskar. Ett antal länder använder hela sin budget. Länder som Grekland, Finland och Ungern använder hälften av budgeten. Danmark och Estland använder näst Sverige minst tolkning.

Generaldirektoratet för tolkning vid kommissionen har tillhandahållit följande statistik över det antal tolkdagar per år som varje medlemsstat använder i rådet (som är det organ där RP-systemet tillämpas). Antal dagar avser det sammanlagda antalet dagar med aktiv respektive passiv tolkning.

Antalet tolkdagar för Sverige

<i>År</i>	<i>Antal</i>
2003	2 971
2004	1 459
2005	1 201
2006	1 414
2007	1 840

Antal tolkdagar för länder jämförbara med Sverige

Som jämförelse med omfattningen av Sveriges utnyttjande av tolktjänster redovisas antal tolkdagar för länder med språk som, enligt cirkulär 6, i sammanhanget betraktas som jämförbara med svenskan.

<i>År</i>	<i>Danmark</i>	<i>Finland</i>	<i>Grekland</i>	<i>Portugal</i>
2003	2 496	2 274	3 640	4 472
2004	1 712	1 516	2 616	3 340
2005	1 575	1 324	2 310	2 786
2006	1 630	1 951	2 494	2 869
2007	1 677	1 649	2 851	3 278

Antal tolkdagar för de största språken

År	Storbritannien	Frankrike	Tyskland	Spanien
2003	6 969	6 943	6 531	5 587
2004	5 367	5 346	4 998	4 394
2005	4 313	4 275	3 912	3 560
2006	4 684	4 597	4 227	3 750
2007	4 852	4 754	4 423	3 913

11.6.5 När och hur tolkas det till och från svenska?

Enligt uppgifter från Statsrådsberedningens EU-kansli har Sverige starkt välkomnat och varit pådrivande för en allmänt minskad användning av tolkning i rådet i enlighet med de principer som finns i cirkulär 6. Det innebär att Sverige på arbetsnivå under förhandlingar har accepterat att arbeta med texter på engelska eller franska.

I flertalet arbetsgrupper har Sverige endast beställt passiv tolkning. Den beställda tolkningen för våren 2007 låg i linje med de principer som hittills gällt för beställning av tolkning i arbetsgrupper. I de arbetsgrupper där tolkning beställts handlar det oftast om ett faktiskt behov hos de svenska representanterna i sammanhang där en komplex och tekniskt komplicerad materia förhandlas. Enligt uppgift från Statsrådsberedningen är erfarenheterna av det nya systemet för beställningar av tolkning att tolkning beställs i den utsträckning som svenska förhandlare önskar.

I vissa fall har tolkning beställts i syfte att säkerställa att svenska tolkar är väl förtrodda med materialet inför den senare behandlingen i ministerrådet.

11.6.6 Anpassning inför Sveriges ordförandeskap 2009

För att anpassa tolkningsresurserna inför det ökade behov som Sveriges ordförandeskap 2009 väntas föra med sig har tolkning begärts i märkbart större utsträckning från och med november 2007. Det är föranlett av den lärdom som drogs vid Sveriges förra ordförandeskapsperiod. Det visade sig då att tolkning önskades i betydligt större omfattning än normalt när det blev aktuellt för många svenska representanter att leda sammanträden och möten och att tolkresurserna var otillräckliga.

11.6.7 Riktlinjerna för översättning

Nedan redogörs för vad riktlinjerna i cirkulär 6 i stora drag innehåller när det gäller översättning av EU-dokument till svenska.

En fullt godtagbar svensk översättning av förslag till rättsakter ska enligt cirkulär 6 finnas tillgänglig inom rimlig tid – enligt rådets arbetsordning två veckor – före det rådsmöte då ett formellt beslut om förslaget förutses. Avsteg från principen kan ske om det finns särskilda skäl.

Normalt är endast de rättsakter giltiga som översatts till samtliga officiella språk och som publicerats i Europeiska unionens officiella tidning (EUT). När det saknas en översättning av en rättsakt med allmän giltighet utgör detta således ett problem för hela EU-kretsen. Varje avsteg från grundregeln att samtliga språkversioner ska finnas tillgängliga vid beslutstillfället förutsätter enhällighet i rådet. Sådana avsteg ska i regel inte godtas från svensk sida.

För EG-avtal med tredjeland och s.k. blandade avtal gäller som riktlinje att sådana ska undertecknas endast om det finns en svensk översättning. Undantag kan göras i exceptionella fall som särskilt anges i cirkulär 6.

För skriftväxling med EU:s institutioner gäller som huvudregel att all korrespondens som sänds till institutionerna ska skrivas på svenska. I undantagsfall kan skrivelser förses med ett missivbrev på engelska, så att det snabbare når rätt adressat inom den aktuella institutionen, alternativt att en arbetsöversättning av skrivelsen bifogas (ett system som ofta används av Danmark, Portugal, Nederländerna och Grekland).

Formell skriftväxling, som anmälningar och svar på frågor inom proceduren för talan om fördragsbrott, ska ske på svenska.

I organ där det i skriftväxling är praxis att använda endast engelska, endast franska eller endast engelska och franska kan Sverige följa ett sådant bruk. Svenska skrivelser ska i sådana fall skrivas på engelska – utom när det är praxis att använda enbart franska.

11.6.8 Språkreservationer

En anmälan om språkreservasjon som rör ett dokument som ska antas vid t.ex. rådsmöten ska ske om det saknas på svenska i de fall det rör sig om ett juridiskt bindande dokument, t.ex. en förordning

eller ett direktiv. Anmälan ska ske om aktuella dokument inte finns tillgängliga på svenska eller om översättningen inte kan accepteras.

Om ett dokument inte är juridiskt bindande, t.ex. riktlinjer, rapporter och förklaringar, ska det beaktas till vilka andra språk dokumentet är översatt, med utgångspunkten att svenska inte ska behandlas sämre än jämförbara språk.

I vissa fall behöver en språkreservation inte anmälas trots att ett dokument inte finns på svenska, t.ex. om arbetsgruppen enats om att ett dokument ska översättas enbart till ett mindre antal språk eller om dokumentet av hävd översätts endast till vissa språk, som t.ex. EU:s memorandum till FN:s generalförsamling.

11.6.9 Kvalitetsansvar för tolkning och översättning

Enligt cirkulär 6 ansvarar departement och myndigheter för att kvaliteten på svenska texter är fullgod och ska vid behov lämna synpunkter till rådet eller kommissionen enligt följande riktlinjer.

1. Synpunkter bör lämnas så tidigt som möjligt – helst på förslagsstadiet i kommissionen eller annars under t.ex. en rådsarbetsgrupps genomgång av texten. I detta skede är det lämpligt att klargöra och fastställa gängse svensk terminologi för området.
2. Synpunkter ska lämnas på den senaste versionen av texten.
3. Synpunkter bör utgöra en jämförelse mellan den svenska texten och ursprungstexten, dvs. det språk som ursprungstexten utarbetats på.
4. Synpunkter bör inriktas på att åstadkomma en från saklig, juridisk och språklig synpunkt korrekt text.
5. Synpunkterna bör vara tydliga, gärna införda direkt på dokumentet och med en klar markering av vilka återkommande termer/formuleringar som ska användas genomgående.

Synpunkter från ansvariga enheter i Regeringskansliet ska i regel underställas rättschefen i det egna departementet. Synpunkter lämnas till rådets språkliga centrala samordning eller i brådskande fall direkt till rådets svenska översättningsavdelning. I fråga om kommissionens översättningar lämnas synpunkter till de ansvariga för en viss kommitté eller grupp. Samordning av synpunkter bör ske mellan departementet och myndigheten, och Justitiedepartementets granskningsenhet bör konsulteras i viktigare frågor.

11.7 Synpunkter från den svenska språkavdelningen vid EU-kommissionens generaldirektorat för översättning

De svenska texter som produceras inom EU-institutionerna blir en del av det svenska myndighetsspråket. Målsättningen är därför att de ska avvika så lite som möjligt från motsvarande texttyper som författas på svenska i original. För lagstiftningen är målet alltså att avvika så lite som möjligt från modernt svenskt författningsspråk. Det finns ibland lagtekniska och fackspråkliga skäl till avvikelser och eftersom det rör sig om översättningar finns det alltid en risk för språkliga interferenser, dvs. språklig inblandning eller påverkan. Målsättningen är dock klar.

Samarbetet med Sverige är därför av stor betydelse, framför allt när det gäller språkliga och fackspråkliga aspekter. EU-språkvården och dess kontaktnät på myndigheter och departement ger en ovärderlig hjälp att snabbt komma i kontakt med sakkunniga som kan hjälpa till att hitta rätt fackspråkliga termer och uttryck på ett tidigt stadium i beredningen. Kontaktnätet bidrar även till att engagera svenska myndigheter och departement i textproduktionen och få dem att känna att det är deras texter, att texterna är till för dem som slutanvändare. Detta främjar på sikt användningen av de svenska språkversionerna.

Det är också viktigt att de svenska slutanvändarna av texterna reagerar när svenska texter inte håller godtagbar kvalitet. EU-språkvårdens webbsidor innehåller uppgifter om hur man går till väga för att lämna synpunkter på de svenska språkversionerna.

Förlagornas kvalitet

Ett effektivt sätt att förbättra kvaliteten på de svenska EU-texterna, som ju så gott som alltid är översättningar, är att lägga ner ansträngningar på förlagornas kvalitet. Det är en fråga som Sverige t.ex. skulle kunna arbeta för under sitt ordförandeskap under 2009 och även integrera i det löpande arbetet.

Förlagorna författas under stor tidspress av tjänstemän som oftast inte arbetar på sitt modersmål. Resurser för skrivträning och klarspråksutbildning finns men endast i begränsad utsträckning. Allt detta får naturligtvis direkta konsekvenser för översättningarna.

Klarspråkssträvandena står emellertid högt på den politiska dagordningen inom EU och har gjort det ända sedan debatten om öppenhet och insyn tog fart i början av 1990-talet. Ett led i arbetet med lagstiftningskvaliteten är den gemensamma praktiska skrivhandledning som har utarbetats av rådets, EU-kommissionens och Europaparlamentets rättstjänster (<http://europa.eu/urlex/sv/about/techleg/guide/pdf/sv.pdf>).

Svenska tjänstemän som är väl förtrogna med denna skrivhandledning och med svenska klarspråksprinciper och som dessutom har goda kunskaper i engelska kunde t.ex. i rådets arbetsgrupper i större utsträckning försöka påverka inte bara rättsaktens sakinhåll utan också dess utformning. Naturligtvis är de svenska tjänstemännens främsta prioritering att förhandla om rättsakternas sakinhåll. Den språkliga formen spelar dock i förlängningen också en viktig roll för hur EU-lagstiftningen tas emot i Sverige, inte minst med tanke på den betydelse som klarspråk tillmäts i Sverige.

Vikten av att värna om svenskan som officiellt EU-språk

Det är viktigt att Sverige på ett politiskt plan värnar om svenskans ställning som officiellt språk och inte går i bräschen för kortsiktiga nedskärningar som leder till att allt färre texter finns tillgängliga på svenska eller till att kvaliteten inte kan garanteras i samma utsträckning som förut. Engelskans helt dominerande ställning är ett faktum men användningen av engelska bör inte uppmuntras av strikt ekonomiska skäl. EU:s språkregim kostar en kopp kaffe per medborgare och år. För denna blygsamma summa får man fackterminologi på alla språk inom de flesta fackområden, även på områden där svenska fackexperter vanligtvis bara kommunicerar på engelska. Detta är en viktig aspekt av politiken för flerspråkighet eftersom det skapar förutsättningar för mindre språk att bromsa utvecklingen mot domämförluster. Att kunna ta del av EU-samarbetet på sitt eget språk är också en förutsättning för EU:s legitimitetssträvanden. Om goda kunskaper i engelska blir ett krav för att kunna diskutera och arbeta med EU-frågor, skulle det fjärma EU från medborgarna och göra EU till ett elitprojekt.

Det tål att upprepas att alla officiella språk har samma formella status. Den svenska versionen är lika mycket "original" som den engelska. Ur ett svenskt perspektiv inser man kanske inte alltid

detta. Det är naturligtvis inte konstigt att svenska tjänstemän i olika sammanhang arbetar på engelska. Det viktiga är att de inte glömmer bort att också konsultera de svenska språkversionerna, så att den korrekta svenska terminologin används vid rapportering hem. I EU-sammanhang heter nämligen allt något på svenska. Risken är annars att parallell terminologi skapas, vilket leder till oklarheter och i förlängningen till att de svenska språkversionerna inte blir tillförlitliga och därför inte kan användas.

Sammanfattningsvis skulle EU-samarbetet i större utsträckning kunna ses som en språkpolitisk möjlighet och inte bara som en kostnad. EU-samarbetet skulle på det sättet kunna vara ett sätt att arbeta positivt med svenska språkets utveckling.

11.8 Synpunkter från den svenska tolkenheten, DG SCIC, generaldirektoratet för konferenstolkning vid EU-kommissionen

Sverige blev efter införandet av RP-systemet det land som hade minst tolkningstäckning i rådets möten av alla EU15-länder. En ökning skedde först 2007, andra halvåret och då i syfte att successivt öka svenska språkets användning inför det svenska ordförandeskapet 2009.

De nya medlemsländerna (EU12), som tillkom i och med utvidgningarna 2004 och 2007, är väldigt måna om att kräva tolkning till och från sina egna språk och tillhandahåller redan till övervägande del nästan lika mycket tolkning passivt och aktivt som Sverige. Det är därför viktigt att Sverige fattar politiskt långsiktiga beslut för att säkra en kontinuerlig tillgång på svenska konferenstolkare genom en ökad efterfrågan av svensk tolkning, även efter ordförandeskapet. Om detta inte sker, kommer svenska språkets ställning inom EU försämrats gradvis till förmån för jämförbara länder som hävdar sina nationella språk betydligt bättre i ett flerspråkigt Europa.

11.8.1 Synpunkter från tolkar verksamma i EU-samarbetet

AIIC – Association International des Interprètes de Conference – är ett internationellt konferenstolkförbund med säte i Genève. AIIC organiserar 2 700 tolkar globalt. AIIC arbetar bland annat för

att sprida information om konferenstolkning och förbättra arbetsvillkoren för tolkar. AIIC Sverige har 34 medlemmar.

Mycket av konferenstolkarnas arbete sker på uppdrag av EU. Konferenstolkning innebär muntlig översättning i realtid. AIIC:s uppfattning är att svenskarna medvetet gått i spetsen för mindre tolkning och sagt sig vilja visa vägen även för andra länder. Dock sker det för närvarande en ökning av tolkning inför Sveriges EU-ordförandeskap 2009.

När det gäller omfattningen av tolkanvändning är situationen bättre i parlamentet än i kommissionens arbetsgrupper. Det större inslaget i parlamentet av politiker medför att mer tolkas. I arbetsgrupper med tillresta tjänstemän efterfrågas det dock ofta tolkning. Enligt konferenstolkarnas erfarenhet är det ett handikapp för den som inte använder sitt modersmål i förhandlingssituationer. Det gäller även den som är skicklig i det andra språket. Nya EU-länder visar starkt det angelägna för dem att få tillgång till tolkning för att kunna använda sina egna språk.

Vad sker efter 2009?

Konferenstolkarna uttrycker farhågor över vad som sker efter 2009 och menar att det krävs en långsiktig politik för att upprätthålla en kompetent kår av konferenstolkare, som är en liten yrkeskår. Det kräver ett jämnt flöde av tolkningsuppdrag. Som tolk tappar man för mycket, också kunskapsmässigt om de ämnesområden som ska tolkas, om man under perioder inte alls eller endast i mindre omfattning är med i verksamheten. För närvarande tillkommer inga nya tolkar i Sverige. Grunden för en erkänt god tolkutbildning finns vid Tolk- och översättningsinstitutet (TOI) vid Stockholms universitet. Eftersom nyutbildade tolkar inte får jobb sker dock f.n. ingen utbildning av nya tolkar.

12 Överväganden och förslag

12.1 Uppdragets omfattning och inriktning

I direktiven ges en tämligen bestämd ram för vad ett förslag till språklag bör innehålla. Lagen ska reglera det svenska språkets status och ge ”en tydlig signal om den vikt som svenska språket har”. Lagen bör däremot inte reglera språkriktighetsfrågor eller språks användning inom olika områden, utöver den offentliga förvaltningen. Inte heller bör lagen innehålla sanktioner.

Utöver detta ska jag ta ställning till frågor om i fall lagen bör innehålla bestämmelser om de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Vidare är det en uppgift att belysa frågan om användningen av svenska språket i internationella sammanhang. Slutligen ska jag analysera vad lagförslaget får för konsekvenser för andra författningar och vid behov lämna författningsförslag samt även lämna förslag till finansiering, om ett förslag får ekonomiska konsekvenser.

I direktiven sägs att arbetet ska utgå från de språkpolitiska mål som riksdagen antagit. Vidare ska jag beakta Språkkommitténs överväganden i fråga om en språklagstiftning och remissinstansernas synpunkter på kommitténs förslag.

12.1.1 Grundlag eller vanlig lag?

Några av de remissinstanser som yttrade sig över Språkkommitténs betänkande och som i och för sig var positiva till att svenskans ställning lagfästes, ansåg att detta skulle ske i grundlag. Denna synpunkt har även framförts av en del av de myndigheter, organisationer och andra som jag har samrått med.

Det är inte ovanligt att ett land har vissa grundläggande bestämmelser om sitt eller sina officiella språk i konstitutionen. Finland är exempel på ett sådant land.

I mitt uppdrag ingår emellertid inte att lämna förslag till ändringar i grundlag. Däremot ska jag hålla mig informerad om Grundlagsutredningens (dir 2004:96) arbete till den del det kan beröra det svenska språket. Grundlagsutredningen ska emellertid redovisa sitt förslag först vid utgången av detta år och har ännu inte tagit ställning till om förslaget ska innehålla någon språkreglering.

Som direktiven är utformade ser jag det som givet att de regler som föreslås ska ha formen av vanlig lag. Förslaget bör vidare utformas på ett sådant sätt att det inte krävs några kompletterande bestämmelser i grundlag.

12.1.2 Rättighetslag eller skyldighetslag?

En grundläggande fråga när det gäller utformningen av en språklag är om den ska utformas så att lagen ger den enskilde möjlighet, i sista hand genom talan i domstol, att kräva ut en rättighet av något slag, t.ex. undervisning i ett visst språk, eller om lagen ska utformas på det sättet att den ålägger det allmänna en skyldighet att ge enskilda t.ex. möjlighet att lära sig språk. Man brukar tala om rättighetslag respektive skyldighetslag. I det sistnämnda fallet har den enskilde inte någon individuell möjlighet att utkräva en rättighet.

Förutsättningarna för att förverkliga språkpolitikens mål skiftar starkt mellan olika sektorer av samhället. Av det följer att en övergripande lagstiftning, som språklagen är tänkt att vara, måste bli generell till sin karaktär och att den inte ger utrymme för en preciserad reglering. Enligt min mening är det knappast möjligt och i vart fall inte lämpligt att från en sådan utgångspunkt bygga en rättighetslag. Förslaget till språklag har därför utformats som en skyldighetslag med skyldighet för det allmänna både att värna språk och att svara för att enskilda får tillgång till språk. En sådan ordning hindrar i princip inte att mera detaljerade föreskrifter inom begränsade områden, t.ex. om viss språkutbildning, utformas så att de innefattar rättigheter för den enskilde.

12.1.3 Lagstiftning utan sanktioner

Enligt direktiven bör det inte knytas några sanktioner till en språklag, dvs. att det inte ska leda till böter eller annat straff om man bryter mot lagen. Inte heller Språkkommitténs förslag till språklag innehöll några sanktioner. Vissa remissinstanser ifrågasatte om sådana föreskrifter skulle få genomslag och menade även att det rentav kunde leda till negativa effekter i fråga om den allmänna respekten för lagstiftningen. Någon av de organisationer som denna utredning varit i kontakt med har också lagt vikt vid att bestämmelserna i en språklag är sanktionerade.

Till lagstiftning som ska vara direkt handlingsstyrande knyts vanligen sanktioner som, för att uppnå allmän acceptans, står i rimlig proportion till lagens ändamål. När det gäller språkbruk finns det redan lagstiftning som utgår från att svenska är det gemensamma språket i Sverige, bl.a. bestämmelser om tolkning och översättning av handlingar och om den språkliga utformningen av myndigheters skrivelser och beslut (t.ex. i förvaltningslagen). Dessa regler åtföljs inte av direkta sanktioner. Det ska dock noteras att det är fråga om bestämmelser som gäller inom myndighetsverksamhet och att det därför finns andra medel än sanktioner, t.ex. JO:s och JK:s tillsyn, som kan trygga att bestämmelserna följs.

Om en språklag utformas på så sätt att den i huvudsak innehåller grundläggande bestämmelser av generell karaktär om språks status och användning och att handlingsreglerna, i den mån sådana förekommer, väsentligen är riktade till företrädare för det allmänna behövs det, enligt min mening, inte några uttryckliga sanktionsregler. Till detta kommer att ett legalt sanktionssystem, för att bli rättssäkert, oftast förutsätter en detaljeringsgrad i fråga om handlingsreglerna som språklagen inte är tänkt att ha.

12.2 I vilken utsträckning ska vi lagstifta om språkförhållanden?

Även om mitt uppdrag är att utforma ett förslag till språklag har jag haft anledning att överväga vilka behov av reglering det finns och hur dessa behov i så fall lämpligast kan tillgodoses. Om man ser på frågan om språklagstiftning i ett historiskt svenskt perspektiv kan behovet av lagstiftning möjligen ifrågasättas, eftersom språksituationen varit relativt stabil under lång tid. Det finns också

olika uppfattningar i frågan om lagstiftning är en effektiv och lämplig väg att nå språkpolitiska mål. Avgörande för bedömningen av behovet av en språklag är dock, enligt min mening, de förändringar i språksituationen i Sverige som skett framför allt sedan slutet av 1900-talet. Vi har erkänt fem språk som nationella minoritetsspråk. Sveriges utveckling mot ett alltmer mångkulturellt och därmed mångspråkigt samhälle har accelererat. Den fortgående internationaliseringen har starkt påverkat språkanvändningen inom vissa samhällssektorer, bl.a. högre utbildning och forskning. Mot denna bakgrund anser jag det väl motiverat att i lagstiftningens form ge bl.a. vissa grundläggande regler för språks status och användning i Sverige.

Vissa ramar för regleringen i en språklag ges naturligtvis i Sveriges internationella åtaganden och den nationella lagstiftning som ska ge skydd mot diskriminering på grund av språklig tillhörighet. Rätten till språk kopplas i stor utsträckning samman med grundläggande mänskliga rättigheter och förbud mot diskriminering.

12.2.1 Språklagstiftningens inriktning och omfattning

En språklag kan begränsas till att på ett övergripande sätt ange lagstiftarens målsättning i frågor om språk. Den kan också utformas som en detaljreglering av språkanvändning i olika sammanhang.

För att ta ställning till en språklags omfattning och inriktning bör man enligt min uppfattning utgå från de förhållanden som lett till att det nu blivit aktuellt att föreslå lagstiftning och vilket syfte som lagstiftaren önskar uppnå.

I fråga om språklagens syfte betonas i direktiven att det är fråga om att lagfästa det *svenska språkets status* och att lagen ska ge en tydlig signal om den *vikt som svenska språket har*.

De förhållanden som indikerat behov av språklagstiftning är till stor del den ökade användningen av andra språk, framför allt engelska, och de effekter detta kan tänkas ha på svenskans utveckling, i form av bl.a. domämförluster (se avsnitt 1.3.2). Man skulle kunna säga att det framför allt är det ökade internationella utbytet och inte rent nationella förhållanden som lett till att frågan om språklagstiftning aktualiserats. Detta visar på att lagen, när det gäller svenska språket, framför allt bör innehålla bestämmelser som förmedlar vikten av att svenskan fortlever som ett komplett och samhällsbärande språk.

Den fortgående internationaliseringen påverkar uppenbarligen i hög grad språkens utveckling och användning. Från rent språklig synpunkt är denna utveckling långtifrån oproblematiserad. Den har emellertid, allmänt sett, många positiva och önskvärda konsekvenser. Det är därför av vikt att en språklagstiftning inte utformas på ett sådant sätt att den hämmar en fortsatt internationalisering.

Ett levande språk är i princip i ständig utveckling. Detta är påtagligt inte minst i vår tid. Möjligen kan sägas att utvecklingen inte alltid och till alla delar tar den väg som är önskvärd från rent språkpolitiska utgångspunkter. En detaljerad språklagstiftning är dock, enligt min bedömning, inte något effektivt verktyg för att direkt leda eller påverka språkutvecklingen.

Vilken ställning svenska språket har i Sverige har inte hittills framgått av lag eller på annat sätt varit formellt fastställt. Det är alltså ett nytt område för lagstiftning. Det är rimligt att anta att lagstiftningen i sig kommer att synliggöra betydelsen av språk. Förutom en statushöjande effekt för de språk som regleras kan lagstiftning också antas leda till en ökad medvetenhet i frågor som rör språkanvändning. Detta ser jag som viktiga mål för en språklagstiftning. Däremot anser jag inte att det är lämpligt att försöka styra språkutvecklingen med detaljerade föreskrifter i författningsform.

12.2.2 Förväntningar på en språklag

Att genom lag reglera språkstatusfrågor ger sannolikt ett större symbolvärde och en större genomslagskraft än vad språkpolitiska mål har när de antas i annan form. Sådana förväntningar finns hos de flesta myndigheter och organisationer som jag har samrått med. Med utgångspunkt i ett sådant ställningstagande av lagstiftaren anser sig enskilda och organisationer kunna ge ökad tyngd åt arbetet med att få gehör för förbättrade förhållanden på områden där språkliga frågor är aktuella, såsom för minoritetsspråk och teckenspråk.

Till övervägande del är förväntningarna på en språklag att den på ett grundläggande plan reglerar framför allt frågor om den formella ställningen för olika språk. Det finns emellertid också organisationer som, ledda av en stark ambition att värna det svenska språkets ställning, har förväntningar på en mer detaljerad lagstiftning.

12.3 Sammanfattande bedömning om en språklags utformning och innehåll

Sammantaget är min bedömning att en språklag bör innehålla grundläggande bestämmelser dels om svenskans och andra språks status i Sverige, dels om det allmännas ansvar när det gäller språk, dels om enskildas tillgång till språk.

Utifrån en sådan lagreglering kan man i framtiden komplettera bestämmelserna, i språklagen eller i speciallagstiftning, i den takt och omfattning som lagstiftaren bedömer det finnas behov av. Redan befintliga mer detaljerade bestämmelser som rör språk, t.ex. om tolkning och översättning, bör finnas kvar i respektive lag. Det kan gälla allt från frågor om språkundervisning och undervisningsspråk inom utbildningsväsendet till rätten till tolkstöd i olika sammanhang.

12.4 Lagens syften

Förslag: I språklagen anges inledningsvis lagens syften. Dessa är främst att ange olika språks ställning och användning i det svenska samhället, men även att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk.

Språklagen ska enligt direktiven ge en tydlig signal om den vikt det svenska språket har. Samtidigt ska de språkpolitiska målen som riksdagen antagit läggas till grund för utformningen av lagen. I dessa mål framhålls – förutom vikten av det svenska språket – att alla ska ha rätt till språk, såväl svenska som andra modersmål och nationella minoritetsspråk.

Under senare år har språken och deras betydelse, för både samhällets och individens kulturella identitet och utveckling, kommit att sättas alltmer i fokus. Det gäller såväl nationellt som internationellt. Språklig mångfald har blivit ett flitigt använt begrepp i EU-sammanhang. Åtgärder för att bevara språklig mångfald förenas med åtgärder för att bevara de enskilda språken. Den språkliga mångfalden tydliggör också att det finns behov av gemensamma språkliga plattformar för det nödvändiga och önskvärda utbytet mellan olika länder, kulturer och individer.

För alla som har svenska som modersmål är det naturligt att svenska som det gemensamma språket i Sverige har en speciell ställning. Utifrån vad företrädare för minoritetsspråk och etniska organisationer har gett uttryck för tycks detta vara en utbredd uppfattning även hos dem som lever i Sverige och tillhör en nationell minoritet eller har ett annat språk än svenska som modersmål. Det är viktigt att språklagen utformas så att den förmedlar denna uppfattning, utan att därigenom förringa värdet av andra språk.

Att i lag fastställa ett eller några språks ställning leder till frågor om vad detta innebär för andra språk som finns representerade i landet. Modersmålets betydelse för varje individs identitet och utveckling kommer till uttryck i bl.a. internationella konventioner om grundläggande mänskliga rättigheter, vilket ger anledning att se till även den enskildes behov av modersmål vid utformningen av språklagen.

Sammanfattningsvis menar jag att språklagen bör utformas på ett sådant sätt att den inte ger upphov till ifrågasättande av det berättigade utrymme alla språk även fortsättningsvis måste ha i det svenska samhället. Tyngdpunkten i språklagen kommer dock naturligen att ligga vid reglering som rör det svenska språkets ställning. Det bör emellertid vara tydligt att språklagen inte syftar till att i förhållande till varandra gradera eller värdera de språk som används här i landet.

12.5 Språklagens förhållande till andra författningar

Förslag: Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från språklagen ska den bestämmelsen gälla.

Förslaget till språklag innehåller bestämmelser av generell och övergripande karaktär. I ett antal författningar av olika valör finns mer eller mindre detaljerade bestämmelser som rör språkanvändning. Mot denna bakgrund bör det klargöras att bestämmelserna i språklagen inte ska gälla om någon annan lag eller en förordning innehåller bestämmelser som avviker från språklagen. Detta är angeläget inte minst i förhållande till de regler som syftar till att skydda den enskilde mot diskriminering p.g.a. språk liksom bestämmelser som syftar till att skydda de mänskliga rättigheterna.

12.5.1 Möjlighet för regeringen att medge undantag i vissa fall

I förslaget till språklag finns bestämmelser om språkanvändningen i den offentliga verksamheten. En av dessa bestämmelser innebär att svenska är språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör offentlig verksamhet, se avsnitt 12.9. Med tanke på att det inom framför allt vissa områden inom den offentliga verksamheten kan finnas behov att mer regelmässigt kunna använda andra språk bör det finnas möjlighet för regeringen att i myndighetsinstruktion eller i annan förordning medge sådana undantag från huvudregeln om att svenska är språket inom den offentliga verksamheten.

12.5.2 Särskilt om diskrimineringsförbud

De föreslagna bestämmelserna i språklagen ska inte i något avseende begränsa det skydd för den enskilde mot diskriminering på grund av språk som gäller enligt andra författningar.

Som framgår av avsnitt 5.1 innehåller ett flertal internationella konventioner som Sverige har anslutit sig till förbud mot diskriminering på grund av språk. I grundlagsform finns det i 1 kap. 2 § regeringsformen bestämmelser som ska ge skydd för enskilda mot diskriminering på grund av bl.a. språklig tillhörighet. Enligt den paragrafen ska det allmänna motverka diskriminering av människor på grund av språklig tillhörighet. I lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering finns bestämmelser mot diskriminering på grund av bl.a. etnisk tillhörighet och funktionshinder. I 2 § i nämnda lag hänvisas till andra bestämmelser med förbud mot diskriminering. I den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, som gäller som lag i Sverige, anges i artikel 14 att de fri- och rättigheter som anges i konventionen ska säkerställas så att de kan åtnjutas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. språk.

Att språklagens bestämmelser inte ska inkräkta på gällande diskrimineringsförbud anses följa av den föreslagna bestämmelsen.

12.6 Svenskan som huvudspråk

Förslag: Det svenska språket ska i sin funktion som det kompletta och samhällsbärande språket i Sverige kallas huvudspråk.

En särskild fråga är hur svenskans ställning som ett ”komplett och samhällsbärande” språk ska uttryckas.

I Finland har man valt att kalla finskan och svenskan landets ”nationalspråk”. I Norge kallas nynorsk och bokmål ”landets språk”. I den franska språklagen används uttrycket ”republikens språk” om franskan. I många sammanhang talas det om ”officiella språk”. Inom EU har alla medlemsstater minst ett officiellt språk.

I de nationella språkpolitiska målen anges att svenska språket ska vara ”huvudspråk” i Sverige. Samma benämning användes av Språkkommittén i dess förslag till språklag, se avsnitt 2.2.4.

I Danmark finns inte någon formellt antagen benämning för danskan som landets samhällsbärande språk. Vid mina kontakter med företrädare för den danska kommitté (Det danske sprogudvalg) som har i uppdrag att föreslå åtgärder för att stärka det danska språkets ställning har dock ”huvudspråk” framhållits som passande för att benämna ett språk som landets kompletta och samhällsbärande språk.

Då frågan om vilket ord som bör användas för att i en kommande språklag ange det svenska språkets ställning riktats till företrädare för olika språkvårdande institutioner, har ”huvudspråk” och ”nationalspråk” ansetts vara möjliga alternativ. Språkkommittén menade i sina överväganden att termen huvudspråk betonar betydelsen av det svenska språket och ger tydliga signaler om att svenska är det språk som talas av det stora flertalet av landets invånare samtidigt som termen påminner om att det även finns andra språk att ta hänsyn till (SOU 2002:27, s. 469).

Enligt min bedömning har Språkkommittén gjort ett välmotiverat ställningstagande i fråga om termen för svenskans ställning som det kompletta och samhällsbärande språket i Sverige. Alltså föreslår jag att ”huvudspråk” används för att ange svenskans ställning.

12.6.1 Innebörden av svenskans ställning som huvudspråk – samhällets gemensamma språk

Förslag: Som huvudspråk ska svenskan i språklagen förklaras vara samhällets gemensamma språk, som ska kunna användas inom alla samhällsområden. I lagen ska också anges att alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till svenska.

Som huvudspråk har svenskan en särskild ställning i det svenska samhället. Svenskan kan sägas utgöra navet i det av mångfald präglade språksamhället och vara det gemensamma språk som alla ska kunna mötas på. Vad det innebär att det svenska språket får ställning som huvudspråk bör definieras i lagen.

Redan genom beslutet att anta de nationella språkpolitiska målen har riksdagen förklarat att det svenska språket ska vara ett komplett och samhällsbärande språk. Att språket ska vara komplett och samhällsbärande har definierats som att det ska kunna användas inom alla delar av samhället, t.ex. inom administrationen, rättsväsendet, det politiska systemet, alla nivåer inom undervisningsväsendet, arbetslivet och kulturlivet (prop. 2005/06:2, s. 16.).

Den roll som svenska språket har i samhället betyder att det ska vara tillräckligt för den som verkar och bor i Sverige att behärska svenska för att kunna delta i samhällslivet och ta tillvara sina rättigheter. Den enskilde ska alltså kunna utgå från att vid kontakter med myndigheter alltid ha möjlighet att kommunicera, muntligt och skriftligt, på svenska. Detta ställer samtidigt krav på att samhället ger alla som är bosatta i Sverige tillgång till svenska språket genom att ge dem möjlighet att lära sig svenska i tillfredsställande utsträckning. Också detta bör regleras i språklagen.

Även om benämningen huvudspråk kan förklaras motsvara vad som ligger i uttrycket ”det kompletta och samhällsbärande språket” kräver det uttrycket i sig en definition. Det är därför mindre lämpat att använda i lagtexten. Jag föreslår att svenskans ställning som huvudspråk i stället förklaras med att det är ”samhällets gemensamma språk”.

12.6.2 Svenskans samhällsbärande funktion

Som huvudspråk ska svenskan utgöra det samhällsbärande språket i Sverige. Konkret innebär det att all offentlig verksamhet i princip bygger på det svenska språket. Lagar stiftas och publiceras på svenska, handläggningsspråket vid förvaltningsmyndigheter och domstolar är svenska och kommunikation med myndigheterna kan alltid ske på svenska. Beslut och andra viktigare handlingar som ska expedieras upprättas som huvudregel på svenska och information till allmänheten om offentlig verksamhet finns alltid på svenska.

12.6.3 Ett komplett språk

En innebörd av svenskans ställning som huvudspråk är att det som samhällets gemensamma språk ska följa samhällsutvecklingen i stort, t.ex. i fråga om vokabulär och terminologi, och därigenom kunna användas inom alla sektorer av samhället. Som samhällets gemensamma språk bör alltså svenskan vara ett komplett språk.

Genom att det i lagen anges att svenskan är samhällets gemensamma språk betonas vikten av att det svenska språket på det nu beskrivna sättet följer den allmänna samhällsutvecklingen.

12.7 Ett särskilt ansvar hos det allmänna

Förslag: Det allmänna åläggs i språklagen ett särskilt ansvar för att det svenska språket används och utvecklas så att svenskan också fortsättningsvis kommer att ha förutsättningar att fylla funktionen som huvudspråk i Sverige.

Ytterst är det regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, som genom att meddela närmare föreskrifter om särskilda åtgärder ska se till att det allmännas ansvar för svenskans användning och utveckling fullgörs.

12.7.1 Definition av "det allmänna"

Som begrepp för stat och kommun förekommer "det allmänna" i ett flertal lagar, t.ex. i regeringsformen, yttrandefrihetsgrundlagen, förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen för att nämna några.

Med "det allmännas verksamhet" avses alltså offentlig verksamhet som utövas genom staten, primärkommunerna och landstingen. De statliga och kommunala organen utgörs av *beslutande politiska församlingar*, dvs. riksdagen, kommunfullmäktig och landstingsfullmäktig, samt *myndigheter*, dvs. regering, domstolar och förvaltningsmyndigheter. Det är genom dessa organ som en stor del av det som skulle kunna kallas samhällsbärande verksamhet sker.

12.7.2 Ett gemensamt intresse

För att det svenska språket ska fylla funktionen som huvudspråk och därmed samhällets gemensamma språk krävs att det både används och utvecklas.

Möjligheten för var och en att informera sig om omvärlden och delta i samhällsutvecklingen och den allmänna debatten är ytterst en demokratifråga. Intresset och i viss mån även ansvaret för svenskans användande och utveckling, och för dess funktion som huvudspråk, får därför i grunden anses vara gemensamt för alla som bor i Sverige. Det allmänna ska genom att ge service, förmedla information och fatta beslut tillgodose enskildas och allmänna behov inom olika samhällsområden. I denna verksamhet har språket och språkbruket stor betydelse för vars och ens möjlighet att förstå, ta del av och tillgodogöra sig den offentliga verksamheten. Detta motiverar ett särskilt ansvar för det allmänna när det gäller svenskans användning och utveckling. Ett sådant ansvar bör också leda till en medvetenhet om vikten av att aktivt och kontinuerligt arbeta med språkfrågor.

Bland språkvetare och andra talas det om olika negativa effekter på ett språk när andra språk tar över inom vissa samhällsområden. Det kan röra sig om förutsättningarna för det demokratiska systemet genom försämrade möjligheter till insyn och kontroll av allmän verksamhet. En sådan effekt kan också vara att förutsättningarna för kommunikation mellan olika grupper, t.ex. mellan experter och lekmän, försämras. En annan effekt det talas om är att ett språk kan komma att anta status som "elitspråk" medan det mer allmänt använda språket får lägre status. Med den roll som det allmänna har i samhället är det därför ytterst viktigt att det genom dess verksamhet ges en tydlig signal om att svenskan är samhällets gemensamma språk.

Det finns också krav på att det språk som används inom det allmänna ska vara begripligt och anpassat för mottagarna.

12.7.3 Omfattningen av det allmännas ansvar

Enligt mitt förslag ska det allmänna ges ett särskilt ansvar för att svenskan fortlöpande ska kunna fylla funktionen som huvudspråk. Det innebär bl.a. att se till att svenskan används och utvecklas. Konkret innebär det att svenska ska användas i stället för andra språk när det är möjligt, t.ex. inom den högre utbildningen och i EU-arbetet. I ansvaret ligger också att åtgärder ska vidtas för att förhindra att svenska språket tappar mark inom de områden som omfattas av offentlig verksamhet. Vidare kan det krävas t.ex. att det inom forskningsområdet utarbetas strategier för översättning till svenska av vetenskapliga arbeten skrivna på andra språk och för terminologiutveckling.

Behovet av insatser för att värna svenskan som huvudspråk skiftar mellan olika sektorer av samhället. Exempel på åtgärder som kan behöva vidtas inom ramen för det allmännas ansvar kan vara att se till att det sker nybildning av termer på svenska i syfte att motverka domämförluster eller att utarbeta strategier för språkanvändning t.ex. inom utbildningsväsendet (parallellspråkighet kan vara en sådan strategi) och forskningsområdet (t.ex. organiserad språkgranskning). Det har inte varit möjligt inom ramen för denna utredning att göra någon närmare analys av vilka specifika insatser som krävs inom olika områden. Klart är emellertid att utvecklingen, när det gäller språkanvändningen, på sina håll går mycket fort, vilket gör att det är angeläget att snabbt ta ställning till vilka åtgärder som ska vidtas för att värna svenskan som huvudspråk. Ett sådant område är den högre utbildningen och forskningen. Inom detta område är frågan om svenskans ställning särskilt komplicerad, eftersom det här är särskilt tydligt att språkpolitiska strävanden måste kombineras med i och för sig önskvärd internationalisering inom högre utbildning och forskning. Närmast att bedöma språkanvändning och utvecklingstendenser är de som är verksamma inom de skilda sektorerna, dvs. när det gäller högre utbildningar och forskning lärare och forskare.

Ansvaret för svenskans ställning som huvudspråk bör därför i första hand läggas på de enskilda myndigheterna. Vid behov får

regeringen genom styrdokument eller på annat sätt ställa krav på särskilda åtgärder.

12.7.4 Effekter av att arbeta på ett annat språk än modersmålet

Det kan konstateras att utvecklingen inom vissa samhällsområden lett till att engelskan används som arbetsspråk, såväl inom offentlig verksamhet som inom det privata näringslivet. Inom offentlig verksamhet märks utvecklingen främst inom utbildnings- och forskningsområdet och inom politisk verksamhet.

Att kvalificerat arbete sker på ett språk som inte är den yrkesverksammas modersmål medför på sikt en risk för återverkningar på det nationella språkets ställning genom *domänförluster*. En annan effekt är vad som kan ses som *kapacitetsförluster*, dvs. sådana förluster i förmåga att uttrycka sig nyanserat och preciserat som det oftast innebär att, i tal eller skrift, arbeta på ett annat språk än sitt modersmål. Som en kapacitetsförlust kan ses även den underlägsna språkliga position det innebär att delta i politiska eller andra sammanhang där politikern eller tjänstemannen måste diskutera och argumentera på ett språk som inte är hans eller hennes modersmål. Sådana kapacitetsförluster riskeras inte minst i arbetet inom EU när de medverkande inte använder sitt modersmål. Vilken effekt en i språkligt hänseende underlägsen förhandlingsposition i slutändan får är naturligtvis svårt att närmare bedöma i ett enskilt fall men det man ytterst riskerar är en negativ påverkan på sikt i fråga om förutsättningarna för en välfungerande demokrati.

En effekt som kan konstateras inom forskningsområdet, där avhandlingar och artiklar i stor utsträckning publiceras på engelska, är att kurslitteratur inom vissa områden till stor del finns enbart på engelska inom de högre utbildningarna.

Ett annat förhållande att beakta inom högre utbildning är vilken effekt det har på undervisningens kvalitet att lärare inte undervisar på sitt modersmål.

Utvecklingen inom den offentliga verksamhet som bedrivs från svensk sida inom EU är att tolkningsresurser används i minskad omfattning. Ett skäl till det är att svenska företrädare arbetar alltmer på andra språk, huvudsakligen engelska. De långsiktiga effekterna av denna utveckling är det svårt att närmare bedöma men

uppenbarligen riskerar man både domänförluster för svenskan och kapacitetsförluster i förhandlingsarbetet.

12.7.5 Åtgärder som kan vara aktuella

Som redan berörts i avsnitt 12.7.3 kan åtgärder behöva vidtas för att motverka domänförluster inom vissa sektorer av den offentliga verksamheten. Min bedömning är att detaljerade åtgärder inte primärt bör komma till stånd genom lagstiftning, men att det allmänna bör ges ett särskilt ansvar för att det svenska språket fortsatt används och utvecklas. Myndigheter och andra offentliga organ där behov av åtgärder kan finnas, såsom för närvarande vid lärosäten, forskningsinstitutioner och den svenska EU-organisationen, bör analysera den egna verksamheten och komma fram till hur de i det löpande arbetet ska leva upp till sitt ansvar att värna svenskan som vårt huvudspråk. I detta avsnitt berörs närmare frågor om sådana åtgärder.

Forsknings- och utbildningsområdena

Frågan hur användningen av engelska på sikt kan påverka de nationella språkens ställning och kvaliteten på arbetet i materiellt avseende tycks man inte tidigare ha reflekterat så mycket över inom utbildnings- och forskningsområdena. I dag finns det dock en ökad medvetenhet om denna fråga. Det visar sig bl.a. i att det vid vissa universitet och högskolor utarbetats språkliga handlingsprogram, se avsnitt 10.3.6. Samtidigt har Högskoleverket i en kvalitetsutvärdering av internationalisering av grund- och forskarutbildning vid svenska universitet och högskolor från 2005, se avsnitt 10.3.4, konstaterat att mål- och strategidokumenterna inom lärosätena är i behov av uppdatering. Verket rekommenderar i rapporten att lärosätena utvecklar strategier för internationalisering, och att de även lägger större vikt vid uppföljning och utvärdering av hela internationaliseringsarbetet, även när det gäller internationaliseringen på hemmaplan.

Vid utredningens kontakter med Vetenskapsrådet och Högskoleverket har det framhållits att det inom forskarvärlden generellt ses som ett naturligt och berättigat krav från samhället att

forskningsresultat görs tillgängliga för allmänheten t.ex. genom att resultaten sammanfattningsvis översätts till svenska.

En av kopplingarna mellan utbildnings- och forskningsområdena är att forskare undervisar vid universitet och högskolor. Engelskans användning inom forskarkåren avspeglas därmed i undervisningen på de högre utbildningarna. Till detta kommer internationaliseringssträvandena hos lärosätena, som till stor del förutsätter undervisning på engelska. För att ha kontroll på utvecklingen i denna språkligt sett svårhanterliga situation krävs analys och strategier för hur språkfrågor ska hanteras. Exempel på åtgärder som kan komma ifråga är att det utarbetas handlingsplaner för språkanvändningen i undervisningen samt arbetsformer för aktiv terminologiutveckling vid lärosäten med internationell inriktning. En sådan strategi kan vara att eftersträva parallellspråkighet i undervisningen.

Det kan finnas skäl för regeringen att kräva att offentliga organ redovisar vilka åtgärder som vidtagits för att fullgöra det ansvar de enligt språklagen har för att använda och utveckla det svenska språket och därmed värna dess ställning som huvudspråk.

EU-området

Inom EU-arbetet har utgångspunkten från början varit att varje medlemsstat ska arbeta på sitt officiella EU-språk. En tanke bakom detta har självfallet varit att ingen medlemsstat ska missgynnas genom att tvingas arbeta på ett annat språk än sitt modersmål. I takt med att organisationen har vuxit, antalet medlemsstater blivit fler och verksamheten kommit att omfatta fler sakområden, har det blivit svårare att fullt ut upprätthålla de ambitioner som funnits i fråga om varje medlemsstats officiella språk. Den nuvarande situationen präglas av att en stor del av arbetet sker på engelska, att tolkning efterfrågas i begränsad utsträckning från svensk sida och att dokument översätts i minskad omfattning. Det förekommer fortfarande att översättningar brister i kvalitet eller innehåller direkta felaktigheter. Vidare kan man se tendenser till utveckling av en särskild "EU-engelska" som talas av de tjänstemän som arbetar inom EU-organisationen.

Om det finns en övertro på den egna språkliga kompetensen i kombination med bristande kunskap om vad som generellt kan förväntas av den som, även med goda språkkunskaper, arbetar på

annat än sitt modersmål kan det i förlängningen ha en negativ inverkan på arbetet med att tillvarata de svenska intressena i EU-samarbetet. Som förhållandena är i dag förefaller det vara en diskrepans mellan Regeringskansliets interna riktlinjer för språkanvändningen och förhållandena i praktiken. En önskvärd åtgärd är att ett språkpolitiskt handlingsprogram utarbetas där värnandet om svenskans ställning både som huvudspråk i Sverige och som officiellt EU-språk är utgångspunkten och där de långsiktiga effekterna av språkanvändningen på alla nivåer inom unionen har vägts in.

12.8 De nationella minoritetsspråken

Förslag: I språklagen ska anges att samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch har ställning som nationella minoritetsspråk. Vidare ska föreskrivas att det allmänna har ett särskilt ansvar att skydda och främja minoritetsspråken.

12.8.1 Reglering av de nationella minoritetsspråken

I flera av senare års politiska målförklaringar uppmärksammas de nationella minoriteternas och minoritetsspråkens ställning i det svenska samhället. Det gäller bl.a. målen för minoritetspolitiken och den nationella språkpolitiken. Även regeringens skrivelse (2005/06:95) till riksdagen *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009* behandlar de nationella minoriteterna.

I ingressen till minoritetsspråkskonventionen sägs att medlemsstaterna anser att rätten att använda landsdels- eller minoritetsspråk är en omistlig rättighet som stämmer överens med principerna i Förenta nationernas internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och med andan i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Målet för den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande (prop. 2000/01:143, utgiftsområde 8, bet. 2000/01:SfU2, rskr. 2000/01:72). I budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 1) hänvisar regeringen till detta mål, vilket beslutats av riksdagen 2000. Målet har formulerats med utgångspunkt i

Europarådets minoritetskonventioner: ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen (se om dessa avsnitt 8.1). I propositionen lyfter regeringen fram att rätten till skydd för de nationella minoriteterna och rätten att använda minoritetsspråken i privata och offentliga sammanhang, i enlighet med ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen, är en integrerad del av det internationella skyddet för de mänskliga rättigheterna. Vidare framhålls att erkännandet av minoritetsspråken också är ett uttryck för att dessa språk utgör en del av det svenska kulturarvet och att det finns ett behov av att skapa förutsättningar för att minoritetsspråken ska kunna bevaras som levande språk i landet.

Genom anslutning till Europarådets minoritetskonventioner har Sverige alltså förbundit sig att på olika sätt skydda minoritetsspråken. Konventionsanslutningarna har dock inte lett till annan nationell lagstiftning på området än lagarna om rätt att använda samiska, finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar inom vissa förvaltningsområden. Utredningen om finska och sydsamiska språken har pekat på att dagens lagreglering är otillräcklig, eftersom nuvarande lagar endast berör de tre minoritetsspråk som getts förstärkt skydd enligt del III i minoritetsspråkskonventionen. När det gäller romani chib och jiddisch finns i dag ingen reglering och inte heller för samiska, finska och meänkieli utanför de sju kommuner i Norrbotten som utpekats som förvaltningsområden. För att säkerställa en reglering som innebär ett genomförande av ramkonventionens bestämmelser och den obligatoriska del II i minoritetsspråkskonventionen i hela landet, föreslog utredningen därför en ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SOU 2005:40 s. 160 f.).

Europarådets rådgivande kommitté, som granskat Sveriges efterlevnad av ramkonventionen, rekommenderar i sin senaste granskningsrapport att Sverige bör fortsätta att säkerställa även de nationella minoritetsspråkens ställning i samband med arbetet för att stärka det svenska språkets ställning. Kommittén menar att en framtida svensk språklag även bör innehålla garantier till skydd för de nationella minoriteterna och att det finns ett behov av att involvera företrädare för de nationella minoriteterna i denna lagstiftningsprocess (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Second Opinion on Sweden, 8 nov 2007).

Enligt min mening är det uppenbart, sett till minoritetskonventionernas innehåll och de åtaganden Sverige förbundit sig till, att de

nationella minoritetsspråkens ställning bör regleras i språklagen. Att ange de fem minoritetsspråken i språklagen innebär en marker- ing av att språken getts en särskild officiell status i Sverige. Språk- lagstiftning är också en åtgärd som anses ha starkt statushöjande effekt för minoritetsspråks fortlevnad (SOU 2005:40 s. 55 f.). Ett omnämmande av minoritetsspråken i språklagen innebär även ett ytterligare synliggörande av dessa språk i det svenska samhället.

Den föreslagna regleringen överensstämmer också med den inställning som företrädare för de nationella minoriteterna och Europarådet gett uttryck för.

En mer detaljerad reglering av de nationella minoritetsspråkens användning i samhället bör även i fortsättningen finnas i särskild lagstiftning.

12.8.2 Det allmännas ansvar för de nationella minoritetsspråken

Enligt artikel 5.2 i ramkonventionen ska Sverige avhålla sig från åtgärder eller metoder som syftar till att personer som tillhör de nationella minoriteterna assimileras mot deras vilja samt skydda dem mot alla åtgärder som syftar till sådan assimilering.

Enligt artikel 10.1 har Sverige även åtagit sig att erkänna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan in- gripande använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, såväl muntligt som skriftligt. Detta innebär att åtgärder som har till syfte att förbjuda en enskilds nyttjande av det egna nationella minori- tetsspråket inte är tillåtna, oaktat att handlingen även skulle kunna betraktas som diskriminering (se även under avsnitt 5.1.4).

När det gäller främjande av de nationella minoritetsspråken innebär detta att aktiva åtgärder ska vidtas för att stärka språken så att de bevaras som levande språk i Sverige. Detta bygger på skyldigheten enligt minoritetsspråkskonventionens artikel 7.1.c att ratificerande stater ska bygga sin politik, lagstiftning och praxis på de mål som anges i bestämmelsen, bl.a. behovet av verksamma åtgärder för att främja landsdels- eller minoritetsspråk i syfte att skydda dem.

Erfarenheterna visar att minoritetsspråkens framtid är oviss och att den pågående språkbytesprocessen är långt gången är det gäller vissa av språken, bl.a. är syd- och lulesamiskan starkt hotade (SOU 2006:19 s. 116 f.). Aktiva språkbefrämjande åtgärder krävs för att

bryta och vända denna språkbytesprocess och för att hotade språk ska kunna fortleva och utvecklas. Samhället kan genom olika typer av åtgärder främja språkbevarande, bl.a. genom att ge barn förutsättningar att lära sig språket och stärka talarnas förutsättningar att föra språket vidare till nästa generation. Det allmänna har ett ansvar för detta genom bl.a. utbildningssystemet. Det allmänna har även ett ansvar när det gäller utveckling av minoritetsspråken som levande språk genom bl.a. språkvård och terminologikutveckling.

Min slutsats är att det i språklagen uttryckligen bör framgå att det allmänna har ett ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. I detta skydd inbegrips bl.a. ett förbud mot påtvingad assimilering.

I anslutning till uppgiften för det allmänna att skydda och främja de nationella minoritetsspråken bör även frågor om bristen på databaserade hjälpmedel, för dagligt och mer avancerat bruk, påtalas. Denna brist kan vara ett stort hinder för utveckling av språket som kommunikations- och läromedel för alla. Särskilt svårt kan det bli för brukare av nationella minoritetsspråk att hävda sin rätt till sitt eget språk i databehandling och telekommunikation. Det problem som i sammanhanget uppstår är nämligen att ortografin för vissa minoritetsspråk kräver bokstäver som inte ingår i det svenska alfabetet och som därför inte med säkerhet är tillgängliga i vanlig svensk databehandling (exempelvis krävs bokstaven för eng-ljudet – ”n med svans” – i samiska). Genom ratificeringen av minoritetsspråkkonventionen har Sverige åtagit sig åtskilligt beträffande skriftspråket i fråga om samiska, finska och meänkieli utöver det som regleras i lagstiftningen om rätten att använda dessa språk vid kontakter med förvaltningsmyndigheter och domstolar inom vissa förvaltningsområden (SFS 1999:1175 och 1176). Även när det gäller romani chib är det önskvärt att romska egennamn kan stavas korrekt i Sverige. Åtagandet enligt minoritetsspråkkonventionen kan för närvarande inte uppfyllas i datasystemen hos det stora flertalet av Sveriges myndigheter. Det är angeläget att Sveriges ratificering av Europarådets minoritetsspråkkonvention leder till att de nationella minoritetsspråken kan brukas i databehandling men även i telekomsammanhang. Det bör alltså ingå i det allmännas ansvar att se till att utvecklingen av användbara verktyg för skriftlig kommunikation på nationella minoritetsspråk i databehandling och telekommunikation kommer till stånd. Det är väsentligt att denna fråga bearbetas i den fortsatta beredningen av språkfrågorna.

12.9 Det svenska teckenspråket

Förslag: Det allmänna åläggs ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket. Detta språk ges därmed ett skydd som motsvarar det som enligt förslaget ges de nationella minoritetsspråken.

Genom Teckenspråksutredningens betänkande (SOU 2006:54) har frågor om teckenspråket och situationen för de teckenspråkiga fått en allsidig belysning. Teckenspråksutredningen föreslår bl.a. att Sverige på olika nivåer, nationellt och internationellt, ska verka för att stärka de teckenspråkigas rättigheter och deras möjligheter att använda teckenspråket. Till grund för förslagen ligger utredningens bedömning att det svenska teckenspråket, och även andra teckenspråk, skulle ges en ställning motsvarande den som minoritetsspråken har genom Europarådets minoritetsspråkkonvention.

Liksom för andra språkgrupper gör sig frågor om mänskliga rättigheter och diskrimineringskydd gällande när det gäller teckenspråkiga. Som framhållits i Teckenspråksutredningens betänkande har frågan om de teckenspråkiga och teckenspråkets ställning både språk-, handikapp- och demokratipolitiska dimensioner.

Som framgått av avsnitt 7.5, berörs frågan om teckenspråkens ställning och de teckenspråkigas rättigheter i konventioner som Sverige har anslutit sig till. I sammanhanget kan nämnas konventionen om funktionshindrade personers rättigheter, som FN antog 2006 och Sverige undertecknade 2007. Konventionen innehåller särskilda bestämmelser om rättigheter för teckenspråkiga. I dessa delar innebär den att anslutna stater ger döva personer tillgång till teckenspråk samt erkänner och främjar användandet av teckenspråk. Även i den nordiska språkdeklarationen (se avsnitt 5.1.8) understryks vikten av att också teckenspråken tillerkänns en stark ställning.

Vid kontakter med företrädare för Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) och Hörselskadades Riksförbund (HRF) har framhållits att de teckenspråkiga anser det vara mycket angeläget att det svenska teckenspråkets ställning regleras i lag och att det tillerkänns en ställning som motsvarar de nationella minoritetsspråkens. Man betonar särskilt vikten av att teckenspråkets ställning blir föremål för reglering som visar att samhället respekterar den betydelse teckenspråket har för de teckenspråkiga och deras identitet. Man

har också framhållit att man anser en lagreglering ha betydelse som en på sikt stabil grund för teckenspråket och för frågor med anknytning till detta språk.

I förhållande till svenskan är det svenska teckenspråket ett av många minoritetsspråk i Sverige. Det är också ett nationellt språk som bygger på det svenska skriftspråket. För dess användare har teckenspråket stor betydelse för identiteten och den kulturella tillhörigheten, i likhet med hur det är för alla som använder talade språk. Utöver detta har teckenspråket en särskild betydelse på så sätt att detta språk är en förutsättning för många av de teckenspråkiga för att kunna kommunicera med omvärlden.

Mot den bakgrund som här redovisats anser jag att det svenska teckenspråkets ställning bör regleras i språklagen. Detta bör lämpligen ske så att det allmänna, liksom föreslagits i fråga om minoritetsspråken, får ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

En mera detaljerad reglering vad gäller det allmännas insatser för att skydda och främja det svenska teckenspråket bör, liksom i fråga om minoritetsspråken, finnas i särskild lagstiftning.

12.10 Språkanvändningen i offentlig verksamhet

Förslag: I språklagen ska anges att språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska. Nationella minoritetsspråk ska få användas när det är lämpligt.

I språklagen bör hänvisas till att det finns särskilda bestämmelser om rätt att använda samiska, finska och meänkieli, liksom att det finns särskilda bestämmelser om rätt att i Sverige använda annat nordiskt språk.

Det ska dessutom i språklagen anges att det finns särskilda bestämmelser om skyldighet för domstolar och förvaltningsmyndigheter att anlita tolk och översätta handlingar.

12.10.1 Vad avses med offentlig verksamhet?

Enligt direktiven bör språkriktighetsfrågor eller språks användning inom olika områden utöver den offentliga förvaltningen inte regleras i språklagen. Som en konsekvens av att svenskan genom

språklagen får ställning som huvudspråk anser jag att frågor om språkanvändning inom den offentliga verksamheten, dvs. inom domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet, bör regleras i språklagen. Förutom domstolar och förvaltningsmyndigheter är avsikten att bestämmelsen ska omfatta riksdagen, regeringen, kommun- och landstingsfullmäktig samt enskilda rättssubjekt i den del av deras verksamhet som avser förvaltningsuppgifter som överlämnats med stöd av 11 kap. 6 § regeringsformen.

12.10.2 Offentlighetsprincipen

Ett skäl till att det i språklagen bör fastställas att det är svenska som ska användas i den offentliga verksamheten är bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen om allmänna handlingars offentlighet. Dessa bestämmelser ger den som är svensk medborgare rätt att ta del av allmänna handlingar ”till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning” och ger därmed möjlighet till insyn i myndigheternas arbete. Med myndighet likställs i fråga om allmänna handlingars offentlighet enligt 2 kap. tryckfrihetsförordningen riksdagen och beslutande kommunal församling (5 §).

För att bestämmelserna om allmänna handlingars offentlighet i realiteten ska fylla sin funktion är det väsentligt att de handlingar som blir allmänna är skrivna på svenska, liksom att handlingar skrivna på ett annat språk än svenska och som lämnas in till myndigheten översätts i rimlig utsträckning, om de inte bedöms sakna betydelse.

Beslut och domar men, som huvudregel, även andra handlingar som blir allmänna ska därför upprättas på svenska. Även då en handling översätts till ett annat språk för att en enskild mottagare ska kunna tillgodogöra sig innehållet ska handlingen av angivet skäl finnas i original på svenska i ärendet.

Principen om offentlighet gäller också för domstolsförhandlingar. För att denna princip ska ha en reell innebörd förutsätts att förhandlingarna hålls på svenska och att det tolkas till svenska i den mån personer som inte behärskar svenska, eller är allvarligt hörsel- eller talskadade, ska höras vid domstolsförhandlingen. I sammanhanget kan hänvisas till ett ärende där JO riktade kritik mot en domare som i ett mål hållit en muntlig förberedelse och en huvudförhandling på engelska. Med hänvisning till 5 kap. 1 § första stycket

och 6 § första stycket rättegångsbalken samt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen, uttalade JO att det framgår av rättegångsbalken att det under inga omständigheter kan anses tillåtet att en förhandling i sin helhet eller i mera betydande omfattning hålls på något annat språk än det svenska (JO 1995/96 s. 82, Dnr 3032-1993).

12.10.3 Offentlig verksamhet hos andra än myndigheter

Myndighetsutövning sker med stöd av offentligrättsliga regler och kan för den enskilde innebära förmåner, rättigheter eller skyldigheter. Myndighetsutövning kan förekomma inte bara hos myndigheter utan även hos s.k. privaträttsliga subjekt, som t.ex. bolag, föreningar, stiftelser eller enskild person, som har fått förvaltningsuppgifter med stöd av 11 kap. 6 § regeringsformen. Ett enskilt rättssubjekt som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter blir inte att betrakta som en myndighet. Därmed kommer verksamheten inte att omfattas av förvaltningslagen och andra offentligrättsliga författningar, om det inte bestämts speciella regler för verksamheten om t.ex. tillsyn, insyn, offentlighet och besvärsmöjlighet.

Genom 1 kap. 8 § sekretesslagen (1980:100) har offentlighetsprincipen gjorts tillämplig på handlingar hos vissa enskilda organ som har anförtrots förvaltningsuppgifter, i princip sådana som innefattar myndighetsutövning. Vilka dessa organ är, och vilka delar av organets verksamhet det gäller, anges i en bilaga till sekretesslagen. Som exempel på sådana fristående organ kan nämnas besiktningsorgan enligt fordonslagen, Radiotjänst i Kiruna AB, Notarius publicus, Posten AB, Handelshögskolan i Stockholm, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Sveriges Riksidrottsförbund. Även i fråga om handlingar hos aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande ska, enligt 1 kap. 9 § sekretesslagen, i tillämpliga delar tryckfrihetsförordningens reglering om rätt att ta del av allmänna handlingar gälla.

Min slutsats är att den föreslagna bestämmelsen om att svenska är språket i offentlig verksamhet bör gälla även sådana enskilda organ som har fått uppdrag att fullgöra förvaltningsuppgifter i den del av deras verksamhet som avser förvaltningsuppgifter som överlämnats med stöd av 11 kap. 6 § regeringsformen.

12.10.4 Nationella minoritetsspråk i offentlig verksamhet

Från den generella bestämmelsen att språket i offentlig verksamhet ska vara svenska har gjorts ett undantag som avser de nationella minoritetsspråken. Jag anser det befogat, som ett led i strävandena att skydda och främja dessa språk, att göra det möjligt att använda minoritetsspråk i offentlig verksamhet när så är lämpligt. Tanken har varit att en sådan bestämmelse kan vara tillämplig i delar av Sametingets verksamhet och även i viss offentlig verksamhet i Tornedalen.

12.10.5 Särskilt om tolkning och översättning

Utgångspunkten är att befintliga bestämmelser om tolkning, översättning och liknande som finns i förvaltningslag, rättegångsbalk och förvaltningsprocesslag m.fl. författningar bör vara kvar i respektive författning. Det föreslås inga ändringar i dessa bestämmelser, men utredningen finner anledning att påtala att det kan finnas behov av en översyn av reglerna för att åstadkomma större enhetlighet och kompletteringar när det gäller bestämmelser om tolkning och översättning av handlingar.

Som redogörs för i avsnitt 4.2–4.4 finns det lagbestämmelser om tolkning och översättning för de fall då personer som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadade har kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar. Regler om tolkning finns bl.a. i förvaltningslagen, rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen och även i ett antal författningar, t.ex. i lagarna om rätt att använda samiska, respektive finska och meänkieli, hos förvaltningsmyndigheter och domstolar (SFS 1999:1175 och SFS 1999:1176).

Enligt förvaltningslagen gäller för en förvaltningsmyndighet att den vid behov *bör* anlita tolk när den har att göra med någon som *inte behärskar svenska* eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad. Regeln gäller inte bara muntlig tolkning vid förhandlingar, förhör osv. utan också skriftlig översättning när handlingar på främmande språk lämnas in till myndigheterna eller när dessa ska meddela sig skriftligt med någon som inte förstår svenska.

För de allmänna domstolarna finns uttryckliga bestämmelser om både tolkning och översättning. Enligt 5 kap. 6 § rättegångsbalken *får* tolk anlitas för att *biträda rätten* vid förhör med någon som inte

behärskar svenska. Bestämmelsen anses vara analogt tillämplig under förundersökning i brottmål liksom vid mera informella kontakter mellan rätten och en person som inte behärskar svenska språket. När det gäller översättning av handlingar vid allmänna domstolar finns det en bestämmelse i 33 kap. 9 § rättegångsbalken som innebär att handlingar som lämnas in till rätten normalt ska vara skrivna på svenska. I fråga om handlingar som inte är på svenska ska domstolen med hänsyn till kostnaderna efter omständigheterna avgöra om översättning behövs. Domstolen får i behovsprövningen väga in partens möjligheter att själv få fram en översättning. För handlingar som skickas från rätten bör domstolen av kostnadsskäl vara försiktig med översättningar och bedöma om parten, t.ex. genom släktingar eller en invandrarbyrå, kan få en handling översatt.

För förvaltningsdomstolarna gäller enligt 50 § förvaltningsprocesslagen att rätten *ska* anlita tolk om part, vittne eller annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska språket. Även i annat fall *får* rätten vid behov anlita tolk.

Som konstaterats ovan innebär mitt förslag när det gäller möjligheter till tolkning och översättning inte någon ändring av gällande regler. Frågan kan dock ställas om det är motiverat med de skillnader som finns t.ex. i regelverken för de allmänna domstolarna respektive för förvaltningsdomstolarna och om det finns skäl att närmare klargöra t.ex. skyldigheten att översätta handlingar.

12.11 Klarspråk i offentlig verksamhet

Förslag: I språklagen ska föreskrivas att språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som utövar offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

Att den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig är ett av de nationella språkpolitiska målen.

Det är ett självklart krav att var och en som företräder det allmänna och utövar offentlig makt ska använda ett sådant språk som den enskilde medborgaren kan förstå. Detta är av grundläggande betydelse för den enskildes rättstrygghet och det är också

en förutsättning för att myndigheter och andra organ som företräder det allmänna ska vinna medborgarnas förtroende.

Myndigheternas arbete med att utveckla och förbättra myndighetsspråket och göra det till ett effektivt kommunikationsmedel mellan myndigheten och den enskilde har pågått sedan länge.

Som redogjorts för i avsnitt 4.2 finns det i förvaltningslagen bestämmelser om språkanvändningen inom myndigheter. Dessa bestämmelser gäller för förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolarna men inte för de allmänna domstolarna, annat än i deras administrativa verksamhet, eftersom de inte definieras som förvaltningsmyndigheter. Bestämmelserna gäller inte heller regeringen och beslutande politiska församlingar, som riksdagen och fullmäktige i kommuner och landsting. I den numera upphävda verksförordningen fanns en bestämmelse som lade ett ansvar på myndighetschefen att se till att allmänhetens och andras kontakter med myndigheten underlättades genom bl.a. *ett klart och begripligt språk* i myndigheternas skrivelser och beslut. Det sagda talar för att det är motiverat med en föreskrift i språklagen som omfattar all offentlig verksamhet. Vad begreppet offentlig verksamhet avser att omfatta anges i avsnitt 10 i detta kapitel.

Den föreslagna bestämmelsen i språklagen ska innebära krav på offentliga organ att deras språk ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Kraven på dessa organ stämmer alltså överens med de nationella språkpolitiska målen. Innebörden av att språket ska vara *vårdat* är att det ska följa gängse språknormer. Att det ska vara *enkelt* innebär att språket ska ligga relativt nära talspråket och att språket ska vara *begripligt* innebär att det ska vara anpassat så att mottagaren bör kunna förstå. I sammanhanget finner jag det motiverat att särskilt framhålla, vad även Språkkommittén framhåll, nämligen att språkvårdsarbetet i hög grad bör inriktas på begripligheten hos myndighetstexter på Internet, inte minst med tanke på förutsättningarna för den s.k. 24-timmarsmyndigheten, se avsnitt 6.3. Det är också angeläget att samhällsinformation utformas med tanke på att många människor har läs- och skrivsvårigheter. Eftersom döva personer kan ha svårt att läsa och skriva svenska bör, för att öka deras möjligheter att vara delaktiga i samhällslivet, samhällsinformation finnas på teckenspråk.

12.12 Termer i svenskan

Förslag: Enligt språklagen ska myndigheter ha ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

En förutsättning för svenskans funktion som huvudspråk är att det är ett komplett språk. Det innebär att svenskan ska kunna användas inom alla områden, vilket kräver att det fortlöpande skapas svenska termer för innovationer och andra nya företeelser och begrepp inom olika samhällsområden.

Inom de flesta områden sker utvecklingen genom ett internationellt utbyte. Detta är ur många aspekter eftersträvansvärt och dessutom ofta nödvändigt. Sett till svenskans ställning som ett komplett språk medför dock det internationella utbytet en risk för att det inom vissa områden inte skapas nya svenska termer i tillräcklig utsträckning. Av språkvetare ses detta som en av de viktigaste frågorna att hantera för att skydda och bevara svenskans ställning. I grund och botten är det en fråga om att så många som möjligt ska kunna få tillgång till information och kunskap och kunna delta i samhällslivet. En förutsättning för det är att svenska termer finns tillgängliga och används.

Som exempel på områden där svenska har fått stå tillbaka på grund av dominans av andra språk, i huvudsak engelska, framhålls ofta den högre utbildningen och forskningsområden som teknik, medicin och naturvetenskap. Det finns naturligtvis många fler områden där man i dag, eller i framtiden, kan iaktta liknande tendenser. Redan i dag är näringsliv och politik sådana områden. Det är därför, enligt min mening, angeläget att snarast skapa förutsättningar för ett medvetet, aktivt, kontinuerligt och i möjligaste mån samordnat arbete med terminologifrågor.

För att termer ska vara användbara måste de vara enhetliga och ha en konsekvent och allmänt accepterad innebörd. Att skapa väl fungerande termer är en komplicerad process som kräver samordning, bred kunskap och erfarenhet. För att så långt som möjligt säkerställa den termutveckling som är nödvändig för att värna svenskan bör myndigheter i språklagen åläggas ett särskilt ansvar för att svensk terminologi finns tillgänglig, används och utvecklas inom deras fackområde. Sett till den process som krävs för att skapa enhetliga termer lär detta ansvar i praktiken medföra att det

blir de centrala myndighetsfunktionerna inom olika sektorer som kommer att ha huvudansvaret för terminologiutvecklingen och att arbetet sker i samarbete med termutvecklingsorgan såsom Terminologisentrum TNC m.fl. När det gäller att använda svenska termer kommer det att vara ett ansvar för samtliga myndigheter.

12.13 Svenskan i internationella sammanhang

Förslag: I språklagen ska anges att svenskan är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang.

Ett språks ställning i ett land som landets officiella språk eller motsvarande har naturligen betydelse även utanför landet och i internationella relationer. Svenska språket har hittills i praktiken haft ställning som "Sveriges officiella språk" både inom landet och i internationella sammanhang. När avsikten nu är att svenska språkets ställning ska lagfästas har jag föreslagit att det i språklagen anges att svenskan är huvudspråk i Sverige. För fullständighetens skull bör en sådan bestämmelse kompletteras med en bestämmelse om att svenskan är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang.

De internationella sammanhang som här avses är de där det allmänna uppträder, dvs. olika former för bilaterala och multilaterala förbindelser.

Användningen av det svenska språket i internationella sammanhang är i mycket en praktisk fråga och styrs i stor utsträckning av sådana bruk och traditioner som har utvecklats inom respektive område. I de flesta sammanhang är svenskan ett av de mindre språken och de som representerar Sverige måste huvudsakligen använda något av de större språken, oftast engelska.

Avsikten med den föreslagna regleringen är att uttrycka att när de deltagande ländernas officiella språk ska komma till användning, t.ex. i traktattexter, så är det för Sveriges del svenska språket som ska användas. Huruvida svenskan är officiellt språk i olika internationella organisationer är en annan sak; i andra sammanhang än EU är detta sällan eller aldrig fallet. Inte heller är avsikten att det svenska språket på ett annat sätt än hittills systematiskt ska hävdas i det internationella samarbetet. Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att lagfästa det rådande svenska förhållningssättet när det gäller språkanvändningen i officiella internationella sammanhang.

Som har nämnts i det föregående (avsnitt 11) är det främst i fråga om utformningen av internationella överenskommelser som det finns mer specifika riktlinjer om språkanvändning.

12.14 Språkanvändningen i EU-arbetet

Förslag: Språklagen ska innehålla en bestämmelse om att svenskans ställning som officiellt språk i EU ska värnas. Lagen ska också innehålla en bestämmelse om att den som företräder Sverige i EU ska använda svenska i sammanhang där tolkning erbjuds, om det inte av särskilda skäl är lämpligare att använda ett annat språk.

12.14.1 Tänkbara effekter av en minskad användning av medlemsstaternas officiella EU-språk

Arbetet inom EU:s olika verksamhetsgrenar präglas av att det sker i en mycket stor, politiskt styrd organisation. Det professionella arbetet som bedrivs av tjänstemän inom olika sakområden följs av ställningstaganden på politisk nivå, inte så sällan i kompromissens form. Vad det kan innebära för den enskilda medlemsstatens intressen att dessa tillvaratas av tjänstemän och ibland även politiker som arbetar på ett annat språk än det egna modersmålet är svårt att klarlägga och bedöma. I det följande ges dock några exempel, mer eller mindre uppenbara, på effekter av att arbetet inom EU i stor omfattning bedrivs på ett annat språk än svenska.

Insyn i EU-arbetet

För medborgarna i medlemsstaterna leder begränsningar i fråga om översättning och tolkning till försämrade förutsättningar att följa och påverka arbetet inom EU. Detta är en viktig demokratispekt och kan på sikt medföra risken att verksamhetens legitimitet ifrågasätts.

Insyn i den nationella förvaltningen

Om officiella handlingar (rapporter, granskningsdokument och liknande) som ställs till en medlemsstat översätts endast delvis eller inte alls är risken stor att allmänheten inte får tillfredsställande tillgång till innehållet. För svensk del är det också problematiskt med hänsyn till principen om allmänna handlingars offentlighet om inkomna handlingar av betydelse inte regelmässigt översätts.

Tillvaratagande av nationella intressen

Om det förväntas av företrädare för en medlemsstat att han eller hon bör klara av att utföra sina arbetsuppgifter på engelska kan det leda till problem i situationer där språkförmågan visar sig inte räcka till och därmed tolk- eller översättningstjänster behövs. En sak är att det kan vara svårt att bedöma den egna kapaciteten, men det kan också vara känsligt att tala om att man behöver tolkhjälp. Personliga överväganden kan därmed komma att inverka på arbetets resultat på ett sätt som inte är önskvärt, vilket i slutändan kan befaras få en negativ återverkan på möjligheterna att hävda de nationella intressena.

Urvalet vid anställning och för politiska uppdrag

Om arbete inom EU förutsätter goda kunskaper i engelska finns det en risk för att urvalet vid anställningar minskar och att därmed den på sakområdet skickligaste inte kommer att anställas. För politiker kan liknande effekter tänkas, där den bäst lämpade personen på grund av bristande språkkunskaper kanske avstår från arbete inom EU.

Intern EU-jargong och ”fackengelska”

Personer som arbetar nära varandra i en organisation eller inom ett sakområde utvecklar ofta inbördes termer och benämningar för olika förhållanden – ett slags internt fackspråk – som den som inte är initierad många gånger kan ha svårt att förstå. En liknande effekt kan uppstå när engelska används som gemensamt språk inom en grupp där medlemmarna har flera olika modersmål, något som ofta

är fallet i internationella sammanhang. Engelskan kan då utvecklas internt med gruppens egna uttryckssätt och termer. Det kan innebära att personerna i gruppen sinsemellan talar engelska och förstår varandra väl medan engelskspråkiga utanför gruppen inte till fullo förstår denna ”fackengelska”.

Kompetens hos tolkar och översättare

I vilken omfattning tolknings- och översättningstjänster utnyttjas får effekter för de yrkesverksamma tolkarnas och översättarnas förutsättningar att upprätthålla sin kompetens och kapacitet. För att dessa yrkesgrupper ska ha rimliga förutsättningar att bevara och utveckla skicklighet och kompetens, och därmed att utföra ett bra arbete, krävs kontinuitet i deras arbete och en medverkan under hela arbetsprocessen.

Tillgång på tolkar och översättare

Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) vid Stockholms universitet är ansvarigt för utbildningen av bl.a. konferenstolkar för EU-verksamheten. Enligt TÖI har den kraftiga minskningen av tolkning till och från svenska som skett sedan 2004 inneburit svårigheter för svenska konferenstolkar att uppnå full sysselsättning. För nyutbildade tolkar har svårigheterna att komma in på tolkmarknaden inneburit att de inte kunnat omsätta den kompetens de tillägnat sig i utbildningen i praktisk yrkeserfarenhet, vilket är betydelsefullt för att de ska kunna upprätthålla och utveckla sina färdigheter som professionella tolkar. Den senaste konferenstolkutbildning som TÖI gett avslutades 2005. På grund av rådande förhållanden avvaktar TÖI för närvarande med att anordna ytterligare konferenstolkutbildningar.

12.14.2 Särskilt om tolkning och översättning

En särskilt viktig fråga för möjligheten att använda svenska språket i EU-arbetet är tillgången på skickliga och kvalificerade tolkar och översättare. För att upprätthålla kvaliteten hos dessa yrkesgrupper krävs ett kontinuerligt arbete där tolken och översättaren är med i processen redan på ett tidigt stadium. Risken att tappa i termino-

logisk och språklig precision ökar om inte tolken respektive översättaren har del i hela processen och därigenom får känsla för materialets innehåll och syfte. Förr eller senare behövs tolkens eller översättarens insatser men ju senare i processen insatserna kommer till stånd desto större är faran för avvikelser från den ursprungliga andemeningen. Eftersom verksamheten i EU i slutändan kan leda till beslut som innebär direkt gällande lagstiftning i medlemsstaten är det ytterst angeläget att sådana avvikelser i största möjliga mån undviks.

Tidigare förslag

Språkkommittén tog upp ett antal frågor om svenskan i EU. En särskild aspekt var att EU-texternas kvalitet, med långa, komplicerade och svårbegripliga meningar, riskerade att i översatt skick påverka det offentliga språkbruket i Sverige negativt. Språkkommittén behandlade också frågan om svenskans ställning som officiellt EU-språk och dess användning i EU-verksamheten.

I fråga om texternas kvalitet har språkforskare pekat på att texter innehöll fel eller i vart fall visade på språklig osäkerhet eller mindre naturlig svenska, vilket bl.a. kopplades till bristande svensk-kunskaper. Vidare har noterats att grundtexterna ofta skrivs av personer som inte har möjlighet att producera tillräckligt goda texter; bl.a. skrivs en del texter av tjänstemän som har ett annat modersmål än engelska och franska. Att EU-texter inte sällan innehåller främmande eller direkt felaktig terminologi har också framhållits. Vidare har det pekats på de svårigheter det innebär att översätta lagtext och andra rättsakter, då ett komplext juridiskt språk ska överföras till svenska, med den hårda bundenheten till källtexterna som är föreskriven.

Språkkommitténs förslag var att arbetet med att förbättra EU-texterna skulle fortsätta, att Sverige skulle verka för att EU fortsätter att bygga upp översättningsavdelningarna i de olika medlemsstaterna och att Sverige fortsatt skulle verka för att EU arbetar för enklare, begripligare och klarare texter inom EU.

Språkkommittén föreslog också att riktlinjer skulle läggas fast där Sveriges officiella hållning i fråga om svenskans ställning och användning inom EU preciserades. Sådana riktlinjer föreslogs både för svenskan som officiellt EU-språk och för svenskan som arbets-språk inom EU.

12.14.3 Behovet av lagreglering

Frågan om effekterna av språkanvändningen inom EU har en sådan vikt i grundläggande samhällsfrågor som demokrati och rättssäkerhet att lagstiftaren bör ange riktlinjer för språkanvändningen i Sveriges arbete inom EU. Självfallet är det viktigt att säkra att svenska intressen tas tillvara på bästa möjliga sätt. Det är också viktigt att medborgarna har faktiska möjligheter att få insyn i och kan följa Sveriges verksamhet i EU. Utgångspunkten bör därför vara att arbetet så långt det är möjligt ska ske på svenska språket.

Med ökningen av antalet medlemsstater och därmed antalet officiella EU-språk följer en alltmer svårhanterlig situation, där risken är stor att de mindre språken får stå tillbaka, särskilt för en medlemsstat som inte aktivt driver frågan om rätten att arbeta på statens officiella EU-språk så långt detta är möjligt.

Lagregleringen bör ta sikte på dels att svenskans ställning som officiellt EU-språk ska värnas, dels att de som företräder Sverige i EU i den utsträckning som är möjlig och lämplig ska arbeta på svenska, vilket innebär bl.a. att de bör utnyttja tolkning när sådan erbjuds.

12.15 Det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk

Förslag: Grundläggande bestämmelser om det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk ska regleras i språklagen i fråga om svenska, de nationella minoritetsspråken, det svenska teckenspråket och annat modersmål än de nu nämnda språken.

Detta ansvar innebär följande: Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk. Vidare ska den som har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket. Slutligen ska den som har ett annat modersmål än de nu nämnda språken ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

Enligt ett av de språkpolitiska målen ska alla ha rätt till språk. Det innebär rätt att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och använda det egna modersmålet och nationella

minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk. Med utgångspunkt i detta språkpolitiska mål bör den enskildes tillgång till språk regleras i lagen. Regleringen bör omfatta den enskildes tillgång till det svenska språket, de nationella minoritetsspråken, det svenska teckenspråket samt den enskildes modersmål då detta är ett annat språk än de nu nämnda.

Genom bestämmelserna regleras i generella termer det allmännas skyldighet att ge den enskilde tillgång till språk. I sista hand är det den enskildes ansvar att ta tillvara möjligheterna att lära sig, utveckla och använda språket, men det är det allmänna som ska se till att det finns utbildningsmöjligheter genom tillgång till lärare och läromedel osv. Till alldeles övervägande del bör det vara fråga om utbildning som bekostas av det allmänna, men den enskildes tillgång till språk kan inte ses som en ovillkorlig rätt till kostnadsfri språkutbildning.

12.15.1 Möjlighet att lära sig, utveckla och använda språket

Förslaget innebär i sin lydelse en något mer omfattande rätt till språk än vad formuleringen av det nationella språkpolitiska målet om att alla ska ha rätt till språk innebär. Avsikten med formuleringen i förslaget är dock endast att uttrycka tillgången till språk på ett mer enhetligt och klagörande sätt.

Svenska

Rätten till svenskan är i det språkpolitiska målet uttryckt som en rätt att "utveckla och tillägna sig" svenska. Enligt mitt förslag uttrycks detta så att det allmänna ska svara för att den enskilde ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska.

I den utsträckning som var och en genom förslaget ska ges möjligheter att lära sig svenska bör detta kunna tillgodoses inom ramen för regleringen i befintliga författningar om språkundervisning inom det offentliga skolväsendet.

För alla med svenska som modersmål sker undervisning i svenska genom skolämnet svenska.

Enligt gällande bestämmelser har den som har ett annat modersmål än svenska, förutom rätt till modersmålsundervisning, möjlig-

het att lära sig svenska i skolan antingen genom ämnet svenska som andraspråk eller genom det vanliga svenskämnet, se avsnitt 9.5–9.6.

För vuxna som har ett annat modersmål än svenska finns bestämmelser om undervisning som ger möjlighet att inom det offentliga skolväsendet för vuxna få utbildning i svenska inom kommunal vuxenutbildning (komvux) och i svenskundervisning för invandrare (sfi), se avsnitt 9.8.

Nationella minoritetsspråk

Rätten till det nationella minoritetsspråket är i det språkpolitiska målet formulerat som en rätt att ”utveckla och bruka” språket. Enligt förslaget till språklag ska tillgången till det nationella minoritetsspråket ha motsvarande innebörd som tillgången till svenska, dvs. det allmänna ska svara för att den enskilde ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda språket.

Det svenska teckenspråket

Teckenspråket är inte särskilt nämnt i de språkpolitiska målen. Enligt förslaget till språklag ges teckenspråket ställning som ett språk som det allmänna ska skydda och främja. Av detta bör följa att den enskildes tillgång till detta språk anges i lagen. Enligt min bedömning bör den som har behov av teckenspråket ha tillgång till det språket i samma utsträckning som enligt mitt förslag ska gälla för svenskan och de nationella minoritetsspråken. Det innebär att det allmänna ska ge den som har behov av teckenspråk möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Andra modersmål

Rätten till modersmålet har i de språkpolitiska målen formulerats på samma sätt som rätten till de nationella minoritetsspråken. Jag föreslår att det allmännas skyldighet begränsas till att ge den enskilde möjlighet att utveckla och använda modersmålet, när detta inte är svenska, ett nationellt minoritetsspråk eller det svenska teckenspråket. Den enskilde ges alltså möjlighet att utveckla det modersmål hon eller han har lärt sig som barn i hemmiljön.

Främmande språk

De språkpolitiska målen inbegriper också en rätt att få möjlighet att lära sig främmande språk. Jag har inte funnit tillräckliga skäl för att i de grundläggande bestämmelserna i språklagen ta in bestämmelser om den enskildes möjligheter att studera också andra språk än de språk som angetts ovan.

12.15.2 Förutsättningarna för den enskildes tillgång till språk enligt språklagen*Svenska*

När det gäller svenska omfattar förslaget var och en som är bosatt i Sverige. Bosatt i Sverige anses den vara som är folkbokförd enligt folkbokföringslagen (1991:481), vilket normalt förutsätter uppehållstillstånd (1 och 4 §§).

Nationella minoritetsspråk

För att närmare ange vem som omfattas av den föreslagna regleringen om nationella minoritetsspråk anser jag att den lämpliga utgångspunkten är vad som gäller enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2). I artikel 3 står det att var och en som tillhör en nationell minoritet ska ha rätt att fritt välja att behandlas eller inte behandlas som sådan och ingen nackdel ska följa av detta val eller av utövandet av de rättigheter som är förbundna med detta val. Det är alltså närmast den enskilde individen själv som väljer om hon eller han ska omfattas eller inte omfattas av det skydd som konventionen ger. Den som anser sig tillhöra en nationell minoritet bör därför enligt min bedömning ha den tillgång till minoritetsspråket som följer av förslaget.

Teckenspråk

När det gäller att avgöra vem som ska ha möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket bör behovet vara avgörande. Utifrån ett behovskriterium finns det olika kategorier att överväga. En självklar kategori är de personer som har behov av

teckenspråk på grund av funktionshinder. Till denna kategori hör döva, dövblinda, hörselskadade, vuxendöva och personer med språkstörning. Med språkstörning avses här en funktionsnedsättning som trots fullgod hörsel medför behov av insatser av samma slag som för döva. Som ett samlande begrepp på denna grupp använde Teckenspråkskommittén termen *teckenspråkiga* (SOU 2006:54 s. 47). Då den tycks vara en allmänt accepterad benämning används den även av Språklagsutredningen. I grunden bör det vara den person som har en funktionsnedsättning av nu angett slag som avgör om hon eller han ska anses vara teckenspråkig eller inte. Ett sådant synsätt är i linje med vad som gäller för den som har anknytning till en nationell minoritet.

Utöver de teckenspråkiga finns det en kategori som består av anhöriga till teckenspråkiga personer. De närmast anhöriga menar jag har ett sådant behov av teckenspråk att även de bör ges den tillgång till teckenspråket som föreslås i lagen. Till de närmast anhöriga hör givetvis föräldrar och syskon till teckenspråkiga barn. Till kategorin hör även barn till teckenspråkiga föräldrar. De som framför allt avses här är minderåriga barn, vilket inte utesluter att den föreslagna rätten till språket även kan omfatta vuxna barn till den som drabbas av t.ex. hörselnedsättning som vuxen, och blir beroende av teckenspråk.

Utanför den ovan definierade behovskretsen kan det finnas personer som får anses ha ett sådant behov av teckenspråk att de ska ha tillgång till detta språk. Det bör vara fråga om personer som har en speciell personlig anknytning till den som är teckenspråkig och därmed är särskilt viktig för dennes behov av kommunikation. Ett exempel kan vara en mor- eller farförälder till ett teckenspråkigt barn som av speciella skäl har en särskild betydelse för barnet. Ett annat exempel kan vara den som är gift eller sammanboende eller annars lever varaktigt tillsammans med en person som i vuxen ålder drabbas av dövhet eller allvarlig hörselnedsättning. Däremot faller den som för sin yrkesutövning är i behov av teckenspråk utanför den föreslagna regleringen.

Att ges möjlighet att använda teckenspråk innebär att den teckenspråkige får tillgång till tolkning. Bestämmelser om skyldighet för landstingen att erbjuda tolktjänst för vardagstolkning finns i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), se avsnitt 7.10. Det har inte varit utredningens uppgift att bedöma om behovet av tolkning motsvaras av tillgången på tolkar. Det kan dock vara på sin plats att understryka att tillgång till tolktjänster är av avgörande betydelse

för möjligheten till tillfredsställande kontakter mellan teckenspråkiga och andra och att begreppet vardagstolkning ska ha en sådan innebörd att döva m.fl. grupper verkligen kan få sina grundläggande behov av tolktjänster tillgodosedda, se prop. 1992/93:159, s. 156.

Modersmål

Mitt förslag när det gäller den enskildes möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål motsvaras väsentligen av de bestämmelser om modersmålsstöd och modersmålsundervisning som finns inom det offentliga skolväsendet.

Enligt läroplanen för förskolan (Lpfö) har förskolan i sitt uppdrag att medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål, vilket innebär möjlighet till bland annat s.k. *modersmålsstöd*, se avsnitt 9.5.1. För barn och ungdomar ges genom regleringen om modersmålsundervisning möjlighet att få undervisning i ett modersmål som eleven har grundläggande kunskaper i, se avsnitt 9.5 om de närmare förutsättningarna för sådan undervisning.

Behörig att tas emot i den kommunala vuxenutbildningen till en kurs i ämnet modersmål har den som har det aktuella språket som sitt modersmål. När det gäller övriga förutsättningar, se avsnitt 9.5.

12.16 Uppföljning av lagens tillämpning

Bedömning: Regeringen bör ge i uppdrag till t.ex. Institutet för språk och folkminnen att följa upp hur språklagen följs och årligen redovisa resultatet av uppföljningen till regeringen. För samiska språk bör Sametinget i sin verksamhet följa upp hur språklagen följs och årligen redovisa resultatet av uppföljningen till regeringen.

Bakom utredningens uppdrag att utarbeta ett förslag till språklag ligger en utveckling där språk och språkanvändning genomgått stora förändringar på förhållandevis kort tid. Globaliseringen och utvecklingen inom informationstekniken är två faktorer som mycket verksamt bidragit till detta. Förändringarna kan ses inom strängt taget alla samhällsområden men är särskilt tydliga inom högre utbildning och forskning. I den fortlöpande internationaliseringen

har det skett en anpassning av språkanvändningen i det i och för sig vällovliga syftet att få utbytet med omvärlden att fungera effektivt. I denna utvecklingsprocess har dock frågan om eventuella negativa effekter för det svenska språket ofta inte fått den uppmärksamhet frågan förtjänar. För att vi ska kunna hantera de effekter som redan nu har konstaterats och än mer anas när det gäller det svenska språkets utveckling och dess ställning i framtiden är det viktigt med en ökad språklig medvetenhet. En språklag bör kunna bidra till detta. Av de skäl som anförts är det också angeläget att språklagens tillämpning och utvecklingen inom språkområdet kontinuerligt följs upp.

Sedan den 1 juli 2006 är Institutet för språk och folkminnen en central myndighet för språk och språkvård. Institutet har till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och språkligt burna kulturarv i Sverige (förordningen [2007:1181] med instruktion för Institutet för språk och folkminnen). Språkrådet är en särskild avdelning inom institutet med i huvudsak språkvårdande uppgifter. Inom verksamhetsområdet är det en uppgift att bedriva forskning och delta i internationellt samarbete. Myndigheten ska enligt instruktionen bl.a. samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta och sprida material om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli, romani chib och jiddisch och det svenska teckenspråket. Varje år ska myndigheten lämna en rapport till Regeringskansliet om klarspråksarbetet som myndigheten bedrivit under det gångna året. I samband med årsredovisningen för 2008 ska Institutet för språk och folkminnen även redovisa en omvärldsanalys som tar upp de förändringar och utvecklingstendenser i samhället som har betydelse för det svenska språkets och de nationella minoritetsspråkens utveckling.

Med den funktion och det ansvarsområde som Institutet för språk och folkminnen (SOFI) har faller det sig naturligt att uppgiften att följa upp tillämpningen av språklagen och utvecklingen inom språkområdet får bli en uppgift för SOFI. De erfarenheter och bedömningar som uppföljningen föranleder bör redovisas i en årlig rapport till Regeringskansliet.

Eftersom samerna är ett urfolk finns det även utöver minoritetspolitiken en särskild samepolitik. Sametinget bildades 1993 i syfte att förbättra de svenska samernas möjligheter som ursprungsfolk att bevara och utveckla sin kultur. Sametinget har en offentlig-rättslig ställning som myndighet under regeringen och har bl.a. till

uppgift att arbeta för att det samiska språkets ställning i samhället ska förbättras och bli stark, framför allt i det traditionellt samiska området. En av Sametingets lagstadgade uppgifter är att leda det samiska språkarbetet. En särskild språkavdelning finns. Till uppgifterna hör bl.a. att verka för samverkan med kommuner, myndigheter, institutioner och organisationer som berörs av lagen (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar för att öka användningen av och stärka det samiska språket. Sametinget är representerat i SWEBLUL, den svenska kommittén för den europeiska byrån för mindre använda språk (EBLUL – *European Bureau for Lesser Used Languages*). Sedan 1974 har det funnits en samisk språknämnd (SGL) där alla samiska språkvarieteter är representerade. Sametinget samverkar i språkfrågor med sametingen i Norge och Finland samt med representanter för samerna i Ryssland via språknämnden. Samiskt Parlamentariskt Råd är ansvarigt för den gemensamma språknämnden I betänkandet *Tre nya skolmyndigheter* (SOU 2007:79) föreslås att sameskolorna och Sameskolstyrelsen flyttas över till Sametinget med åtföljande språkvårdande och utvecklande uppgifter.

Mot denna bakgrund faller det sig naturligt att uppdraget att följa upp tillämpningen av språklagen och utvecklingen inom det samiska språkområdet ska ges till Sametinget. De erfarenheter och bedömningar som uppföljningen föranleder bör redovisas i en årlig rapport från Sametinget till Regeringskansliet.

13 Kostnads- och konsekvensanalys

Bedömning: Det ansvar som genom språklagen åläggs det allmänna rör i huvudsak den enskildes tillgång till språk och det fullgörs väsentligen genom utbildning som erbjuds i det offentliga utbildningsväsendet. I den mån det inom denna sektor eller i övrigt likväl skulle uppkomma begränsade kostnadsökningar bör dessa kunna finansieras inom befintliga budgetramar för respektive utgiftsområde.

I 14–16 §§ kommittéförordningen (1998:1474) finns föreskrifter om kommittéers och särskilda utredares skyldighet att genomföra kostnadsberäkningar och andra konsekvensbeskrivningar i särskilda hänseenden i fråga om de förslag som lämnas.

I direktiven har särskilt angetts att utredningen ska analysera vad förslaget till språklag får för konsekvenser för andra författningar och i förekommande fall lämna författningsförslag. Vidare ska förslag till finansiering redovisas, om utredaren lämnar förslag med ekonomiska konsekvenser.

Konsekvenser för andra författningar

Förslaget till språklag innehåller inte någon reglering som innebär konsekvenser för andra författningar. Utredningen föreslår inte heller några ändringar i gällande författningar om språkanvändning.

Det allmännas ansvar

Det ansvar som enligt förslaget läggs på det allmänna bör kunna uppfyllas inom befintliga budgetramar för respektive utgiftsområde. Den övergripande effekten av språklagen kan enligt utredningens

bedömning förväntas vara ett ökat allmänt medvetande om språkens betydelse i samhällslivet och för individen. En initialt viktig uppgift för staten är därför att se till att myndigheter och allmänhet får information och kunskap om språklagen och dess innehåll.

För den offentliga verksamheten bör en ökad sådan medvetenhet leda till att det kommer att ses som en självklarhet att kontinuerligt reflektera över språkanvändningen i olika sammanhang och från denna utgångspunkt bedriva ett systematiskt klarspråksarbete. Ett sådant förhållningssätt bör inte leda till några direkta kostnadsökningar för verksamheten. För de fall förvaltningslagen är tillämplig, och det gäller de flesta organ som utövar offentlig verksamhet, är det ett krav som följer av 7 § nämnda lag. Där föreskrivs det att myndigheten ska uttrycka sig lättbegripligt och även på andra sätt underlätta för den enskilde att ha med myndigheten att göra.

I fråga om det allmännas ansvar för de nationella minoritetsspråken bottenar det i åtaganden enligt ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen och lagförslaget om det allmännas särskilda ansvar innebär inte några ytterligare skyldigheter jämfört med vad som följer av konventionerna.

När det gäller ansvaret för det svenska teckenspråket kan hänvisas till FN-konventionen om funktionshindrade personers rättigheter som undertecknades av Sverige 2007. I avvaktan på regeringens ställningstagande i frågan om ratificering av konventionen kan inte någon säker konsekvensbedömning göras. Utredningen vill dock påpeka att det allmännas ansvar till en del fullgörs genom Språkrådets verksamhet som rör vården av teckenspråket.

Det har inte varit möjligt att inom ramen för utredningens arbete fullständigt kartlägga myndigheternas nuvarande verksamhet för utveckling av termer. På vissa håll ses denna uppgift som en självklar och integrerad del av verksamheten. I andra fall däremot krävs det förmodligen ökad uppmärksamhet och ökade insatser för att utveckla termer i takt med de behov som uppkommer inom respektive myndighets verksamhetsområden.

Den enskildes rätt till språk

När det gäller det allmännas ansvar för den enskildes tillgång till språk är tanken att den till alldeles övervägande del ska tillgodoses inom det befintliga offentliga skolväsendet. I den utsträckning andra

insatser visar sig behövas kan de antas vara av så marginell betydelse att de ryms inom befintliga anslag. Utredningen har utgått ifrån att insatserna inom utbildningsområdet ska vara offentligt finansierade och har därför inte närmare övervägt frågan om enskilda i någon utsträckning genom avgifter ska bidra till finansieringen.

Uppföljning av språklagens tillämpning

Uppgiften att följa upp tillämpningen av språklagen ligger inom ramen för det uppdrag som Institutet för språk och folkminnen (SOFI) med dess avdelning Språkrådet har och som har redovisats i avsnitt 12.16. När det gäller samiska är det en uppgift också för Sametinget att följa upp språklagens tillämpning. Som utredningen ser saken kan den nu angivna uppföljningen väl inordnas i det arbete som redan bedrivs av Språkrådet och Sametinget. Utredningen föreslår att regeringen bör överväga om uppgifterna ryms inom befintliga kostnadsramar.

14 Författningskommentar

Förslaget till språklag

Lagens innehåll och syfte

1 § I denna lag finns bestämmelser om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Lagen innehåller även bestämmelser om det allmännas ansvar för att den enskilde ges tillgång till språk samt om språkanvändning i offentlig verksamhet.

I den inledande paragrafen redovisas lagens innehåll i huvuddrag.

2 § Syftet med lagen är att ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagen syftar också till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk.

Lagens syften, som de anges i 2 §, utgår från de språkpolitiska målen. Ett första syfte är att ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället, alltså frågor som rör språkens status. Ett andra syfte är att värna både det svenska språket och den språkliga mångfalden i Sverige. Ytterligare ett syfte rör individens relation till språk och går ut på att värna den enskildes tillgång till språk när det gäller svenska, nationella minoritetsspråk, teckenspråk och modersmål.

3 § Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från denna lag, gäller den bestämmelsen.

Bestämmelserna i språklagen är generella. Föreskriften i 3 § om avvikande bestämmelser – som endast gäller bestämmelser i lagar och förordningar men inte föreskrifter på lägre nivå – tar för det första

sikte på att det i en existerande eller framtida specialförfattning möjligen kan finnas någon bestämmelse som kolliderar med en bestämmelse i språklagen. Det får avgöras enligt sedvanliga tolkningsregler om en bestämmelse i en specialförfattning ska anses exklusivt reglera en fråga som behandlas också i språklagen.

Ett annat tillämpningsområde för bestämmelsen är om det ska göras undantag från huvudregeln i 10 § första stycket inom vad som i kommentaren till 10 § betecknas som kärnområdet för den bestämmelsen. Som sägs där bör sådana undantag kräva författningsstöd.

En avsikt med bestämmelsen är också att klargöra att språklagens bestämmelser om svenskan och andra språk inte i något avseende ska medföra begränsningar i det skydd mot diskriminering på grund av språk som ges genom annan lagstiftning.

Det svenska språket

4 § *Svenska är huvudspråk i Sverige.*

I paragrafen bestäms svenska språkets status genom att det ges ställning som landets huvudspråk. Innebörden av benämningen huvudspråk framgår av 5 §.

5 § *Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden.*

I paragrafen anges i korthet vad det innebär att svenskan är huvudspråk i Sverige. Svenska ska vara samhällets gemensamma språk. Innebörden av detta är för det första att alla som är bosatta här i landet ska ha tillgång till svenska språket. Sett från det allmännas synpunkt är innebörden att alla som är bosatta i Sverige ska ges möjlighet att lära sig svenska. Vidare är innebörden att svenskan ska kunna användas inom alla samhällsområden, t.ex. vid kontakter med företrädare för det allmänna inom olika samhällssektorer.

Om innebörden av benämningen huvudspråk, se även avsnitt 12.6.1.

6 § *Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas.*

I bestämmelsen anges att ett särskilt ansvar för det svenska språkets användning och utveckling ligger hos det allmänna. Ytterst går det allmännas ansvar ut på att inom olika samhällsområden värna om svenskans ställning, funktion och utveckling som huvudspråk. Innebörden av uttrycket ”det allmänna” redovisas närmare i avsnitt 12.7.1.

De nationella minoritetsspråken

7 § *De nationella minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.*

I paragrafen lagfästs den ställning som nationella minoritetsspråk som samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch har haft sedan Sveriges anslutning till ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) och europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). Dessa konventioner trädde i kraft den 1 juni 2000. Sedan dess har samiska, finska och meänkieli ställning som landsdels- eller minoritetsspråk med historisk geografisk anknytning och romani chib och jiddisch som territoriellt obundna minoritetsspråk, för vilka skyddet är mer allmänt och mindre omfattande.

Språken har tagits upp i den ordning som de av tradition brukar nämnas.

8 § *Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.*

I paragrafen anges i generella termer det allmännas ansvar för de nationella minoritetsspråken. Den närmare innebörden av detta framgår av åtagandena enligt minoritetskonventionerna. Ansvaret kommer också till närmare uttryck i denna lag. Även regleringen om rätt att använda samiska, finska och meänkieli (SFS 1999:1175 och 1176) hos förvaltningsmyndigheter och domstolar är exempel som kan nämnas.

Det svenska teckenspråket

9 § *Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.*

Enligt paragrafen åläggs det allmänna ett ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket. Ordalydelsen är, när det gäller ansvarets omfattning, densamma som i fråga om minoritetsspråken. En skillnad är dock att det ännu inte finns någon i Sverige gällande konvention där innebörden av det allmännas ansvar närmare framgår. Sverige har emellertid undertecknat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder, där frågor om teckenspråk behandlas. Frågan om Sveriges anslutning till konventionen bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Språkanvändningen i offentlig verksamhet

10 § *Språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska. Nationellt minoritetsspråk får användas, när det är lämpligt.*

I annan lag finns särskilda bestämmelser om rätt att använda nationella minoritetsspråk och annat nordiskt språk.

Om skyldighet för domstolar och förvaltningsmyndigheter att anlita tolk och att översätta handlingar finns det särskilda bestämmelser.

Paragrafens första stycke första meningen uttrycker den regel som, fastän inte lagfäst, sedan lång tid tillbaka gäller i Sverige. Innebörden är att de offentliga organen arbetar på svenska, skriftligt såväl som muntligt. Detta är en huvudregel, som har ett antal mestadels självklara undantag. Kärnområdet för huvudregeln är språkanvändningen i sådana förfaranden och allmänna handlingar som är av särskilt stor betydelse inom den offentliga verksamheten, såsom den politiska beslutsprocessen, domstolsförhandlingar, domar, protokoll, beslut, föreskrifter, verksamhetsberättelser och andra dokument av en liknande karaktär. Om undantag ska förekomma inom detta område ska det i princip kräva minst beslut av regeringen i förordning (jfr 3 §). De behov av framställningar på andra språk som kan finnas här får annars tillgodoses genom översättning från de svenska originalen. I andra delar av den offentliga verk-

samheten är det däremot naturligt att det i rätt stor omfattning kan förekomma kommunikation på andra språk än svenska. Exempelen på detta är mångskiftande: skriftväxling och andra kontakter mellan svenska myndigheter och utländska myndigheter och internationella organisationer, muntlig kommunikation mellan företrädare för myndigheter och medborgare, t.ex. i invandrartäta områden. Ett sedan länge etablerat specialfall är Sveriges utlandsmyndigheter. Vid dessa myndigheter finns regelmässigt lokalanställda som inte talar svenska, vilket nödvändiggör att man i dessa myndigheter i viss utsträckning använder ett annat språk än svenska även internt inom myndigheten. De exakta gränserna för det område inom vilket svenskan är obligatorisk kan lika lite som hittills anges generellt, utan saken får bedömas i förekommande konkreta fall, utifrån de rådande förhållandena.

För de nationella minoritetsspråken finns i *första stycket andra meningen* ett undantag från huvudregeln. Vad utredningen främst haft i åtanke har varit att ge Sametinget möjlighet att använda samiska när så bedöms lämpligt. Undantaget kan också ge vissa möjligheter t.ex. att använda meänkieli i offentlig verksamhet i Tornedalen. Den användning av minoritetsspråk som här avses går utöver den reglerade användningen av vissa minoritetsspråk som avses i andra stycket.

Vad som avses i *andra stycket* är rätten att inom vissa förvaltningsområden använda samiska, finska och meänkieli (SFS 1999:1175 och 1176) och rätten att i vissa ärenden inom det sociala området och inom hälso- och sjukvård använda de språk som talas i våra nordiska grannländer (SFS 1995:479).

Hänvisningen i *tredje stycket* syftar på bestämmelser i bl.a. rättegångsbalken, förvaltningsprocesslagen och förvaltningslagen.

11 § *Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.*

Det är en självklar utgångspunkt för den offentliga verksamheten att språket som används ska kunna förstås av dem som berörs av åtgärder som vidtas eller beslut som fattas av domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra företrädare för offentlig verksamhet. Detta, som brukar beskrivas som ett krav på klarspråk, uttrycks i 11 §.

Kravet på klarspråk är inte nytt. Under många år har aktivt klarspråksarbete bedrivits vid ett stort antal myndigheter.

Bestämmelsen tar sikte på den kommunikation som sker mellan en myndighet eller annan företrädare för offentlig verksamhet och den enskilde medborgaren inom ramarna för den offentliga verksamheten. Klarspråk är uppenbarligen särskilt angeläget i domar, beslut och andra handlingar som härrör från domstolar och förvaltningsmyndigheter och som rör enskilda individer.

Klarspråkskravet i 11 § omfattar inte bara det skrivna språket utan också det talade. Vad som då närmast avses är språket vid förhandlingar eller annan muntlig handläggning i domstolar och förvaltningsmyndigheter.

Paragrafens innehåll är delvis hämtat från 7 § punkt 5 i den verksförordning (1995:1322) som vid årsskiftet 2007/08 ersattes av myndighetsförordningen (2007:515). Myndighetsförordningen innehåller inte någon motsvarande bestämmelse. I verksförordningen angavs att språket ska vara ”klart och begripligt”. I avsikt att formulera motsvarande krav i språklagen på ett något tydligare sätt föreskrivs i 11 § att språket ska vara ”vårdat, enkelt och begripligt” där med *vårdat* ska förstås att språket ska följa gängse språknormer, med *enkelt* ska förstås att språket ska ligga relativt nära talspråket och med *begripligt* ska förstås att språket så långt det är möjligt ska vara anpassat så att mottagaren bör kunna förstå.

Kravet på klarspråk gäller också när andra språk än svenska används i offentlig verksamhet.

12 § Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

Viktiga förutsättningar för att svenskan även i framtiden ska kunna fungera som huvudspråk är att det sker ett fortlöpande terminologiarbete som följer t.ex. den tekniska utvecklingen inom olika områden och även att den svenska terminologin används. Enligt 11 § läggs ett ansvar för terminologiarbetet på myndigheterna. Det ligger i sakens natur att ansvaret för att utveckla svensk terminologi och att hålla den tillgänglig främst kommer att ligga på centrala myndighetsfunktioner inom respektive samhällssektor och att utvecklingsarbetet sker i nära samarbete med främst Terminologicentrum TNC.

Svenskan i internationella sammanhang

13 § Svenska är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang.

I paragrafen slås fast att svenska är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang. Syftet med bestämmelsen och vad den innebär i Sveriges förbindelser med andra stater och i arbete i internationella organisationer har redovisats i den allmänna motiveringen, se avsnitt 12.13.

14 § Svenskans ställning som officiellt språk i Europeiska unionen ska värnas.

Den som företräder Sverige i Europeisk unionen ska använda svenska när tolkning erbjuds, om det inte av särskilda skäl är lämpligare att använda ett annat språk.

Paragrafen rör svenskans ställning och användning i Europeiska unionen.

Första stycket innebär att i första hand regeringen ska arbeta för att svenskan ska behålla sin nuvarande ställning som officiellt EU-språk.

Andra stycket innebär att Sveriges företrädare i unionen vid sammanträden på olika nivåer i organisationen i princip ska utnyttja tolkning när sådan erbjuds. Bestämmelsen utgår från antagandena dels att det är en fördel för Sverige i förhandlingsarbetet att kunna arbeta på det egna språket, dels att svenskans ställning i organisationen på sikt försvagas om företrädarna för Sverige i ökad utsträckning avstår från att utnyttja tolkning som erbjuds.

Den enskildes tillgång till språk

15 § Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Därutöver ska

1. den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket,

2. den som har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Den som har ett annat modersmål än de språk som anges i första stycket ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

Paragrafen innehåller grundläggande bestämmelser om den enskildes tillgång till språk. Utgångspunkten är de språkpolitiska målen.

I *första stycket* behandlas svenskan, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Innebörden av att ha tillgång till dessa språk är i alla fall densamma i den meningen att den enskilde ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda respektive språk. I fråga om svenska gäller detta alla som, enligt den definition som ges i folkbokföringsförfattningarna, är bosatta i Sverige. För de nationella minoritetsspråken gäller tillgången till språket personer som tillhör en nationell minoritet. Några allmänt erkända, entydiga avgränsningar av vilka som tillhör nationella minoriteter finns egentligen inte. Som regel utgår man från den enskildes egen bedömning i fråga om tillhörigheten. Behov av teckenspråk har i första hand de teckenspråkiga själva men också deras närmaste anhöriga har oftast ett sådant behov.

I *andra stycket* behandlas modersmål. Åtagandet är i detta fall begränsat till att den enskilde ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

16 § *Det allmänna ansvarar för att den enskilde ges tillgång till språk enligt 15 §.*

Det allmänna åläggs att se till att den enskilde ges den tillgång till språk som anges i 15 §. I vilka former det allmänna fullgör sitt ansvar enligt denna paragraf kommer till närmare uttryck främst i olika författningar inom utbildningsområdet.

Kommittédirektiv

Språklag

Dir.
2007:17

Beslut vid regeringssammanträde 8 februari 2007

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare ska utarbeta ett förslag till språklag, där svenska språkets status regleras. Utredaren ska även överväga om det i en sådan lag bör införas bestämmelser om de nationella minoritets-språken och det svenska teckenspråkets ställning. Frågan om svenska språket i internationella sammanhang bör även belysas.

Bakgrund

Den tidigare regeringen beslutade i september 2005 propositionen Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik (prop. 2005/06:2). I propositionen behandlades de förslag som lämnats av Kommittén för svenska språket (Språkkommittén) i betänkandet Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket (SOU 2002:27). Regeringen föreslog fyra nationella språkpolitiska mål. Riksdagen beslutade i enlighet med förslaget (bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89).

Beslutet innebär att riksdagen har antagit fyra nationella språkpolitiska mål, där det första målet är att svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige. Av målen framgår det också att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk, att den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig och att alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och det nationella minoritets-språket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

För att målen med språkpolitiken ska nås har den av staten finansierade språkvården samordnats och förstärkts från och med

den 1 juli 2006. Språkvården inordnades då i myndigheten Institutet för språk och folkminnen (tidigare Språk- och folkminnesinstitutet). Samordningen möjliggör samlade och utökade insatser för det svenska språket, svenskt teckenspråk och de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Sametinget har fortsatt ansvar för språkarbetet för det nationella minoritetsspråket samiska. Inom olika områden, t.ex. utbildningspolitiken och kulturpolitiken, görs insatser dels för att stärka språkundervisningen, dels för litteratur och läsning. Stödet till myndigheternas klarspråksarbete breddas.

Utredningen Översyn av teckenspråkets ställning överlämnade i maj 2006 betänkandet Teckenspråk och teckenspråkiga. Översyn av teckenspråkets ställning (SOU 2006:54). Betänkandet bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

I propositionen Bästa språket bedömde den tidigare regeringen att Språkkommitténs förslag om en lag om svenska språket inte borde genomföras, bl.a. mot bakgrund av den kritik mot förslagets utformning som flera remissinstanser framförde. I stället kompletterades Språkkommitténs förslag om språkpolitiska mål med ett mål om att svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.

Språkkommittén konstaterade att mot bakgrund av samhällsutvecklingen kan svenska språket i likhet med många andra språk riskera att på sikt trängas undan av mer dominerande språk inom vissa områden i samhället. Tillgången till det svenska språket är av central betydelse för de människor som verkar och bor här. Det är en förutsättning för att fullt ut kunna delta i det svenska samhället och för en levande demokrati.

Regeringen har tillsatt ett globaliseringsråd för en allsidig belysning av och samhällsdebatt om de förändringar som Sverige möter. Rådet bör bl.a. dra lärdom av olika länders integrationsarbete ur ett brett perspektiv. Detta rymmer även språkkunskapernas betydelse för medborgarskap och värdet av en blandad arbetskrafts- och flyktinginvandring för att underlätta en fungerande integration i Sverige.

Regeringen bedömer att arbetet med att stärka det svenska språkets ställning bör fortsätta. I budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1) uttalade regeringen att en lag som slår fast svenska språkets ställning bör införas.

Nuvarande reglering

Det finns inga föreskrifter i svensk lag som slår fast svenska språkets ställning. En förklaring till detta är förmodligen att det sedan länge ansetts självklart att det gemensamma språket i Sverige är just svenska. I några författningar finns dock föreskrifter om svenska språkets användning i vissa situationer.

I förvaltningslagen (1986:223) och verksförordningen (1995:1322) finns bestämmelser om att myndigheter ska använda ett klart och begripligt språk i skrivelser och beslut samt sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt när en enskild är part. En liknande reglering finns i förvaltningsprocesslagen (1971:291). Vidare framgår det av patientjournalagen (1985:562) att journaler inom hälso- och sjukvården ska skrivas på svenska.

Sverige är ett land präglad av kulturell och etnisk mångfald. Förutom svenska språket används ett stort antal språk, t.ex. svenskt teckenspråk och de nationella minoritetsspråken. År 2000 ratificerade Sverige den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk och därmed erkändes samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch som nationella minoritetsspråk i Sverige. För samiska samt finska och meänkieli finns lagar som ger rätt att använda språken i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar i vissa kommuner i Norrbottens län där språket har lång tradition (lagarna [1999:1175] och [1999:1176] om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar). Lagarna innefattar också möjlighet till förskoleverksamhet och äldreomsorg helt eller delvis på dessa minoritetsspråk. Utredningen om finska och sydsamiska språken lämnade i maj 2005 och februari 2006 betänkanden med förslag till utvidgning av det finska och det samiska förvaltningsområdet (SOU 2005:40 och SOU 2006:19).

Redan 1981 slog riksdagen, i samband med behandlingen av budgetproposition, fast att barndomsdöva för att kunna fungera sinsemellan och ute i samhället måste vara tvåspråkiga, teckenspråk och svenska. År 1983 infördes en ny läroplan för specialskolan där det anges att undervisningsspråket för döva elever i specialskolan ska vara teckenspråket.

Den rätt att under vissa förutsättningar få modersmålsundervisning som finns enligt grundskoleförordningen (1994:1194), gymnasieförordningen (1992:394) och motsvarande skolformsförordningar bör också nämnas i detta sammanhang.

Uppdraget

En särskild utredare ska utarbeta ett förslag till språklag. De av riksdagen godkända språkpolitiska målen ska vara en grund för arbetet, liksom de överväganden som Språkkommittén gjorde i fråga om en språklagstiftning. Utredaren ska i det sammanhanget även beakta de synpunkter som framkommit vid remissbehandlingen av kommitténs förslag.

En lagreglering ska avse svenska språkets status och ge en tydlig signal om den vikt som svenska språket har. Utredaren ska också överväga om det i en sådan lag bör införas bestämmelser om de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråkets ställning. Frågan om svenska språket i internationella sammanhang bör även belysas.

Utredaren ska ta sin utgångspunkt i Språkkommitténs bedömning att en språklag inte bör reglera språkriktighetsfrågor eller språks användning inom olika områden, utöver den offentliga förvaltningen. Inte heller bör sanktioner knytas till en språklag.

Utredaren ska analysera vad ett förslag till språklag får för konsekvenser för andra författningar och i förekommande fall lämna författningsförslag. Om utredaren lämnar förslag med ekonomiska konsekvenser ska förslag till finansiering redovisas.

I uppdraget ingår inte att lämna förslag till ändringar av grundlag. Grundlagsutredningen (dir. 2004:96) har i uppdrag att göra en samlad översyn av regeringsformen. Utredaren bör därför hålla sig informerad om Grundlagsutredningens arbete till den del det kan beröra svenska språket.

Redovisning av uppdraget

Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast den 31 december 2007.

(Kulturdepartementet)

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till Språklagsutredningen
(Ku 2007:01)**

**Dir.
2007:181**

Beslut vid regeringssammanträde den 19 december 2007

Förlängd tid för uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 8 februari 2007 tillkallade chefen för Kulturdepartementet en särskild utredare med uppgift att utarbeta ett förslag till språklag. Utredaren ska utarbeta ett förslag till språklag, där svenska språkets status regleras. Utredaren ska även överväga om det i en sådan lag bör införas bestämmelser om de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråkets ställning. Frågan om svenska språket i internationella sammanhang bör även belysas (dir. 2007:17). Utredaren ska enligt direktiven redovisa uppdraget senast den 31 december 2007.

Utredningstiden förlängs, vilket innebär att utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast den 29 februari 2008.

(Kulturdepartementet)

Statens offentliga utredningar 2008

Kronologisk förteckning

1. Barlastvattenkonventionen – om Sveriges anslutning. N.
2. Immunitet för stater och deras egendom. UD.
3. Skyddet för den personliga integriteten. Bedömningar och förslag. Ju.
4. Omreglering av apoteksmarknaden. S.
5. Könsdiskriminerande reklam. Kränkande utformning av kommersiella meddelanden. IJ.
6. Fastighetsmäklaren och konsumenten. Ju.
7. Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen. U.
8. Bidrag på lika villkor. U.
9. Transportinspektionen. En myndighet för all trafik. + Bilagor. N.
10. 21+1→2. En ny myndighet för tillsyn och effektivitetsgranskning av socialförsäkringen. S.
11. Frihet för studenter – om hur kår- och nationsobligatoriet kan avskaffas. U.
12. Finansiella sektorn bär frukt. Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt perspektiv. Fi.
13. Bättre kontakt via nätet – om anslutning av förnybar elproduktion. + Annex: Grid issues for electricity production based on renewable energy sources in Spain, Portugal, Germany, and United Kingdom. N
14. Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest? En analys av produktivitetens utvecklingen med hjälp av tillväxtbokföring. Fi.
15. LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. S.
16. Förtursförklaring i domstol. Ju.
17. Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. U.
18. Evidensbaserad praktik inom social tjänsten – till nytta för brukaren. S.
19. Att slutförvara långlivat farligt avfall i undermarksdeponi i berg. M.
20. Patentskydd för biotekniska uppfinningar. Ju.
21. Permanent förändring. Globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. Fi.
22. Ett stabsstöd i tiden. Fi.
23. Konsulär katastrofinsats. UD.
24. Svensk klimatpolitik. M.
25. Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. N.
26. Värna språken – förslag till språklag. Ku.

Statens offentliga utredningar 2008

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Skyddet för den personliga integriteten.
Bedömningar och förslag. [3]
Fastighetsmäklaren och konsumenten. [6]
Förtursförklaring i domstol. [16]
Patentskydd för biotekniska uppfinningar.
[20]

Utrikesdepartementet

Immunitet för stater och deras egendom. [2]
Konsulär katastrofinsats. [23]

Socialdepartementet

Omreglering av apoteksmarknaden. [4]
21+1→2. En ny myndighet för tillsyn
och effektivitetsgranskning av social-
försäkringen. [10].
LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. [15]
Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten
– till nytta för brukaren. [18]

Finansdepartementet

Finansiella sektorn bär frukt.
Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt
perspektiv. [12]
Timmars, kapital och teknologi
– vad betyder mest?
En analys av produktivitetsutvecklingen
med hjälp av tillväxtbokföring. [14]
Permanent förändring.
Globalisering, strukturomvandling
och sysselsättningsdynamik. [21]
Ett stabbsstöd i tiden. [22]

Utbildningsdepartementet

Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska
forskningen. [7]
Bidrag på lika villkor. [8]
Frihet för studenter – om hur kår- och
nationsobligatoriet kan avskaffas. [11]
Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. [17]

Miljödepartementet

Att slutförvara långlivat farligt avfall i under-
marksdeponi i berg. [19]
Svensk klimatpolitik. [24]

Näringsdepartementet

Barlastvattenkonventionen – om Sveriges
anslutning. [1]
Transportinspektionen. En myndighet för
all trafik. + Bilagor. [9]
Bättre kontakt via nätet – om anslutning
av förnybar elproduktion.
+ Annex: Grid issues for electricity
production based on renewable energy
sources in Spain, Portugal, Germany, and
United Kingdom. [13]
Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. [25]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Könsdiskriminerande reklam.
Kränkande utformning av kommersiella
meddelanden. [5]

Kulturdepartementet

Värna språken – förslag till språklag. [26]